

Wodnikowa
pratikka

1942-XX

Članom in poverjenikom Vodnikove družbe

Za leto 1941.-XIX. je izdala Vodnikova družba dve knjigi, ki jih prejmejo člani po poverjenikih. Ti knjigi sta:

Vodnikova pratika za leto 1942.-XX.-XXI.

Miran Jarc, Jalov dom.

Vsak član prejme knjigi pri poverjeniku, pri katerem se je vpisal ter plačal članarino 8 L. in za ekspedicijske stroške L. 1.— odnosno 0.50 L. Člani, ki so se vpisali neposredno pri družbi, prejmejo knjigi pri njej v Ljubljani, po pošti pa le tedaj, če so ji poslali poleg članarine v znesku 8 L. še 2.50 L. za poštnino in zavojnino.

Hkrati z razdelitvijo knjig se začne vpisovanje za leto 1942.-XX.-XXI. članarina za leto 1942.-XX.-XXI. znaša 8 L., vezava v platno za vsako knjigo pa 3.50 L.

V primeru, da se papir, tisk in vezava med prihodnjim letom 1942.-XX.-XXI. podražijo, se bosta članarina in vezava primerno zvišali, o čemer bomo člani in poverjenike pravočasno obvestili po dnevnem časopisju ali z okrožnico.

Svojemu poverjeniku plača vsak član za ekspedicijske stroške 1.50 L. (ako prejme poverjenik knjige za svoje člane po pošti ali po železnici) odnosno 0.75 L. (ako poverjenik osebno dvigne knjige za svoje člane pri družbi v Ljubljani ali se mu dostavijo v Ljubljani na avtobus). Kdor naroči knjige neposredno pri družbi v Ljubljani, mora poleg članarine 8 L. plačati še 3 L. za poštnino in odpremnino.

Ta znesek plača vsak svojemu poverjeniku istočasno s članarino.

Člani se nabirajo z nabiralnimi polami in nabiralnimi knjižicami, ki so priložene vsaki pošiljki knjig. Nabrani denar naj se pošlje po priloženih položnicah z nabiralnimi polami vred sproti Vodnikovi družbi v Ljubljani.

Nabiranje naj se vrši čim hitreje. Zaključiti pa se mora (po družbinih pravilih) konec mesca marca.

Na naročila brez denarja in na prepozno dospela naročila se družba ne bo mogla več ozirati.

Za leto 1942.-XX.-XXI. bo izdala Vodnikova družba dve knjigi in sicer:

Vodnikovo pratiko za leto 1943.-XXI.-XXII. in eno pripovedno knjigo.

V Ljubljani mesca novembra 1941.-XX.

Vodnikova družba
*Ljubljana, Puceljjeva ulica 5, I.,
Narodna fiskarna*

44197

VODNIKOVA PRATIKA

1942-XX

030024161

IZDALA IN ZALOŽILA VODNIKOVA DRUŽBA V LJUBLJANI
NATISNILA UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI (predstavnik Francè Štrukelj)

RODOVNIK KRALJEVSKEGA DOMA

Viktor Emanuel III., kralj in cesar, rojen 11. novembra 1869., vlada od 29. julija 1900.

Helena, kraljica in cesarica, rojena kneginja črnogorska 8. januarja 1873., poročena 24. oktobra 1896.

Kraljična Jolanda, rojena 1. junija 1901. Poročena z grofom Karlom Calvi di Bergolo.

Kraljična Mafalda, rojena 19. novembra 1902. Poročena s princem Filipom Hesenskim.

Humbert, princ piemontski, prestolonaslednik, rojen 15. septembra 1904., poročen z Marijo José Belgijsko.

Kraljična Ivana, rojena 13. novembra 1907., poročena z bolgarskim kraljem Borisom III.

Kraljična Marija, rojena 26. decembra 1914.

Marija Pia, hči prestolonaslednika Humberta, rojena 24. septembra 1934.

Viktor Emanuel, sin prestolonaslednika Humberta, rojen 12. februarja 1937.

Domnevno vreme l. 1942.-XX. po stoletnem koledarju

Merkurjeva leta so po navadi bolj suha in topla kakor mrzla. Pomlad ne obeta kaj prida. Poletje je zelo deževno. Kmetovalec dobro pospravi seno in žito, vendar se ne sme prenačgiliti. Jesen je sprva deževna in mrzla, pozneje pa suha. Jasni jeseni sledi nepričakovano zgodaj zima, ki prinese do februarja velike množine snega. Potem postane vreme milejše.

Januar

Prične se z mrazom, ki traja s kratkimi pre-stanki do 30. Nato 31. vetrovno in južno.

Februar

1. in 2. oblačno in južno. Od 2. do 6. sneg, nato hud mraz do konca mesca.

Marec

Od 1. do 6. mraz. Od 7. do 9. vlažno, od 13. do 15. dež, od 18. do 20. zamrzlo, 22. topel dež, 26. pa se zjasni in postane prijetno toplo. 31. se zopet ohladi.

April

Do 14. mrzlo in suho. 16. in 17. tako mraz, da pomrznejo rožmarin in nageljni na vrtovih. Od 25. do konca mesca toplo, le 28. grom, blisk in dež.

Maj

Od 1. do 6. lepo in toplo. Nato tri dni veter. Potem zopet do 18. prijazno in suho, da zaradi suše trpe vse rastline. 28. in 29. topel in ploden dež, konec lep.

Junij

Od 1. do 8. lepo. 9. in 10. stanovitni dež, nato megleno do 13. Potem zopet lepo vreme do konca mesca.

Julij

Od 1. do 4. huda vročina. Od 5. do 19. deževno vreme, nato lepo do konca.

Avgust

1. in 2. velika vročina. Od 3. do 19. stanovitno deževno vreme. 29. lepo, potem spremenljivo do konca.

September

Od 1. do 4. lepo, potem grom in močni nalive. Nato zopet ugodno vreme do 20. Poslejš dež in nestanovitno do 30.

Oktober

Do 13. neprijazen dež, 14. pusto, 15. dež, 19. lepo, potem do 24. dež. Nato zopet lepo. Od 29. do 31. hladno in megleno.

November

Od 1. do 4. lepo in prijazno. 5. in 6. vihar, nato tri dni silen dež. Do 16. lepo, toda zjutraj megla. Od 17. do 25. pusto in mrzlo, potem do konca deževno.

December

1. lepo, nato do 15. burjasto in vetrovno. Od 16. do 20. mrzlo. Od 21. do 29. megleno in sneg, nato hud mraz.

Navadno leto 1942.-XX.

ima 365 dni, se prične s četrtnkom in konča s četrtnkom

Astronomski letni časi

Pomlad se prične dne 21. marca ob 7.11
Poletje se prične dne 22. junija ob 2.17
Jesen se prične dne 23. septembra ob 17.17
Zima se prične dne 22. decembra ob 12.40

Nebesna znamenja

Pomlad		Jesen	
oven	♈	tehtnica	♎
bik	♉	škorpion	♏
dvojčka	♊	strelec	♐
Poletje		Zima	
rak	♋	kozel	♈
lev	♌	vodnar	♊
devica	♍	ribi	♓

Znaki za lunine mene

Mlaj ☽ | Ščip ali polna luna ☽
Prvi krajec . . . ☾ | Zadnji krajec . ☾

Znamenja za dni v tednu

Nedelja . . . ☸ | Postni dan . . ☸
Praznik . . . ☶ | Delavnik . . . ▲

Narodni prazniki

9. maj, obletnica ustanovitve Imperija.
Prva nedelja v juniju, proslava Zedinjenja Italije in njene ustave.
28. oktober, obletnica pohoda na Rim.
4. november, obletnica Zmage.

Praznični dnevi z vsemi pravnimi učinki

Novo leto (1. januar).
Vse nedelje.
Sv. Trije kralji (6. januar).
Sv. Jožef (19. marec).
Ustanovitev Rima (21. april).
Obletnica Imperija (9. maj).
Vnebohod (14. maj).
Sv. Rešnje telo (4. junij).
Sv. Peter in Pavel (29. junij).
Vnebovzetje B. D. M. (15. avgust).
Pohod na Rim (28. oktober).
Vsi sveti (1. november).
Obletnica Zmage (4. november).
Brezmadežno spočetje D. M. (8. december).
Božič (25. december).

Državni prazniki

11. februar, obletnica sklenitve pogodbe in konkordata s Sv. stolico.
23. marec, obletnica ustanovitve fašijev.
21. april, ustanovitev Rima

25. april, obletnica rojstva Guglielma Marinija.

24. maj, obletnica vojne napovedi.

12. oktober, obletnica odkritja Amerike.

11. november, rojstni dan Nj. Vel. Kralja in Cesarja.

Za ves čas, dokler traja vojna, se odloži praznovanje državnih praznikov, prazničnih dni z vsemi pravnimi učinki in narodnih praznikov, izvzemši: vse nedelje, Novo leto, Sv. Tri kralje, Sv. Jožefa, Vnebohod, Sv. Rešnje telo, Sv. Petra in Pavla, Vnebovzetje B. D. M., Vse svete, Brezmadežno spočetje D. M. in Božič.

Visoki Komisar določi sproti, katere obletnice naj se praznujejo kot državni ali narodni prazniki.

Sončni in lunini mrki l. 1942.-XX.

Letos mrkne sonce trikrat, luna dvakrat. Prvi in drugi sončni mrk sta pri nas nevidna. Tretji sončni mrk dne 10. septembra je pri nas viden; začetek ob 16. uri 40 min. popoldne, konec mrka ob 18. uri 15 minut popoldne.

Prvi lunin mrk v noči od 2. na 3. marca; začetek 2. marca zvečer ob 23. uri 31 minut, konec 3. marca zjutraj ob 3. uri 11 minut.

Drugi mrk 26. avgusta; začetek ob 3. uri zjutraj, konec ob 6. uri 35 minut zjutraj.

Vremenski ključ

po zvezdoslovcu J. W. Herschlu

Kadar se spremeni mesec, pomeni:

ob uri	poletj	pozimi
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	sneg ob severozapadniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	mного dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in sneg ob jugu ali zapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Opomba: Vse leto se razdeli na dva dela: poletje in zimo. Za poletje velja čas od 15. IV. do 16. X., ostali čas pa za zimo.

PROSINEC

JANUAR

Zvezda sije na snežene ceste...
Sveti trije kralji, kam pa greste?
Srečo voščit se pri vas ustavimo,
bob, kolače v cekarje pospravimo.

Novo leto

Genovefa

Sv. 3 kralji

Valentin

Pavel, p.

1

3

6

7

10

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Ernest

Veronika

Hilarij

Anton, p.

Sebastijan

12

13

14

17

20

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Neža

21

Vincenc

22

Spreob. Pavla

25

Franč. Sal.

29

Peter Nol.

31

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

- 1 Č Novo leto. Obr. Gospodovo
 2 P Makarij, opat
 3 S Genovefa, devica
 4 N Ime Jezusovo; Tit, Angela
 5 P Telesfor; Grozdana
 6 T 3 kralji ali razgl. Gospodovo
 7 S Valentin, škof
 8 Č Severin, op.; Bogoljub
 9 P Julijan, muč.
 10 S Pavel, puščavnik

- 11 N 1. po razgl. G.; Božidar
 12 P Ernest, opat; Alfred
 13 T Veronika, d.; Bogomir; Juta
 14 S Hilarij, škof; Feliks
 15 Č Maver, opat
 16 P Marcel, opat
 17 S Anton, pušč.

- 18 N 2. po razgl. G.; Sv. Petra stol
 19 P Kanut, kralj m.
 20 T Fabijan in Sebastijan, m.
 21 S Neža (Janja), dev. m.
 22 Č Vincenc, muč.
 23 P Zar. B. D. M.; Alfonz, škof
 24 S Timotej, škof

- 25 N 3. po razgl. G.; Spreob. Pavla
 26 P Polikarp, šk. muč.
 27 T Janez Zlatousti; Slavoja
 28 S Julijan, šk.; Valerij
 29 Č Frančišek Sal.
 30 P Martina, d. m.
 31 S Peter Nolaški, sp.

BELEŽKE

Dan zraste za 58 minut

Sonce stopi dne 20. v znamenje vodnarja

Ščip dne 2. ob 16.42

Zadnji krajec dne 10. ob 7.05

Mlaj dne 16. ob 22.32

Prvi krajec dne 24. ob 7.35

SVEČAN FEBRUAR

Ples in smeh, šegávi diredaj...
Krepke roke, ljubezniv smehljaj...
Kaj od srca se do srca spleta,
očka, mamca zvedeti ne smeta.

Ignacij

1

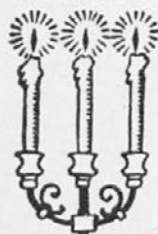

1

2

Svečnica

2

3

4

Bláž

3

5

6

Agata

5

7

8

Apolonija

9

9

10

Katarina

13

11

12

Valentin

14

13

14

Julijana

16

15

16

Pust

17

17

18

Simeon

18

19

20

Konrad

19

Aleksander

20

Stol sv. Petra

22

Matija

24

Roman

28

1	N	1. predp.; Ignacij
2	P	Svečnica; Dobrošin
3	T	Blaž, škof; Oskar
4	S	Andrej, škof
5	Č	Agata, dev. muč.
6	P	Doroteja, dev. muč.
7	S	Romuald, opat
8	N	2. predp.; Janez M.
9	P	Apolonija, d. muč.
10	T	Školastika, dev.
11	S	Deziderij; Adolf, škof
12	Č	Evlalija; Zvonimir
13	P	Katarina, dev.; Gregor, p.
14	S	Valentin (Zdravko), muč.
15	N	3. predp.; Favstin
16	P	Julijana, dev. muč.
17	T	Pust; Kristijan, m.
18	S	Pepelnica; Simeon, šk. m.
19	Č	Konrad, pušč.
20	P	Aleksander (Saša); Rajmund
21	S	Eleonora; Feliks
22	N	1. postna; Stol sv. Petra
23	P	Peter Damjan, škof
24	T	Matija, apostol
25	S	Valburga, devica
26	Č	Aleksander, Matilda
27	P	Viktor; Leander, škof
28	S	Roman, opat

BELEŽKE

Dan zraste za 1 uro 22 minut

Sonce stópi dne 19. v znamenje rib

 Ščip dne 1. ob 10.12

 Zadnji krajec dne 8. ob 15.52

 Mlaj dne 15. ob 11.02

 Prvi krajec dne 23. ob 4.40

SUŠEC

MAREC

Vedi, sinček, za bodoča leta:
zemlja skrbna je in dobra mati;
kar ji daš, stotero ti povrne —
ali treba je težko dajati.

Albin, šk.

Kunigunda

Evzebij

Janez od Boga

40 mučencev

1

3

5

8

10

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Gregor

Matilda

Jedert

Edvard

Jožef

12

14

17

18

19

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Benedikt

Mar. oznanjenje

Rupert, šk.

Janez Kap.

Benjamin

21

25

27

28

31

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

- 1 N 2. postna; Albin, škof
 2 P Simplicij, p.; Karel
 3 T Kunigunda, ces.
 4 S Kazimir, spoz.
 5 Č Evzebij, muč.
 6 P Miroslav; Perpet. in Felic., m.
 7 S Tomaž Akvinski, c. uč.

- 8 N 3. postna; Janez od B.
 9 P Frančiška Rim.
 10 T 40 mučencev
 11 S Heraklij; Sofronij, šk.
 12 Č Gregorij I., p.
 13 P Kristina, d., Rozina vd.
 14 S Matilda; Desimir

- 15 N 4. postna; Klemen
 16 P Hilarij, muč.
 17 T Jedert (Jerica), d.
 18 S Edvard; Ciril, c. uč.
 19 Č Sv. Jožef, ženin M. D.
 20 P Aleksandra, muč.
 21 S Benedikt, op.

- 22 N 5. postna. Tiha nedelja
 23 P Viktorijan, muč.
 24 T Gabrijel, nadangel
 25 S Marijino oznanjenje
 26 Č Emanuel, muč.
 27 P Rupert, šk.
 28 S Janez Kapistran

- 29 N Cvetna nedelja; Ciril
 30 P Janez Kl., op.; Radivoj
 31 T Benjamin, m.

BELEŽKE

Dan zraste za 1 uro 38 minut
 Sonce stopi v znamenje ovna dne 21. ob 7.11
 Začetek pomladi

Ščip dne 3. ob 1.20

Zadnji krajec dne 9. ob 23.

Mlaj dne 17. ob 0.50

Prvi krajec dne 25. ob 1.01

MALI TRAVEN

APRIL

V prožnem loku se vihti desnica:
»Daj nam, oče, naš vsakdanji kruh;
v bajti čaka nanj otrok kopica
in spet nova pride k nam sestrica.«

Hugon

1

1

2

Rihard

3

3

4

Velika noč

5

5

6

Vincencij Fer.

5

7

8

Viljem, op.

6

9

10

Albert

8

11

12

Viktor

12

13

14

Helena

15

15

16

Rudolf

17

17

18

Ema

19

19

20

Simeon

21

Adalbert

23

Jurij

24

Marko

25

Peregrin

27

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1	S	Hugon, škof
2	Č	Veliki četrtek; Frančišek P.
3	P	Veliki petek; Rihard
4	S	Velika sobota; Izidor
5	N	Velika noč; Vincencij
6	P	Veliki ponedeljek; Viljem
7	T	Herman Jožef, sp.
8	S	Albert, škof muč.
9	Č	Marija Kleofa
10	P	Mehtilda, devica
11	S	Lev I., papež; Rada
12	N	Bela nedelja; Viktor
13	P	Hermenegild; Ida
14	T	Justin, muč.
15	S	Helena, kr.; Anastazija
16	Č	Benedikt; Turibij, škof
17	P	Rudolf, muč.
18	S	Apolonij, muč.
19	N	2. povel.; Ema, vd.
20	P	Sulpicij; Marcelin, šk.
21	T	Simeon, šk.; Anzelm
22	S	Soter in Kajetan
23	Č	Adalbert, škof; Vojteh
24	P	Jurij, muč.; Igor
25	S	Marko, ev.; Tugomir
26	N	3. povel.; Klet in Marcelin
27	P	Peregrin, spozn.
28	T	Pavel od križa; Vital
29	S	Robert, op.; Peter, m.
30	Č	Katarina Sienska, d.

BELEŽKE

Dan zraste za 1 uro 38 minut
 Sonce stopi dne 20. v znamenje bika

Ščip dne 1. ob 13.32

Zadnji krajec dne 8. ob 5.43

Mlaj dne 15. ob 15.33

Prvi krajec dne 23. ob 19.10

Ščip dne 30. ob 22.59

VELIKI TRAVEN

MAJ

Spominčice že sanjajo kraj brega,
pesem slavca se v večer preлива,
vsa skrivnostna, sladka, zapeljiva ...
če ni še slajša — fantova prisega.

Filip in Jakob

Najdenje sv. križa

Florijan

Stanislav

Gregorij N.

1

8

4

7

9

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Antonin

Servacij

Vnebohod

Izidor

Janez Nep.

10

13

14

15

16

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Julija

22

21

22

Binkošti

24

23

24

25

Urban

25

26

27

Magdalena

29

28

29

Angela

31

30

31

1	P	Filip in Jakob ml., ap.
2	S	Atanazij, škof
3	N	4. povel.; Najdenje sv. križa
4	P	Florijan (Cvetko); Monika
5	T	Irenej, škof; Pij V.
6	S	Janez (Ivan)
7	Č	Stanislav, škof m.
8	P	Prikaz. nadang. Mihaela
9	S	Gregorij Nicianski
10	N	5. povel.; Antonin
11	P	Frančišek Hier.; Mamert, šk.
12	T	Pankracij
13	S	Servacij, škof
14	Č	Vnebohod; Bonifacij, muč.
15	P	Zofija; Izidor, kmet
16	S	Janez Nepomuk
17	N	6. povel.; Paskal, sp.
18	P	Erik, kr.; Srečko
19	T	Celestin, pr.
20	S	Bernardin, sp.
21	Č	Feliks (Srečko) Kant., sp.
22	P	Julija; Emil, muč.
23	S	Deziderij, škof
24	N	Binkošti (Duhovo)
25	P	Binkoštni ponedeljek; Urban
26	T	Filip Nerij
27	S	Janez I., p.; Beda
28	Č	Avguštin, šk.; Viljem
29	P	Marija Magdalena
30	S	Ferdinand, kr.
31	N	1. pobink.; Angela, d.

BELEŽKE

Dan zraste za 1 uro 14 minut

Sonce stopi dne 21. v znamenje dvojčkov

Zadnji krajec dne 7. ob 13.13

Mlaj dne 15. ob 6.45

Prvi krajec dne 23. ob 10.11

Ščip dne 30. ob 6.29

ROŽNIK

JUNIJ

Kam pa s panji v mlado zarjo, mož?
Ej, s čebelami na letovanje,
treba pašo bo dobiti zanje.
Dal obilne jim, svetnik Ambrož!

Telovo

Bonifacij

Norbert

Medard

Primož in Feliciajn

4

5

6

8

9

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Srce Jez.

Anton Pad.

Bazilij

Vid

Gervazij in Prot.

12

13

14

15

19

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Alojzij

21

Ahac

22

Janez Krstnik

24

Ladislav

27

Peter in Pavel

29

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

- 1 P Fortunat, sp.; Radovan
 2 T Evgenij, p.; Marcellin, m.
 3 S Klotilda, kr.
 4 Č **Telovo**; Kvirin
 5 P Bonifacij, škof m.
 6 S Norbert, škof

- 7 N **2. pobink.**; Robert
 8 P Medard, škof
 9 T Primož in Felicijan
 10 S Marjeta, kr.; Bogomil
 11 Č Barnaba, ap.
 12 P Srce Jezusovo; Janez Fakund
 13 S Anton Padovanski

- 14 N **3. pobink.**; Bazilij
 15 P Vid in tovariši, muč.
 16 T Jošt, op.; Benon
 17 S Adolf, škof
 18 Č Efrem Sirski, c. uč.
 19 P Gervazij in Protazij, m.
 20 S Silverij, Mihelina

- 21 N **4. pobink.**; Alojzij (Vekoslav)
 22 P Ahacij, m.; Miloš
 23 T Agripina, d.; Sidonija
 24 S Kres; Janez Krstnik
 25 Č Viljem, op.; Prosper, škof
 26 P Vigilij, m.; Rudolf
 27 S Ladislav, kr.; Ema, vd.

- 28 N **5. pobink.**; Irenej
 29 P **Peter in Pavel**, ap.
 30 T Spomin sv. Pavla

BELEŽKE

Dan zraste do 21. za 19 minut in se skrči do 30. za 3 minute

Sonce stopi v znamenje raka dne 22. ob 2.17

Začetek poletja

☾ Zadnji krajec dne 5. ob 22.26

☺ Mlaj dne 13. ob 22.02

☾ Prvi krajec dne 21. ob 21.44

☼ Ščip dne 28. ob 13.09

MALI SRPAN

JULIJ

Zlatolasa, polna je pšenica,
rdečelična, brhka je žanjica,
koscu v soncu kosa se blešči,
škrjanček poje himno dobrih dni.

Obiskovanje M. D.

Urh

Ciril in Metod

Vilibald

Elizabeta

2

4

5

7

8

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Moh. in Fort.

Marjeta

Aleš

Vincenc Pavl.

Elija

12

13

17

19

20

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Magdalena

22

Apolinarij

23

Jakob

25

Ana

26

Ignacij

31

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

- 1 S Teobald, puščavnik
 2 Č Obisk Marije Dev.
 3 P Lev. II., p.; Heliodor, škof
 4 S Urh, škof; Berta

- 5 N **6. pobink.;** Ciril in Metod
 6 P Izaija, prerok
 7 T Vilibald, škof
 8 S Elizabeta (Špela), kr.
 9 Č Veronika Jul.; Nikolaj
 10 P Amalija, dev.
 11 S Pij I., p.; Olga

- 12 N **7. pobink.;** Mohor in Fortunat
 13 P Marjeta, dev. muč.
 14 T Bonaventura, c. uč.
 15 S Vladimir, kr.; Henrik
 16 Č Marija devica Karmelska
 17 P Aleš, spoznav.
 18 S Miroslav; Kamil

- 19 N **8. pobink.;** Vincenc Pavl.
 20 P Elija; Marjeta
 21 T Danijel; Prakseda
 22 S Marija Magdalena, spok.
 23 Č Apolinarij, šk. m.
 24 P Kristina, dev. m.
 25 S Jakob (Radoslav), ap.

- 26 N **9. pobink.;** Ana
 27 P Rudolf, m.; Natalija m.
 28 T Viktor (Zmagoslav)
 29 S Marta, devica
 30 Č Abdon in Senen, m.
 31 P Ignacij (Ognjeslav)

BELEŽKE

Dan se skrči za 49 minut
 Sonce stopi dne 23. v znamenje leva
 Začetek pasjih dni

☾ Zadnji krajec dne 5. ob 9.58

☺ Mlaj dne 13. ob 13.03

☾ Prvi krajec dne 21. ob 6.13

☼ Šcip dne 27. ob 20.14

VELIKI SRPAN + AVGUST

Trudno, zlato klasje je požeto
in v bahave, težke snope speto.
Zdaj se cepec v pesem bo pognal,
za življenje naše bo koval.

Petra vezi

1

1

Alfonz Lig.

2

2

Dominik

4

5

6

Marija Snežnica

5

7

8

Lovrenc

10

9

10

Klara

12

11

Veliki Šmaren

15

13

14

Rok

16

15

16

Bernard

20

17

18

Ivana Fr. Š.

21

19

20

Timotej

22

Filip Benicij

23

Jernej

24

Avguštin

28

Obgl. Janeza

29

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

1	S	Vezi apost. Petra
2	N	10. pobink.; Alfonz Ligv.
3	P	Najdenje Štefana; Lidija
4	T	Dominik, spozn.
5	S	Marija Snežnica; Ožbolt
6	Č	Gosp. spremenjenje
7	P	Kajetan, spozn.
8	S	Cirijak in tov., m.
9	N	11. pobink.; Roman
10	P	Lovrenc, muč.
11	T	Suzana, m.; Tiburcij
12	S	Klara, devica
13	Č	Kasijan in Hipolit
14	P	Evzebij, spozn.
15	S	Vnebovzetje M. D.
16	N	12. pobink.; Rok, sp.
17	P	Emilija, d.; Hiacint, sp.
18	T	Helena, ces.
19	S	Ludovik Tol., škof
20	Č	Bernard, op.; Štefan
21	P	Ivana Fr. Šantalska
22	S	Timotej, m.
23	N	13. pobink.; Filip Ben.
24	P	Jernej, apostol
25	T	Ludovik, kralj
26	S	Cefirin, papež
27	Č	Jožef Kal., sp.
28	P	Avguštin, c. uč.
29	S	Obglav. Janeza Krstnika
30	N	14. pobink.; Roža Lim.
31	P	Rajmund, spozn.

BELEŽKE

Dan se skrči za 1 uro 25 minut
 Sonce stopi dne 23. v znamenje device
 Konec pasjih dni

Zadnji krajec dne 4. ob 0.04

Mlaj dne 12. ob 3.28 uri

Prvi krajec dne 19. ob 12.30

Ščip dne 26. ob 4.46

KIMAVEC

SEPTEMBER

Ded starina drevje je sadil,
cepil, čakal, a sadu ni vžil...
Glej ga, svoji deci vnuk njegov
težko nese sadni blagoslov.

Egidij

Rozalija

Regina

Rojstvo M. D.

Nikolaj Tol.

1

4

7

8

10

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Ime Marijino

Notburga

Pov. sv. Križa

Ljudmila

Evstahij

12

13

14

16

20

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Matevž

21

Emeran

22

Kozma in Damijan

27

Mihael

29

Hieronim

30

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1	T	Egidij, opat
2	S	Štefan, kr.; Maksima, m.
3	Č	Doroteja in tov., m.
4	P	Rozalija, dev.; Ida
5	S	Lovrencij Just., škof

6	N	15. pobink.; Angelska
7	P	Regina, dev. muč.
8	T	Rojstvo Marije Device
9	S	Peter Klaver, spozn.
10	Č	Nikolaj Toledski
11	P	Erna, d., Milan, škof
12	S	Ime Marijino

13	N	16. pobink.; Notburga
14	P	Povišanje sv. Križa
15	T	Marija 7 žalosti
16	S	Ljudmila, vdova
17	Č	Lambert, škof
18	P	Irena, m.; Jožef K.
19	S	Januarij, m

20	N	17. pobink.; Evstahij, m.
21	P	Matevž, ap. in evang.
22	T	Mavricij, m.; Emeran
23	S	Tekla, d. m.; Linus, p.
24	Č	M. D., rešiteljica ujetnikov
25	P	Kamil in tov., m.; Kleofa
26	S	Ciprijan, m.

27	N	18. pobink.; Kozma in Damijan
28	P	Venčeslav, kralj
29	T	Mihael, nadangel
30	S	Hieronim (Jerko), c. uč.

BELEŽKE

Dan se skrči za 1 uro 38 minut

Sonce stopi v znamenje tehtnice dne 23.
ob 17.17

Začetek jeseni

☾ Zadnji krajec dne 2. ob 16.42

☺ Mlaj dne 10. ob 16.53

☾ Prvi krajec dne 17. ob 17.56

♄ Ščip dne 24. ob 15.34

VINOTOK OKTOBER

Sonce v gorice razsipa zlatá,
 grozdje se s trte prepolne smehlja.
 Čriček o vinski dobroti drobi,
 kdor ne verjameš mu, vina ne pij!

Remigij

1

1

2

Frančišek Ser. Rožnovenska

4

3

4

4

5

6

Brigita

8

7

8

Dionizij

9

9

10

Kalist

14

11

12

Terezija

15

13

14

Gal

16

15

16

Luka

18

17

18

Uršula

21

19

20

Klotilda

23

Rafael

24

Evarist

26

Simon in Juda

28

Volbenk

31

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

1	Č	Remigij, škof
2	P	Angeli varuhi
3	S	Terezika Deteta J.
4	N	19. pobink. Rožnovenska
5	P	Placid in tov., muč.
6	T	Brunon, spozn.
7	S	Marija, kraljica sv. rožn. venca
8	Č	Brigita, vd.
9	P	Dionizij, škof
10	S	Frančišek Borgia, sp.
11	N	20. pobink. Žegnanska
12	P	Maksimilijan, škof
13	T	Edvard, kralj
14	S	Kalist, pap. muč.
15	Č	Terezija, devica
16	P	Hedvika; Gal, opat
17	S	Jadviga, kr.; Mira
18	N	21. pobink.; Luka, ev.
19	P	Peter Alkant, sp.
20	T	Felicijan; Janez Kanc.
21	S	Uršula, dev. muč.
22	Č	Kordula, muč.
23	P	Klotilda, m.; Janez Kap.
24	S	Rafael, nadangel
25	N	22. pobink.; Krišpin
26	P	Evarist, pap. muč.
27	T	Frumencij, škof; Sabina
28	S	Simon in Juda, ap.
29	Č	Ida, dev.; Narcis, šk.
30	P	Alfonz Rodrig., sp.
31	S	Volbenk, škof

BELEŽKE

Dan se skrči za 1 uro 36 minut
 Sonce stopi dne 23. v znamenje škorpiona

Zadnji krajec dne 2. ob 11.27

Mlaj dne 10. ob 5.06

Prvi krajec dne 16. ob 23.58

Ščip dne 24. ob 5.05

LISTOPAD NOVEMBER

Tu so našli poslednji mirni dom,
v naročju matere jim je topló.
Kako so srečni, da nič več
za naše težke boje ne vedo.

Vsi svetniki

Verne duše

Karel Bor.

Lenart

Bogomir

1

2

4

6

8

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Martin

Stanislav Kostka

Leopold

Gregorij Čudod.

Elizabeta

11

13

15

17

19

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Dar. Marijino

Cecilija

Katarina

Virgilij

Andrej

21

22

25

27

30

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

- 1 N 23. pobink. Vsi svetniki
 2 P Verne duše
 3 T Viktorin, šk. m.; Hubert
 4 S Karel Bor., šk. (Dragotin)
 5 Č Caharija in Elizabeta
 6 P Lenart (Lenko), opat
 7 S Engelbert, škof; Zdenka

- 8 N 24. pobink. Zahvalna
 9 P Božidar, muč.
 10 T Andrej Av., sp.
 11 S Martin (Davorin), škof
 12 Č Martin, papež m.
 13 P Stanislav Kostka
 14 S Borislava; Jozafat

- 15 N 25. pobink.; Leopold, kr.
 16 P Jedert, dev.; Otmar, op.
 17 T Gregorij Čudod., škof
 18 S Hilda; Odon, op.
 19 Č Elizabeta, kr.
 20 P Feliks Val., sp. (Srečko)
 21 S Darovanje Dev. Marije

- 22 N 26. pobink.; Cecilija, d. m.
 23 P Klemen, papež
 24 T Janez od Križa
 25 S Katarina, dev. m.
 26 Č Konrad; Silvester, o.
 27 P Virgilij, škof
 28 S Gregor III., papež

- 29 N 1. adventna nedelja
 30 P Andrej, apostol

BELEŽKE

Dan se skrči za 1 uro 31 minut
 Sonce stopi dne 22. v znamenje strelca

 Zadnji krajec dne 1. ob 7.18

 Mlaj dne 8. ob 16.19

 Prvi krajec dne 15. ob 7.56

 Ščip dne 22. ob 21.24

GRUDEN

DECEMBER

Daljne zvezde svetijo na vas
in na trudno, tiho, zasneženo polje...
S cerkvice samotne vabi glas:
Mir ljudem na zemlji, ki so dobre volje.

Bibijana

2

1

2

Frančišek Ks.

3

3

4

Barbara

4

5

6

Miklavž

6

7

8

Ambrož

7

9

10

Br. spoč. D. M.

8

11

12

Lucija

13

13

14

Spiridion

14

15

16

Lazar

17

17

18

Tomaž

21

19

20

Božič

Štefan

Janez Evang.

Ned. otročiči

Silvester

25

26

27

28

31

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

1	T	Natalija, vdova
2	S	Bibijana, devica
3	Č	Frančišek Ksaverij, sp.
4	P	Barbara (Bara), d.
5	S	Saba, opat; Stojana
6	N	2. adv.; Nikolaj, škof
7	P	Ambrož, škof
8	T	Brezmadežno spoč. M. D.
9	S	Peter Fourier, šk.; Valerija
10	Č	Lavretanska M. B.
11	P	Damaz, p.; Hugolin
12	S	Aleksander, muč.
13	N	3. adv.; Lucija, dev.
14	P	Spiridion, škof
15	T	Kristina, dekla
16	S	Albina, d. muč.
17	Č	Lazar, škof
18	P	Gracijan, škof
19	S	Urban V., p.; Vladimir
20	N	4. adv.; Evgenij
21	P	Tomaž, apostol
22	T	Demetri, muč.
23	S	Viktorija (Zmagoslava), d. m.
24	Č	Adam in Eva; sv. večer
25	P	Božič; Rojstvo Gospodovo
26	S	Štefan, muč.; Zlatka
27	N	Janez Evangelist
28	P	Nedolžni otročiči
29	T	Tomaž, šk. muč.
30	S	Evgenij, šk.; David, kr.
31	Č	Silvester, p.

BELEŽKE

Dan se skrči do 22. za 20 minut in zraste do 31. za 4 minute

Sonce stopi v znamenje kozla dne 22. ob 12.40

Začetek zime .

Zadnji krajec dne 1. ob 2.37

Mlaj dne 8. ob 2.59

Prvi krajec dne 14. ob 18.47

Ščip dne 22. ob 16.03

Zadnji krajec dne 30. ob 19.37

Naš kulturni koledarček

Januar

1. I. 1584 dotiskana *Dalmatinova biblija*.
1. I. 1881 začel izhajati »*Ljubljanski Zvon*«.
3. I. 1821 * politik in znanstvenik *Karel Dežman*.
4. I. 1797 izšel prvi slovenski časopis, *Vodnikove »Lublsanske Novize«*.
4. I. 1834 * gospodarstvenik *dr. Josip Vošnjak*.
7. I. 1844 * jezikoslovec o. *Stanislav Škrabec*.
9. I. 1856 * pesnik *Anton Aškerc*.
12. I. 1887 † pisatelj *Fran Erjavec*.
14. I. 1938 † zdravnik filozof *dr. Alfred Šerko*.
15. I. 1732 * pesnik *Feliks Dev*, oče *Damasčen*.
16. I. 1888 † publicist in nar. org. *Andrej Einspieler*.
19. I. 1876 * pesnik *Dragotin Kette*.
21. I. 1921 † nar. buditelj *Luka Svetec*.
25. I. 1863 * pesnik *Ivan Trinko-Zamejski*.
26. I. 1797 * filolog in lit. kritik *Matija Čop*.
26. I. 1927 † jezikoslovec *Fran Wiesthaler*.
28. I. 1818 * književnik *Fran Malavašič*.

Februar

3. II. 1758 * pesnik *Valentin Vodnik*.
3. II. 1845 * knjiž. zgodovinar *dr. Karl Glaser*.
6. II. 1670 *prva slovenska gledališka predstava*.
7. II. 1800 * tiskar in založnik *Jožef Blaznik*.
7. II. 1809 * narodopisec *Matija Majar-Ziljski*.
8. II. 1849 † pesnik *dr. Francè Prešeren*.
9. II. 1883 * prirodoslovec *dr. Pavel Grošelj*.
10. II. 1867 * pisateljica *Marica Bartolova*.
14. II. 1869 * zgodovinar *dr. Josip Gruden*.
17. II. 1831 * književnik *Matija Valjavec-Kračmanov*.
19. II. 1847 * pesnik *Josip Cimperman*.
19. II. 1923 † pisatelj in politik *dr. Ivan Tavčar*.
20. II. 1858 * skladatelj *Viktor Parma*.
22. II. 1873 † filolog in nabožni pisatelj *Peter Dajnko*.
24. II. 1779 * literat in mecen *Matija Ahacel*.
25. II. 1939 † zborovodja in skladatelj *Zorko Prelovec*.

26. II. 1877 * zdravnik filozof *dr. Franc Derganc*.
26. II. 1939 † pesnik in cerkveni govornik *dr. Mihael Opeka*.
27. II. 1738 * prosvetitelj *Blaž Kumerdej*.

Marec

4. III. 1844 * pisatelj *Josip Jurčič*.
4. III. 1879 * pesnik *Josip Murn-Aleksandrov*.
5. III. 1825 * narodopisec *Ivan Navratil*.
6. III. 1836 * pesnik in pisatelj *Josip Stritar*.
7. III. 1861 * slikar *Jožef Petkovšek*.
8. III. 1840 * slavist *dr. Gregor Krek*.
11. III. 1889 † znanstvenik in politik *Karel Dežman*.
11. III. 1921 † zdravnik *dr. Ivan Oražen*.
12. III. 1910 † pesnik *Anton Medved*.
12. III. 1869 * zgodovinar in narodopisec *Janko Barlè*.
14. III. 1924 † zgodovinar *dr. Fran Kos*.
15. III. 1867 * pisatelj *dr. Jože Debevec*.
22. III. 1805 * skladatelj *Jurij Mihevc*.
23. III. 1745 * matematik *Jurij Vega*.
24. III. 1835. * fizik *Jožef Štefan*.
26. III. 1838 * pisatelj *dr. Janez Mencinger*.
30. III. 1888 † publicist in politik *dr. Valentin Zarnik*.

April

6. IV. 885 † slov. blagovestnik *sv. Metod*.
6. IV. 1834 * mecen *Josip Gorup pl. Slavinski*.
7. IV. 1938 † voditeljica napr. ženstva *Franja Tavčarjeva*.
9. IV. 1854 * pisateljica *Pavlna Pajkova*.
11. IV. 1744 * cerkv. pisatelj *Jurij Japelj*.
12. IV. 1912 † pisatelj *dr. Janez Mencinger*.
13. IV. 1855 * slikar *Jurij Šubic*.
17. IV. 1926 † skladatelj *Anton Foerster*.
18. IV. 1818 * glasbenik *Jurij Flajšman*.
20. IV. 1872 † pesnik in narodni buditelj *Ljudevit Gaj*.
21. IV. 1911 † slikar *Ivan Grohar*.
21. IV. 1938 † pesnik *Radivoj Peterlin-Petruška*.
22. IV. 1878 * pisateljica *Zofka Kveder-Demetrovičeva*.
27. IV. 1896 † nabožni pesnik in pisatelj *Luka Jeran*.

M a j

2. V. 1721 * nar. gospodar in mecen *Peter Pavel Glavar.*
 3. V. 1881 † pisatelj *Josip Jurčič.*
 4. V. 1927 † glasbenik in planinec *Jakob Aljaž.*
 7. V. 1792 * pisatelj *Janez Cigler.*
 10. V. 1876 * pisatelj *Ivan Cankar.*
 11. V. 1784 * pesnik in jezikoslovec *Urban Jarnik.*
 12. V. 1872 * politik *dr. Anton Korošec.*
 16. V. 1841 * slikar in ribar *Ivan Franke.*
 18. V. 1938 † pisatelj *dr. Ivan Lah.*
 19. V. 1869 * pesnik *Anton Medved.*
 20. V. 1734 * čebelar in slikar *Anton Janša.*
 20. V. 1851 † pesnik *Stanko Vraz.*
 21. V. 1853 * zgodovinar *Ivan Vrhovec.*
 23. V. 1937 † liter. zgodovinar *dr. Ivan Prijatelj.*
 26. V. 1859 * pesnik *Josip Pagliaruzzi-Krilan.*
 28. V. 1641 * zgodovinar *J. V. Valvasor.*
 29. V. 1830 * pisatelj *Janez Trdina.*

J u n i j

8. VI. 1508 * prvi slovenski pisatelj *Primož Trubar.*
 8. VI. 1859 * kipar *Alojzij Gangl.*
 10. VI. 1912 † pesnik *Anton Aškerc.*
 12. VI. 1828 * pesnica *Lujiza Pesjakova.*
 15. VI. 1867 * slikar *Ivan Grohar.*
 17. VI. 1895 * skladatelj *Slavko Osterc.*
 18. VI. 1901 † pesnik *Josip Murn-Aleksandrov.*
 20. VI. 1872 † pevec in glasbenik *Blaž Potočnik.*
 21. VI. 1937 † kritik in prevajalec *Francè Kobal.*
 23. VI. 1938 † publicist in založnik *Andrej Gabršček.*
 24. VI. 1854 * zgodovinar in narodni svečenik *Ivan Vrhovnik.*
 29. VI. 1586 † *Primož Trubar.*
 29. VI. 1797 * škof-misionar *Friderik Baraga.*
 30. VI. 1810 * pesnik *Stanko Vraz.*

J u l i j

4. VII. 1846 * lit. zgodovinar in urednik *Franc Levec.*
 9. VII. 1833 * pisateljica *Josipina Turnograjska.*
 10. VII. 1860 * pedagog *Viktor Bežek.*
 11. VII. 1830 * skladatelj *Kamilo Mašek.*
 11. VII. 1858 * igralec *Ignacij Borštnik.*
 14. VII. 1789 * jezikoslovec *Fran Metelko.*
 14. VII. 1795 † dramatik *Anton Linhart.*

18. VII. 1591 † skladatelj *Jakob Gallus-Petelin.*
 24. VII. 1842 * ljudski pisatelj *Jakob Alešovec.*
 28. VII. 1897 † pisatelj *Janko Kersnik.*
 31. VII. 1870 * pisatelj *Rado Murnik.*

A v g u s t

6. VIII. 1871 † pesnik *Miroslav Vilhar.*
 6. VIII. 1905 † slikar *Anton Ažbe.*
 10. VIII. 1827 * domoljub *dr. Lovro To-man.*
 15. VIII. 1831 * glasbenik *Gustav Ipavec.*
 15. VIII. 1893 † pesnik *Fran Gestrin.*
 21. VIII. 1780 * slavist *Jernej Kopitar.*
 28. VIII. 1851 * pisatelj in politik *dr. Ivan Tavčar.*
 28. VIII. 1866 * glasbenik *Matej Hubad.*
 30. VIII. 1867 † pisatelj *Peter Hicinger.*
 31. VIII. 1589 † prot. teolog in pisatelj *Jurij Dalmatin.*

S e p t e m b e r

2. IX. 1819 * pravoslovec in jezikoslovec *Matej Cigale.*
 3. IX. 1852 * pesnik *Fran. S. Cimperman.*
 4. IX. 1834 * pisatelj *Fran Erjavec.*
 9. IX. 1792 * slikar *Matevž Langus.*
 11. IX. 1940 † mlad. pisatelj *Andrej Rapè.*
 12. IX. 1798 * pesnik *Ivan Vesel-Koseski.*
 13. IX. 1773 * čebelar *Anton Janša.*
 13. IX. 1923 † jezikoslovec *Maks Pleteršnik.*
 14. IX. 1850 * škof *Anton Mahnič.*
 18. IX. 1867 † slovničar *Anton Janežič.*
 19. IX. 1851 * publicist in politik *Ivan Hribar.*
 20. IX. 1776 * prevajalec *Matevž Ravnikar.*
 24. IX. 1862 † škof *Anton Martin Slomšek.*
 25. IX. 1865 * skladatelj in organist *Ignacij Hladnik.*
 28. IX. 1831 * pesnik in pisatelj *Fran Levstik.*

O k t o b e r

1. X. 1814 * matematik *Fran vitez Močnik.*
 1. X. 1855 * pisatelj *dr. Fran Zbašnik.*
 1. X. 1939 † slikar *Francè Košir.*
 3. X. 1937 † mlad. pisatelj *Ivo Trošt.*
 4. X. 1874 * kipar *Franc Berneker.*
 5. X. 1840 * skladatelj *Fran Gerbič.*
 8. X. 1917 † sociolog in politik *Janez E. Krek.*
 11. X. 1851 * zgodovinar *Simon Rutar.*
 15. X. 1844 * pesnik *Simon Gregorčič.*
 17. X. 1881 * kipar *Svitoslav Peruzzi.*
 18. X. 1869 † pesnik *Simon Jenko.*
 22. X. 1856 * stenograf *Franc Novak.*
 22. X. 1867 * pravnik *dr. Ivan Žolger.*

23. X. 1848 * botanik *Martin Cilenšek*.
 24. X. 1858 * zdravnik *Marko Grbec*.
 26. X. 1850 * slikar *Janez Subic*.
 30. X. 1862 * pesnik in prevajalec *Anton Funlek*.

November

6. XI. 1932 † pisatelj *Rado Murnik*.
 7. XI. 1899 † urednik in filozof *dr. Janko Pajk*.
 8. XI. 1817 * nar. buditelj *Davorin Trstjenjak*.
 12. XI. 1882 * publicist in politik *dr. Gregor Žerjav*.
 13. XI. 1560 * škof *Tomaž Hren*.
 18. XI. 1800 * zbiratelj nar. pesmi *Andrej Smolè*.
 19. XI. 1808 * časnikar in politik *dr. Janez Bleiweis-Trsteniški*.
 19. XI. 1897 * pesnik *Francè Zbašnik*.
 19., XI. 1898 * filozof alpinist *Klement Jug*.
 20. XI. 1752 * slikar *Leopold Layer*.
 20. XI. 1785 * sadjar *Franč. Ks. Pirc*.
 20. XI. 1813 * jezikoslovec *Franc Miklošič*.
 23. XI. 1747 * mecen baron *Ziga Zois*.
 23. XI. 1835 * skladatelj *Davorin Jenko*.

23. XI. 1852 * pisatelj *Fran Maselj-Podlimbarski*.

December

3. XII. 1800 * pesnik *dr. Francè Prešeren*.
 3. XII. 1850 * pisatelj *dr. Fran Detela*.
 3. XII. 1867 * pisatelj in humorist *Fran Milčinski*.
 6. XII. 1868 * pisatelj *Fran Jaklič*.
 8. XII. 1826 * prevajalec *Fran Cegnar*.
 9. XII. 1881 * pisatelj *dr. Ivan Lah*.
 11. XII. 1918 † pisatelj *Ivan Cankar*.
 12. XII. 1859 * pravnik *dr. Danilo Majaron*.
 19. XII. 1828 * slovníčar *Anton Janežič*.
 20. XII. 1861 * slikarica *Ivana Kobilca*.
 20. XII. 1914 † igralec *Anton Verovšek*.
 21. XII. 1839 * narodni svečenik *Tomo Zupan*.
 22. XII. 1779 † prekm. protest. pisatelj *Stefan Küzmič*.
 24. XII. 1829 * glasbenik *Benjamin Ipavic*.
 25. XII. 1877 * skladatelj *Emil Adamič*.
 25. XII. 1569 * protest. pisatelj *Sebastijan Krelj*.
 26. XII. 1825 * slikar *Janez Wolf*.

Vreme in letina v ljudskih prerokbah

Prosinec

Če v prosincu mušica raja,
 pičla poleti bo piča in klaja.

Mnogo snega, mnogo sena.

- Zarja na novega leta
 slabo vreme obeta.
- Če je Makarij jasen,
 bo september krasen,
 če se pa kislo drži,
 se tudi september mrači.
- Ako je Vinku vroče,
 pripravi kašče, nabijaj obroče.
- Če sveti Pavel na vetru prijezdi,
 se za njim rad dež ugnezdi.

Svečan

Če konec svečana burja pometa,
 se dobra letina obeta.

- Če je svečnica krasna,
 bo vigred kasna,

če pa na ta dan sneži,
 pomlad več daleč ni.

- Ako je Petrov stol hladán,
 zima za dolgo primrzne nanj.
- Matija led razbija,
 če ga ni, ga naredi.

Sušec

Kar v breznu požene,
 nima veljave nobene.

- Če mučence mrazi,
 zmrzuje še 40 noči.
- Svetega Jožefa vreme ugodno,
 obeta nam leto rodno in plodno.
- Če na Ruperta dež pada,
 kašča pridelkov strada.

Mali traven

Če je april deževen,
 kmet ne bo reven.

Če se aprila vreme smeje,
 se bo še kesalo pozneje.

24. Kadar Jurij vrane skrije v žito,
je leto zmirom plodovito.
25. Kolikor pred svetim Markom žaba reglja,
toliko po svetem Marku počiva molkla.

Veliki traven

Če je majnika mokró,
je dobro za kruh in za seno.

1. Lipe in Jaka z dežnikom
sta pogodou gornikom, ornikom.
- 13.—15. Mokri trojaki — tolst božič.
14. Dež ob vnebohodu
bo košnjo slabo obsodil.
25. Če na Urbana sonce sije,
jesen polne sode nalije.

Rožnik

Sever, ki v tem mesecu pogosto vleče,
nam v deželo obilo žita privleče.

8. Kakor vreme na Medarda kane,
tako ves mesec ostane.
24. Če o kresu dežuje,
orehom škoduje.

29. Če sta Peter in Pavel jasna,
bo letina obilna in krasna.

Mali srpan

2. Če je na obiskovanje deževalo,
bo ves mesec še tako ostalo.
20. Pusta in vlažna Marjeta
nič dobrega ne obeta.
22. Dež na dan Marije Magdalene
orehe, lešnike, senó zadene.
25. Če Jakob žejo trpi,
zima nič prida ni.

Veliki srpan

Mesecu vršnju je rose potreba
kakor človeku vsakdanjega hleba.

10. in 24. Lovro in Jernej v lepem vremeni
pravita: táko bo tudi jeseni.
15. Na Veliki šmaren jasno vreme,
grozdja bo obilno breme.

24. Če sveti Jernej že zrelo grozdje najde,
bodo blagoslova polne brajde.

Kimovec

1. Če je Tilen slabe volje,
ves mesec ne bo boljše.
8. O mali maši so lešniki naši.
21. Sveti Matej se v bodočnost ozira,
za štiri tedne vreme izbira.
29. Če ptice selivke pred Mihelom ne odlete,
se pred božičem ni bati zime trdé.

Vinotok

Kadar drevje pozno listje sleče,
huda zima bliža se preteče.

16. Topel, veder sveti Gal
suho bo poletje dal.
18. Sveti Luka
repo puka,
v roke huka.
21. Če z dežnikom Urša pride,
zima vlagi ne uide.

Listopad

1. Če Vse svete namaka,
debel sneg nas čaka.
11. Če je Martinov plašč v meglo zaviti,
bo vsak od nas še zime sit.
25. Če je na dan Katarinin mežavo,
bo ves prosinec mrčavo.
30. Če na Andreja sneži,
sneg sto dni obleži.

Gruden

Če ta mesec grmi,
prihodnje leto viharje rodi.

24. Če v božiču led visi raz veje,
se velika noč vsa v cvetju smeje.
- Ako na sveti večer vino v sodu vre,
dobra letina v deželo gre.
31. Če Silvester piha in kiha,
na dan novega leta
pa se sonce prijazno nasmiha,
se slaba trgatev obeta.

Poštne pristojbine

veljavne od dne 27. junija 1941/XIX

Pisma in zalepke

Tuzemstvo:	
Za vsakih 15 g ali del te teže: v krajevnem prometu	0.25
Za vsakih 15 g ali del te teže: v medkrajevnem prometu	0.50
Naslovljena v A. O. I. za vsakih 15 g ali del te teže	0.75
Za vsakih 15 g ali del te teže, naslovljena na vojake v armadi in drugih edinicah oborožene sile v aktivni službi, v medkrajevnem prometu: polovica navadne pristojbine.	
Inozemstvo:	
Za prvih 20 g	1.25
Za vsakih nadaljnjih 20 g	0.75

Dopisnice državne in privatne izdaje

navadne, v krajevnem prometu	0.15
navadne, v medkrajevnem prometu	0.30
navadne, naslovljene v A. O. I.	0.50
navadne, za inozemstvo	0.75
naslovljene na vojake v armadi in drugih edinicah oborožene sile v aktivni službi: polovica navadne pristojbine.	

Razglednice

a) samo s podpisom pošiljatelja in datumom	0.10, inoz. 0.25
b) z izrazi vljudnosti, napisanimi z največ petimi besedami:	
v krajevnem prometu	0.15
v medkrajevnem prometu	0.20, inoz. 0.25
z osebnim sporočilom v krajevnem prometu	0.15
z osebnim sporočilom v medkrajev. prometu	0.30, inoz. 0.75
Naslovljene v A. O. I.	
c) samo s podpisom pošiljatelja in datumom	0.20
č) z največ petimi besedami izražanja vljudnosti	0.25
d) z osebnim sporočilom	0.50

Naznanila

o rojstvu, smrti, poroki in podobno, tiskana	0.15, inoz. 0.25
--	------------------

Trgovski računi

	0.25
--	------

Rokopisi

za prvih 200 g	0.60
za vsakih nadaljnjih 50 g	0.20
N. B. Uporablja se pristojbina za pisma, kadar je ta nižja od one za rokopise (15 g).	

Periodične tiskovine, ki se pošiljajo naročnikom

I. skupina: dnevnik:	
za vsak izvod, čigar teža ne presega 50 g	0.008
za vsakih 25 g ali del te teže še po	0.004
II. skupina: časniki, revije in časopisi, ki izhajajo vsaj enkrat v petnajstih dneh:	
za vsak izvod, čigar teža ne presega 50 g	0.011
za vsakih nadaljnjih 50 g ali del te teže še po	0.009
III. skupina: časniki, revije in časopisi, ki izhajajo vsaj enkrat na mesec:	
za vsak izvod, čigar teža ne presega 50 g	0.014
za vsakih nadaljnjih 50 g ali del te teže še po	0.009
IV. skupina: časniki, revije, časopisi in podobno, ki izhajajo vsaj polletno, propagandne tiskovine, katalogi, trgovske okrožnice in listi, knjižni in knjigotirni oglasi, naj izhajajo kadar koli, samo da izhajajo vsaj enkrat vsakega pol leta:	
za vsak izvod, čigar teža ne presega 50 g	0.048
za vsakih nadaljnjih 50 g ali del te teže še po	0.018
V. skupina (promet je omejen samo na Ljubljansko pokrajino): časniki poučnega, športnega in strokovnega značaja (kakor prva skupina).	

Mali paketi

za prvih 200 g	1.20
za vsakih nadaljnjih 50 g	0.30

Vzorci brez vrednosti

a) za prvih 100 g	0.35, inoz. 0.50
za nadaljnjih 50 g še po	0.15, inoz. 0.25

Ekspressina

razen navadne pristojbine	1.25, inoz. 2.50
---------------------------	------------------

¹ Vsebuje tudi Severno Afriko, Egejsko posest in ozemlje, zasedeno po italijanski vojski.

² A. O. I. pomeni Africa Orientale Italiana (Italijanska Vzhodna Afrika).

³ Nedopuščen: Anglija z vsemi kolonijami, dominioni in posestmi; Islandija, Irska, Grčija in SSSR (Rusija) z vsemi anektiranimi deželami.

Priloga

razen navadne pristojbine:	
a) za zaprte pošiljke	1.25, inoz. 1.50
b) za odprte pošiljke	0.60, inoz. 1.50

Dostava na dom

Zavitki s tiskovinami in rokopisi, ki presegajo težo 500 g, se dostavljajo na dom samo proti plačilu (bodisi pošiljatelja ali naslovnika) tele pristojbine:	
a) za vsakih 500 g teže, toda ne več kot 1000 g	0.40
b) za vsak zavitek, ki presega težo 1000 g do največje teže 2 kg	0.80

Navadni paketi

a) do 1 kg	2.50
b) preko 1 kg do 3 kg	5.—
c) preko 3 kg do 5 kg	7.50
č) preko 5 kg do 10 kg	12.50

Poštne pakete večje teže, dovoljeni samo v notranjem prometu Ljubljanske pokrajine

a) od 10 kg do 15 kg	16.—
b) preko 15 kg do 20 kg	18.—
c) preko 20 kg do 25 kg	20.—

Nujni poštni paketi

(pristojbina obsega tudi pristojbino za ekspresno dostavo)

a) normalni:	
do 1 kg	7.—
preko 1 kg do 3 kg	12.—
preko 3 kg do 5 kg	17.—
b) ločenke:	
do 1 kg	8.25
preko 1 kg do 3 kg	14.50
preko 3 kg do 5 kg	20.75

Pristojbina za zavarovanje pri paketih z označeno vrednostjo

za prvih 200 lir	1.—
za vsakih nadaljnjih 100 lir še po	0.50

Paketi s svežim sadjem

do 6 kg	1.90
preko 6 kg do 9 kg	3.05
preko 9 kg do 12 kg	3.80

Paketi društva Rdeči križ

Iste pristojbine kakor za pakete s svežim sadjem

Navadne nakaznice v notranjem prometu in nakaznice po znižani pristojbini

a) do zneska 25 lir	0.40
b) preko 25 lir do 50	0.80
c) preko 50 lir do 100	1.20
č) preko 100 lir do 200	2.—
d) preko 200 lir za vsakih nadaljnjih 100 lir ali njihov del	0.50
Nakaznice, ki ne presegajo 25 lir in so naslovljene na vojake v armadi ali pri drugih edinicah oborožene sile v aktivni službi	0.20

Brzobjavne nakaznice

razen navadne še brzobjavna pristojbina	0.50
---	------

Vplačila v čekovnem prometu

a) do 50 lir	0.15
b) preko 50 lir do 100 lir	0.20
c) preko 100 lir do 500 lir	0.40
č) preko 500 lir do 1000 lir	0.60
d) preko 1000 lir do 5000 lir	1.—
e) preko 5000 lir do 10000 lir	2.—
in dalje 1 liro za vsakih nadaljnjih 5000 lir ali del tega zneska do največje pristojbine 10 lir	

Poizvednice in prošnje za pojasnila

za priporočene pošiljke, zavarovane, ekspresne, za pakete, nakaznice	0.40, inoz. 2.—
--	-----------------

Navadne brzobjavke

a) do 10 besed	2.—
b) za vsako nadaljnjo besedo	0.25
in L. 0'10 za obvezno priznanico	0.10

Nujne brzobjavke

Trikratna pristojbina navadne brzobjavke

NA VELIKI PETEK, DNE 11. APRILA 1941, JE ITALIJAN-
SKA VOJSKA ZASEDLA DEL SLOVENSKEGA OZEMLJA
IN NJEGOVO PRESTOLNICO BELO LJUBLJANO, KA-
TERE PRVI POVELJNIK, DIVIZIJSKI GENERAL FEDERICO
ROMERO, JE S SVOJIM RAZGLASOM V ITALIJANSKEM IN
SLOVENSKEM JEZIKU ZAGOTOVIL NAŠEMU PREBIVAL-
STVU: VAŠA LASTNINA, VAŠE ŠEGE IN NAVADE SE BODO
SPOŠTOVALE S POGOJEM, DA NIHČE NE NAPADE ALI
ŽALI OBOROŽENIH SIL, KI V VAŠIH KRAJIH PREDSTAV-
LJAJO FAŠISTIČNO ITALIJO.

DNE 3. MAJA JE KRALJEVI VISOKI KOMISAR, EKSCLENCA
EMILIO GRAZIOLI, ZASTOPNIKOM SLOVENSKEGA JAVNEGA
ŽIVLJENJA SVEČANO OBJAVIL SKLEP NJ. VELIČANSTVA
KRALJA IN CESARJA VIKTORJA EMANUELA III. IN VOLJO
DUČEJA, DA SE ZASEDENO SLOVENSKO OZEMLJE KOT
SAMOSTOJNA LJUBLJANSKA POKRAJINA PRIKLJUČI KRA-
LJEVINI IN IMPERIJU ITALIJI. S TEM KRALJEVIM UKAZOM,
KI GA PRINAŠAMO NA NASLEDNJI STRANI, JE BIL V
LJUBLJANSKI POKRAJINI STRNJENO BIVAJOČEMU SLO-
VENSKEMU LJUDSTVU DOLOCEN SAMOUPRAVEN USTROJ,
UPOŠTEVAJOČ NARODNOSTNE ZNAČILNOSTI PREBIVAL-
STVA, ZEMLJEPISNO LEGO OZEMLJA IN POSEBNE KRA-
JEVNE POTREBE. TUDI JE BIL NAŠ MATERIN JEZIK PRO-
GLAŠEN ZA OBVEZNI JEZIK V VSEH ŠOLAH POKRAJINE
TER ZA SLUŽBENI JEZIK POLEG ITALIJANŠČINE.

VODNIKOVI DRUŽBI JE ZAJAMČENO V BODOČNOSTI PRO-
STO UVELJAVLJANJE. PO UVIDEVNOSTI IN DALEKOVIDNO-
STI NAJVIŠJIH PREDSTAVNIKOV KRALJEVINE BO TA NAŠA
LJUDSKA KNJIŽNA MATICA V OKVIRU IN Z BLAGOHOTNO
PODPORO IMPERIJA LAHKO NEMOTENO NADALJEVALA
SVOJE POTREBNO PROSVETNO DELO TER GA V NOVIH
MEJAH IN V RAZVIJAJOČIH SE STIKIH S STAROSLAVNO
ITALIJANSKO KULTURO ŠE RAZSIRILA.

V N O V E M B R U L E T A 1 9 4 1 — X X

USTANOVITEV LJUBLJANSKE POKRAJINE

(Kraljevi ukaz z dne 3. maja 1941-XIX, št. 291.)

VIKTOR EMANUEL III.,

po milosti božji in narodni volji

Kralj Italije in Albanije,

Cesar Abesinije

na podlagi člena 18. zakona z dne 19. januarja 1939—XVII, št. 129,

ker smatramo za potrebno in nujno odrediti,

po zaslišanju Velikega Fašističnega Sveta, po zaslišanju Ministrskega Sveta,

na predlog Dučerja fašizma, predsednika vlade,

Smo sklenili in odločamo:

Člen 1.

Slovensko ozemlje, katerega meje so začrtane, kakor kaže priloženi zemljevid, ki ga je odobril po Naši naredbi Duče fašizma, predsednik vlade, je sestavni del Kraljevine Italije in tvori Ljubljansko pokrajino.

Člen 2.

S kraljevimi ukazi, ki bodo izdani na predlog Dučerja fašizma, predsednika vlade, notranjega ministra, se določi ureditev Ljubljanske pokrajine, ki bo imela glede na svoje strnjeno prebivalstvo avtonomen ustroj, upoštevajoč etnične značilnosti prebivalstva, zemljepisno lego ozemlja in posebne krajevne potrebe.

Člen 3.

Vladno oblast bo izvrševal Visoki Komisar, imenovan s kraljevim ukazom na predlog Dučerja fašizma, predsednika vlade, ministra za notranje posle.

Člen 4.

Visokemu Komisarju bo v pomoč svet 14 predstavnikov, izbranih iz produktivnih skupin slovenskega prebivalstva.

Člen 5.

Za slovensko prebivalstvo Ljubljanske pokrajine vojaška služba ne bo obvezna.

Člen 6.

Za osnovni pouk bo obvezna slovenščina. V srednjih in višjih šolah se bo fakultativno poučevala italijanščina.

Vse uradne odredbe se bodo izdajale v obeh jezikih.

Člen 7.

Kraljeva vlada je pooblaščen, objaviti na ozemlju Ljubljanske pokrajine ustavo in druge zakone Kraljevine kakor tudi izdajati predpise, ki so potrebni za njih vzporeditev s tamkaj veljajočo zakonodajo in z ureditvijo, ki se določi po čl. 2.

Člen 8.

Ta ukaz stopi v veljavo z dnem, ko se objavi v Uradnem listu Kraljevine (Gazzetta Ufficiale del Regno) in se predloži zakonodajnim skupščinama zaradi uzakonitve.

Duče fašizma, predsednik vlade je pooblaščen, da predloži zadevni zakonski osnutek.

Odrejamo, da se ta ukaz, opremljen z državnim pečatom, uvrsti v uradno zbirko zakonov in naredb Kraljevine Italije, in

Ukazujemo vsakomur, da se po njem ravna in skrbi za njegovo izvrševanje.

Dano v Rimu dne 3. maja 1941-XIX.

VIKTOR EMANUEL

MUSSOLINI

Videl

(po kr. ukazu z dne 20. febr. 1941-XIX, št. 76)

Mussolini

Vpisano pri Vrhovnem računskem dvoru dne 3. maja 1941-XIX

Vladne naredbe, reg. 433, list 18.

Mancini

POGLED V NOVO ITALIJO

Italija, ki ji je bil dne 3. maja 1941 priključen del slovenskega ozemlja kot nje nova »Ljubljanska pokrajina« (Provincia di Lubiana), je dežela pomenljive preteklosti in nič manj važne sedanosti. Narava je obdarila to deželo z mnogimi odlikami. Že njen zemljepisni položaj je srečen, saj se razteza na dolgem polotoku med tremi morji: Jadranskim, Tirenskimi in Jonskim, kar pomeni, da je odprta na ves sredozemski bazen in je poleg tega blizu Afrike. Od najskrajnejše sicilijanske točke do tuniškega rta Bona je samo 140 kilometrov morske poti. Po tej svoji legi in po vseh svojih starodavnih izročilih je Italija izrazito sredozemska dežela in prav tu se v najnovejši dobi polagajo temelji njene nove bodočnosti. Italijanski narod je neposreden dedič največje in najlepše človeške civilizacije, ki se je razvila v Sredozemlju in dala vsemu zapadnemu svetu ideale vere, temelje znanosti, umetnosti in mišljenja, kulturo duše in metode dela. Zato bi tisti, ki bi hotel podrobneje pripovedovati o preteklosti Italije, pripovedoval v poglavitnih obrisih zgodovino zapadnega človeštva; v nji je imel italijanski narod — ali boljše: narod, ki je naseljeval tla Italije — zadnjih dva tisoč let izjemno važno vlogo.

Zaradi svoje zemljepisne lege, prijetnega podnebja, naravne lepote in pre mnogih ostankov stare civilizacije je Italija že zgodaj razvila državne tvorbe, ki so daleč naokrog uveljavile njeno moč. Ni ga čitatelja, ki mu ne bi bilo znano, kaj je pomenil stari Rim in do kolikšne sile je pod vodstvom tega čudovitega mesta zrasla stara rimska država, ki je zaobsegla tudi naše kraje. V informativnem članku, kakršen je naš, ne bomo prikazovali vloge cesarskega Rima v zgodovini starega veka ali vloge papeškega Rima v tisočletju, ki je sledilo propadu starega imperija; prav tako se ne bomo bavili s pisano in zapleteno zgodovino italijanskih dežel v zadnjih stoletjih. Vrstice, ki jih posvečamo Državi, s katero je sedaj združena tudi usoda znatnega dela Slovencev, naj seznanijo čitatelje z značajem in ustrojem sodobne Italije. Zaradi večje jasnosti in preglednosti pa

naj navedemo predvsem najvažnejše podatke o deželi in prebivalstvu.

V koliki meri je Italija zvezana z morjem, pričuje že to, da meri njena kopnena meja samo 1877 km, njena morska meja pa 3979 km, ali če prištejemo še otoke, celo 7936 km. Dva velika otoka — Sicilija in Sardinija — se tesno prilegata polotoku. Pred sedanjo vojno je obsegala Italija (brez kolonij) 310.139 četvernih kilometrov in je bila po površini na osmem, po prebivalstvu pa na četrtem mestu v Evropi. Leta 1940. je štela 44.755.000 prebivalcev, povprečno 140 duš na četverni kilometer. Če uvažujemo, da sta dve petini italijanskih tal gorati, dve petini hriboviti in da samo ena petina odpada na ravna tla, tedaj dobimo s primerjavo goste naseljenosti in večidel siromašnih, čeprav slikovitih tal vpogled v enega poglavitnih problemov Italije, ki povzroča socialno napetost in že sam sili italijanskega človeka k trdemu delu in k iskanju zaslužka drugod, italijansko državo pa h kolonialni politiki, k ekspanzivi in pridobivanju novih tal, novih virov svojega gospodarskega razvoja. Od tod zlasti uspešni poizkusi kolonialnega razširjenja Italije na afriško celino, v čemur se samo nadaljujejo izročila rimskega imperija.

Nastanek sodobne Italije

Ob koncu 18. stoletja, ko je vso Evropo vznemirjala francoska revolucija, ta močni sunek v privilegirane družbene plasti in v vladavine, ki niso ustrezale volji narodov, je bila Italija zemljepisni, vsekako še kulturnozgodovinski, ne pa tudi politični pojem. Vladajoče plasti, ki so jih predstavljali razni vladarji, niso dopuščale možnosti, da bi se države in državnice, v katere je bil razcepljen apeninski polotok, združile v močno državo. Znatno del italijanskih tal so obvladovali tujci. Ko je l. 1796. dospel v Italijo z močno vojsko korziški rojak Napoleon Buonaparte, si je zastavil nalogo, ki je zlasti pri mlademu rodu vzbudila razumevanje in odobravanje: da počasi poruši zastarele državne sisteme v Italiji in poveže

Viktor Emanuel III
Kralj Italije in Albanije
Cesar Etopije

v državno skupnost čim več njenih pokrajin. L. 1797. je bila ustanovljena v Reggio Emilia cisalpinska republika, ki je postala prvi zarodek bodoče zedinjene Italije. Pod vplivom francoskega vojskovodje se je v nekaj letih Italija temeljito spremenila, vendar še ni dozorela za veliki smoter zedinjenja. Tudi Napoleon je začel izrabljati njene neurejene razmere za svoje dinastične in imperialistične koristi. Po močnem kipenju sproščajočih se narodnih sil je nastopila reakcija: obenem z Napoleonom so hoteli odpraviti vse politične pridobitve novega časa in obrniti tok zgodovine nazaj v staro strugo. Na dunajskem kongresu (1815) je bila Italija zopet izročena vladarjem, ki so jo hoteli imeti razcepljeno. V Lombardiji in Benečiji so spet zavladali Avstrijci. Že se je zdelo, da je bilo zadnjih dvajset let italijanske zgodovine zbranih kakor z gobo.

Ponatis slike je prepovedan. Lastništvo pridržano založbi Ballerini & Fratelli, Firenze.

Toda značilne preosnove in nova gibanja, ki so nastala v Italiji pod vplivom francoske revolucije in Napoleonovih vojnih pohodov, se niso dale zbrisati tako, kakor so mislili nasprotniki političnega napredka. Italijansko ljudstvo, ki so mu njegovi veliki pesniki in umetniki že zdavnaj prej ustvarili ideal skupne domovine in narodnega edinstva, je začelo — posebej še pod vplivom romantičnega slovstva — pripravljati pogoje za osvoboditev in zedinjenje vseh dežel apeninskega polotoka. To stremljenje so predstavljali zlasti meščanski sloji, predvsem duševni delavci, ki so se zbirali v raznih tajnih organizacijah, izmed katerih je bila najvažnejša karbonska. Tako se je začelo slavno gibanje, ki ga imenujejo Italijani risorgimento: gibanje za politično osvoboditev in državno zedinjenje vseh Italijanov. Najvidnejši glasnik tega gibanja je bil pisatelj Giuseppe Mazzini. Ta prosvetljeni in pravični mislec je začel združevati razkropljene vrste, ki so imele sicer skupen smoter, ne pa skupnih idej, metod in organizacij, ter je utemeljil tako zvano mladoitalijansko gibanje. Pridružilo se mu je vse, kar je bilo v italijanskih deželah mladega in zdravega. A tudi sedaj je bila pot k velikemu smotru še dokaj dolga in zelo težavna. Posamezne revolucionarne poizkuse so oblasti zatrle, pot reform, ki jih je zagovarjal velik del Mazzinijevih pristašev, pa se je zdela prevelik ovinek in morda niti ne bi privedla tja, kamor so Italijani hoteli. Vedno bolj se je jasnilo prepričanje, da ne bo mogoče doseči zedinjenja Italije brez sodelovanja kakšnega vladarja, ki bi odločno posegel v zedinjevalni proces. Pogledi so se vedno bolj obračali v Piemont, nad katerim je sijala svetla savojska zvezda, simbol častitljive italijanske dinastije. V viharnem l. 1848. so izbruhnili v raznih italijanskih mestih upori, ki so bili poziv k splošni vstaji. 23. marca je kralj Carlo Alberto napovedal vojno Avstriji, prvi močni oviri na poti k zedinjenju, in je tako pred vsem svetom sprejel za savojsko dinastijo veliko nalogo, ki jo je piemontski kraljevski dom častno izvršil. Čeprav ta poizkus še ni uspel, je prinesel spoznanje, da pot k italijanskemu zedinjenju ne vodi preko raznih federacij, marveč da je smoter dosegljiv samo z akcijo močnega vladarja, ki bo imel za-

upanje vseh svobodoljubnih in nacionalnih sil v italijanskih deželah. V tem smislu je nadaljeval delo kralj Vittorio Emanuele II. ob sodelovanju izredno sposobnega državnika in diplomata grofa Cavourja. Le-ta je l. 1860. prevzel ne le vodstvo piemontske zunanje politike in vojske, marveč tudi vodstvo celotnega gibanja za zedinjenje Italije. Z nekaterimi ozemelnimi koncesijami si je pridobil podporo francoskega cesarja Napoleona III., ki je že prej z mirom v Villefranche izposloval novi Italiji dosihmal avstrijsko Lombardijo in, ko so prostovoljne čete pod Garibaldijevim vodstvom osvojile še kraljevino neapeljsko, piemontski vojaki pa največji del papeške dežele, je mogel dne 18. februarja 1861 prvi italijanski parlament, ki se je sestel v Turinu, proglasiti kraljevino Italijo.

Tako je Italija, dolgo časa samo zemljepisna in jezikovnokulturna edinica, postala skupna narodna država in si je začela pod vodstvom savojske dinastije pridobivati vedno večji vpliv v svetu. Po porazu Napoleona III., čigar nestanovitna politika je naposled škodovala mladi zedinjeni Italiji, so italijanske čete dne 20. septembra 1870 zasedle še Rim, zadnji ostanek papeške države. Tako je dobila Italija prestolnico, ki je ustrezala slavi in veličini njene zgodovine. Papež se ni zadovoljil z zakonom, ki mu je zajamčil popolno svobodo in neodvisnost pri izvrševanju njegove cerkvene oblasti, in je ostal skupaj s svojimi nasledniki prostovoljni »vatikanski jetnik«. Ta njegov položaj je spremenil Benito Mussolini, ko je dne 11. februarja 1929 podpisal konkordat, ki je v zadovoljstvo Italije in Vatikana rešil kočljivo vprašanje.

Italijanski narod je dosegel vsaj v glavnem svoj nacionalni cilj, začela se je doba notranjih borb za politični, socialni in kulturni obraz nove Italije. Obenem pa so se že pojavljali na obzorju njene mednarodne politike problemi ekspanzije preobljudene dežele, problemi, ki jih je po svetovni vojni z vso energijo zagrabil Fašizem. Italija se je začela razvijati tudi industrijsko, njena družba je stala pred novimi socialnimi in gospodarskimi problemi. Skoraj pol stoletja po zedinjenju so parlamentarna in politična nasprotja, zagrizene tekme strank in poedincev označevale razvoj liberalnega reda v Italiji v smeri k nečemu novemu,

Benito Mussolini
Duče Fašizma
Ustanovitelj Imperija

kar se je šele po velikem prelomu l. 1914. začelo oblikovati in jasiti v znamenju starodavnega liktorskega znaka.

Fašistična Italija

V svetovno vojno je Italija vstopila dne 24. maja 1915, potem ko je dne 3. maja odpovedala svoje članstvo v trozvezi. V njeni vojni zgodovini je posebno zapisana zmaga pri Vittorio Veneto, ki je pomenila hud poraz stare nasprotnice Avstro-Ogrske in pripravila skorajšnji razpad te »Bastille narodov«. Po premirju v novembru 1918 so se začela mirovna pogajanja, ki pa niso zadovoljila italijanskih zahtev, kar je vzne- mirilo italijanske nacionaliste. Poleg tega so se začeli v prenapolnjenih mestih, kamor so se vrnili demobilizirani vojaki, številni nemiri socialnega in političnega značaja. Med delavstvom so jeli živahno de-

Ponatis slike je prepovedan. Lastništvo pridržano zal žbi
Ballerini & Fratini, Firenze.

lovati agitatorji skrajne levice, vedno pogostejše stavke so ovirale prehod vojnega gospodarstva v normalno in pospeševale nered po vsej deželi. Vedno bolj je bilo videti, da vlada, ki sloni na liberalnem gospodarskem in političnem redu, ne bo kos položaju, v katerem se je znašla država.

Dne 23. marca 1919 je energični Benito Mussolini ustanovil v Milanu fašistično stranko. Le-ta se je pod njegovim vodstvom, ki je takoj pokazalo izredne organizacijske sposobnosti, spremenila v obsežno gibanje, zajemajoče široke sloje, zlasti še mladino. Značilnost tega gibanja, ki se je prvo v Evropi z avtoritarno utemeljenim programom postavilo v bran zoper komunizem, je v tem, da je skušalo liberalni red nadomestiti s korporativnim, da je podredilo vse gospodarstvo državni kontroli in zamenjalo individualno načelo s kolektivnim: se pravi, podredilo posameznika v vsem državi, ki je najvišja oblika socialnega razvoja. Fašistično gibanje je takoj zastopalo revolucionarna načela in je stremelo po osvojitvi državne moči, ki bi mu omogočila veliko družbeno, politično in gospodarsko preosnovo ter rešitev Italije iz nevarnosti socialne anarhije. Dne 28. oktobra 1922 so fašistični oddelki pod vodstvom svojega Dučerja Benita Mussolinija vkorakali v Rim in s tem zmagovitim pohodom je fašizem prevzel oblast.

Tako se je začelo daljnosežno notranje prenavljanje Italije. Nobeno področje javnega življenja ni ostalo nedotaknjeno, povsod se je uveljavila iniciativa novega režima. Stari parlamentarizem z njegovim sistemom mnogih strank je bil odpravljen, predsednik vlade in Duče stranke je postal stvarni nositelj politične moči in je bil odgovoren samo kroni, svoje sodelavce — ministre — pa si je sam izbral. Ustanovljena je bila najvišja oblast fašističnega režima, Veliki fašistični svet, ki ima odločujočo in posvetovalno vlogo. Njega sklicuje Duče v trenutkih notranje ali zunanjepolitično važnih odločitev. V njem so najvišji funkcionarji Države in Stranke. Poleg Velikega fašističnega sveta obstojita Senat in Zbornica Fašijev in korporacij. Člani Senata se imenujejo s kraljevskim dekretom na predlog Dučerja, člani Zbornice pa so sestavljeni iz članov Nacionalnega sveta Fašistične stranke in iz članov Nacionalnega sveta korporacij; tako je

združeno avtoritarno načelo z načelom ljudskega sodelovanja. Zakonodajno oblast si dele te korporacije pod Dučejevim vodstvom po določenem redu, ki ustreza avtoritarnemu in hierarhičnemu pojmovanju Fašizma.

Pr eden je Fašistična stranka uredila te najvišje ustanove, ki spravljajo v sklad Državo in Stranko, narod in njegovo vodstvo in upravo, je izvršila dolgo vrsto notranjih reform. Posebno značilne so njene socialne preosnove. Tako je iz odnosov med delodajalci in delojemalci izključila razredni boj in izgradila cel sistem sindikalnih organizacij, ki jih država nadzoruje. Sindikati delodajalcev in delojemalcev urejajo medsebojne odnose in rešujejo sporna vprašanja na podlagi medsebojnega upoštevanja in v duhu nacionalne solidarnosti, ki je Fašizmu najvišje načelo. Po Dučejevi zaslugi je dobilo delavstvo Carta del Lavoro, ki določa njegove pravice in ureja pglavitna vprašanja njegovega dela. Obsežna socialna zakonodaja je uredila vsa vprašanja, ki so bila pod prejšnjim režimom zanemarjena in zaradi katerih se je delavstvo upravičeno vznemirjalo: na pr. bolniško in socialno zavarovanje in mnoga druga. Z organizacijo Dopolavoro je pre-skrbljeno za koristi in udobnosti delavstva tudi v njegovem prostem času.

Cele knjige so že spisane o reformah, ki jih je izvršil Mussolinijev režim v socialnem, gospodarskem, političnem in kulturnem življenju Italije in s katerimi je italijanski narod na znotraj povezal in zedinil. Izvedel je temeljito reorganizacijo vojske, ki jo je izpopolnil tudi s fašističnimi bojnimi formacijami, ter pripravil s smotrno oborožitvijo, pa tudi materialno in moralno ves narod za njegove naloge v novi vojni, ki se je zdela neogibna. Izvršil je daljnosežne reforme v narodnem zdravstvu, ki je bilo dotlej popolnoma zanemarjeno, vrnil je tisoče kilometrov nerodovitnih ali močvirnih tal (na pr. Pontinska močvirja!) pridnim rokam oračev in žanjic, izgradil je mnoge sijajne ceste, razširil in izpopolnil mrežo prometnih vezi, povzdignil stavbeno kulturo mest in vasi, pospešil industrializacijo ter z njo in s prometnim izboljšanjem (elektrifikacija železnic!) združeno izrabo vodnih energij. Tako je pripravil v poljedelstvu in v industriji pogoje za gospodarsko samozadost-

nost (avtarkijo) in omogočil narodu nageh prehod iz mirnodobnega v vojno gospodarstvo, kar je povzdignilo vojaško moč Države in omogočilo odlično izvežbani Vojski uspešno akcijo v vojni.

Mussolinijeva Italija je posvetila prav posebno skrb zunanjepolitičnim problemom, ki jih je reševala z diplomatsko in z direktno akcijo v jasno začrtani smeri: k ustvaritvi velikega in močnega Imperija. Posebno skrb je posvetil fašistični režim razširjenju, povzdigi in gospodarski izrabi kolonialne posesti. 1.774.000 km² obsegajoča Libija z glavnim mestom Tripolijem in s 4 provincami je bila proglašena za nacionalno ozemlje in na njenih tleh so našli desettisoči Italijanov v vzorno pripravljenih naselbinah svojo novo domovino pod afriškim soncem. Vojna z Abesinijo l. 1935.—36. se je končala z zmago Italije, ki je to veliko vzhodno afriško deželo vključila v svoj l. 1936. proglašeni Imperij, in začela z velikopoteznim civilizacijskim delom. Velik uspeh italijanske zunanje politike pomeni tudi končna ureditev odnosov z Albanijo, ki je bila v aprilu l. 1939. priključena kot avtonomna kraljevina italijanskemu Imperiju. Italijanski kralj je prevzel zase in za svoje naslednike naslov albanskega kralja. Naravna posledica ideološke skupnosti in mednarodnega razvoja, ki je zlasti zaradi zadržanja zapadnih in drugih držav v vprašanju sankcij

proti Italiji v dneh abesinske vojne ogorčil fašistično Italijo, je bilo vedno večje zblizanje z Nemčijo in nato še z Japonsko; to je privedlo do ustvaritve trojnega pakta.

Od l. 1938. je iniciativa v mednarodni politiki v rokah Dučēja in Hitlerja, ki sta začela kovati novo usodo Evrope in sveta. Že v španski državljanski vojni se je pokazala popolna solidarnost italijanskih in nemških interesov. Ko se je britanski imperij uprl akciji osi, je v jeseni l. 1939. izbruhnila vojna, ki je začela razdobje velikih zgodovinskih sprememb. Italija je pol leta po popolni nemški zmagi na Poljskem vstopila tudi z orožjem ob bok svoje zaveznice in je z njo izvedla velike spremembe na političnem zemljevidu Evrope. V l. 1941. se je mogla pridružiti odločilni vojni zoper boljševizem, v katerem je videl Fašizem že od samega začetka svojega nepomirljivega nasprotnika. Ti vojni dogodki pa tvorijo svežo aktualnost in v ogromnem, dramatičnem razpletu akcije, ki z vojno in z diplomacijo preustvarja Evropo in ureja svet na novi podlagi, je razpad Jugoslavije v aprilu 1941 samo eden izmed velikih vojnih dogodkov.

Tako se je Italija v necelem stoletju od začetka svojega »risorgimenta« razvila v velesilo, ki danes soodloča o usodi kontinentov in Mussolinijev politični genij je vrnil Rimu slavo, ki jo je užival v dobi Cezarjev.

O s t

POJDIMO V RIM!

Vse, kar je povedano v teh vrsticah, je vzeto iz spomina na potovanja po Italiji, ki sem jih doživil v letih 1924—1938, to se pravi v letih miru. Prav v teh letih je dobivala Italija novo obliko in doživljala svoj velikanski preporod.

I.

So mesta, katerim je čas dodal še vzdevek, krilatico, ki naj prav posebno podčrtava njih svojstvenost. Tako poznamo »stolpi Dunaj«, »zlato Prago«, »megleni London« in poznamo tudi »belo Ljubljano«. Ti lični vzdevki so domačega izvora in so si jih prebivalci v svoji prikupni zaljubljenosti v rodni kraj izmislili in jih z vso vnemo in gorečnostjo ne-ujejo.

Tudi Rim ima krilatico, a ta ima vsebino in pove kar celo zgodovino mesta. Večni Rim — Roma eterna! Ta sozvočje ni samo ljubezniv poklon, temveč je resnica. — O tej resnici se prepriča sleherni, ki stopi v okoliš sedmerih gričev... Prepričevali so se nemški imperatorji in vsi, ki so sodelovali v velikem ansamblu za časa preseljevanja narodov, prepričali so se o večnosti tega mesta slovenski romarji, ki so šli po papežev blagoslov, in končno se je prepričal prav vsak popotnik in turist, četudi je bil nemara zakrknjen in prav nič ne podvržen sentimentalnim podvigom, ko je stal morda na strehi Angelskega gradu...

Vselej, preden jo mahnem v Rim, se potkam po Firenci. Po žardinih Boboli se sprehajam, po ufičijih se klatim in znam že vse podobe na pamet. Potem se vrnem z vrtov in parkov mogočnih Medičejcev nazaj na Piazzo della Signoria — in sedem zunaj v kavarnu, pa rečem »Cameriere, prego un gelato...« Res, tako napravim, častna beseda, čeprav vem, da je v Firenci še marsikaj lepega, da sta tam Michelangelov Goljat in Donatellov David... un gelato, cameriere!

Ponoči, potem dezertiram — kar na lepem. Ker tako ne gre več dalje... V Firenci sem kot doma — kot v Ljubljani... pa pozabljam na Donatella in Michelangela... Vse tu je lepo v zelenju, v cvetju, dehteče, domače... tiho v prijetno... Zato dezertiram... ubežim pred vso to lepoto — kar čez noč izginem...

Ko se prične daniti, se že bliža nova postaja — Rim. Je še zelo daleč, ob straneh proge pa že rastejo stolpi, stene, zasute skozi stoletja, potem spet odkopane... Vmes trta... Starodavno zidovje in trta... Na to ne smem pozabiti — zidovje in trta... Potem pride Rim... Od daleč zablesti v zraku, v tančicah megle, v zgodnjih sončnih žarkih — kupola cerkve svetega Petra...

II.

Prav res je, čista resnica — Rim je mesto večnosti, to trdim vedno znova in vselej, kadar pridem tja. Jaz ne bom povedal nič novega, ničesar pritaknil k tej večnosti — vse to so storili že drugi, nešteto pisateljev je že popisovalo Rim in ogromna knjižnica bi bila, čije vsebina bi bila samo zgodba o tej večnosti...

Kje začne Rim, stara Roma, kje preide v katoliški Rim — in kje v italijanski, v sodobni? Meje ni — vse je zlit skupaj, čas je podal času roko in preko antičnih templjev, bazilik in kraljevskih palazzov... Katero je večje, katero manjše? Jaz ne vem...

Takoj zjutraj sedim na stopnicah kolonade sv. Petra. Vsak slovenski romar je sedel na tistih kockah, ne zato, ker ga je utrudila pot — pogled ga je prevzel. In pogled na ta trg postaja od leta do leta sijajnejši, ker bistri arhitekti spretno odstranjujejo vse, kar moti: cele ulice, skupine hiš so odstranili in tako odprli pogledu vse veličastje. Ta trg je mogočje — grandioznost. Spomenik moči. Torej tako! Sedim na stopnici, kupola, tisti čudež arhitekture Michelangela, je že izginila — pravijo, da so ga polomili arhitekti, ker ga niso poslušali. Ostane samo fasada in dvoje ogromnih vodometov. Ti vodometi prše vodo močno in ostro na vse strani in, če potegne veter močnejše, prinese kaplje do mene in me poškrbijo. Lepo je!

Na desni trga — ne, ne, to ni prava beseda, na desni grandioznosti, se dviga nekaj rumenega, rdečkastega, sivkastega in ima tisoč oči, tisto je Vatikan. Za tistimi okni domuje kralj cerkve in njegov dvor, njegovi ambasadorji in generali. Skozi tista okna gleda papež, ki je bil včasih Večni jetnik imenovan, in njegov generalni štab... In to je skala. Srce sveta, katoliškega sveta — tu se izlivajo vsi potoki vere in vse reke, od tu odhajajo nove čete v atake, v zaščito, rezervno.

V smeri proti cerkvi roma na stotine ljudi. Ne samo danes, vsak dan privede nove množice z vseh strani sveta. Tu na tem trgu se izgube in so videti majčkene; med njimi kočije in avtomobili z damami v črnih španskih pajčolanah in gospodi v frakih — tak je predpis za obleko pri avdiencah papeža. Pri vходу — vsi jeziki sveta — Babilon. Svoječasno je bilo med njimi največ Angležin, dolgih, suhih, grdih brez primere. V dolgih španskih rutah so bile kot sove, z dolgimi nosovi in boječimi očmi.

Vse to se izliva v cerkev, v vatikanske muzeje, v vatikanske vrtove in k papežu v avdienco.

Tam notri, v cerkvi vseh cerkva — ogromnost! Brezštevilno umetnin in marmor in mozaik se kosata za nadvladje. Mozaik prevlada — ker njegovo zlato odseva od vsepovsod. Prevladuje od kupole in od strani, samo od spredaj iz zadnje stene sveti veliko oko in vanj svetijo sončni žarki... Božje oko... Lepše je samo ono v Milanskem domu, ob petih popoldne... Sredi cerkve oltar, in kakšen oltar, in pred njim večne lučke, pet in devetdeset večnih lučk. Da, tako je, pet in devetdeset jih je — kdor ne verjame, naj stopi sam doli in jih prešteje. — Iz kovin, ki so krile nekoč streho poganskega Panteona, je ulil umetnik tabernakelj. Iz strehe nad glavo krivovercev je izdelan hram za novega Boga. Tako gre Rim roko v roki vsepovsod: poganski Rim — krščanski Rim.

Ob straneh in v stranskih ladjah spovednice. Za vse narodnosti sveta. Ena nosi napis »Illirica«. Torej za nas! Tam bi se lahko izpovedal vseh svojih grehov, velikih in malih — in dobil odvezo — a ne storim tega — res ne, per bacco! Kajti odvezo moram dobiti že za vso to pobožnost, s katero občudujem ta prekrasni monument krščanstva. Tu je vse popolnoma drugače. Je estetika, ki se ne boji lepe oblike, golega telesa, ki ga je ustvaril Bog. Vse tu je veliko, krasota nepopisna. In prevzame človeka.

Vsi pojmi dimenzij so prekoračeni, ko splezam na kupolo — dlan svetnika, vdelana v mozaik, zavzame ogromno ploskev, prst je dolg

Destino svetišče in pogled na Rim

meter in več — od spodaj se pa vidi vse majceno, majceno...

Potem zunaj na strehi, čim više, tem večja panorama. Ni to navaden razgled, to je vse več. Na strehi cerkve Sv. Petra — naselbine, suše perilo, trgujejo z razglednicami. Res, na strehi cerkve Sv. Petra so se sušile prav zale kombinežice. Še više gori postanejo stopnice čisto ozke, ostane samo še zlato jabolko vrh kupole, vrh vsega. In jaz plezam prav gori, zlezem prav notri, samo za šest ljudi je v tej bakreni obli prostora. Za šest ljudi — vrh kupole. Bil sem v jabolku Sv. Petra — na najvišji točki in gledal skozi linico v dolinico solza. Tja gori ne spleza vsak — nekateri tudi ne, čeprav bi rad in čeprav je gori za šest ljudi prostora. To pa zato, ker je luknja, skozi kafero mora kristjan, ozka, zelo ozka... In tako je tudi v redu in prav!

Potem pride Vatikan. Stavbe trinadstropne, štirinadstropne, deset, dvajset, trideset jih je, celo mesto — papeški Rim. Takoj ob vhodu na levi stoji »Teutones in pace« — majhna vila — gori nad vrati ta napis. O, prosim, kar naprej, gospodje Teutones, kar naprej in pace. Dalje dvorišča, nato Pinacoteca Vaticana, Stanze in Loggie Rafaela — in Capella Sistina. V teh prostorih je zbrano bogastvo tega sveta — nepregledne dvorane, nakopičene z darili — vsak dar zase umetnina. Darovi držav in misijonov, darovi monarhov in posameznikov.

Od Kitaja — Indije — Avstralije — vse žile dobivajo tod utrip srca. Kralj sveta in preko devetnajstih stoletij nosilec tiare je tu veličasten gospod — kralj med kralji.

Stoletja in tisočletja so šla mimo teh stavb, vrtov, kapel in vendar se močno moti tisti, ki misli, da je Vatikan ostal tisti Vatikan iz davno minulih dni. Kaj še! Tudi Vatikan se suče in obrača popolnoma sodobno. Res je: švicarski vojaki in stražarji nosijo še vedno široko rumenomodrordede pisane mahedravke, tudi s staro helebardo čuvajo dohode — ampak to je tudi vse, kar je ostalo pri starem. Vatikan je mesto zase — državnica sredi Rome eterne. Zato ima tudi vse, kar se mestu in državi spodobí. Ima svojo lastno pošto in telefonsko omrežje, ima svojo močno radijsko postajo in ima svojo železnico s postajo. Celó letališče ima in vse pridobitve sodobne tehnike... In vse to je v službi starodavnih poslanstev... Pač — vse to ugaja in v Vatikanu pričinja povprečen zemljan razumevati silo in ogromnost te organizacije.

Spreddaj, pred Vatikanom, ob Tiberi, stoji tretje dejanje Puccinijeve »Tosce« — Castel Sant Angelo. Tudi ta Angelski grad je bil izprva paganski in si je bil v njem postavil cesar Hadrijan svoj nagrobni spomenik na večne čase. Ker je pa ta svet, kakor znano, zanikrna zadeva in prav ničesar ne spoštuje, so nekaj

stoletij kasneje naredili iz grobišča — trdnjavo. In papeži so imeli v tem Angelskem gradu svoje kvartirje in garsonjere. Ne vsi, samo nekateri. Vsak od njih si je naredil kvartir po svojem okusu, preuredil, prizidal, podrl. Eden od njih, Pavel III., ima tam Loggio — vse stoji še, kot je bilo — postelja z baldahinom — prostorna in udobna za dva in s škrlatom preoblečena. Nad posteljo in krog in krog po stenah široka bordura fresk, ki jih je slikal Pierin del Vaga. Oj, ta dva, gospod Pavel III. in Pierin del Vaga, sta se razumela in sta bila presneti ptička, kajti oba sta poznala in ljubila življenje. Da je bilo tako, dokazujejo freske... Te freske so nazorni pouk — kako bi povedal, presneta reč, so nazorni pouk, da spada ženski spol k moškemu in tako dalje. Po svoji vsebini so res čisto posebne sorte — ampak umetnine so vendar. Saj je bilo, je in bo vselej tako: poleg božestvenega, kar daje umetnini večnost, zvené vselej kraguljčki norca. Čistost in groteskna spaka. Kakor hočeš, tako gledaš in vidiš. In Pierin del Vaga in Pavel III. sta videla in gledala prav gotovo tudi lepoto.

Enkrat pod večer sedim na ograji pri Trojanovem stebri. Nekoč je nosil ta steber Trojanovo soho — sedaj pa stoji gori sv. Peter. Pod njim imajo mačke svoj cirkus — svoj Circus Maximus. Toliko mačk na enem kupu še svoj živ dan nisem videl — od vseh strani prihajajo, v vseh barvah in vseh velikostih. Imajo cirkus in ta večer, ko prisostvujem predstavi jaz, je gotovo razprodan. Najmanj šestdeset muc na enem kupu, sredi mesta in prav pod Trajanovim stebrom. Ena od njih skuša splezati na podstavek, pa se ji ne posreči, sredi ture pade dol in mačji gledalci se ji smejejo. Tako je bilo, res! Je bila to še mlada mucka in ni imela mnogo izkušenj, zato tudi pomanjkanje spoštovanja, kakršno bi se pod antičnim stebrom gospoda Trajana spodobilo. Gori vrh stebra pa stoji sv. Peter in sveti sij ima krog glave. Tako stoji in posluša koncert.

Pa vse to je že preteklost. Danes stoji Trajanov steber še vedno in tudi sveti Peter domuje gori... Ampak ves okraj je preurejen in nič več ne služi mačkam za stadion. Minilo je deset, petnajst let — pa ne spoznaš več kraja. Razvoj mesta presega sleherno predstavo...

V Rimu je že tako in bo tudi ostalo: korak za korakom hodita antika in krščanstvo skupaj pod roko. To je ena! Druga pa je ta: Rim živi od Rima. Današnja Italija skuša za vsako ceno ohraniti dostojanstvo antike, slavnih pradedov Cezarja, osvajalca sveta. — Forum Romanum, čudoviti Palatin, ki so bili vse tja do svetovne vojne tako rekoč le kup razbitin — to stoji danes jasno in urejeno pred popotni-

kom. Včasih gre ta želja po rekonstrukciji kar zabavno daleč. Tako, na primer, je v kapitol-skem muzeju volkulja, tista staroslavna pridna živalca — psevdomamica Romula in Rema — iz bron, če se ne motim... ampak izkopali so samo njo, dvojčkov ni bilo, pa so jih naredili zraven — nekoč pozneje — saj je vseeno kdaj. In sedaj ima volkulja tudi dvojčka, fantička Romula in Rema.

Če stopaš proti mraku po položnih, čudovitih stopnicah s Fora, boš zagledal na desni v temi nekaj svetlikajočega, nekaj zelenega, nemirnega. To so oči prave volkulje, ki bega za ograjo...

Mesto volkulje je Rim in mesto fresk. Netroj fresk najdemo tam. Včasih morda niso bile figure na teh freskah dovolj »oblečene«, morda so bile obleke pokvarjene — bog si ga vedi — pa jim je slikar naslikal novo obleko. — Ha — ha — ha... gospod slikar, gospod akademični mojster — prosim novo obleko za tole sliko — ta ni več po modi.

In je v Rimu netroj cerkva in netroj antičnih spomenikov — stavb... A iz večine antičnih stavb je naredil papeški Rim — cerkev ali kapelo. Na starem zidovju je montiran križ. Tako stoji na Foru: Templum Veneris Felicit et Romae Aeternae — tempelj blažene Venere in Večnega Rima. Potem, ko so stari bogovi izgubili svoje pravice in prišli ob kredit — potem so v razvalinah uredili cerkev — pa so jo krstili za Santa Maria Nuova. Je to čudna reč — ampak Venera Felicit in Maria Nuova si delita streho v najlepšem miru in soglasju...

Ker sem že pri Forumu, pa ostanem kar tu. Vse je izkopano in podano spet človeku. In človek gleda, kako je bilo leta tega in tega, 200 let pred Kristom in tri in štiri. Kako je človek rasel, rasel in — padal, padal. Vse je izkopano — zgodovina človeka. In jaz grem in izkopljem vse tisto, kar vem o bogovih, o Cezarjih, o starih šegah in navadah. Na Vio Sacro krenem in sedem na podrti marmoren steber v templju Vestalk. Danes pišemo leto tisoč toliko in toliko po Kr. Jaz grem in izkopljem...

Gori na desno od Vie Sacre stoji Palatin — tam so prebivali vsi ugledni in plemeniti Rimljani. In njih življenje je bilo prijetno. Popoldne, ko je grelo rimsko sonce preveč temperamentno, so sedli v Peristil in pili vino iz Frascatiških goric ali pa so se hladili v Nypheju. Nato so obedovali in šli morda v Circus Maximus ali pa v svojo ložo v Koloseum, kjer so hrustali gladiatorje levi in druge lepe živalce. Vse to je moralo biti silno imenitno in prezabavno in ni stalo niti mnogo denarja, kajti sužnji so bili tedaj poceni... Sesterci pa so bili zdrava valuta...

Vse to pripovedujem in pišem kar tako — ko da ni nič — ampak v resnici je zadeva vsa drugačna. Palatin je le še Palatin — in tam so stanovali sposobni ljudje, veliki — od mleka volkulje dojeni. Današnje življenje je v primeri s tem kar majhno, na tisoč drobcev razbito.

Stojim na robu zidovja Palatina, ravno ko toni sonce zadaj za kupolo Sv. Petra. Tu gori je vse tiho. Od daleč pa prihaja šum modernega Rima. Tudi ob velikem Stadionu je zelo tiho, na desni pa žare v rdečem Caracallove terme. Doli ob poti s Palatina cveto oleandri, veliki in vsi dehte, do izhoda dehte. Pri izhodu sedi možic in mežika z očmi, ko me opazi, postane ogorčen, češ: *signore*, kjer hodite, je privatna last in duri so že zaklenjene. Mežika in mežika možic in to mežikanje pomeni: una lira in vrata bodo spet odprta. Ta vrata so v načrtu Palatina zaznamovana z »uscita« — »izhod«. In če bi prišel ob katerem koli času — vrata bi bila zaprta, kajti — privatna last. Da, da, tako je življenje, *così è la vita*... a oleandri dehte opojno. Lepo je življenje.

Pod večer sem truden in sedim v kavarni na odlični Piazza Venezia, pod spomenikom Monumento Nazionale, postavljenim kralju Viktorju Emanuelu II. na čast. Ta spomenik je posržen dokaz za velika dela, ki jih je izvršil ta državnik. Iz belega marmorja je, z zlatimi sohami, rdečimi drogi za prapore. Na sredi stoji kolosalen Viktor Emanuel II. na konju. Niže pod spomenikom počiva Neznani vojak iz svetovne vojne, obdan s častno stražo in deležen spoštljivega pozdrava popotnika.

Že sem v današnjem Rimu, z njegovo velikomestnostjo. V zadnjih petnajstih letih se je razvijal Rim skokoma in ne zaostaja v ničemer za drugimi centri. Nebroj avtomobilov italijanskega izvora... Tempo življenja hiti... in jaz hitim k »Fontani del Trevi« in vržem v tiste bazene in vodomete »un soldo«, kajti jaz hočem, da se še vrnem v to mesto in s tem se odkupim. Ti popotnik in romar Večnega mesta, ki si pozabil na to daritev — ti ne sanjaj več o Rimu — Neptun te ni registriral v svojih bukvah... Nikoli več ne boš hodil po teh staroslavnih cestah... Torej to opravim, grem v Quirinal — v kraljevsko palačo hiše Savojske...

Ta palača je še mlada, to se pravi, ni bila zidana za rezidenco kraljev — dedščina papežev je in ti so jo prepustili kroni... Nebroj prekrasnih dvoran, z gobelini, bleščečimi tapetami in zrcalnimi parketi. Vse je sveže in mlado, kajti nad palačo ne plove aromati stotletij... Spodaj v veži elegantni in stasiti gardisti... zgoraj v dvoranah sluge v livrejah in gospod v fraku... Vse ti razkažejo s prikupno

Antični Kollizej

ljubeznivostjo... »prosim, tu prebiva naš kralj, tu je prestolna dvorana, tu so avdience«. Prej je hodil papež v to dvorano na letovišče. Res, na letovišče — sedaj pa domuje v Vatikanu, poleti pa v Castel Gandolfo...

»Vi ste bili v Rimu, pa niste videli papeža?!« Hohoho, gospodine, je to mogoče? Izognimo se temu vprašanju, kajti jaz sem bil v Rimu in sem videl papeža — pa ne le enkrat, trikrat, pasja noga! To pa ni kar tako! Ampak z ambadorskimi priporočili se dá le kaj ukreniti, zato dobim povabilo, zapečateno s pečatom beložoltim: »Cancelleria di Sua Santità«. Sedaj bi lahko napisal o freskah v čakalnicah, o patru, ki konferira s strankami, o tretjem dvorišču (skozi tri dvorišča moraš, preden prideš do tega patra in povsod so zapreke v obliki najrazličnejših stražarjev) in o Švicarjih... Pa naj bo — o Švicarjih povem, da so čudoviti dečki, veliki s svetlimi lasmi in modrimi očmi in nosijo uniforme, katere jim sme zavidati vsak režiser... In helebarde nosijo — ne pušk, čisto prave helebarde — na glavi čelade, velike, železne, svetle — čisto prave čelade... Mi vsi, ki se klatimo po teh dvorih v našem vsakdanjem, dolgočasnem oblačilu, mi ne spadamo sem... Švicarji, ti pa so v stilu — spadajo sem in spominjajo... Nekoč jih je bilo mnogo, cele čete in bataljoni in njihove helebarde so bile včasih rdeče od krvi... Sedaj je rdeč samo še pas njihove uniforme — helebarda pa se sveti v soncu...

Takole je s Švicarji. Videl sem jih že prej in jih povprašal, kako je kaj s papežem. To je pravilna taktika in se vedno obnese... Najprej naskoči Švicarja, nato slugo, nato tajnika, vse do zadnje instance, pa dosežeš vse, kar hočeš. — Da povem odkrito: najprej se mi ni posrečilo in bil sem presneto razkačen in prav pogansko sem krel — ampak danes imam povabilo od Maestra di Camera di Sua Santità. Pred obiskom na trgu sv. Petra — (ne, ne pri

Stara Via Appia

grandioznosti) še obstanem in preberem v kamen uklesano, od starosti razjedeno: »Ecce crux Domini fugite partes adversae Vincit Leo de tribu Juda«. Obelisk je Caligule — vklesano in od časa razjedeno od Aleksandra VII. ... Tako pokrepčan s požirkom zgodovine jo ubrem k avdienci... Čez tri dvorišča — potem prostorne stopnice. Ob straneh na stopnicah Švicarji in na koncu stopnišča lakaji v kostumih iz rdečega brokata... vse je rdeče, celo čevlji... Garderobe ob straneh in potem revizija posetnikov... od rdeče oblečenih... Dame zapirajo svoje, morda preveč odprte bluze... Do vratu mora biti vse zagrnjeno, od pe-te — rokavi dolgi. Vse to pregledajo rdečeoblečenci in spuščajo posameznike v veliko čakalnico... Mnogo jih pride, mnogo jih odide, kajti: prosim vse zapeto, gori do vratu... Jaz sem seveda zapet do vratu — zato izvoljen — in že sedim in čakam...

V tej čakalnici imam samo eno željo: da bi bile moje oči fotografičen aparat, da bi ohranil vse te zanimive in pestre tipe... Na eni strani sedi točno štirideset nunic, vse enake, vse iz istega reda, poleg njih menihi vseh sort — a nižje šarže... (višje imajo posebne avdi-ence). Potem — meni enaki — recimo firbci. Dvesto in več... štiristo in več... Dame v črnih oblačilih (ena med njimi je presneto lepa in se zaveda, da ji pristoji črna ruta kar najlepše, lepše kot moderno oblačilo), mi, gospodje pa — kakor kdo more, čeprav se glasi povabilo na frak in belo kravato...

Tako sedimo krog in krog te prostorne, z brokatom obite, s slikami okrašene dvorane. čakamo, uro in delj... Pa se zazdi dami, ki mi sedi nasproti, da je škoda časa, da brez dela ne gre, pa zaspi... samo malo... Pa zleze na tem svetem mestu peklenšček vame in hoče, da bi se smejal... No, pa ga uženem, kanaljo, in se držim na moč resno (častna beseda, toda luknjo sem si zgrizel v spodnjo ustnico).

Potem se prične... Po deset, po dvajset jih odvedo v stranske prostore... To traja zelo

dolgo — dama nasproti ne spi več, ker so jo že odvedli... potem pridem na vrsto tudi jaz — precej pozno (jaz vem, to je pokora za tisto hudobčevo skušnjava) in že stojim poleg drugih v majhni dvorani... krog in krog ob steh nas razvrste v kareju — na levi druge dvorane — nepregledna vrsta vrat — in vse so polne romarjev... Rdečeoblečenci švigajo sem in tja, urejajo čete, razvrščajo... in sedaj se prične resnost... mogočje... Tišina vlada, vsi pogledi so obrnjeni tja, kjer končuje vrsta vrat... Še gospod, velik, sivolas, v fraku pride preko vseh dvoran, ošine s pogledom vse in zopet odide... Gotovo je! Tenak zvonček zapoje in v prvih vrstah se pojavi postava moža v belem oblačilu — to je papež — sveti oče — Vladar cerkve... Vsi ti ljudje, od vseh strani gospoda Boga zbrani, poklekajo na kret-njo komornika in papež stopa ob vrstah in vrste poljubljajo prstan na njegovi roki — Petrov prstan... Vse to se vrši tiho, neslišno, ko da ni nikogar v dvorani... V vsaki dvorani blagoslovi papež klečeče in stopa dalje v tretjo, v četrto... Za njim, dva kardinala, oba mlada v rdečih oblačilih. (Eden od njiju si trebi zobe, kar ni lepo od njega). In pri nas, v naši dvorani se ponovi akt sprejema, le papež blagoslovi otroka skromne ženice še posebej... in se mu smehlja... in ženici, ki ima solzne oči... Lepo je to... Tiho gre znamenje križa od njegove roke in on zopet tiho odide skozi dvorane... Veliki vladar — Večni jetnik...

Zunaj se spogledujemo — in vidimo, da smo vsi zadrževali sapo — da smo bili v spolah za en hip — in da je to vse gotovo enakovredno avdiencam kraljev... Veličje, blesk, forma in sijaj — kot ga imajo posvetni kralji. Samo tisti presneti kardinal z zobotrebcom... slaba režija...

Ob petkih ob devetih se vrši v baziliki sv. Petra najbolj »nobel« maša na svetu. Bere jo kardinal, pojo pa pevci Sikstinske kapele... V stranski ladji, v tisti, kjer je Bianchijeva »Immaculata« s krono iz biserov (pravih, pristnih, prosim!). Torej, tam se daruje ta maša in ob straneh v korarskih klopeh sede gospodje kardinali in kanoniki... Jaz poznam to reč in sem bil sam ministrant (kdo ni bil ministrant, ko je bil star devet let), ampak ta obred tukaj v cerkvi sv. Petra je ves drugačen... Poleg tega se gospodje kardinali v korarskih klopeh prav prijetno zabavajo, kakor tega še nisem videl — in k obredu to menda ne spada... Gori na koru pa pojo pevci — samo pevci — mešan zbor... Mežnar pove, da sta dva še od starih pevcev — samo še dva — oba sopranista — oba že stara gospoda, ampak sopranista taka, da je kaj — s koloraturo... Nasproti oltarja, kjer bero ma-

šo, sta pa v mogočen steber vdelana dva angelčka, oba iz najbolj prozornega alabastra... Skozi barvasto okno pada na njih telesca pramen sonca v rdečem in zelenem... Prekrasno! Kadar pridem v Rim, ju obiščem, kajti odkar ju poznam, razumem mnogo skrivnosti in zagonek... Tako je... res!

Mussolinijev stadlon v Rimu

Južno, na periferiji Rima leži »Via Appia Antica«... Piniije, ciprese, staro zidovje — in zopet piniije... vmes trta, fige, citrone... Tla so iz širokih kamnitnih plošč in po teh ploščah so stopale rimske kohorte in legionari, vreščale búcine in komandirali centurioni. Via Appia — cesta vseh cest — spregovori! Beg in vrisk, zmagoslavje in jok so se vrstili skozi stoletja. Dvatisoč let stoji nema priča Via Appia. — Bog si ga vedi, kaj vse bo še videla...

Potem na levi obstane kočijaž pri majhni cerkvi... »Domine, quo vadis...« V tej cerkvi se je zgodil čudež... To se pravi, cerkev stoji na tistem mestu, kjer se je zgodil čudež, in sredi v tleh cerkvice je marmorna plošča in na tisti plošči je stal Kristus — njegov fantom, ko je srečal Petra: »Domine, quo vadis?« V plošči so zarisana in udrta stopala bosih nog, kakor da se je marmor raztopil pod pezo božanstva... Če verujem ali če ne verujem — vseeno je... Na tistih tleh sem, kjer je hitela zgodovina... Na tistih tleh, kjer je bila zibelka velike ideje... Bili so Cezarji, mogočnjaki — čas je šel preko njih... In bili so papeži, oblastneži — čas je šel mimo njih... Vse to je gledala tiha priča Via Appia Antica... Starodavnost — ta govori vame... to čutim...

Via Appia — cesta vseh cest — ob tvojih bokih je gorelo šest tisoč plamenic neko noč — šest tisoč upornih sužnje, pribitih na križ, je končalo svoje plebejsko življenje ob tvojih bokih — neko noč... Tu pod teboj pa so rili nevidni krti vsako noč, kajti tvoje plošče so močne in trpežne... zelo trpežne — do današnjega dne...

Kočijaž, poženi naprej v katakombe, kajti sonce peče... in piniije so čisto tihe in mračne... Praznično pokopališče — kraljevska cesta... Poženi, kočijaž!... Hi! Hi! Hi! In pri katakombah svetega Kalista obstoj!... Tam dobiš, popotnik, potem ko si plačal vstopnino, dolgo svečko — bradat menih ti jo da — in z njo greš dol globoko pod zemljo... Vse to je tako čudno, skoraj nezapopadljivo... Vdolbljene luknje v visoke rove, po tri, štiri in več nadstropij... Na nekaterih ploščah, kamnitne, z uklesano ribo, križem — umetnost krščanska tedaj še ni cvetela... In že tu, ob teh začetkih nove vere, ki je govorila o ničevosti vsega posvetnega, že tu, na tem tihem kraju

je viden razloček — bogatih in revnih... Od vekomaj poteza!... Tam so relikvije svetnice muzike — svete Cecilije... s freskami po stenah... Legende vseh, v teh katakombah pokopanih svetnikov izvem — kajti pater Otto, ki me vodi, pripoveduje prijetno... Ko se pred vhodom posloviva, mi stisne roko in vpraša: »Woher sind Sie?« O, pater Otto, vso srečo ti želim — miru, miru, miru... Tvoj pogled je govoril drugače... Bruder Otto pa je že tekel, bežal proti samostanu... Bežal — pred čem?... Jaz vem pred čem... In zato, Bruder Otto, se te prijetno spominjam... Zares — pozdrav v neznanu.

Ko sem se po letih spet podal v katakombe sv. Kalista, patra Otta ni bilo več tam... in nihče mi ni vedel povedati, kam je odšel... Piniije so stale in ciprese in značilni aromat rimske kampanije...

Bil sem v katakombah svetega Kalista — in bil sem v oštariji »Pri svetem Kalistu«... O, gospa krčmarica, v modrem oblačilu s prekrasnimi boki — vi in jaz — midva oba še živiva — pod nama pa so katakombe... Evviva la vita!... Kaj ne, gospa — gospa — da... Kočijaž, poženi hitro v Rim nazaj... sicer se zgodi, da ostanem pri svetem Kalistu... tudi jaz sem mučenik — in vi, gospa — nas muči še življenje — vsak dan... Evviva la vita!

Še trenutek... En sam pogled, en sam hip, kočijaž... Eno še pogledam... Največji drevored sveta... drevored, ki predstavlja idejo... Sredi polja teče ob VII Appii starodavni. Na eni strani Bazilika Svetega Petra — na drugi ogromna stavba — nagrobnik Cecilie Metelle — na eni strani krščanstvo — na drugi poganstvo... Oboje veže pot in ob strani drevje. Koliko kilometrov? Bil je duhovit mož, ki je sadil to drevje, gradil to pot... Dva tečaja... in tu sta izražena jasno... Cecilia Metella — še en pogled, potem addio!

Vse krog in krog Rima — same vinske gorice. Vmes breskve in oleandri in samotne ciprese. Vse skupaj se imenuje Castelli Romani — najlepši in najslavnejši pa je Castell Gandolfo... Tam prebiva papež preko poletja, ob bajnem jezeru, in sprejema in blagoslavlja vernike. — Poleg tega pa imajo tam še neko posebnost. Tam je krčma, ki ima zunaj ob vratih z okorno roko napisano sporočilo popotnikom in romarjem: una ora — due lire. Človek božji, to se pravi, da piješ za dve liri lahko eno uro, zraven prigrizuješ orjaške breskve in jih zalivaš z okusnim »vino frascati secco«... Jaz pijem samo secco, tisto, ki se zove »dolce«, je za dame. Zdaj skušam organizirati izlet v Castell Gandolfo... Bojim se močno, da bosta dve garnituri posebnega vlaka premalo... Birta bo po tem izletu vzela seveda hudič... Tako je življenje, per bacco!

Večeri se — stopimo na večerjo. A kam? Stopimo k »Belemu volku«. To zveni sicer čudno, kajti če mora iti v Rimu beseda o zverini, je to kvečjemu lahko volkulja. Pa ne! V Rimu na Piazzii Argentina je krčma, ki je na las podobna ljubljanskemu »Belemu volku«. Na las podobna je seveda pretirano, ampak po ustroju, po popularnosti, po pestrosti gostov je treba meriti to podobnost...

Ko prestopi človek prag tega lokala, zagleda najprej nekaj okroglega, napetega, belo pregrnjenega... To je trebuh gospodarja, debelega krčmarja Giuseppa de Santis, najobilnejšega gostilničarja, kar sem jih v življenju srečal... Potem so gostje... Ženske prihajajo po dve in posamezno in pobožno popijejo »un quarto dolce«... Jaz pijem »secco« in

pasem radovednost. Potem okrog treh pride sivolasi tajnik glasbene akademije »Palestrine«, po četrti pa imajo tam svoj vsakodnevni sestanek vodniki po vatikanskih muzejih... Kakor povsod, besedičijo o službah, o razmerah in kakor povsod po svetu izjavljajo, da je »tutto una porca miseria...« Še un quarto, Giuseppe — presto!

Frascatso vino toči rimski krčmar Jože, dobre porcije špagetov deli in z neverjetno okretnostjo je navzoč povsod... Njegov bariton se čuje še onstran piazze, ko ukazuje: Una birra, Mario, Mario, presto! Mario, due spaghetti, Mario, un mezzo secco, Mario, Mario... Mario je natak in sedi sedaj, ko pišem te vrstice, prav gotovo že v norišnici...

Naj raste Jožetu trebuh kar lepo naprej. Pošten mož je, dobro robo prodaja in zmerne so njegove cene... Vsak gost, ko odhaja, mu poda roko... Taka je tam navada in ne kaže je izpreminjati... Per bacco!

Ko se pomiri življenje na piazzii Argentina, se preselim v tiho via Santa Chiara, kjer prebivajo kanoniki... V majhno frascatsko krčmo sedem pa se zamislim...

Skozi čašo rumenega vinca gledam in vse doživeto se zrcali v njem... Spet vidim Monte Pincio in španske stopnice, svetilnik na Gianicolu in Foro Mussolini... Kot na traku hite leta mimo in vidim spremembe, ki jih zaznava mesto... Deset let mine, petnajst...

Cameriere gasi luči in pospravlja stole. Poslednji gost sem. Rim je že utihnil in moj korak odmeva v ozki ulici. — Jutri bo nov dan — in novo življenje...

Dr. Josip Cir. Oblak

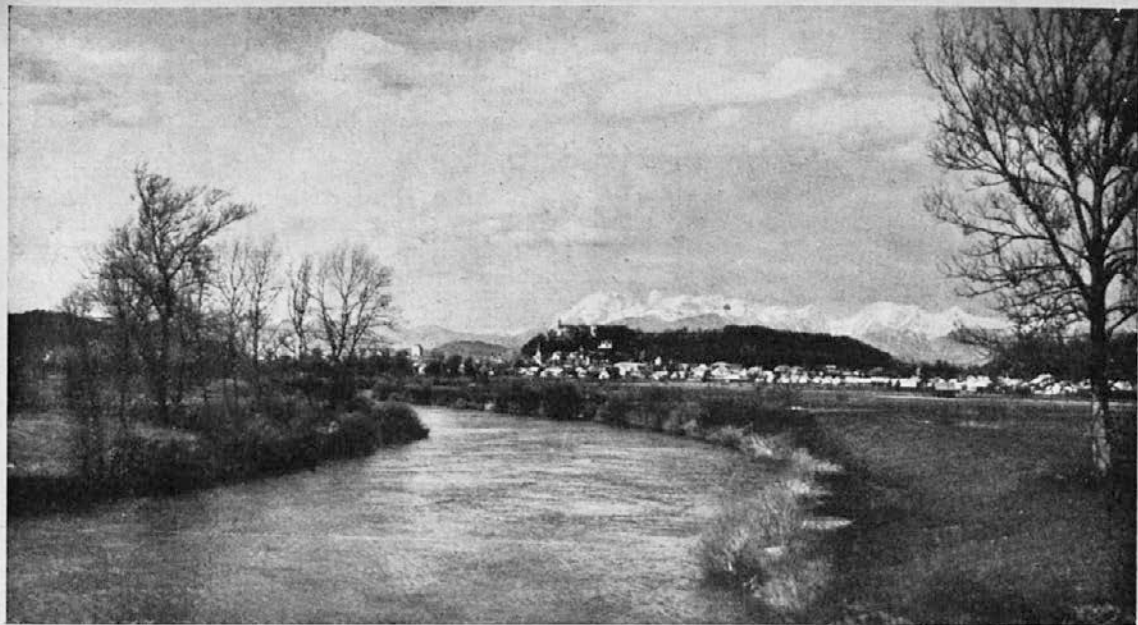
PREBLISKI NA LJUBLJANSKO POKRAJINO

(Pokrajinskokulturni esej)

Zemlja, ki jo je posedel mali slovenski narod, je en sam pisan mozaik. Tako pisan, da ne poznam pokrajine, ki bi v razmeroma tako ozkem okviru kazala toliko raznoličnosti v vsakem oziru in to ne le v pokrajinskem, geografskem, geološkem, temveč tudi v etnografskem in kulturnem oziru. Lahko rečem, da ga ni naroda, ki bi bil tudi sam tako diferenciran, kakor je njegova zemlja v svoji pestri mnogoličnosti: visoke planine z globoko vdrtimi romantičnimi dolinami in jezeri, raznoliko sredogorje, vinske gorice najrazličnejšega značaja, veselo vriskajoče in zopet resnobne, dru-

žeče se z mistiko temnih gozdov, ki obrobajo tudi Kras s ponicujočimi rekami, podzemeljskimi hodniki in dvoranami, končno morje — vse je združeno v njej.

Pisani geografski in geološki karti ustreza tudi dialektološka. Slovenska biblioteka pa kaže, da biva v tej tako čudežno oblikovani zemlji majhen, nadarjen narod, ves predan kulturnemu stremljenju, v katerem noče nič drugega, kakor ohraniti svojo narodno bit v plemenitem tekmovanju na kulturnem polju in korakati vštric z velikimi narodi, ki jim je dal iz svoje srede že marsikako znamenito

Ljubljanica in Ljubljana

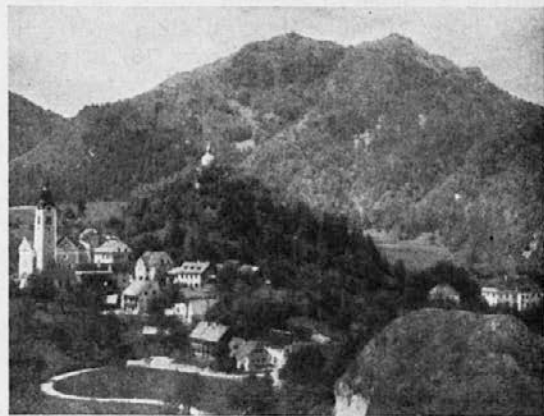
svetovno ime (Vega, Gallus, Stefan, Krainz itd.).

Zapisal sem že pred leti, da ta zemlja ni bila nikdar zaokrožena celota, niti geografsko niti geološko, in že prelepa Ljubljana, ki je dala novi pokrajini svoje ime, ima nad vse zanimiv, dejal bi, skoraj čudežen položaj. Da, bela Ljubljana! Ta biser med evropskimi mesti s svojim poljem, ki je našlo v Otonu Župančiču svojega pesnika, kakor je našel Triglav z okoljem svojega v Francetu Prešernu. Ta Ljubljana, položena v razmeroma ozko vrzel, v pregrajo, ločujočo dvoje čisto svojskih ravnin, leži ob stiku dveh prav za prav nasprotujočih si gorskih sestavov. V Ljubljanski kotlini se križata dinarski in alpski sestav in kar sredi Ljubljanse se tako rekoč pred očmi družijo sediment bivšega jezera Ljubljanskega barja z aluvialnim prodom pristno alpskega Ljubljanskega polja prav tako, kakor se družijo v celi tej zemlji temni gozd z otožno svojo melodijo z vriskajočo svetlo slovensko vinsko gorico.

Predaleč bi zašel ob misli, da se je rodila lepa ljubljanska kotlina iz ljubezenskega objema dveh gorskih smeri in da je dete dinarskega in alpskega gorovja, ki trčita skupaj v kotu tik pod Triglavom ter si podajata roke preko ljubljanske kotline. In prav ta naša Ljubljana leži tako rekoč na pol v Dinari, na pol v Alpah: v alpsko Savo, severno od mesta, ležečega v gorenjem delu na njenemrodu, se ne daleč od nje izteka Ljubljanica — prava

dinarska hči. Menda velja tudi za tako zvano prirodu neko pravilo o lepoti duševnih in telesnih prednosti križajočih se plemen... Tako je nastala tudi Ljubljana ob bregu Ljubljanice in ne daleč od brega Save, vsa lepa in bela, tako da jo danes že vsa Italija pozna kot »La bella« in je postala s tem kar tekmovalka »la belli Venezii«. Mislim, da ima Ljubljana že od nekdaj s te strani svoje belo ime.

O njeni legi in urbanistiki se je že toliko pisalo, da mi je to odveč. Zato pustim tako zvano Hribarjevo in Plečnikovo Ljubljano, vem pa in podčrtam samo to, da je s svojo ljubkostjo napravila na sicer prijateljsko razpoloženega, a široko po svetu razgledanega

Polšov Gradec

Turjak

moža, ki je videl marsikaj lepega širom sveta, tak vtis, da je ljubeznivo izvajal izvor njenega imena od »ljubljen« — »das Liebchen«.

Toda vse premalo so poudarjali njeno edinstveno lego ob športni reki, za katero jo lahko zavida svet, zato se je jaz predvsem spominjam kot nekdanje in sedanje čolnarske Ljubljanice.

Ljubljana je sploh »slavna voda«: saj jo imenuje najstarejša zgodovina v zvezi z Jazonovo ladjo. Toda to je pravljica in ima torej Ljubljana tudi vlogo v kraljestvu pravljic. Saj je tudi tista, ki prileze izpod vrhniških hribov, prečudežna voda, »ein Wasser seltenen Humeurs« — po Valvasorju. Težka in počasna je; šele od Ljubljane dalje se nekoliko podviza, da jo sprejme pri Zalogu v svoje naročje lahka hči gorenjskih planin, a zadosti široka, v lepih vijugah se vijoča sredi krasno okvirjene ravnine v pokrajini, ki ji ni po njeni lepoti zlepa para. — Že kronist Talberg poroča, da so se l. 1079. vršile slavnosti na Ljubljani in da so se uprizarjale bojne igre. Tudi Valvasor poroča, da je bila Ljubljana vedno eno glavnih zabavišč, da so se Ljubljančani v poletnih večerih vozili po njej, godli in prepevali. Zlasti živahno in veselo pa je bilo na Ljubljani konec 18. in v začetku 19. stoletja. Veselice so bile v tem času običajne.

Valentin Vodnik piše o eni teh veselic v »Novizah«, da so »musikanti Lublanskiga mesta se z musiko gori po Lublanici peljali inu zvečer ob deseti uri nazaj peršli. Čolnovi so bili z'lučmi inu baklami razsvetljeni. Eden je pustil eno razveselenje z ognam naredit, to je rakete, z' polfram napolnene peržigat, ki so šli visoko na kvišku, so se razpočli, inu podože od kač inu zvezd imejli. Iz mesta je vse gledat vrelo, kakor da bi bil poln sod odmašil. Četrtek so officirji tukaj okol stoječih regimentov in bataillonov eno vožnjo po Lublanici z musiko naredili inu zraven z' enim ka-

nonam, kateriga svinec je za kugle po dvajset liber, strelat pustili, da so ludem na Zabjeki šipe po oknih popokale. Ludi je vkup perteklo brez števila ziale prodajat.«

Znamenita je bila tudi veselica na Ljubljani, ko se je poročil Napoleon I. leta 1810. z Marijo Lujizo, hčerko avstrijskega cesarja.

L. 1820. so si izmislili ljubljanski čolnari ladjo, ki je bila malo podobna morskim ladjam in je imelo v njej 50 ljudi prostora. Ob straneh je imela majhne topove. Ladja, ki so jo napravili leta 1824., je imela celo jambore, jadra in veslače, oblečene za mornarje.

Pozneje se je pojavil na Ljubljani celo — parnik.

Ljubljana pa je sčasoma vedno bolj in bolj minevalo veselje do vožnje po Ljubljani, zlasti ko so se pripetile s parnikom razne nesreče. Leta 1850. so parnik lepo narazen deli, ga naložili na tri velike vozove, vpregli pred vsak voz 4 konje ter ga peljali čez Ljubelj v Celovec.

Po Ljubljani se potem za zabavo ni vozil skoraj nihče več. Tudi tovorni promet po reki je vedno bolj hiral, zlasti za francoskih vojsk. Ko pa je stekla čez ljubljansko barje med Trstom in Ljubljano leta 1857. železnica, je zadobilo čolnarenje po Ljubljani smrtni udarec.

Novo življenje na Ljubljani, toda v drugi obliki, se je pričelo šele v najnovejši dobi z razvitjem vsestranskega športa in z njim tudi — veslarskega ter plávaškega, zlasti ko se je ustanovil »Ljubljanski športni klub«. Tudi mestno kopališče je prineslo svoje.

Toda tistega prejšnjega, rekel bi, intimnega življenja ne pričara na Ljubljano nihče več, ker ni in ne bo več tistega okolja... Tempi passati... Ljubljana je postala moderno veliko mesto. »Športni klub« ima zasluge, da je Ljubljana zopet oživila, toda to življenje nosi čisto drug pečat... To je že del — moderne Ljubljane. Prej je bila Ljubljana del življenja mesta samega: vse je tako rekoč živelo z Ljubljano in na Ljubljani — kakor v Benetkah — na morju. La bella...

Cerkljica

Kadar se ozrem v našem dramskem gledališču na zastor, vidim, da je umetnikovo oko dobro videlo značilnost mesta, ko je postavilo v ospredje njegovo reko z igrajočimi se vilami na njenih zelenih bregovih.

Vsakemu mestu kot osebnosti daje pečat njegova daljna in bližnja okolica: Ljubljana ima svoj grad in svojo Ljubljano in prav tako svoje veliko znamenje na severnem obzorju — veličastno zgradbo visokih planin z individualnimi svojimi konturami, kakor ima svoje drugo znamenje v temni zajetni podobi gosto porastlega Krima z njegovo dolgo, temno rajdo mehkih, valujočih vrhov, ki obrobajo celo južno in zapadno stran Ljubljanskega barja tja do Vrhnike. V lepem polukrogu se strne ta temni okvir pokrajine nad Vrhniko v ozadju preko Sv. Treh kraljev s sinjo grmado slikovitih Pograjskih dolomitov, ki so pravi knežji dar Prirode, položen na prag pred vrata belega mesta. Svojo najprednejšo predstražo pošiljajo prav v mesto — prelepi gozd-nati Rožnik s svetlo cerkvico na mali vrzeli; izpod roba teh gozdov pa se širi čisto do mesta pisana preproga v lahkem padcu — naš slavni Tivoli, za katerega nas lahko zavida marsikatero mesto. Menda je tistemu tujeu prav ta vdahnil ono izvirno, a toplo misel o izvoru imena našega mesta, misel, ki jo radi in hvaležno sprejememo preko vseh filoloških pomislekov, ki jim pri čustvovanju ni mesta. Tu je imel tudi naš Cankar svoj poslednji tuskulum in je izsanjal svoje zadnje podobe, ki bi jih lahko sanjal tudi danes za »ogledalo in spomin na dneve strahote«, po volji pa mu je bila ta ljuba meglena dolina šentflorjanska z vsemi svojimi literarnimi in neliterarnimi filistri, dacarji in iblajtarji, in duša se mu je širila in toplo mu je bilo pri srcu, kadar se je zazrl preko sinjine Polhograjskih vršacov v tisti kot, kjer v mistični

Dom na Polževem

okolici okoli Močilnika bruha na dan ljubljanska reka. Tam je videl na malem griču belo golobico nad raztresenim trgov, vasi podobnim, svojo sv. Trojico, in zdelo se mu je, da sliši iz dalje tiho pozvanjanje zvona svetega Pavla. V duhu je gledal v tihi, v zelenje pogreznjeni horjulski dolini že skoraj prav ob njenem koncu nad Vrhniko svoj Vrzdeneč, kjer se mu je rodila mati, v vzporedni dolini, v dolomitske grape in debra segajoči, v dnu pod goro sv. Lovrenca pa Polhov Gradec, ki mi ga je Cankar imenoval »najlepši slovenski kraj«. (Kaj je najlepše, je težko reči, ker je priroda povsod lepa, komur pa ljubljansko barje, ta čudežno lepa ravan s svojim okvirom in svojimi kakor otoki iz nje rastočimi griči pomenja puščobo, temu bi bilo menda celo v svetih nebesih dolgčas.) Cankarjeva pokrajina z Vrhniko, prečudnim krajem, ki je prav za prav le del ljubljanske šentflorjanske doline, je ostala cela v ljubljanski pokrajini. Temno okvirjena je vendar vsa svetla in polna luči, kakor sta obe sosedni: Gradnikova za skoraj otožnim robom temotnih gozdov obeh Javornikov in ona Emila Leona za svetlimi Pograjci v svoji tihi, neodoljivi romantiki.

V črni okvir ljubljanskega barja je vsekano dvoje različno dolgih presekov, globokih prelomov: Iška brez večjih skokov med Krimom in Mokrecem, druga skoraj vzporedna, dasi v precejšnji razdalji, borovniška z lepim skokom skoraj tik pred izlivom v barjansko ravan, danes skoraj slavni Pekel s svojimi mičnimi filigranskimi slapovi. Obe dolini sta zarezani globoko v rob Bloške visoke planote, ki

Kurešček

Kočevje

jo obvlada lepa, precej gola gmota Slivnice, mogočna vzhodna ograda vzdolž cele cerkniške kotline, pravi kontrast njenega zapadnega, vzporedno tekočega okvira — gosto zarastle strme stene cerkniškega Javornika. Razgled s te krasne razgledne točke nam pokaže vso zapadno stran naše pokrajine.

Pred leti sem opozarjal z majhnim uspehom na te »peklenske« in druge krasote na tej strani naše zemlje pod naslovom »Tam, kjer se večer žari«, potem ko sem že kot srednješolec napisal slavo Krimu in njegovi pokrajini, ki sem jo gledal vsak dan s svojega Mirja. Toda veliki reklamni tam-tam za Gorenjsko je zadel ta redki glas: večerna in južna stran domovine sta ostali pastorki za naše potvalce vse do zadnje dobe. Tedaj sem napisal: »Dvoje točk nam je ostalo. Sveti Trije kralji in Slivnica in jaz se jih veselim, kajti vezali sta me od nekdaj, ker ne ljubim tistih oficelnih, razvpitih, polizanih lepot, razpoložljivih vsakemu psevdoturistu, z neodoljivo silo svoje skrite lepote. Čudim se le, da nista postala že davno slavna med turisti in neturisti. Saj je Slivnica tista gora, ki kraljuje nad čudežno, mistično cerkniško kotlino s Cerkniškim jezerom, o katerem beremo v vsakem šolskem berilu, o tistih vodo bruhajočih temnih žrelah pod Javornikom, raznih požiralnikih in »rešetih« v cerkniški ravni. Na ljubljanski Krim Ljubljančana še spraviš, a na Slivnico skoraj nikogar. In kaj je Krim proti Slivnici! Razlike v višini skoraj ni, a še vse več, kar vidiš s Krima, vidiš s Slivnice, predvsem pa naravnost veličastno cerkniško ravan z notranjskim Triglavom — Snežnikom, ki se vidi tu kakor strnjena z unško (planinsko) kotlino (nizko brdovje med Planino-Rakekom in Cerknico je kakor zabrisano!), kakor velikanska dolga in široka kotlina, ogromen obmejni pas pred obmejnimi mistično temnim gorovjem. Vidiš kotlino okoli Loža, Starega trga, Babnega polja

proti Prezidu in Čabru, kjer se pričinja hrvatski gorski svet. Pregledaš pa tudi tisti skriti, malo komu znani svet, ki leži tako rekoč pod nogami Slivnice na njeni severni strani okoli Žilich (Št. Vid nad Cerknico), Otav, Sv. Trojice, Ravnika s Sv. Urhom, Blok itd., zreš čez Menešijske senožeti, ob katerih in nad katerimi leže bele, snažne in svetle vasice: Begunje, Dobec, Bezuljak, Kožlek, na gozdove po Ljubljanskem vrhu nad Vrhniko, po Trebovniku nad Borovnico, od koder je tako lep prehod po gozdovih in senožetih iz ljubljanske kotline skozi borovniški Pekel v cerkniško ravan. Vse pa, kar vidiš preko tega bližnjega okvira, častitljivo vrhovje okoli svetle glave »Snežnikov kranjskih siv'ga poglavarja«, vse to je vedno ista, vedno nova slika bajno krasne naše očetnjave«.

Cerkniško kotlino loči od sosedne Loške na jugu razmetana gorska pregrada, potegnjena od Bloške planote počez ob južni strani jezera proti Bički gori, ki je le nadaljevanje Javorniškega grebena, iščočega v dinarski smeri zveze s Snežnikom, ter preko njega in grebenov Jelenca, Hrvatskega Snežnika in Risnjaka z Reško pokrajino in dalje s Hrvatsko zemljo.

V tej pregradi doseže višek z znano romarsko cerkvijo kronana Križna gora, ki gleda na eno stran v cerkniško kotlino, na drugo pa na Lož, Stari trg ter njegovo dinarsko ravnico. V sebi pa krije podzemeljsko čudo, ki bi že davno postavilo v senco tako zvano »Županovo jamo« pri Grosupljem, da je našla takega mecenca, kakor je bil preprosti ponovski župan Perme. Njegova jama pomeni ljubljanski krajini, kar sosednja Postojnska s svojimi zelo sličnimi kapniškimi tvorbami, Kriška pa je inačica — seveda miniaturna — s svojimi podzemeljskimi tokovi in jezera mogočnejše Divaško-Škocjanske.

Zaradi jam in ponicojučih voda so nekateri proglasili Ljubljansko pokrajino za Kras, ki je geografski, ne pa geološki pojem. Toda pod

Mežica

pravim Krasom si navadno predstavljamo vse drugačno pokrajino, skalnatosivo z redkim zelenjem, ki pa ima tem večji čar, ta naša pokrajina pa tako rekoč tone v zelenju gozdov, bujnih trat in livad. To je pravi značaj bele Ljubljanske pokrajine: vsa zelena v zelenem, tako da bi ji pristojal isti pridevek kakor »zelenemu Štajerju«.

Če pogledaš, na primer, na Ljubljano z Rožnika ali katere koli nižje razgledne točke na jugozapadni strani barja, se ti vidi, kakor da je pogreznjena sredi gozda, vsa obdana od njega: tako se spoji s svojim mestnim logom in barjem, ki je na to stran tudi vse prepreženo od jelševih nasadov ob jarkih in mejah in vrh tega posejano s po večini gozdnatimi griči.

Z opisanim razgledom s Slivnice je objeta cela notranjska stran Ljubljanske pokrajine, vsa v okrilju Dinare in njene smeri.

Prijatelj Seidl me je nekoč opozoril, da od nikoder ne vidiš tako lepo in poučno poteka obeh gorskih smeri, med kateri je položena ta pokrajina, to je dinarske in alpske, kakor razzmerno višino Ljubljanskega gradu, ki je ena najlepših razglednih točk v domovini. Saj pregledaš z nje kakor na dlani vso severno plat Ljubljanske pokrajine in velik del zapadne.

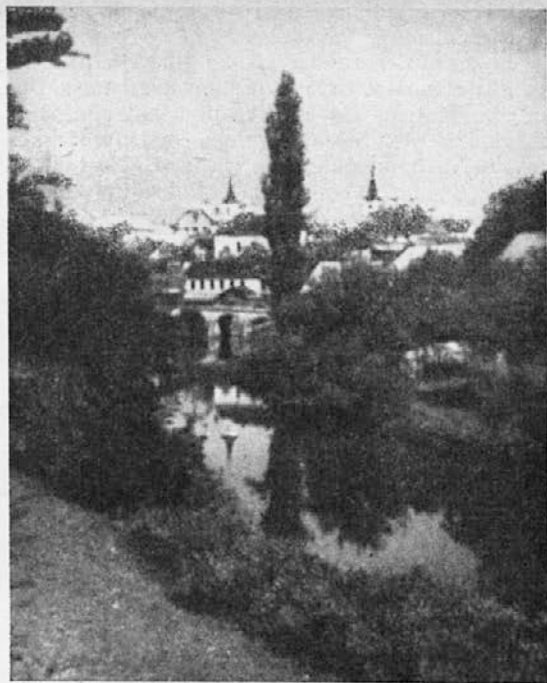
V južno, ki je prav tako svetla kakor severna stran gorskega okvira ljubljanskega barja, je zarezana Želimejska dolina z danes že slavnim Kureščkom ob eni in s Sv. Ahacem, stražo turjaško, na drugi strani. Tam vmes, pritisnjen ob rob Velikolaške visoke planote na ozkem rtiču, sloni Turjak s svojim gradom in vso okolico, ki je prav zame poleg Polhovega Gradca »najlepši kraj« v okolišju Ljubljane.

Večinoma zastrt pa nam ostane raz Ljubljanski grad tisti del naše zemlje, ki je stožer naše pokrajine, velik del naše Dolenjske.

Zapisal sem, da moč in sila lepote slovenske pokrajine ne ležita v njenem visokogorskem okviru, nego tam, kjer prehaja alpski svet v svetlo pojočo slovensko vinsko gorico.

Novo mesto

Črnomelj

Ta prehod je izrazit tudi v Ljubljanski pokrajini tam doli od Višnje gore dalje, kamor segajo naše dolomitske višine čez Ljubljano in razmeroma ozko golovško pregrado med barjem in ljubljanskim poljem tja preko Movnika v litijsko sredogorje: le-to je videti kakor nekako predgorje kralja Zasavja in dolensjske plati — Kuma, in je poglavje zase.

Dejal sem, da je slovenska zemlja en sam velik mozaik: če odkrneš en kos, ostane še vedno — mozaik, ker je tudi v svojih posameznih delih tako raznolika. Dasi je Ljubljanska pokrajina še zmeraj čudovito pisana, je vendar proti ostali slovenski zemlji še najbolj enotna in harmonična. Tudi prehod notranjske strani v dolensko ni tako izrazit. Kakor barve božje lestve — mavrice se preliva en del pokrajine v drugega. Tako prehaja notranjska plat na eni strani v temne kočevske gozdove, razgrnjene čez bolj ali manj slikovite konture njihovih višin in romantičnih kotlov in dolin, ki so dale temu predelu ime »kočevske švice«. K njej pripada celo gornje področje obmejne Kulpe, tako da ima na tej »švici« svoj delež tudi sosednja Hrvatska. Kočevsko-ribniška visoka planota s svojimi temnimi gozdovi in z najvišjim vrhom Ljubljanske pokrajine, z Gotniškim Snežnikom* je svet zase, svet za tistega, ki ljubi gozdno samoto in

* Glej dr. Brilejev spis v »Planinskem vestniku« 1941-XIX!

nežno prirodno lepoto in ne samo, da se tako izrazim, kričave krasote...

Kočevsko-ribniška visoka planota prehaja na eni strani v tisto pristrčno stran naše Dolenjske tostran Gorjancev, pod katerimi leži ob zeleni Krki njena prelepa metropola: slikovito Novo mesto.

Da, ta naša Dolenjska! Pokrajina samih klančkov, a jih ne kolne niti kolesar, ki rad tira svoje kolo, pozabljač male fizične težave ob pogledu v mehko in milobno terciarno pokrajino. Na vsakem klancu in pod njim je bela vasica, tiho vesela, kakor je to cela ta zaslanjana stran. Pokrajina samih izpolnjenih skromno tihih in lepih želja. Tiste gorice tam se prešerno smejejo, druge resno molče, dolenjske se tiho smehljajo. Vse je tako drobno in nežno — hiše in cerkve — kakor igrače z vsemi grički in s svojimi malimi dolinicami ter mešanimi gozdiči vred, da se ti zdi kakor nekako filigrano, veneciansko delo prirode...

A vprav planinska pokrajina reke Krke je prava alpsko-dinarska krasota, katere gornji del (od izvira preko Žužemberka) prekipeva romantike v tesni dolini prav kakor njen spodnji od Novega mesta dalje s svojimi obrežnimi gradovi, ki so, kakor Otok in Struga, prave pravljice. Na drugi strani pa prehaja kočevska Švica preko Mirne gore v čisto svoj svet zadaj za Gorjanci, ki je pravi kontrast kočevske pokrajine, položen med območje Krke in njene dinarske sestre Kulpe, ki tirata obe po enako globokih razpokah svoje mirne, tihe, mehke vode trdi alpski Savi nasproti. Čisto svoja deželica je to, odločena zase in vase zasanjana, vsa sijajna, v soncu se kopajoča. V njene svetle bregove sili Semič s svojimi raztresenimi domovi, med smejočimi se trtami, a v dnu pokrajine počivata oba njena bisera: Črnomelj in Metlika. Pozdravljena — Bela Krajina! Dala si nam Otona župančiča, čigar nihajoča zibka na prehodu slovenske zemlje v hrvatsko ob Kolpi se je nagnila — kakor je to sam tako lepo povedal — na slovensko stran, kakor se je tam gori na enakem prehodu tista kajkavskega pevcu, nam tako blizu stoječega Zagorca Domjaniča — na hrvatsko...

Dolenjska, ki ji je Bela Krajina le nekaj privesek, ni le stožer v pokrajinskem, temveč tudi v kulturnem oziru. Res nam je Gorenjska dala Prešerna, Finžgarja in druge, a naša Dolenjska nam je rodila prve slovenske revolu-

cionarje tako na verskem (Trubar, Dalmatin) kakor tudi na literarnem polju (Levstik), dala pa nam je tudi našega prvega krepkega pripovedovalca Jurčiča in mehkega, a svetovno razgledanega Stritarja. Trdino, čigar jezik velja za vzor, pa je tako rekoč vpila, da od njegove gorenjščine ni ostalo skoraj drugega kakor njegov krstni list.

Prebliskoma sem preletel vso pokrajino, ki je neizčrpna v svoji lepoti, kakor je to cela slovenska zemlja. Marsikaj sem pri tem prezrl, saj bi niti celo človeško življenje ne zadostovalo za dvig njenih zakladov. Podal sem le bežno skico, a sem pri tem skoraj pozabil na eno glavnih njenih značilnosti, ki je tudi prebisek ne more izgrešiti: na belo slovensko cerkev, ki jo je narod-poet postavljajal po vrhovih in po pobočjih, povsod na najlepših točkah.

Slučaj in usoda sta nanese, da sem že davno, že pred leti, ko se mi niti sanjalo ni o novi pokrajini, pisal prav o pozabljenih podrobnostih iste, tako zlasti v svojih »Dolenjskih izletih«, kjer sem opozarjal na Sv. Duha (zdaj Polževo) in pozneje na Kurešček: zdaj sta oba skoraj dve turistovski »božji poti«, prav tako kakor danes borovniški Pikel in pot preko njega v Cerknico, dalje na Slivnico in tudi k Sv. Trem Kraljem ni več neznana. »Zasluga« nove pokrajine je, da so ti kraji oživel. Meni pa je to le v zadoščenje.*

Goethe je zapisal nekje v svojih zapiskih znamenite »Italienische Reise«: »Kdor hoče spoznati značaj krajev in cele pokrajine, naj se povzpne na kak vrh ali vsaj stolp.« Jaz sem se zvesto držal tega načela na svojih potih širom po svetu in mnogo — videl. Ako hočeš pregledati in spoznati Dolenjsko, storiš prav, da stopiš kar vrh Gorjancev na Trdinov vrh, raz katerega se ti razgrne srce naše domovine in poleg cele Bele Krajine kakor na dlani velik del sosedne Hrvatske. V pokrajini sami pa vidiš tudi v dušo naroda, ki prebiva v njej, kakor — po Taineu — v pesnikovo.

* Uredništvo opozarja ob tej priliki čitatelje na nekatere pomembne dr. Oblakove potopise prav o tej krajini v »Planinskem vestniku«. Navajamo jih po Slovenskem biografskem leksikonu: Na Krim (1895), Iz Borovnice v Cerknico (1897), Pikel (1903), »Slike iz okrilja vrhniške železnice in Sv. Treh kraljev« (1904), Skozi Pikel v Cerknico (1905), Dolenjski izleti (1925), Rišnjak (1925), Kurešček (1934). — Dalje na članek »Za Turjakom« (1941) in na druge njegove članke skoraj v vseh slov. revijah in časopisih.

VISOKI KOMISAR LJUBLJANSKE POKRAJINE EKSC. E. GRAZIOLI MED NAŠIM LJUDSTVOM

Pri belokranjskem kolu v Črnomlju

Obdaritev matere s številno decu

Pogovor z delavcem v Tivoliju

Sprejem v Horjulu

Pozdrav v Trebnjem

LJUBLJANA PRED TRI STO LETI

Ivan Vajkard Valvasor prikazuje v »Slavi vojvodine Kranjske« Ljubljano kratko pred njenim »baročnim« začetkom po srednjeveških izročilih. S tem je ohranil potomstvu precej verno sliko mesta in razne zanimive podatke, temelječe na zgodovinskih izsledkih in prikazuje mestni nastanek in poznejši razvoj.

Znamenita knjiga našega zgodovinarja nas dokaj točno poučuje, kakšna je bila Ljubljana približno pred tri sto leti, odnosno kakšne razmere so bile takrat v njej. Valvasor poroča med drugim: V mestu prebiva najodličnejše plemstvo, zlasti pa deželni uslužbenci. Ljubljana je v poslednjih petdesetih letih znatno napredovala tako glede lepote hiš kakor glede števila prebivalstva in vnanjega sijaja. Če si videl namreč ob začetku tega (sedemnajstega) stoletja v mestu komaj štiri kočije, jih našteješ zdaj lahko čez petdeset. Razen visokega plemstva in uradništva je v Ljubljani še mnogo meščanov in preprostega ljudstva. Tako natejš večkrat na ne posebno prostorno hišo s tremi, štirimi, petimi ali šestimi družinami. Čudno pa je to, da ni v mestu z zelo zadovoljivim blagostanjem dosti prepira in razprtij, kar je pripisovati čuječnosti oblasti. Dasi ravno ne znaša število oboroženih meščanov več ko pet sto mož, se more vendar v sili obožiti tri do štiri tisoč prebivalcev. Meščanstvu je na uporabo strelišče, na katerem se mora vsak sprejeti meščen vaditi v streljanju dve leti, predvsem v poletenskem času. — Trgovina je v Ljubljani silo živahna. Ker je mesto v središču več dežel, pošilja najrazličnejše blago obilno po svetu. V Italijo se prevažajo železo, volna, žito in živina, od tam pa dovažajo svilo, sukno, sol, dišave in morske ribe. Na Hrvaško se pošiljajo razen enakega blaga kakor na Laško še dragocena vina, živo srebro in baker v kupčijsko zameno za ustrojeno usnje in razne druge reči, ki jih potrebuje domače gospodarstvo. Ljubljana je imela še nedavno na Poljanah papirnico, a pred nemškimi vrati v Trnovem steklaro. Toda obe podjetji nista dolgo obstajali. Italijanski trgovci so uvedli izdelovanje baržuna ali žameta, svilenih predmetov, fine tkanine in damasta. V Ljubljani klekljajo raznovrstne čipke na nizozemski in nemški način ter jih prodajajo širom po svetu. Jeli so saditi tudi tobak, ne da bi postala zamišelj količkaj dobičkonosna. — Meščani netrgovci, ki jih je veliko, se preživljajo z delom svojih rok, medtem ko preprosti ljudje večidel dninarijo. Med poslednje spadajo vozniki, poganjači, posojevalci živine, brodarji, ribiči, drvarji, težaki itd. — Noša

ljubljskega stanovništva je tako dostojna in snažna, da kar nič ne zaostaja za nošo v tem ali onem imenitnejšem mestu. Plemiče, napravljene po nemški ali pa francoski modi, posnemajo hčere in žene odličnih meščanov. Občevalna jezika sta v Ljubljani kranjski (slovenski) in nemški, med plemstvom in trgovci pa prevladuje italijansčina.

Mestno obrtništvo se je začelo posebno razvijati izza ustanavljanja zadrug in cehov. Rokodelski cehi, nastali iz cerkvenih bratovščin, so se kmalu preosnovali v strokovne združbe, ki so si priborile sčasoma kaj važne obrtne in trgovinske pravice ter popolnoma obvladale vse panoge rokodelstva tako, da ni mogel in smel izvrševati obrti nihče, kdor ni bil član bodisi te ali one izmed njih. — Jako priljubljen obrt starih Ljubljančanov je bilo krčmarstvo, donašajoče čedne dohodke. Od vladarjev so si umeli pridobiti pravico, da so smeli samo oni na drobno točiti vino v Ljubljani. Tujec je pripeljal vino sicer tudi lahko v mesto ob sejnih, toda točiti ga je smel le med trajanjem sejma. Celó v okolici, miljo daleč od mesta, so bile vinotočnice izključno privilegij ljubljanskih meščanov. Nekoč so pili Ljubljančani najrajši kraška in vipavska vina, čeprav so jim bili predobro znani tudi bel in črn teran, črnikalec, prosek, celedin, muškatelec, refoško, rebulja, brie, marsobin in furlanec.

Z izredno strogostjo so ravnala takratna oblastva s pijanci. Zapretila so ne le njim, ampak tudi gostilničarjem, ki bi jim postrezali s pijačo, z vtaknitvijo v »norski kurnik«, da se prebijejo tri dni samo ob kruhu in vodi. Županov ukaz je določal, da ni smela biti nobena mestna gostilna odprta čez deveto uro zvečer. In ta čas je oznanjal vsak dan grajski zvon, imenovan splošno zvon »lumpov«, ker je le-tem veleval zapustiti gostilniške prostore. V temnih nočeh so hodili od gostilne do gostilne možje, pripravljeni za nagrado svetitih poznim gostom domov. »Al' zašafajo belajhtengo?« (želite li, da vam preskrbimo svečavo?) je bilo njihovo vljudno vprašanje, ko so stopili v gostilno. Ob nedeljah in praznikih gostilne med službo božjo niso smele obratovati. — Tedanji Ljubljančani so bili veseli ljudje ter so se radi vrteli ob zvokih glasbil tako v petek kakor v svetek, ako je le nanesla primerna prilika. Posebno pa so prihajali na svoj račun razneti pari v predpustu, ko je bilo rajanja in veseljačenja brez konca in kraja. Na plesiščih so igrali mestni godci iz grajskega stolpa ali pa krakovski in šišenski domačini.

Življenjske potrebščine so kupovali Ljubljančani ob tržnih dneh ali pa si jih omišljali za časa petih večjih mestnih letnih sejmov. Nedostajanje živil in lakota, posledici tridesetletne vojne, kakor tudi veliko versko gibanje in prekinitve trgovine z Benečijo so pahnilo Ljubljano v hude stiske, iz katerih pa se je ob Valvasorjevem času že precej izmotala.

Ljubljana je bila skrbno premrežena s cestami, držečimi na vse strani, zlasti proti Gorici, Trstu, Karlovcu, Celovcu in Dunaju. Po njih se je prevažalo najrazličnejše blago, kar je nudilo takratnim voznikom in delavcem obilen in dober zaslužek. Zvezo z zunanjim svetom je oskrbovala pošta. Na njen glavni sedež v Ljubljani so prihajali raznaševalci pisem in drugih pošilk ob torkih iz Benetk čez Gorico, Sv. Križ, Logatec in Vrhniko, a vsak četrtek z Dunaja.

Gosposka za vse ljubljansko prebivalstvo v notranjem mestu in predmestjih, razen za plemstvo, je bil mestni magistrat z dvema deloma: notranjim svetom, ki je štel dvanajst svetovalcev, in zunanjem svetom, ki mu je pripadalo štiri in dvajset svetovalcev. Nekakšna nadzorstvena korporacija je bila občina, ki je sestajala iz štiri in šestdesetih meščanov. Najvažnejši svetovalci so bili dvanajstaki, ki so hodili na rotovž v škrlatnih plaščih kakor slavni rimski diktatorji ali pa doži sloveče beneške republike.

Povsem naravno je, da so imeli odličnejši plemiči in višja duhovščina velik politični vpliv. Sestavljali so združeno skupino z nazivom »deželni stanovci«. Shajali so se ob določenih časih, da so se posvetovali v deželnem zboru. A kadar ni bilo splošnega takega zbora, je odločal o najpomembnejših zadevah deželni odbor. Deželnim stanovom in deželni upravi je načeloval deželni glavar, ki ga je imenoval vladar na predlog deželnih stanov. Ta dostojanstvenik, namestnik deželnega kneza in vrhovni sodnik v deželi, je sprejemal vladarjeve ukaze in jih izvrševal ter predsedoval deželnemu zboru in deželnemu odboru. Ker pa je bil večkrat odsoten iz dežele, je imel namestnika, ki se je imenoval deželni upravitelj. Le-temu so izročali zlasti sodne reči v reševanje. Tretji deželni uradnik je bil vicedom, gospodar na posestvih deželnega kneza, upravnik deželnega denarstva in zaračunjevalec mitnine, tlake, državne naklade in drugih izrednih davčnih bremen.

Plemenitaška gospoda se ni ukvarjala le z vsakdanjimi zabavnimi opravili, marveč je gojila kaj rada tudi glasbo. Razen špineta so se oglašali fagot, diple, piščali, rog in nemara še druga glasbila.

Vitezi so se šopirili z bleščočimi čeladami, iz katerih so valovila modra ali pa rumena nojeva peresa, ter si natikali rokavice z dolgimi

Dvorišče Knežjega dvorca ob Degovi, Gosposki in Knežji ulici

zapestniki. Okoli ledij jim je mahedral, razen močnega meča, okovanega z zlatom, še stotniški portepej. Na jezdskih škornjih s širokimi krajevci so jim zvenele srebrne ostroge. Splošno so se oblačili vitezi kot kavalirji sedemnajstega stoletja. Plemkinje so nosile svilene obleke z ozkim priostrenim životom in dolgo vlečko, v laseh pa so si napravljale iz najnežnejših čipk, posutih z drobnimi dragulji, visok preplet »fontange« (tako imenovan po vojvodinji de Fontanges, ki ga je leta 1679. prvič nosila v Parizu). Moškim kakor tudi ženskam so bile priljubljene velikanske kodraste lasulje »infiduo«. Ker so gospodje plemiči sila radi njuhali, ni smela nedostajati v žepih njihovih telovnikov s srebrom okovana stekleničica, napolnjena z brazilskim tobakom iz Bahie, zmletim v prah ter nekoliko pomešanim z apnom in maslom. Plemiči so si krajšali čas s kockanjem, jahanjem in viteškimi bojnimi igrami ali turnirji, a v deželni jezdarnici (dolgem lesenem poslopju) na prostoru sedanjega doma Filharmonične družbe so se urili v jahanju.

Dne 21. januarja 1597 so prišli v Ljubljano trije jezuiti, da bi pomagali zatirati protestantstvo v mestu. Pri sedanji šentjakobski cerkvi so ustanovili že isto leto šolo s tremi nižjimi razredi, a v letu pozneje še s četrtem. Leta 1604. so imeli jezuiti že popolno šestrazredno gimnazijo. Ker so pospeševali jezuitske šole tudi vzgojo duhovščine, je bil prideljen gimnaziji kmalu dvoleten ali trileten tečaj za modroslovne in bogoslovne nauke (licej). Tri leta prej so odprli jezuiti z nabranimi darili semenišče za ubožne dijake, v katerega pa so sprejemali tudi sinove domačih plemičev. V Ljubljani je bilo izredno mnogo siromašnih dijakov z dežele, ki so se preživljali s podporami dobrotnikov, popevanjem po hišah in cestah in z beračenjem. Zanje so sezidali jezuiti leta 1616. poslopje, imenovano »reduta«. Dasi je bil na jezuitskih gimnazijah ves pouk latinski, so

Stara reduta na trgu Sv. Jakoba

imeli učenci vendarle priliko, izobraževati se tudi v slovenščini. Prepevali so slovenske pesmi ob znamenitejših koledarskih dneh in pri procesijah ter se udeleževali slovenskih pridig, za katere sta skrbela razen drugih svečnikov tudi znana slovenska pisatelja Janez Čandik in Jernej Basar. Gojenci jezuitskega učiteljskega zbora so uživali svoboščine po zgledu ostalih evropskih vseučilišč ter so smeli nositi orožje.

Ceprav je ljubil ljubljanski meščan zunanji blesk in udobno življenje, vendar ni podcenjeval duševnih dobrin. Zato ni pošiljal sinov le v domače šole, marveč tudi na tuje akademije, kjer so mogli popolnjevati svoje študije. Marsikateri meščanski sin ni dosti ali pa kar nič zaostajal za sijajnimi položaji plemičev, zlasti ker se je število le-teh spričo dolgotrajnih vojn in protireformacije občutno skrcilo ter jih je veliko tudi popolnoma obubožalo. Visoka mesta so zasedali plemiči večidel zgolj zaradi privilegijev po rojstvu, ne pa po umnosti. Iz jezuitskih šol so izšli mnogi prav slavni možje kakor Ivan Vajkard Valvasor, Janez Ludovik Schönleben, Anton Linhart, Jurij Vega i. dr. Od ljubljanskih ljudskih šol je ostala po reformaciji edinole stara šenklavška šola, ki pa je bila slabo oskrbovana in brez vsakega ugleda. Zategadelj niso pošiljali starši vanjo svojih otrok. Jezuiti so odprli začetno šolo za abecedarje, ki so jo pozneje premestili k Sv. Nikolaju. Tovrstne šole so se navadno imenovale nemške, da so se ločile od latinskih šol, ki so pripravljale mladino za višje poklice. Pozneje je imela Ljubljana začetne šole pri Sv. Nikolaju, v meščanskem špitalu in na Starem trgu, kjer je redno poučevala učiteljica deklice, a tudi manjše dečke, obiskujoče prvo šolsko leto. Učni načrt za šenklavško šolo iz leta 1679. priča, da je zavzemala tudi slovenščina v njej skromno mesto, ker je narekoval učitelj otrokom pri pisanju kratke stavke v

»ljudskem«, t. j. slovenskem jeziku. Ker so se pa učili katekizma v prvih letih tudi v domačem jeziku, zato so se vadili slovenski čitati.

Že spredaj omenjeni Schönleben, sin priseljenega Virtemberžana, do leta 1653. jezuit, potem posveten cerkveni dostojanstvenik, je pregovoril leta 1678. tiskarja Jožefa Tadeja Mayerja, da je prišel iz Solnograda v Ljubljano in ustanovil tiskarno. Do tistega časa je šel katoliški slovenski seznamek samo štiri do pet knjig. V novi tiskarni pa je našla oporo tudi slovenska knjiga. Novomeški kanonik Matija Kastelic je dal natisniti v njej leta 1682. v drugi izdaji »Bratouske buquize S. Roshenkranza«, leta 1684. »Nebeshki zyl«, leto nato »Kratki Sapopadek potrebnih catoliskih naukou« in leta 1688. »Navuk Christianski«.

Ljubljana je imela pred tristo leti glede na nje obseg in število prebivalstva precej svetišč in sicer trinajst. Najstarejša je bila cerkev sv. Petra.

Ljubljanske ulice so bile ozke, temne in zatonle. Da so se mogli naučiti ljudje zdravega in čistega zraka, so se hodili izprehajati na Grad, ki je bil porasel na severni in zahodni strani z gostim bukovjem in hrastjem ter je držalo nanj že takrat več lepo izpeljanih stezic. Priljubljeno izprehajališče je bilo nadalje na sedanjih Prulah, kjer so rastle ob Ljubljanci mogočni hrasti in dajali v poletni vročini obilo prijetne sence. Tudi kresovanje je bilo sleherno leto v navadi.

Zdravstvene razmere so bile v mestu prav zadovoljive, kajti deželni stanovi so skrbeli za zadostno število zdravnikov ter pazili tako na njihovo delovanje kakor na poslovanje lekar narjev.

Da tudi nesreče niso prizanašale tedaj Ljubljani, je umevno. Najstrašnejša šiba božja je bila kuga, ki se je vgnezdila v letih 1646. in 1654. v mestu in njegovi neposredni okolici, predvsem v Dravljah, kjer je iskalo zavetja pred njo mnogo meščanov. Na hudo morilko spominjata še dandanes soha Marijinega spočetja na Sv. Jakoba in spomenik sv. Trojice na Kongresnem trgu. — Mestne hiše, krite s skodlami in deskami, nekatere v predmestjih pa celo s slamo, slabo zgrajeni dimniki in nedostajanje vodnjakov so povzročali, da se zibelj ni dal zlepa ukrotiti, kadar se je pojavil. Hudi potresni sunki so tudi pred tremi stoletji večkrat majali zidove Ljubljane, namreč v letih 1641., 1643., 1669. (kar dvakrat) in 1684. — Kljub vsem neugodam pa so takratni Ljubljanci dosežali vendarle visoko starost. Saj trdi Valvasor, da se neredko primeri, da žive zakonci po petdeset in več let skupaj in da doseže precej ljudi starost nad osemdeset let.

O PRAVNIH SPOMINIH V SLOVENSKIH NARODNIH PESMIH

I. Dandanes pač ne nastajajo več narodne pesmi. Nekdaj pa je bilo to drugače. Mislimi si moramo, da so bile narodu nekako potrebne: V njih je narodni pevec poudarjal važne dogodke, močna doživetja, da jih ohrani v častnem spominu svojim drugom, pa tudi potomcem.

Ker se pa vsaka človeška zamisel rodi v nekem okolju dejanskih razmer, je prišlo tudi v narodni pesmi do izraza to, kar osvetljuje tedanje, sodobne pravne razmere, zlasti — narodna pravna zavest.

Verski, socialni in politični dejji spremljajo in dopolnjujejo pravno obeležje. Poleg narodnih pregovorov, ki se v njih pač najbolj odraža narodna modrost, spremljajo in dopolnjujejo prav tisti momenti čestokrat tudi narodno pesem.

Ni da bi hoteli ali mogli v tej razpravi podati celokupen pregled o pravu in njegovih pestrih pojavih, ki izžarevajo iz tisočerih narodnih pesmi. Samo nekoliko posebno značilnih primerov naj predočimo glede te strani narodne pesmi. Marsikaj bo treba zaradi pojasnila dodati od drugod iz pravne zgodovine, pa tudi iz drugega narodnega blaga. Ali glavno so nam naše narodne pesmi in Boga lahko hvalimo, da jih imamo tako lepo zbrane v Štrekljevi izdaji,* ki je in ostane bogata zakladnica tudi za znanstvena raziskovanja.

II. Naj pričnemo z razgledom pravnih remiscenc pri rodbini; saj je ta podlaga narodove gmote. Raziskovalec naših narodnih pesmi dobi tu nekoliko podatkov, da je veljalo v pradavnih, predkrščanskih časih tudi med Slovenci t. zv. materinsko pravo. Zgodovina človeštva nam priča, da je človeški rod prvotno živel ginaikokratsko; to se pravi: ženske so vladale v rodbini, ne moški.

Naša prastara narodna pesem predočuje, da je smela mati svoje dete, ki ga je še dojila, »sedem nedelj je staro blo,« prodati; prodajala ga je, pa se je oglašil »črni kupec«, njemu ga je dala, sama pa je bila pogubljen. Odkod ta motiv? Pesem (293.—295. Štrekljeve zbirke) je znana z Gorenjske in Štajerske; nastati je morala v pradavnih časih ginaikokratije, toda krščanski narod jo je usmeril — pozneje — v drugo smer. Kazen, pač od Bo-

ga, zadene tako mater, ki proda sama od sebe svoje nebogljeno dete. V drugi narodni pesmi daje mati svojo hčerko v zámož: Turek je hodil sedemkrat v letu snubit hčer pri materi. Hčerka prosi sama mater, da bi smela snubcu slediti; a zadela jo je huda kazen. Umrla je (90.). Samo z materino privolitvijo hoče Alenčica Turku kamrico odpret (92.). Če matere ni, pa daje stara mati vnuko ženinu (134.). Mati je šla snubit za sina h »Gomerki devojki« (246.). To čudno ime kaže pač na starost pesmi; zakon pa ni bil srečen. Mati je izbirala sinu dekleta za ženo že devetkrat, dokler se sin temu ni uprl, a na svojo nesrečo (103.). Slepa pokorščina sina napram materi odseva iz besed, ki jih govori Vrjan-kova mati, ko mu pripravlja prav sama od sebe smrt:

»Moj sin me nikdar še prebogat ni« (139.).

To bi bili spomini na materinsko pravo, ki se seveda z današnjimi pravnimi razmerami kar nič ne ujemajo.

Pa tudi oblast staršev, matere in očeta presega meje današnjih pravnih razmer, zlasti ko gre za deklice. Le pri deklakah je govora o zaobljubi že v zibelki, n. pr. v znani pesmi o »Mladi Bredi« (102.). Starši so dali hčerko Kumaro celó roparju v deveto deželo (99.). Bržčas sta »Gomerka devojka« in »Kumara« istovetni nesrečnici. Kralj in kraljica darujeta junaku, ki jima je prinesel rózico, pa ni hotel od njih za to sprejeti ne dolge puške, ne kunje kape v dar —,

*»devojičo, lepo tanko i visoko,
lepo belo i rumeño« (5079.).*

Zmaj iz jezera, ki je že vso živino v okolici ugonobil, zahteva novo žrtev od »žlahtnega gospoda in gospe.« Ona mu dasta Marjetico, svojo hčer. To pa je rešil sv. Jurij, ki je ubil zmaja (626.). Celó na nekako prodajo hčerke od staršev smemo misliti ob stihih:

*»K' je zastavljen bel grad bil,
tebe smo tačas možil« (107.).*

Vsi ti pravni spomini kažejo na prvi pogled veliko starost; gre za bajna bitja ali za Turke, za kralja in kraljico, celó zmaj se omenja; saj so to stvari iz davnih, deloma predkrščanskih časov. Prav tako tiči v eni izmed najstarejših pesmi o »Trdoglavu in Marjetici« (89.) deloma še čisto pogansko naziranje, de-

* Številke, ki jih navajamo v oklepajih, pomenijo mesto narodne pesmi v tej zbirki. Pripominjamo, da so pesmi priobčene v neopipljenem jeziku, kakor jih preprosto ljudstvo samo poje.

loma pa že krščansko. O poslednjem bo pozneje govora, prvo pa se zrcali v pripovedi, da se je Trdoglav — primerja se s »povodnim možem« — razjezil, ker mu je Marjetica ušla iz bivališča pod vodo; ko pa mu je izjavila, da ne pojde več nazaj k njemu:

*»Prime otroka za peté,
Vdar' ga pri hiši ob voglé.«*

To ni krščanski svet, to je borba med krščanskim in poganskim pojmovanjem o brezmejni ali že omejeni oblasti staršev nad otroci v rodbini. K temu nas navaja tudi inačica k tej pesmi, ki pojasnjuje, da je Trdoglav izgubil Marjetico:

»Ker ni mogel prebresti križne vode« (88.).

Zopet zmaga »križa« nad poganstvom.

Razen oblasti nad otroki je v narodnih pesmih večkrat govora o medsebojnih odnosih obeh spolov.

Kdaj je deklica godna za možitev? Dvakrat se je narodna pesem o tem izrazila, obakrat pa je starost kaj nizko postavila, enkrat na enajst, drugič dvanajst let (6712., 6096.). Brez dvoma gre to na rovaš vplivov, ki jih ima južnaško podnebje na spolno zrelost.

Zaročitve po volji staršev, kjer ostaja hčerka nekako po sili v zakonu, so vsekakor redke. Pač pa imamo v naših narodnih pesmih spomina na vplenitev ali rop deklice, ki postane in ostane na ta način žena soproga, a se temu pozneje ne upira več. Taka po sili-žena odgovori na vprašanje, zakaj se joče:

*»Kaj b' se mlo ne jokala,
K' so mati mene možili,
Svéta me niso vprašali,
Le tmu devetemu kralju
V' leto deveto deželó« (108.).*

Zopet je treba pokazati na to, da gre za razmere v nekem še bajnem času.

Zelo stare se zde pesmi, ki navajajo primere, da imajo visoka gospoda pravico pohoteti lepo devojko po mili volji. Pesem o »Pekovi hčeri« (84.), ki pravi ob sklepu, da je prišel sam cesar kropit umrlo lepo dekle, rekoč:

*»Ko vedil bil bi jaz le to,
Da je to truplo tak lepo,
Gotovo moje bi bilo.«*

utegne imeti za podlago spomin na pravico »plemenitih« grajščakov, da spravijo oni novoporočene podložnice ob devištvo.

Sploh se zrcali iz mnogih narodnih pesmi nekakšna ohlapna nravnost višje gospode v spolnih zađevah. Nezveste zaročenke in gospé so predmet opevanja, zdaj v nemoralni zvezi s Turki, zdaj kot priležnice »žlahntne gospode« ali njihovih uslužbencev kot so »šribarji«,

»oberfirarji«. Celó kralji in vojvode se navajajo kot zapeljivci, — a konec je maščevanje usode kot višje oblasti nad njimi; ona jim prinese smrt (146.—150.). Pa tudi narobe! Žena se maščuje na svojski način, ker je mož zagrešil nad njo izdajstvo glede zakonske ljubezni. Gjura se je polakomnil denarja, za 300 zlatov je prepustil svojo mlado ženko

*»za jeden denek za spomenek,
za' no nočko za ljubovo.«*

Ona se temu ni uprla, pač pa se je na ta način maščevala, da se ne po tisti noči ne pozneje ni več vrnila k njemu in sinku, ampak izjavila:

*»Ki me prodal, naj me zgubi,
Ki me kupil, naj me ljubi.
Nesu ljube za prodati,
Neg su ljube za ljubiti« (907.).*

Misliti si moramo, da so vse te in še druge pesmi izraz odpora narodne duše zoper razuzdanost višjih stanov na prelomu srednjega in novega veka pa tudi še pozneje. Čudno pa je, da zadržek različnosti vere pri starih pesmih ne velja. Turčin oženi kristjanko, kristjan Turkinjo (103.). Pač pa pozna narodna pesem zadržek zakonske vezi: ujeti Matjaž odkloni zakonsko zvezo s svojo rešiteljico, Marjetico, Turkinjo. Ko mu ona razodene, da ga hoče imeti za moža, se on ne izpodtika ob različnosti njene vere, ampak pravi:

*»Le to ne more se zgodit,
Doma imam svojo ženko« (10.).*

Več inačic narodne pesmi pa obravnava motiv, kako preblizko krvno sorodstvo zabranjuje trajno spolno zvezo. Grofič je otel deklico — zopet Marjetico — iz rok Trdoglava. Ta pa se mu roga:

*»Oj kaj ti pravim, grofič mlad,
Nikar ne stor' greha tega,
Tisto je ta prava sestra tvoja,
Da b' jo za ženo vzél« (87.).*

Iz ust poganskega bitja — se sliši zmaga krščanske zamisli nad pogansko!

V drugi inačici iste pesmi pride celó naraven stid do izraza, ki brani intimno občevanje mladeniča z deklico, ko jo spozna za svojo pravo sestro. Narodni pevec mu zakliče:

*»Saj ti ne bo nič nucala,
ker je prava sestra tvoja!« (88.).*

Celó duhovno sorodstvo je zadržek združitve obeh spolov: če se pregreši kum s kumo, sta oba na veke pogubljeni:

*»Kam pa te duše pridejo,
ki kuma s kumom pregreši...
Tole ti duše pridejo
Ge so na veke zgubljene« (392.).*

To je smrtni greh, ki ga narodni pevec stavi v isti red z umorom soproga ali z obupom nad Bogom (400., 401.).

O doti vedó narodne pesmi marsikaj povedati; dajejo jo oče ali mati, stara mati, celó starejša sestra (80.). Tudi zaženo se omenja; snubec grofove hčere ji obljublja:

»Svojih lepih dvanajst konj,
svoje lepe štiri veze« (750.).

O jutrni govori neka druga pesem (108.), vendar menda ne misli na obdarjenje po prvi poročni noči, ampak na še le pretečo izgubo devišstva, ko svari:

»Nikar ne pij, nikar ne jej,
Da ne boš jutrine zapila
Ne jutrine zajela« (108.).

Nezvestoba v zakonu se po narodni pesmi strašno hudo kaznuje. Zapeljivec zapade krvni osveti. Pa tudi ženo, ki je postala nezvesta, zadene smrtna kazen, ne da bi narodni pevec dopustil v mislih, da bi nastopile zle posledice za maščevanje (131., 142., 144.).

Kralj Matjaž je zalezoval omoženo lepo Bobnarico, Bobnar ga je zabodel do smrti. Ko pa je spoznal, da ona navzlic vsemu temu goji še vedno ljubezen do Matjaža, zabode tudi njo, toda svojemu hlapcu naroči:

»In beživa pri tej priči,
da me ne dobijo briči.«

Hlapec pa se z begom ne strinja in pravi:

»To mi v glavo iti neče,
Bežal 'z doma zavolj žene,
Zavolj žene nepoštenel« (12.).

Hlapec — seveda je mišljen kot oproda — je tu zastopnik prostega ljudstva, ki je pač mnenja, da usmrtitev nezveste soproge, ki se je pregrešila z drugim možem, čeprav kraljevskega stanu, ni kazniva.

Nezvesta žena »zgubi glavco«, odsekajo ji roko in pod., za zapeljivca pa velja:

»Per nji ga je dobil mož nje,
Mu nož zapodil je v' srcé« (131.).

Tudi nezvesto zaročenko doleti kazen smrti od roke zaročenca; ta pravi pomilovalno:

»Tebe je škoda umoriti,
Pa te nočem drugmu pustiti« (120.).

So pa — po narodni misli — žene, ki jim je dovoljeno ob živem možu se vnovič poročiti. To velja za ženo »galjota«, galejskega kaznenca; on postane pač čisto brezpraven, za svet mrtev (250.). Dalje za žene rekrutov, če se mož ne vrne v devetih letih. Narodna pesem smatra za dovoljeno, da mož lahko dopusti ženi v takšnem primeru, da se poroči

s komur koli ji drago (48.). Zapisniki o razpravah pred slovenskimi ljudskimi sodišči še iz XVIII. stoletja pa nam potrjujejo, da se je smatral odhod z doma med rekrute za gotovo smrt, tako da o kakšni proglasitvi za mrtvega ni bilo treba več razmišljati. Naj na tem mestu navedem nekoliko primerov, v kakšnem žalostnem spominu je ostala usoda rekrutov po narodnih pesmih: Ena pravi:

»Nesrečna je tinta, nesrečen popir,
k' je mene zapisal soldaški žolnir!« (7019.).

Druga pesem navaja:

»Moj vačka moja mamca
Majo res velike grunte,
Vabdelvat jh nima kdo
jast pa ne smem več damó« (7070.).

Nekakšno tolažbo pa vidi rekrut narodne pesmi v tem, da je pač rodbinska žrtev:

»Al jes pübič v vojsko pojdan,
Saj ne pojdan sam za se,
Pojdan le za svojo žuahto
No za svoje bratre vse.« (7126.)

Torej na vse zadnje pride le nekakšna združna misel, duh skupnosti do izraza: rekruta je zadela težka usoda, a trpi jo namesto rodbine.

Na kraju poglavja o rodbinskem pravu naj se dotaknem še nekega motiva, čigar pomen mora tičati v davni poganski dobi s prečudnimi pravnimi nazori o oblasti nad otroki. Gre za desetnico in desetega brata. V neki belokranjski pesmi daruje graščak zmaju v jezeru, ki zahteva žrtev:

»Kralje nima sina nijednega,
Samo jedno čiréico jedino,
More je dat' zmaju za deseto.« (629.)

Druge narodne pesmi pa govore v resnici tako, kakor da bi šlo za najmlajšo od desetih hčerá, a vprav ta naj gre za desetino, t. j. nekako za dajatev, ki jo je sicer dobivala v srednjem veku in še pozneje cerkev vsako leto:

»Kaj je le desetega
Vse mora v desetino iti« (314.).

Toda tu ni šlo za davek kot pri poljskih pridelkih ali živini, niti ni v tej pesmi govora o nekakšnem primoranju, ki bi nemara izhajalo od staršev, ko mora desetnica, t. j. deseta hčerka, zapustiti svoj rodni krov in iti po svetu beračit, zmrzovat. Mati celo bridko joče, ko ve, da mora desetnica z doma; rada bi jo doma pustila in vendar prepusti — po neki višji sili — ljubljeno hčerko njeni kruti usodi. Tudi desetnica sama dobro ve, da je le višja sila, ki bo njo, nesrečnico, gonila po svetu. Nimamo vzporednih primerov za isti motiv

od drugod iz našega juga, niti ne vemo za pravo objasnjenje, kaj naj bi bil globlji, pravi vzrok težke usode desetnice ali desetega brata. Le domnevati se da, da tiči motiv o desetnici v davnem poganstvu. Deseta hčerka bodi žrtev za spravo z boginjo rodovitnosti, da nakloni staremu po desetih hčerkah enajstič zaželenega sina. Desetega brata pa utegne čakati podobna usoda v primeru zaželenega ženskega potomstva.

III. Po teh izvajanjih iz rodbinskega in osebnega prava preidemo na stanovsko pravo. Nastane predvsem vprašanje, ali dela naša narodna pesem tiste razlike med nižjimi in višjimi stanovji, ki vemo o njih, da so bila njihova medsebojna trenja najjačje gibalna za razvoj zgodovinskih dogodkov skozi stoletja.

Poudariti moramo prevažno dejstvo, da slovenska narodna pesem poje o kralju Matjažu, o kraljeviču Marku, pa tudi o vojvodih, knezih, grofih, žlahtni gospodi, toda nikdar ne omenja niti z besedico, da bi bili vsi ti druge krvi, drugega rodu kot prsto slovensko ljudstvo. To je važen argument za presojo vprašanja o pomenu narodnosti. Če smo iz vzorcev fevdskih priseg (Juramentbuch) za začetek novega veka mogli dognati, da so tudi plemiči pri vladi Notranje Avstrije v Gradcu ali pri škofu v Celovcu prisegali v slovenščini in če smo iz tega skleпали, da so živeli tistih dob tudi plemiči fevdalci, ki nemškega jezika sploh niso umeli, potem moramo reči, da je malo prej navedena ugotovitev glede narodne pesmi s tem popolnoma v skladu. — Plemstvo v dobi nastanka označenih narodnih pesmi ni moglo biti nenarodno. Narodnosti v današnjem političnem smislu tedaj pač še ni bilo!

Vzporedno z navedenimi višjimi sloji pa govoré naše narodne pesmi o osebah, ki »gospodo« spremljajo; imenujejo se hlapci, mali hlapci, hlapčiči. Ti imajo včasih posebne funkcije, so »štalarji«, »kuharji«, »ferboltarji« (148.). To pa gotovo niso bili pripadniki najnižjega službečega stanu, ampak pravcati »ministerialci« v smislu srednjeveškega ustroja plemstva. Hlapčiči v resnici niso bili hlapci mlajših let, ampak oprode ali paži. Primož Trubar piše o »šolah za hlapčiče«, torej misli gotovo na dečke in mladeniče, ne pa na službenice pri gospodarjih. Pa še v drugih ozirih prikazuje narodna pesem razmerje med fevdalno gospodo in njihovimi podložniki. Tako n. pr. prosi Lambergar cesarja kot deželnega kneza:

*»Na Kranjskem imam tri gradi
De b' moji, prosim, lastni bli.
Pa cesar tako govori:
Kar češ imel', naj se zgodi,
Kar dolgo li tvoj rod živi« (13.).*

Ali je šlo narodno pravno pojmovanje mi-mo zgodovinske resnice? Če Lambergar, slavni premagovalec Pegama, že ima svoje gradove, po čemú naj mu jih da cesar v last? Da gre tu za izpremembo nižje v vrhnjo last, to se je sčasoma pozabilo. Narod je tiste čudno zveneče stihe sam izprevrgel in v nekih inačicah pesem drugače zaključil. Lambergarju ponudi cesar, naj ostane na Dunaju, toda:

*»Lambergar si Kranjsko zvoľ',
Kjer je srečen zadovolj'« (16.).*

Na prastaro vojno pravo se naslanja ista zadeva med Pegamom in Lambergarjem, namreč na »pravo meča«, po katerem zapade družina ubitega premaganca zmagovalcu v robstvo. Ko se pred spopadom Pegam in Lambergar ogovarjata, se roga Pegam Lambergarju, da bo njegov konjič za njim žaloval. Lambergar pa ga zavrne, da mu to nič ni mar, in se odreže:

*»Za tvojo mar mi je gospó,
Za tako mlado vdovico,
Sej znaš, de vseča meni bo« (13 b.).*

Čuditi se moramo, da se je ta motiv ohranil v slovenski narodni pesmi stoletja in stoletja, da si med tem časom krščanski nazori tako zaslužnje vdove in dece že davno odpravili. Iz neke druge pesmi pa se zrcali tista velika razlika med plemenitniki in neprostitimi osebami, ki zabranjuje pod težko kaznijo ljubezen med njimi. Mladi vrtnar, sin kmetkega rodu, se je pobahal:

*»Pa imam lepo deklico,
Imam gosposko ljubico« (115.).*

Vprav radi tega je izgubil svojo glavo za kazen.

Res je, da so zmagovalni narodi vojščake premaganih narodov zaslužnjili. V tem pogledu tudi pri slovenskem narodu v pravadnini ni bilo drugačnega prava; poznali so gotovo tudi sužnje, saj se imenuje zarobljenik v stari slovenščini »plenbuk«. Pa tudi spolna zveza med sužnji in slobodniki je dajala nesvobodno potomstvo. Mi vemo iz t. zv. Rafelstättenske carinske pogodbe, ki je nastala kmalu po l. 903., da se je z le-to uredilo trgovanje s sužnji, ki so bili kupljeni na tedaj še slovenski zemlji, namreč na Gornjem Avstrijskem. Suženjstvo se je ohranilo vsaj do kraja X. stoletja, a v omiljeni obliki — prav kakor med Srbi po Dušanovem zakoniku — še dlje: listina iz l. 1207. prča, da je istrska mejna grofica Zofija podelila za blagor svoje duše svoji »dekli« svobodo. Toda naša narodna pesem se je bavila s suženjstvom samo redko in to največ v zvezi s Turki, ki plenijo in kradejo zlasti mladenke. Omenjajo se tudi Janičarji (poturčeni Slovenci), ki so kralju Matjažu ukrali prelepo ženko Jeleno in jo turškemu carju

(Nadaljevanje na str. 62)

GROB SE ZA GROBOM VRSTI...

Viktor M. Zalar,
vseučiliški tajnik,
umrl 25. septembra 1940

Dr. Tone Jamar,
zdravnik,
umrl 3. decembra 1940

Dr. Pavle Krajec,
zdravnik,
umrl 5. decembra 1940

Prof. dr. Janez Plečnik,
anatom,
umrl 5. decembra 1940

Dr. Miljušin Zarnik,
magistratni ravnatelj,
umrl 24. decembra 1940

Dr. Š. c. Ivan Hribar,
župan in politik,
umrl 18. aprila 1941

Prof. dr. Rado Kušej,
pravnik,
umrl 10. maja 1941

Slavko Osterc,
skladatelj,
umrl 23. maja 1941

Ciril Pirč,
župan in gospodarstvenik,
umrl 29. maja 1941

Slavko Koželj,
arhivar in knjižničar,
umrl 22. junija 1941

Ferdo Juvánc,
šolnik in glasbenik,
umrl 25. junija 1941

**Prof. dr. in dr. Š. c.
Metod Dolenc,**
pravni zgodovinar,
umrl 10. oktobra 1941

darovali (5.). V drugem primeru govori pesem o deklici rejenki: ta bi rada vedela, kje so njeni starši. Ko pa sliši od matere rednice, da so jo privedli Turki in njej darovali:

»Rejénka je doli pala,
Na mejsti dušo pustila« (119.).

Skoraj bi pa dejali, da je motiv suženjstva stopil pri narodnih pevcih v ozadje spricho drugega, zelo sorodnega pojava, namreč nevoljništva ali tlačanstva. Neznanska beda nesrečnih tlačanov se zrcali iz tužnih verzov o ubogem kmetiču, ki ga vtepejo v vozo ali »turen«, ker enega samega krajcarčka od desetine ni prinesel graščaku; tam v ječi pozabljene zapade smrti in pevec pripominja:

»V našem turnu pa druž'ga ni
Kakor en kupič kosti.
Iz vsake košce lučka gori.
Van je skočil en bel golob
Gotovo je bil sam sveti duh« (284.).

Zopet zaključuje narodni pevec svojo pesem v smislu krščanskih naukov: smrt nedolžnika ga le povečuje, za trpljenje mu pride posvečenje.

Tlačan je prav tako kakor glede gmotnih dobrin tudi v pogledu spolnega življenja brez zaščite. Grof je jezdil na lov, zagleda lepo deklico, že se mu po njej zahoče, a oče mu je ne izroči; grof ga ubije, ubije mater in brata deklice, jo ugrabi in odvede domov. Ponuja ji bogate darove:

»Devet gradov ti, ljubca, glej,
Katerih boš ti grafnja zdej« (237.),

a deklica mu izdihne že v prvi noči.

Narodna pesem pa tudi ni prezrla, da se je nekdanja viteška hrabrost in bojna praviljenost v toku časa precej ohladila. Ko je Ravbar zbiral vojsko, da pojde nad Turke, so ljubljanske gospé skušale svoje može z denarjem odkupiti (19 a). Celó ženska, »preljuba mlada deklica Alenčica« je smatrala za potrebno, da pojde namesto »zastavnika« na vojsko in je to tudi dosegla. Morda je hotel narodni pevec posebej podčrtati njeno pogumnost, ki da je morala biti pač večja nego »zastavnikova«. Toda ona jo je plačala težko:

»Do vojske prisopela je
Na vojski pa jo vjeli so
prelepo mlado Alenčico« (57.).

Vendar moramo pripomniti, da je v drugih inačicah z naslovom »Deklica vojak« konec zasukan bolj na ljubezensko stran.

IV. Razume se, da vsakdanje življenje na domu slovenskega kmeta v preteklih dobah ni nudilo mnogo doživljajev, ki bi bili mikavni dovolj, da se ohranijo v narodni pesmi. Ven-

dar moremo vsaj nekoliko motivov zabeležiti, ki kažejo, kako je prosti narod opazoval zlasti svoje razmerje do grude.

O urbarjih, ki so bili zapiski o dolžnostih podložnikov glede dajatev fevdski gospodi, je komaj spomina, pa še to ne povsem pravilno (307.). Pač pa moramo zazreti v stihih narodne pesmi (Pesmarica Razlagova, 120.)

»Preljubi sveti Urban,
Ti dober naš mejaš,
V goricah ti stanuješ
in žlahtno grozdje 'maš.«

prav gotovo neke posebne vrste vinogradske posesti. Označba »mejaš« tu ne more pomeniti sosedu, ampak posestnika vinograda, ki gorskemu gospodu z osebo sploh ni podložen.

Tudi dedne pravice so se včasih pojavljale na takšen način, da je narodni pevec postal nanje pozoren. Pri prostem ljudstvu se dedno pravo dotlej, ko se je še vse gospodarstvo gibalo in zibalo v hišnih zadrugah, sploh ni mnogo upoštevalo; vse je šlo po starih običajih od roda do roda. Pač pa omenja narodna pesem za gospodo pisano oporoko. Gospod Baroda je umrl v vojski, pa izroči spisano poslednjo voljo svojemu slugi — oprodi. Ta jo ponese na gospodov dom in zakliče:

»Le sem, le sem otročiča,
Boste testament prebrali« (32.).

Pač pa se nekolikokrat narodna pesem dodatne nezakonskega rojstva, če gre za dedovanje, zlasti če si pridejo navskriž koristi nezakonske matere ter žene nezakonskega očeta.

Anjčika ima nezakonskega sina od »žlahtnega gospoda«; ko ga ziblje, mu zapoje:

»Oj tuja, haja, mali sin!
Da bi mi skoro velki bia,
Belega grada herbič bia« (124.).

»Žlahtna gospa« pa tega sinka umori, a mož ji odseka zato glavó. V drugi inačici (126.) pa pojasni soprog to svoje kruto dejanje takole:

»To ti naj bo, mlada gospa,
Kaj si mi sinka vmorila
Kaj ne bo hirbič grada belega.«

Iz sodbá, ki so na ljudskih zborih po slovenskem običajnem pravu potekale, vemo, da je slovenski narod v resnici smatral za pravilno, da tudi nezakonski otrok deduje po nezakonskem očetu, le zemlje naj ne dobi. Ta ostane samó zakonskim dedičem. Koliko ljudomileje je bilo naše pravo v primeri z onim drugih narodov! Navadno se je nezakonski otrok že tako izredil in vzgojil na posestvu svojega očeta skupno z njegovimi zakonskimi otroki.

Slovenski narod, ki je moral primeroma zgodaj opustiti gospodarjenje v hišnih zadrugah, vsekakor mnogo prej ko hrvaški ali srbski, je vendar le ohranil zdravo misel, da drobitev kmetije na več dedičev ne more biti koristna. Tudi v narodni pesmi se opaža skrb, da se gospodarstvo oslabi, če se zapuščina po smrti gospodarja očeta razdeli med več otrok.

»Oj, oj lepo blago,
Al kaj pomaga, šlo bo na razdelj« (139.),

pravi vdovela mati, ko se hoče vnovič poročiti.

»O škoda, škoda za blago,
Ko zdaj se razdelilo bo« (140.)

ponavlja isto misel še jasneje inačica: Bogaštvo zemlje naj se ne drobi na male kose...

Iz zasebnega prava se je nekako anticipativno utihotapil v prastaro pesem o prodaji deteta po materi čuden spomin na germansko institucijo likofa; narodni pevec ga imenuje »lukif«.

»Kupec tristo ranjš našteje
No tri zlate lukifa« (294.).

Zdi se pa po tem besedilu, da se omemba likofa nanaša na drugo staro navado iz slovenskega običajnega prava: po prodaji naj dobi gospodinja mati nekakšen nadar na kupno ceno, zlasti zato, ker je n. pr. pri reji tako lepo pazila na živinčev.

V. Mnogo bolj ko zasebno pravo je zajemalo narodne pevce pač kazensko s svojimi močno nenavadnimi dožitvji.

Prastaro, že v svetem pismu obravnavano načelo talijona »zob za zob, glavo za glavo« se je tudi v naši narodni pesmi ohranilo kot nekaj samo po sebi razumljivega, a ni kaznivo! Mati Markca naj bi mu tovarišico Katico varovala; mesto tega pa jo je umorila. Čez sedem let se Marček vrne iz vojske, pa materi s »sabljico glavico« odreže, rekoč:

»Naj ide glava za glavo,
Naj ide duša za dušoj (51.).

Pripominjamo, da t. zv. narodna modrost, pregovori, priznavajo v več oblikah isto načelo, n. pr.: »Šilo za ognjilo«, »Glava za glavo — najkrajše pravo«. Prav v tem smislu pa narodna pesem že za samó nameravano usmrnitev dovoljuje enako dejanje. Čigan je hotel obesiti Alenčico, pa so prišli njeni bratje in obesili njega (134.). Rošlin je hotel ubiti sinka Verjanka svoje novo poročene žene, pa je ta njega ustrelil (139.).

Poznejša posledica talijonskega načela je izvajanje maščevanja, to pa ne samo za prelitó kri, ampak tudi za druge pravne dobrine, n. pr. pri kršitvi zvestobe. Kraljevič Marko kaznuje svojo nezvesto ljubico v pesmi iz Belokranjske (50.) strašno kruto:

»Marko ljubo žepom namazao,
Pa jo vatrom zapalío ljutom.«

Zapeljivec zapade krvni osveti. Celó tisti, ki da pripomoč, da pride do prekršitve zvestobe, zapade smrti. Zaradi tega, ker »mojškra« ni pazila na kraljevo ženo, da bi mu ne postala nezvesta, pričakuje smrti. »Žlahtna gospa« umori majeričinega sinčka iz ljubosumnosti; zato jo ubije njen mož (123.). Pač pa je v tem prišla do upoštevanja še druga misel, namreč bojazen grofa, moža »žlahtne gospe«, da ne bi imel dediča, ter hkrati mržnja do svoje žene, kateri je telo -- zaprto, nerodovitno. Prav tako moramo razlagati drugo pesem: žena je zavdala moževi ljubici, pa jo doleti smrt po moževi roki. Vendar se v tej pesmi narodni pevec ne strinja s takšnim postopanjem, ampak daje v sklepni besedah duška svoji misli, da bi se morala vsaj duša zavdane gospe rešiti.

Izpoločba otrok je bila v prejšnjih časih mnogo bolj uporablján način, kako se mati iznebi skrbi zanj, ne da bi ga umorila, nego dandanes; saj se je v tistih časih le redko dala izslediti. Narodna pesem pozna različne variante take izpoločbe; pravi, da je nevesta vrgla svoje dete »v kladije« (171.), polaga pa izpoloženemu, rešenemu otroku o materi besede na jezik: »Pod murvo me rodila je, Pustila me ko dujo žváv« (172.); ali: »Ker me je bila le zavrgla Pod to korenino muravo« (173.); ali »Pod kladico, pod piravo, Tam najde mlado ditece« (175.) itd. Kazen matere za to dejanje je smrt, toda pri tem je značilno, da pride smrt od Boga, ne pa od svetnih sodnikov. Pri tem pripomnimo, da je bila kaznó po zakonskih predpisih, ki so v začetku novega veka veljali v slovenskih krajih, nedoločena, t. j. prepuščena izvedencem. Posebno blágo čustvo se odraža v tistih inačicah teh pesmi, v katerih postane izpoloženi nekrščen sin navzlic materine pregrehe mašnik in se trudi, da bi rešil materino dušo.

Usmrnitev novorojenega nezakonskega deteta kaznuje narodna pesem s smrtjo, ki jo izvrši rabelj po obsodbi od »panrihtarja« (187.) Usmrnitev po sodbi omenja narodna pesem sploh samo pri detomorilkah. To pa kaže prejasno, kako silen vtis je napravila taka usmrnitev nezakonske matere na narod: svetno sodišče je namreč izrekalo za detomor kaznó, da so zločinko živo zakopali v grob, na kar so ji še s kolcem prsi púdrili.

Zanimivo je, da se narodna pesem večkrat tudi o tem izraža, kako je prišlo do greha, iz katerega se je rodilo dete. Nekako tajinstveno-simbolično se glasi takšno pojasnilo:

»Urška je šla trgat rožice
lepe bele, lepe bele,
Pa tuđ' rudeče so b'le umes« (182.).

Bolj jasno pa se glase inačice, ko toži deto-
morilka:

*»O ti presladko vince,
Dalo si se lahko piti,
Nesrečna moja glava,
Dala si se noriti!«*

Dekle, Marjandel po imenu, ni hodila v
cerkev, pa se obtožuje:

*»Kdér so fantje v krčme hodili,
Tam sem gotovo poleg bila,
Kdér so fantje prav plesali,
Vsej sem ž njimi rajala« (187.).*

Enako še nadaljnja pesem:

*»Kder so mi kol' godci godli,
Tam sem vse! jaz tancala,
Tako dolgo sem tancala,
Da sem sinka dobila« (189.).*

Čudna, nadnaravna kazen je zadela grešni-
co romarico, ki je služila pri duhovniku, pa
se je ž njim pregrešila (292.). Zadela jo je
huda kazen, pa ne od svetnega oblasti, ampak
od višje sile: vrgli so jo v globoko vodo,
a voda se je razplala in dekllico je uničil že-
pleni ogenj... Torej je pekel posegel vmes
po svojih nadnaravnih močeh.

Pravnozgodovinsko zelo zanimiva pesem,
ki spada tudi v poglavje o kaznih zaradi ne-
moralnosti, pripoveduje takole: Zasledili so
pajbiča in dekle vprav v grehu. Ujeli so ju in
gnali k županu. Menda se je vršila nekakšna
sodba, na kar se je sledeče zgodilo:

*»Njega so v klado djali,
V to klado globoko,
Njo pa so na lanec djali,
K škednji njo perklenoli« (705.).*

Ta pesem z vzhodnega Štajerja priča prav
gotovo o sramoteči kazni z izpostavitvijo na
sramotnem odru ali stebru (prangerju). Sklep
te pesmi pa pravi, da sta bila kaznovana, ker
sta spravila v sramoto vse ostale »pajbe« iz
kraja.

Klada, o kateri je tu govora, je orodje, zna-
no po vsej srednji Evropi: »mettre au
violon«. Mnogokrat se omenja kot kazen
tudi v zapisnikih slovenskih ljudskih sodišč.

Od nezakonskih mater do čarovnic je za
miselnost srednjega veka le majhen korak:
svojski znak čarovnic je namreč vprav njih
spolno občevanje s hudičem. Dolga vrsta ina-
čic narodnih pesmi razpravlja o čarovnicah
in njih kaznovanju (159.—169.). Danes, ko
se zgražamo nad to pravno zablodo, le težko
pojmujeemo, kako da so mogle celó prosvet-
ljene glave popolnoma resno razpravljati o
možnosti takih pregreh in o potrebnosti straš-
nih kazni za nje. Po velevažnem kazenskem za-

konu iz l. 1532. bi bilo treba razlikovati, ali so
čarovnice napravile kakšno škodo ali ne. V
prvem primeru so bile kaznovane s smrtjo na
grmadi, v drugem pa naj bi sodniki sami dolo-
čili primerno kazen. Naše narodne pesmi pa
takšnega razlikovanja ne poznajo, ampak na-
vajajo kot kazen kar vprek, tu gorečo sabljico,
tam žarečo sulico, tu odsekanje glave, tam
grmado!

Mogli bi še precej drugih kazenskih mo-
tivov iz narodnih pesmi omenjati razen že
navedenih krvavih zločinov, n. pr. tatvine
v družini, mešanje vina, ki je veljalo kajpada
za hud zločin. Toda da se ne spuščamo preveč
v podrobnosti, naj se takoj obrnemo k postop-
ku, kako je prišlo do kaznovanja zločincev
po navedbah v narodnih pesmih.

Mi vemo, da so slovenski prebivalci po
deželi od starih časov sem imeli pravico, da
so medsebojne spore in pravde pa zločince
sami sodili. Ljudska sodišča so zborovala na
vnaprej določenih krajih ob določenem času
enkrat ali večkrat v letu, navadno vsake
kvatre. Od srede srednjega veka dalje si je
državna oblast pridržavala sodne pravice v
večjih, težjih zadevah, ljudskim sodiščem pa
prepuščala manjše. Težje zločine so sodila
deželska sodišča, ki so imela krvnega sodnika;
naš narod za nje ni imel drugega izraza kot
krvavi rihtar ali pa naravnost »panrihtar«. O
njegovem poslovanju je v naših narodnih
pesmih mnogokrat govora, o sodbah ljudskih
sodišč pa imamo komaj spomina. Brez dvoma
so tisti sodniki za večje zadeve le prevečkrat
izrekli čudne sodbe in neupravičene kazni,
zato so jih narodni pevci pogosto žigosali.
Tako pravi n. pr. fant, ki mora k soldatom:

*»Al vbogi je kmetički stan,
Celi tjeđen je v roboto djan.*

*Roboto odslužuje,
Si žito kupuje,
V soboto je v kajho segnan« (7015.).*

Naj to besedo »kajho« takoj razložimo:
prevzeta je pač iz latinske besede caeca, nam-
reč camera caeca, slepa, temna izba. Drugod
se v narodnih pesmih za isto stvar uporablja
le slovenski izraz »vôza«, prevzet iz staroslo-
venščine. Tudi ta je tamni prostor:

*»V vozo so me d'jali,
Noter v hudo temnico« (186., 281., 705.).*

Pa to so misli o sodbah iz novejšje dobe,
izza tlačanstva. Še novejšje težke neprilike se
zrcalijo v pesmih, v katerih pride do izraza
kes oseb, ki so bile obsojene zaradi pretepa-
nja, znane naše narodne bolezn. Kaznencec
svari svoje znance in prijatelje:

*»No v bitjè nikar ne hoče,
Kaj ne bote v kajho šli« (7382.).*

Še značilneje se obtožuje zaprti obsojenec:

»O nesrečna tovaršija,
Kda sen raufat se vüčtja
Vsak greh in vsaki punt« (7394.).

Tu se vidi, da pride v narodni pesmi do jasnega izraza čut za pravico in pravičnost v pogledu navadnega življenja, ki se razpleta v sedanosti. Ta čut pa je zasidran že v davno preteklih časih. Precej pogosto trčimo na sledove iz poganskih časov, kjer je šlo za udeležitev pravice na prav čuden način. To se je ohranilo v spominu naroda celó v takih okolščinah, ki se dajo pravilno razložiti samo raz pravno zgodovinsko zrelišče in pomenijo prostemu narodu danes le še prazen zvok.

Da se je za označenje pravičnosti nekdaž uporabljal izraz »pravda«, smemo vprav iz narodnih pesmi sklepati. »Pravično blago« se imenuje »pravda« v stihih kresne pesmi:

»Dajte, dajte našo pravdo,
Dajte, dajte ne stentajte* (5094.).

Ali pa:

»Dajte, dajte nas ne derž'te
Našo pravdo i navado:
Več vašiga, nek našiga« (5109.).

To se pravi: obdarujte nas, ker ste bogati, naša pravica in navada pa je, da od vas nekaj dobimo.

Po teh vidikih bo pač pravilno, da tolmačimo stare stihe, čijih postanek sega nazaj v bajeslovno dobo. Mati nagovarja sina:

»Pridi četrti večer kvaterni
Ne bo Terdoglava doma,
Pojde v deveto dežel'
Tam za eno dušo pravda gre
Gotovo jo bo on dobil« (88.).

Tu je narodni pevec svojo zgodbo naslonil na pogansko osebnost Trdoglava, toda govori o krščanskih prilikah, o kvatrnem času, ki je stoletja veljal za čas sodnih dni. Dalje gre za izvajanje dokaza po »roti«, t. j. po prisežnih pomagačih, ki naj s svojo prisego potrdijo verodostojnost tožitelja ali toženca. To sledi iz najbližje inačice prej navedene pesmi, ki navaja stihe:

Pridi danes osem dni
K' ne bo Trdoglav doma.
Pojde tje na Ogersko
K' bota dva persegala« (87.).

Da pomenijo besede »pravda, ki za dušo gre« v narodni pesmi tudi pravdo (pravičnost) pred Bogom o času tik po smrti, je pač razvidno iz rečenice, da človek, ki leži na mrtvaškem odru, na »pravdi leži« (6307.). —

* Stentati, stenjati = stokati (gl. Pleteršnikov Slovar).

Razen tega ravnokar obravnavanega dragocenega spomina na zelo stare srednjeveške razmere imamo še druge narodne pesmi, ki osvetljujejo prejasno poznejše srednjeveške pravne razmere, ki so bile mnogokrat predmet opazovanja, a jih narod ni mogel razumeti, še manj pa smatrati za »pravdo«. Proces je v narodni pesmi mnogokrat nad vse kratek. Graščak je osumil vrtnarja, da ima ljubavno razmerje z njegovo hčerko; seveda je bilo to v očeh graščaka zaradi razlike stanu velik zločin. Pošlje po sodnika, hkrati pa že po rablja. Prvi naj ga obsodi, drugi naj mu glavo vzame (115.). Bolje bi brezpomembnost sodbe na mogla priti do izraza. Čemu sodba, če je usoda vrtnarja, tlačana, že zapečatená? — Strašen je spomin na postopanje glede krutih kazni. V neki pesmi, ki se tiče preskušnje svetnice Katarine, ali se hoče vdati mlademu kraljiču, se glase zapored vprašanja na njo, kaj si hoče izbrati za smrt:

»Al češ moja biti
Al na špico iti« (640.).
(t. j. s sulico zabodena biti);

dalje:

»Al češ raj moja biti
Al pa v ogenj iti« (t. j. sežgana biti);

slednjič:

»Al češ raj moja biti
Al v kolo sterta biti« (. j. na kolo pripeta biti, da se ji stró kosti do smrti).

Pri vsem tem pa niti tukaj niti v drugih enakih primerih ne gre za postopek z obtožbo, dokazovanjem, obsodbo, ampak kar za izvršitev kazni na podlagi samolastne odločitve tistega, ki ima oblast v svojih rokah. Narodni pevec je to na ta način žigosal, da je v primeru svetnice Katarine prikazal čudež, ki se je zgodil. Bila je na kolo pripeta, ali nobene muke ni od tega trpela; zdrava je odšla v goró, kakor pesem pravi:

»Tam je tak zapela,
da je gora zazvonila« (640.).

Seveda ni nedostajalo primerov, da se je postopanje zoper zločince vršilo vprav tako, kakor je bilo po zakonu odrejeno. Tudi o tem pripoveduje narodna pesem, vendar so se tiste pravde za narod vršile nekako tajinstveno, v nemškem jeziku, torej prostemu ljudstvu nerazumljivo, vse do konca krvne pravde, ki pa se je izvršila pač javno. Krvni sodnik, v narodni pesmi »krvavi rihtar« imenovan, vrši nad obsojencem svojo poslednjo funkcijo: nad njegovo glavo prelomi palico. Pesem se izraža tako, da obsojenec sam o sebi pripoveduje:

»Men oči zavežejo,
Vun čez mesto peljejo,
Na stol pisan so me djal'
in o meni sodbo bral.
Pravda je bila sklenjena,
Palčica prelomljena« (701.).

Usmrtitve so se smele po narodnih pesmih
vršiti le na delovni dan (183., 699.). Truplo
obešene osebe je ostalo na vislicah

»Kak po noči, tak po dne« (698.).

Zlasti tatove je zadela ta kaznen.

Tudi rabelj je v narodnih pesmih večkrat
omenjen. Ljubimec, ki je odsekal po pomoti
mački tačico, se imenuje zbadljivo »Mačkin
frajman« (618.). V nekaterih pesmih izvršuje
rabelj tisto sodbo, ki jo je izrekel »panrihtar«,
njegov šef, n. pr.:

»Panrihtar meni sodbo bere,
Frajman seka glavo preč« (187.).

V drugih pa je narodna domišljija, ki
pravdnega postopanja ni doumela, spojila
funkcijo obeh, sodnika in rablja, v enoto. —
Pesem pravi, da je Urška, ki je svoje neza-
konsko dete umorila, sama nad seboj obupala
in se ovadila:

»Hitro je v Ljubljano tekla
Do tega mladega frajmana,
Frajman mladi, vstani gori,
Da boš Urško v rihto vzela« (182.).

Vest je Urško preveč grizla, sama si želi
obsodbe in smrti. Zopet versko navdahnjena
utemeljitev.

V nekaterih inačicah se narodni pevec spo-
minja stare vraže, da si sme rabelj neposredno
pred usmrtitvijo izbrati obsojenko, zlasti če
je mlada, za svojo ženó in sodba se ne izvrši.
Ta zamisel ni specialno slovenskega porekla;
opaža se tudi drugod po Srednji Evropi.

V naši pesmi vpraša rabelj obsojenko:

»Če češ moja žena bit',
Jest ti leben šenkal bom« (187.).

Na drugem mestu iste pesmi pa se pripri-
sjuje ista pravica pomilostitve samemu krvne-
mu sodniku, če hoče obsojenko poročiti:

»Panrihtar ji tako pravi
Ino ji tako govori:
Hočeš moja žena biti,
Vsaj si smrti rešenal«

Med slovenskim narodom je bilo znano, da
poslušajo širom po deželi krvni sodniki; saj
imamo za to premnoge listinske dokaze. — S
tem v zvezi pa je nastala zelo razširjena vera,
da je krvnik (rabelj) v stalni zvezi s čarov-
nicami, le-te pa s hudičem. Po krvniku smrti
oproščena obsojenka bi torej postala žena
osebe, ki je s hudičem v zvezi. To bi pa po
verskih načelih pomenilo nedovoljeno, hudo
grešno razmerje, čeprav bi šlo za že poročeno
soprogo. Temu ustreza odklonitev poroke na
smrt obsojene z rabljem. Narodna pesem jo je
tako izrazila:

»Jest nočem biti tvoja žena,
Rajši smrt storim.
Ko bi bla jaz tvoja žena,
bi bla večno verdamana« (184.).

VI. Za sklep še tole: narodna pesem
pravnogodovinskega značaja
nam je sicer oteta iz pradavnine, preteklih in
polpreteklih časov v lepi Štrekljevi zbirki. To-
da kdo še ni tega opazil, da se dandanes tako
rekoč samo še skriva po deželi. Samo še
kmečko ljudstvo, srž naroda, jo goji; dedi in
stare mamice na deželi, v jeseni na preji, po-
zimi na zapečku jo pravijo svojim potomcem.
Drugi stanovi se v časih kina in radija
komaj še zavedajo, da imamo tako znamenite
narodne pesmi. In vendar ni prav, da se po-
zabljajo, zanemarjajo!

Ogrodje, ki smo ga iz narodnih pesmi v
teh bežnih izvajanjih podali, je dobra pod-
laga za razumevanje slovenske pravne za-
vesti. Nje osnovna poteza je spravl-
ljivost in pravičnost. Kolikrat smo
podčrtali, kako narodni pevec dogodke, ki so
ga zajeli in navdušili, da jih je oblikoval v
pesmi, zaključuje na način, ki se ujema s
krščanskimi načeli; včasih celo malce prisil-
jeno... Pa tudi ne glede na to, zasledujemo
lahko v narodni pesmi razvoj pravnogodo-
vinskih naprav, ki jih poznamo iz zgodovine
Srednje Evrope. Gradivo, pridobljeno iz naših
narodnih pesmi lahko z mirno vestjo uvršča-
mo v občo primerjalno pravno
zgodovino.

Vse to so pač tehtni razlogi za to, da zani-
manje za narodne pesmi budimo, da jih ohran-
jamo kot časten spomin naše pretek-
losti. One so pač prelep dokaz, da imamo Slo-
venci svoj književni jezik šele izza l. 1551.,
ko nam je Primož Trubar dal prvo tiskano
knjigo, da pa naša pravna zgodovina, če se
pojmuje kot celota, sega še daleč nazaj v po-
gansko in celo baheslovno dobo!

Davorin Ravljen:

ROMAR v PEPEL- NIČNI NOČI

Ne v Dolski vasi ne više nad njo se ni kdaj pripetilo kaj posebnega. Fantovski pretepi so prenehali, odkar so se poženili poslednji hribovski razgrajači. Tišina je nad vso to pokrajino, kjer se tako lepo družijo hribovje in planjava, vinograd in polje, potok in mlin. Tako tihotno je tod, da se čuje kukurikanje hribovskih petelinov globoko po dolini. V mesečnih zimskih nočeh pa odjekne strel divjega lovca tako močno v dolino, da se spomniš topovskega laježa z daljne soške fronte.

Če stopiš iz vasi po poti navkreber med prve vinograde, mora biti tvoj pomenek s spremljevalcem zelo previden. Kajti med svojim trsjem se je nemara potuhnil sam Bahabirt, da prisluhne, ali ne boš bleknil kake nepreudarne besede tudi o njem. In če na glas pohvališ vinograd in napoveš bogato vinsko letino pri Bahabirtu, da take devet fara naokoli nikjer — tedaj bo stopil predte sam Bahabirt v svoji veličini, kakor se izlušči orjak iz džungle. In ti bo vnovič povedal, kako je nekoč vzredil purana, ki je bil tako težak, da se je udrla betonska škarpa, ko je skočil nanjo s svojimi mogočnimi kremplji. In še to ti bo povedal, kako je nekoč v svoji najbridkejši stiski pobezal za uro na steni ali pobrskal po slami v zibelki pod dojenčkom in so se prikazali sami pisani stotaki, kakor se razletijo sršeni, če jim podrezaš v gnezdo.

Že nekaj časa se je sukala opravljiva govorica tudi okrog ubožnega bajtarja Kljuna, ki je dolga leta kamenje tolkel v vaškem kamnolomu, potem pa je dobil delo in zaslužek pri napravljanju drv v gozdu

visoko nad vasjo. Na pomlad je bil ob zaslužek in tedaj je drobno človeče — rekali so mu Kljunov Zajček — v obupu vzelo verigo, rožljalo je z njo od hiše proti gozdu, baba je vpila za njim, da se je čulo po vasi in še čez... Baba v tuleč jok, Kljunov Zajček pa z verigo ropotajoč proti gozdu: »Zdaj se obesim!« Nazadnje so ga le zmagale ženske solze, vrnil se je z verigo domov, vaščani so mu spet dali kruha in zaslužka, toda obdržali so ga v svojih neizprosni in neusmiljenih zobeh — tak hrup se pač redko primeri nad Dolsko vasjo.

In še nekoč je bilo vpitje in robantanje nad vasjo, da se tega bog usmili. Kajzar Jozelj je bil pohleven mož — zdaj ga že krije gruda in tožna se ga spominja njegova huda vdova. Kadar je v svoji kleti vino pretakal, si je natočil čebrič ali štulec in ga je skrivaj ponesel za brajde, tam je popoldne pasel sivko in polagoma zajemal s korcem. Neko popoldne si je spet vse tako lepo pripravil, pa ga žena pokliče, naj ji pomaga pospraviti v hiši in kuhinji. Nerad je ubogal — sivka se je medtem mirno sama pasla daleč pod brajdo. Pa je šment kravji izvohal tisti štulec za brajdo. Jozelj v hišo, sivka k štulcu... Nalokala se je pijače, potem je pa — krava pijana — zbežljala nizdol po vasi, da je bilo na mah vse pokonci, kakor da je Turek v deželi... »Ježeš, ježeš!« je tulila Jozljevka. »Naša sivka je znorela in bo konec vzela!« — »Ne bo je konec, hudirja nemarnega! Le ti boš znorela, mene pa bo jeza strla!« je robantil Jozelj, stiskal pesti in odnesel prazni štulec nazaj v klet, še preden so

vaščani ulovili pijano sivko in jo z vikom in krikom prignali nazaj v Jozljev hlev.

Take in podobne majhne zgodbe so se torej pletle v Dolski vasi in tam gori nad njo. Nikoli nič posebnega, le redkokdaj kaj za smeh in za dolgotrajno zapečkarstvo prebavo ob zimskih večerih. Lansko leto pa se je zgodilo tisto, kar je zgrozilo vso vas in še dobršen del tja notri na kranjsko stran.

Če se zavihtiš onkraj Bahabirtove gorice se ti odpre prijazno pobočje. Tam na slemenu je razpotje, tam se ustavljajo ženske, ki gredo ob večerih v globel k studentu ali se vračajo iz nje, tam se ustavi vsak vinski tovornik, ki ga kdaj privede pot v te odročne kraje. In tam na slemenu v sedlu je nekoč stal lesen križ, pa je strohnel — brezbožni svet ga je porabil za zimsko kurivo, da nista ostali ne trska ne zagozda.

Dolski župan, oštir Skobir, je bil pa take sorte mož, da ni strpel doma in je venomer brskal po občini — prav zato so ga tudi volili za župana. Premnogokrat ko se je vračal iz hrama ali iz gostoljubne hiše v hribih, se je ustavil tam na križpotju v sedlu, oprl se je ob palico, pomajal se je ob njej, če ni mogel natančno vzdržati ravnotežja, in se je spomnil:

»Tu je za mojih mladih let stalo znamenje... dobro ga pomnim... in je škandal, da ga ni več... pa ga bom jaz spet postavil... da bodo občani pomnili župana Skobirja.«

Sklenil je bil tako nekoč na pomlad. Odločal je o tem tudi prenekatero poletno noč. Še zlasti za trdno pa je o tem sklepal ta in oni jesenski večer: dasiprav je bil lanski pridelek pičel in kisel, ga je vendar ostalo za domačo porabo, kakor so rekli vinogradniki nad Dolsko vasjo, in ga je gospod župan hodil uradno okušat danes v ta, jutri v oni hram. Dobri vinski patron Martin je že davno opravil svoj vinski krst, tudi Miklavž je že nasul prvega snega, bližal se je božič z novim letom — trdni sklep župana Skobirja pa še ni dozorel tako daleč, da bi se bil tudi uresničil.

Pa je bil kmalu po šentjanževem sejem onkraj Save in se je župan Skobir namenil tja pogledat. S sejma jo je mahnil še dalje v Kostanjevico. Tam je obiskal podobarja in se je z njim dogovoril, da mu

izrezlja boga, velikega, široko razpetega boga na hrastovem križu. Naj stane, kar hoče, križani bog mora biti najlepši, kar jih je podobar doslej izrezljal. Preden bo post, mora biti zaobljuba župana Skobirja častno izpolnjena. Podobar je obljubil, da bo pridno zastavil dleto in kladivo.

Mineval je veseli predpustni čas. Ljudje so noreli kakor še nikoli. Tudi nad Dolsko vasjo in okolico je gospodovala mračna slutnja bližnje velike pomladi. Spet so se ob nedeljah polnile gostilne, zdaj tu zdaj tam je zahreščala harmonika in v nočne ure je zarajala razposajena mladina. Na sam pustni dan je bilo veselo, da že nekaj let ne tako. Županu Skobirju pa je presedalo pustno veseljačenje v lastni gostilni. Zarana dopoldne je vzel pot pod noge in jo je ubral daleč dol po Posavju, naravnost tja na kranjsko stran, v prijazno starinsko Kostanjevico.

»Kako je, mojster? Kaj dela najin ljubi bog?«

»Bo, gospod župan. Bo!« je smehljal se rekel mojster podobar, ki je bil že skozi okno videl prihajati župana in je zdajci hitel odpihovati in s cunjjo brisati prah z Gospodovega trpečega obraza.

Postavila sta težki hrastov križ pokonci, ogledovala sta ga proti luči in je bil všeč obema: mojstru vsekako bolj, ker je prejel zanj lepe stotake, županu pa samo zato nekoliko manj, ker ga je čakala še dolga pot domov — pod takim težkim bremenom! Potežkal je križ. Nazadnje pa se je možato odločil za težavno in požrtvovalno krščansko romanje. Bil je že mrak, ko je rekel mojstru podobarju svoj poslednji zbogom in je kakor Simon iz Cirenere zadel težki križ na desno ramo.

Večerni mrak je pritiskal, spodrsovali so težki čevlji, škripal je sneg, mlakuže so sproti zamrzovale. Župan Skobir je stopal sklonjen pod križem, prelagal ga je zdaj z desne zdaj z leve rame. Tam pri gostilni blizu mosta se je pomenkoval zaljubljen par. Zdajci se je ljubimkujoča dvojica zdrznila, ko je videla po cesti prihajati mračnega popotnika s križem na rami. Umaknila se je v vežo, kakor da jo je kdo spodil s korobačem.

Župan Skobir je nekaj časa potrpel v temi, potem je prislonil težki križ pred gostilno. Dolga, naporna bo še pot do do-

ma, si je rekel in si je voščil krepčila. Ko je stopil v gostilno, ni več v njej hreščala harmonika, ni več bilo rajanja, vriskanja in petja. Ljudje so se spogledovali in šepetaje je šla beseda od ušesa do ušesa. Župan Skobir je mimogrede povprašal oštirja, starega znanca: »Kaj pa imate, da ste tako utihnili?«

»I, zmešana mladina! Nekdo je črhnul, da je živ opomin s križem šel mimo hiše!«

»Tako!« se je namuznil župan Skobir. Izpraznil je čašo. In ko je stopil spet čez prag, je privihnil ovratnik suknjiča, pritegnil je kučmo čez ušesa, spet je zadel križ na svojo desno ramo in je sklonjen nadaljeval pot v mrzlo noč. Stopal je, stopal, srečeval ljudi — v mesečini so ga ugledali že od daleč, umikali so se preplašeni, bežali so pred prečudno prikaznijo. Živa duša si ni upala mimo njega. Sam godec Jernej s Krškega polja, ki si je vlekel harmoniko, ko je bil na poti iz ene vasi v drugo, se je namah streznil, šinil s ceste v polje, se prekopicnil v snegu in

je namesto čez most zabredel v potok ter onkraj polja zginil v prvo hišo.

Noč je bila, rekel bi, vedno svetlejša. Ali tudi breme je bilo težko, rekel bi, na vsak kilometer težje. Ne da bi se sam zavedal, je župan tu in tam spotoma zaječal, kar je še bolj prestrašilo tiste, ki so ga ponoči srečali. Najhujše pa je bilo, kadar si je na mostičku ob drevesu ali pri kapelici oddahnil, za nekaj trenutkov odložil križ in ga spet zadel na svojo desno ramo, čim je videl, da se mu kdo bliža. Na vsak način je hotel ostati nespoznan, saj res ni bila šala, strašiti ponoči ljudi; še posebno pa tega nihče ne bi pričakoval od dolskega gospoda župana. Upognjen kakor spokoren romar je torej nadaljeval pot v noč, v tisto enkratno noč, ki veže praznik ljudske norosti z dnevom sive pepelnične spokornosti.

Šel je skozi posavski trg, a pred njim se je širil poplah. Umikale so se maškare, bežale so v gostilne, za varni domači zapah se je umaknil ta in oni pijanček.

Tam doli na koncu trga je gospod župnik še bedel. Po večerni molitvi je pravkar stopil k oknu, da pusti svežega zraka v sobo — imel je tudi on ta večer goste, udarili so tarok in se preizkusili v uničevanju krofov vrle župnikove sestre, kuharice Katre. Stal je torej župnik pri oknu, gledal na cesto in motril, kakšne pustne pokveke in pijane šalobarde utegne spoznati med svojimi farnimi koštruni. Zdajci je obstal ob oknu kakor kip: tam spodaj po cesti je stopala črna prikazen s križem na rami...

»Pax tecum!« je osupli dušni pastir dvignil desnico, napravil križ, potem pa je spet skrbno zapahnil okno. Še dolgo je to noč razmišljal o skrivnostni prikazni in je zatrdno sklenil, da jo vplete v prvo postno pridigo.

Dolski župan je ubiral stopinje po snegu dalje proti domači vasi. Bližala se je polnočna ura, ko je stopil med gručo vaških hiš. Tam zgoraj ob cesti se je belila njegova gostilna. Luč je sijala skozi okna in se izgubljala v svetlih lisah na snegu. Župan in oštir v eni osebi je sključen pod križem prikoračil na dvorišče. To je bil v hiši raj ob harmoniki! Stopal je župan pred hišo gori, doli, gori, doli, zdajci je dekla hitela v klet po vino. Od groze je onemela, ko je ugledala prikazen, ki se je s križem sprehajala po dvorišču. Planila je nazaj v kuhinjo. Čul se je osupel krik, potem je onemela harmonika, zastal je

ples. K vratom in oknom so se gnetli plesalci in plesalke, župan pa je preteče dvignil križ, potem se je sključen oddaljeval in odšel po cesti mimo gostilne. Priravnal je spet križ na desni rami, čul je še za seboj, kako so dekleta na pragu zavzdihnila in se zraven gotovo prekrižala.

»Hentaj, dobro sem jih posmodil!« si je rekel župan in to zadovoljstvo ga je bodrilo, ko se je za vasjo vzpel v hrib in koračil proti sedlu. Se nekajkrat je moral vzdihniti pod bremenom. Bolj ko je pritiskal ponočni mraz, bolj je župana oblival polt. Nazadnje vendarle na mestu! Položil je križ v sneg. Tiho je stopil do bližnje kmetije, vedel je, kje počiva orodje. Potem so na križpotju v gluho noč odmevali udarci s krampom in je nekajkrat zarožljala lopata. Bog z njim, kdor je čul ta polnočni odkop. Groza ga je prešinila, da se je stisnil pod odejo.

Drugo jutro je stal na križpotju križ. Velik, nov križ, kakršnega že leta in leta ni bilo. Odrešenikov trpeči obraz je gledal s sedla po globeli. In kdor je stopal mimo, se je zdrznil. Zakaj prevelika je bila uganika, kako je težki križ zrasel v pepelnični noči na svojem starem kraju.

Obrnilo se je leto, velike grozote so šle čez svet. Dolski župan pa je zase ohranil skrivnost lanske pepelnične noči. Samo jaz, njegov sovednik, jo izdam. Križ stoji tam gor na sedlu. A ljudje, ubožni, samotni ljudje se v nočeh selijo iz teh prelepkih, tihih krajev.

NAJNIŽJE IN NAJVIŠJE TEMPERATURE ZRAKA V JUGOVZHODNIH ALPAH

Jugovzhodne Alpe so poslednji izrastek velikega gorskega sestava Alp, ki se rasteza preko vse Srednje Evrope. Na jugu meje na Jadransko morje, na severu in zahodu se odcepajo od centralnega alpskega masiva, ki ga tvorijo tu gorska veriga Visokih Tur, na vzhodu preidejo končno polagoma v hrvatsko in madžarsko ravnico. Osrčje jugovzhodnih Alp tvorijo Julijske in Kamniške ali Savinjske Alpe. Prve preidejo polagoma v Jadranski Kras, druge v nižje hribovje Pohorja.

To ozemlje, ki ga v glavnem namakajo reke Soča, Sava, Drava in deloma tudi Mura s svojimi pritoki, je s klimatskega vidika silno zanimivo, ker predstavlja prehod iz mile klime Južne Evrope v razmeroma zelo ostro klimo Srednje Evrope. Klima pride pač najbolj do izraza v temperaturi zraka.

Oglejmo si, kake temperature zraka vlada na tem ozemlju, ko vlada najhujši mraz. V novjšem času smo doživeli silno hude mraze v zimi 3. februarja 1929 in 12. februarja 1932. V teh dveh dneh je termometer padel tako nizko, da takih mrazov sedanja generacija še ni doživela. Najnižjo temperaturo sta zabeležila dva kraja in sicer Babno polje na severni strani gore Snežnika in Št. Pavel v Labudski dolini na Koroškem. Tod je termometer kazal $-32,8^{\circ}$, kar je do sedaj najnižja opazovana temperatura v naših krajih. Morda je bila kje temperatura za malenkost še nižja, toda iz teh krajev ni meteoroloških podatkov. Gornji in vsi naslednji podatki so vzeti iz dnevnikov meteoroloških postaj. Toda meteorološke postaje so že tako na gosto posejane, da veljajo njih podatki tudi za vso bližnjo okolico. Zato je malo verjetno, da bi bile kje drugod temperature mnogo nižje od opazovanih.

Temperatura je padla pod -30° tudi v Celju (-31°). Vidimo, da so najmrzlejši taki kraji, ki so odrezani od morja in ki leže v zaprtih kotlinah, obdani z bolj ali manj visokim gričevjem. Zaprte kotline so sploh legla, kjer se pozimi zbira mrzli zrak. V dolgih in jasnih zimskih nočeh imata zemlja in zrak dovolj časa, da izžarita svojo toploto proti nebu. Zrak, ki se dotika tal, se hitreje ohladi kakor zrak, ki je od tal (zemlje) kolikor toliko oddaljen. V kotlinah se tedaj zrak, ki leži na pobočju, hitreje ohladi od zraka, ki leži v isti višini, toda nad sredino dna kotline. Ohlajeni

zrak pa postaja vedno težji. Zato se zvali ob pobočju navzdol proti dnu, kjer nastane pravo jezero mrzlega zraka. Tu se zrak še nadalje ohlaja.

Ves ta proces je veliko bolj pospešen, če je zemlja pokrita s snegom. Sneg je slab prevodnik toplote, zato pa je njegova površina toliko večji izžarjevalec. Snežna površina se v jasnih nočeh zelo nizko ohladi. Nebo mora biti jasno, ker oblaki preprečujejo odhod toplote. V obeh omenjenih dneh hude zime je bila zemlja pokrita s snegom.

Dalje mora biti vremenska situacija taka, da vlada nad Vzhodno Evropo visok zračni pritisk, ki polagoma pada proti Zapadni in Južni Evropi. V tem primeru dobimo vzhodne vetrove, ki nam prinašajo že zelo mrzel zrak z zasneženih ruskih poljan.

Pri hudem mrazu sodelujejo torej trije činitelji: 1. zaprta (nezračna) kotlina, 2. s snegom pokrita zemlja in 3. vzhodni vetrovi. Da se je hud mraz osredotočil bolj na vzhodne in centralne dele obravnavanega območja, je jasno, ker so ti kraji bolj oddaljeni od morja. Morje ima namreč zelo blažilni vpliv na mrzel zrak. Morje predstavlja velikansko skladišče toplote. Voda porabi največ toplote za segretje do enake temperature kakor druga telesa ali suha zemlja. Dalje prodro sončni žarki globlje v morju kot na kopnem. In končno se voda zelo počasi ohlaja. Poleti ima tedaj morje dovolj prilike, da si nakopiči toplote, ki jo potem pozimi počasi oddaja. Zrak v bližini morja, če ni to pokrito z ledom, dobiva toploto od spodnje vode in ne more zato njegova temperatura nizko pasti. Od tod prihaja tedaj blažilni vpliv morja na obtalni zrak. Zato v gornjih hudih dneh v Primorju temperatura ni tako nizko padla kakor v ljubljanski, celjski in celovški kotlini. Na Reki so imeli komaj $-14,6^{\circ}$, v Trstu $-14,3^{\circ}$ in v Gorici $-13,4^{\circ}$.

Zanimivo je sedaj vprašanje, kako je z mrazom v gorah. Že zgoraj smo omenili, da se v mrzlih nočeh vali mrzli zrak s pobočij na dno dolin in kotlin. Na njegovo mesto pa priteče nekoliko toplejši odnosno nekoliko manj hladni zrak iz sredine nad kotlino. Iz tega sledi, da je v takih dneh zrak v više ležečih krajih nekoliko manj mrzel. Opazovanja na meteoroloških postajah nam to jasno izpričujejo. Smarna gora nad Ljubljano je imela v hudih zim-

skih dneh — 24°, Ljubljana pa nekoliko več — 25,6°. Nižjo temperaturo kakor Ljubljana je imelo tudi Jezersko, — 23°, ki leži že v višini 890 m. Ta pojav imenujemo temperaturni obrat. Navadno pokriva ob takih dneh kotline megleno morje, ki brani dohod že itak šibkim sončnim žarkom, nad meglo pa se planinski kraji kopajo v najlepšem sončnem blesku.

Toda temperaturni obrat sega samo do višine kakih 1000 m. Više navzgor temperatura zopet pada. Vzrok temu je stalno nižja temperatura, ki vlada v planinah. V splošnem pade temperatura z višino na vsakih 100 m vzpona za pol stopinje. Vzroka temu sta dva. Prvič leži blizu planinskih vrhov in grebenov manj kopne zemlje pod zrakom kot v ravninah ali celo tesnih kotlinah. Zrak se namreč segreva od strani zemlje, ne pa direktno od sončnih žarkov. Dalje je okoli vrhov stalno bolj vetrovno kot v dolinah. Segreti zrak se vzpenja z dolin proti vrhovom in pri tem doživlja novo hladitev. Ko se namreč zrak vzpenja, se tudi širi, ker prihaja pod nižji zračni pritisk. Nasprotno, če se zrak spušča navzdol, se segreva, ker se pod višjim pritiskom stiska. Proces se vrši tako kakor v sesalki za polnitev zračnic pri dvokolesih. Ko v sesalki zrak stiskamo nazdol, da ga pahnemo v zračnico, se zelo segreje.

Skratka tedaj temperaturni obrat sega v mrzlih dneh samo do določene višine, dalje navzgor pa temperatura zopet pada. Vendar pa so opazovanja na planinskih vrhovih pokazala, da se zrak do sedaj še ni tako nizko ohladil kakor na dnu kotline. Znamenita meteorološka postaja na Obirju na Koroškem (v višini 2044 m) izkazuje do sedaj kot najnižjo opazovano temperaturo samo — 28°. Sodimo tedaj, da tudi na bližnjem Triglavu ne more pri najhujšem mrazu temperatura pasti mnogo pod — 30°.

Vidimo, da doživljamo v dolinah celó hujše mraze kot v planinah, ki imajo višino Triglava. Še više so seveda temperature še nižje. Saj prinašajo letala iz zelo visokih višin podatke celó do — 50° ali še več.

Preidemo sedaj k obravnavanju drugega dela, namreč k najvišjim do sedaj opazovanim temperaturam. Najbolj topel dan je bil v zadnjem času 28. junij 1935. Tega dne so bile skoraj povsod opazovane najvišje temperature. Do sedaj izkazuje meteorološka postaja v Brežicah najvišjo vrednost in sicer 38,2°. Za spoznanje nekoliko nižja temperatura (38°) je vladala takrat tudi v Lendavi v Prekmurju in v Beli Krajini. V Radovici pri Metliki so opa-

zovali celó 40,5°, kar pa ni verjetno, ker na tamkajšnji meteorološki postaji termometer ni bil prav dobro postavljen. Sploh je merjenje temperature zraka in predvsem visokih temperatur zelo kočljiva zadeva. Termometer namreč ne sme biti izpostavljen direktnim sončnim žarkom, tudi ne na takem kraju, kjer bela okolica odbija žarke in toploto posredno v termometer, kakor na primer bele stene, betonska tla ali prašne večje ceste. Vendar pa sodimo, da je tudi v Metliki temperatura dosegla nad 38°.

Najtoplejša je tedaj ravnica, ki leži na vznožju skrajnih izrastkov Alp. Omenjenega dne je znašala temperatura tudi v Ljubljani 38°, medtem ko je bila povsod v Primorju pod 38°. Trst je imel 28. junija 1935 samo 34,2°. V Gorici so enkrat opazovali tudi temperaturo 38,1°, toda ne omenjenega dne, temveč 17. julija 1928.

Če primerjamo najvišje temperature primorskih krajev s celinskimi, vidimo tudi sedaj, kako morje vpliva, da se temperatura ne more preveč dvigniti. Blažilni vpliv tako nasprotno prenizkim kakor previsokim temperaturam povzročajo na morskih obalah tako zvaní morski in celinski vetrovi. Podnevi se kopno močneje segreje kot morje. Zrak nad kopnim postane lahek in se dvigne. Na njegovo mesto pa priteka nekoliko hladnejši zrak iznad morja. Ta seveda prinese v obalne kraje nižjo temperaturo, kot pa vlada istočasno nad segretim kopnim. Ponoči pa se zrak nad kopnim močneje ohladi kot nad morjem. Tedaj je nad morjem zrak toplejši. Ker se je nad kopnim spustil zrak z višin proti tlom, priteka v višini zrak iznad morja nad kopno. S kopnega teče potem proti morju, kar povzroči celinski veter, in tu se zopet dviga navzgor.

V splošnem je tedaj pravilo, da so ob zelo vročih dneh temperature v notranjosti dežele višje kot ob morju, kar prav lepo vidimo na gornjem primeru med Trstom (34,2°) in Brežicami (38,2°) odnosno Metliko (40,5°).

Vroči dnevi poleti zavise od določene vremenske situacije. Prvi pogoj je visok zračni pritisk in sicer takega zraka, ki je priplaval z južnih geografskih širin, ne s severnih polarnih predelov. Tak zrak je že itak sam po sebi topel, ker je prišel iz južnih krajev. Dalje se pri visokem pritisku zrak z višin spušča k tlom, se pri tem stiska in segreva. S tem se razprše še vsi morebitni oblaki. Sončni žarki, ki že itak strmo padajo zaradi poletne lege sonca, svobodno dosežejo do tal in jih segrejejo. Ta pa zopet oddajo toploto zraku. Trije so torej vzroki, ki prispevajo k zelo visokim

temperaturam zraka: 1. zrak z južnih širin, 2. segrevanje zaradi stiskanja in 3. segrevanje po svobodnem in strmem padanju sončnih žarkov. Taka vremenska situacija je vladala tudi 28. junija 1935, ki ga smatramo za najtoplejši dan vsaj v novejšem času.

Tudi Koroška kotlina je imela tega dne visoke temperature, Vrba ob Vrbskem jezeru 37°.

Kako pa je z visokimi temperaturami poleti v planinah. Omenjenega dne so na Obirju (2044 m) zabeležili kot najvišjo temperaturo 22,9°. Najprej moramo poudariti, da temperaturnega obrata poleti ni. Temperatura z višino stalno pada in sicer hitreje kot poleti. V prav vročih dneh pa skoraj 1° na vsakih 100 m. Višinska razlika med Vrbo (500 m) in Obirjem znaša okrog 1500 m in temperaturna razlika med obema znaša okrog 15°, kar se popolnoma ujema z opazovano temperaturo v Vrbi, kajti $22,9° + 15° = 37,9°$. Triglav je višji od Obirja za $2860 - 2044 = 820$ m in je zato imel za 8° nižjo temperaturo kot Obir. Tudi v najbolj vročem dnevu ni temperatura vrh Triglava višja kot 15°.

V obravnavanem predelu ločimo tedaj tri različna območja, vsako s svojevrstnim potekom temperature zraka. Primorski predeli so značilni po tem, da imajo pozimi zelo blage temperature, poleti pa razmeroma visoke. Notranji celinski predeli imajo zelo nizke zimske temperature in zelo visoke poletne. Temperature so tu najbolj spremenljive. Planinski predeli pa imajo precej nizke zimske in tudi poleti razmeroma nizke temperature.

Ti trije različni klimatski predeli pridejo prav lepo do izraza, če izračunamo temperaturno nihanje med najnižjo in najvišjo temperaturo, kar vidimo v zadnji koloni tabele.

K r a j	Nadm. viš.	Najnižja t.	Najvišja t.	Nihanje
Reka	5	— 14,6	36,2	50,8
Opatija	11	— 13,0	34,0	47,0
Učka	950	— 20,0	33,0	53,0
Pazin	275	— 19,1	35,6	54,7
Trst	18	— 14,3	36,7	51,0
Opčine	320	— 20,0	37,0	57,0
Goriča	86	— 13,4	38,1	51,5
Trbiž	751	— 23,0	37,0	60,0
Babno polje	756	— 32,8	33,7	66,5
Kočevje	473	— 27,2	36,2	63,4
Primskovo	592	— 22,2	34,2	56,4
Rakitna	789	— 25,0	33,1	58,1

K r a j	Nadm. viš.	Najnižja t.	Najvišja t.	Nihanje
Ljubljana	288	— 25,6	38,0	63,0
Šmarna gora	667	— 24,0	33,0	57,0
Jezerško	890	— 23,0	35,4	58,4
Bled	501	— 24,4	35,7	60,1
Koprivnik v Boh.	980	— 24,8	30,3	54,3
Brežice	165	— 25,9	38,2	64,1
Celje	241	— 31,0	35,3	66,3
Gornji grad	428	— 26,0	37,2	63,2
Rog. Slatina	230	— 26,0	34,0	60,0
Kostanjevica	295	— 24,5	35,6	60,1
Mislinje	593	— 22,8	33,6	56,4
Maribor	270	— 24,0	36,6	60,6
Ribnica na Poh.	715	— 23,4	36,4	59,8
Sv. Jernej n. Muto	1041	— 19,5	32,9	52,4
Veržej	176	— 27,3	36,4	63,7
Lendava	186	— 28,4	38,0	66,4
Št. Pavel (Labud)	163	— 32,8	35,0	67,0
Celovec	450	— 25,8	34,2	60,0
Beljak	535	— 27,0	36,8	63,8
Obir	2044	— 28,0	22,9	50,9
Triglav	2864	— 30,0	15,0	45,0

Celinska ostra in spremenljiva klima ima nizke zimske in visoke poletne temperature in zato veliko nihanje. Največje nihanje ima št. Pavel v Labudu na Koroškem. Tu se morejo v skrajnem primeru gibati temperaturni skoki v obsegu 67°. V podobnem obsegu nihajo tudi temperature v drugih zelo mrzlih krajih, tako v Babnem polju (66,5°), v Lendavi (66,4°), Celju (66,3°). Skoraj povsod v notranjosti znaša temperaturno nihanje nad 60°.

V Primorju pa znaša okrog 50°, Trst (50°), Reka (50,8°), Opatija (47°). Iz tega se zelo lepo vidi blažilni vpliv morja. Nihanje okrog 50° ima tudi Obir. Toda v gorah ni nihanje majhno zaradi majhnih temperaturnih padcev, ker jih sploh ni, temveč zaradi nizkih temperatur, ki jih tod zaznamujejo poleti. Čim više se vzpenjamo, tem manjše je kolebanje. Na Triglavu znaša še samo 45° in je tedaj najmanjše v naših krajih. Planinska klima se zaradi majhnih temperaturnih skokov do neke mere približuje morski klimi, zlasti v poletnem času, toda pozimi so tod temperature zelo nizke.

V področju Jugovzhodnih Alp, recimo od Trsta do Maribora, preidemo kmalu iz milega morskega podnebja v ostro celinsko. Naši kraji tvorijo torej izrazito prehodno ozemlje, ki se pozna ne samo po klimi, temveč tudi po posledicah klime, po rastlinstvu, poljedelstvu, načinu življenja in tudi po kulturi.

OD LESOREZA DO BAKROTISKA

Ob stoletnici rojstva izumitelja bakrotiska Karla Kliča

Karel Klič

Letos 31. maja je preteklo sto let od rojstva češkega rojaka Karla Kliča, ki ni bil samo slikar in karikaturist, temveč je s svojimi duhovitimi izumi posegel v pogledu tiskanja podob naravnost prevratno v naše tiskarstvo, z velikim uspehom pa tudi v tekstilno industrijo. Njegov izum je tudi izdelovanje inlaida, to je tistega pisanega linoleja, ki ga prav povsod nahajamo. Vsak dan imamo opraviti s predmeti, katerih izdelovanje je izumil odnoso izpopolnil Karel Klič, vendar je pri nas v splošnem skoraj nepoznan. Zavoljo tega se ga spominjamo ob stoletnici njegovega rojstva.

Najpomembnejši in najznamenitejši njegov izum je bakrotisk, ki mu je Klič dal tiskalo in izumil zanj tudi strojni način razmnoževanja, obenem pa je z njim omogočil nov način strojnega barvanja živo pisanega, danes povsod tako zelo priljubljenega blaga za ženske oblekce, tako imenovani tisk na katun, ki ne spada v tiskarstvo, temveč v tekstilno industrijo.

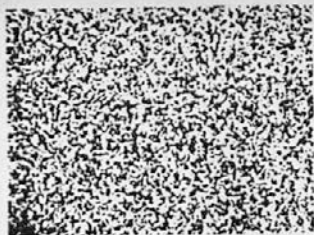
Da bomo ta izum razumeli, je treba stvar razložiti od početka.

Razmnoževanje podob s tiskom je starejše nego tiskanje besedila po Gutenbergovem izumu. Prvobitni postopek za to je dolbljenje ravne ploskve tako, da ostanejo poteze lika nedotaknjene, ostali prostor pa je vdolbljen, nižji, dočim so poteze vzbočene. Tako izdelano tiskalo se z obarvanim valjem namaže in potem se s pritiskom na papir ali kar koli primerne odtisne. Ta tiskala so bila ponajveč lesena (lesorezi) in so še danes v rabi.

Pozneje je nastalo tiskalo za podobe, pri katerem je postopek prav obraten: vzeli so, na primer, gladko bakreno ploščo in z ostro iglo vrezali vanjo lik. Nato so ploščo namažali z gosto barvo ter jo s površine zopet zbrisali tako, da je ostala samo v vrezih. Ako to zelo močno pritisnemo na primerno mehak in prožen papir, se barva iz vrezov popolnoma odtisne nanj. To so bakrorezi; ako pa je enako obdelana plošča jeklena, je to jeklorez.

Bakrorez kot tisk iz vdolbine je takoj v početku pokazal to prednost, da so bile z njim omogočene tanjše poteze kakor s prvobitnim lesorezom, bistvena prednost pa je v temle: ako s kakršnim koli tiskom nanesemo na papir barvo v popolnoma enaki debelini, ima barva samo en in povsem enakomeren odtenek; ako pa nanesemo barvo različno na debelo, potem imajo tanjše plasti barve svetlejše, debelejšje plasti pa temnejše odtenke. Do določene debeline iz nanesene iste barve lahko torej nastane več različnih odtenkov. Z lesorezom je praviloma mogoče nanašati samo enakomerno plast barve; ako pa bakrorez ali jeklorez izdelamo tako, da so vrezi različno globoki, nam globokejši dajejo debelejšjo, plitkejši pa tanjšo plast barve. S tem pridobi odtisk z bakroreza na odtenkih in potemtakem na plastičnosti.

Iz običajnega bakroreza je nastala tako imenovana radiranka, ki se razlikuje od prvega v tem, da je njen lik, ki je pri bakrorezu vrezan z iglo, prvotno izjedkan, potem pa še z iglo obdelan, s čimer se na lažji način pride do globočjih in različno globokih vrezov. Jedkanje se vrši tako, da bakreno ploščo prevlečejo s snovjo, ki je za jedkovine (bakreni vitriol, železni klorid) neobčutljiva (asfalt, mastik). V to snov zariše grafik lik z iglo in s potezami razgali kovino. Ako to polivamo z jedkovino ali ploščo kopljemo v njej, jedkovina golo kovino načne in vjedka vanjo

Velika povečava z asfaltnim prahom

**nazrnkane
bakrene plošče**
pri akvatinti in heliogravuri

zarisane poteze. Vjedkane črte so enakomerno globoke, sedaj pa grafik po potrebi poteze še z iglo poglobi.

Do tu imamo črtne risbe na belem polju (črnobelo). Šlo pa je za to, da bi ustvarili tudi polje (ton) v svetlejšem odtenku barve, ki bi vezalo celotno podobo in ji dajalo mehkejši izraz. To so dosegli s postopkom, ki se imenuje akvatinta, takole: vzeli so prah grške smole (kolofonije) ali peklinski prah (asfalt) in izpostavili temu prahu zlikano bakreno ploščo toliko časa, da je bila pokrita z njim, toda ne docela: med drobcu prahu so morale ostati drobcene ploskvice kovine gole. S segretjem plošče se je prah raztopil in prijel kovine. Ta postopek se imenuje nazrnkanje plošče. Sedaj so vrisali lik kakor pri radiranki in enako kakor tam tudi jedkali. Razlika med postopkom akvatinte in radiranko je ta, da so pri akvatinti ostale gole ne samo poteze risbe, temveč tudi po vsej ploskvi enakomerne drobne pičice, ki so se tudi prav plitvo jedkale. Ko so potem lik obdelali še z iglo in ga odtisnili, je dobil odtisk svetel ton.

Karel Klič je šel še dalje. Nadomestil je ročno risanje na bakreno ploščo s fotomehaničnim postopkom in sicer tako, da ni dobil več samo črnobelega lika, temveč poltonske slike s popolnoma stopnjevanimi odtenki. Prišla je torej v poštev strnjena slika po vsej svoji ploskvi. Za ustvaritev različnih odtenkov pa je postala merodajna različna globina izjedkanih vdolbin v bakreno ploščo. Prav zaradi tega pa izjedkana ploskev ni smela biti popolnoma strnjena, temveč je morala sestajati iz neštetihi gostih, drobnih, različno globokih luknjic v kovini. Te luknjice je dosegel z oprášenjem plošče z asfaltnim prahom in nazrnkanjem plošče kakor pri akvatinti. Ploščo je segrel, da se je asfalt raztopil in prijel kovine.

Sedaj je imel torej ploščo pripravljeno za jedkanje toliko, da je jedkovina mogla načeti in dolbsti kovino samo na pičicah, ki so bile gole in ne pokrite z asfaltom. Šlo je torej še za globino jedkanja posameznih luknjic ali posameznih skupin luknjic, ki tvorijo svoj odtenek.

V ta namen se je poslužil tako imenovanega pigmentnega papirja. To je na

poseben način pripravljena želatina, s katero je na tanko prevlečen močan papir. Ako to želatino napojimo v raztopini kalijevega bikromata in jo posušimo, postane občutljiva za svetlobne žarke.

Klič je porabil pigmentni papir za sredstvo prenosa fotografične slike na bakreno ploščo. Na občutljivo želatino je kopiral fotografični diazopozitiv, ki ga je bil napravil iz negativna. Z učinkovanjem svetlobe na pigment (želatino) se izvrši v njem čudovita kemična preosnova, ki snov izpremeni in sicer, kakor pravimo, u t r d i, to se pravi: od svetlobnih žarkov zadete plasti želatine postanejo odporne proti topli vodi in proti jedkovinam.

Pigmentni papir je sedaj namočil in njegovo plat z želatino pritisnil na pripravljeno bakreno ploščo, kamor se je prijel in posušila. Nato ga je s toplo vodo polival, da se je papir odmočil; papir je snel tako, da je ostala na plošči samo plast želatine. Ako osvetljeno želatino polivamo z vročo vodo, se raztopijo njene sestavine, ki niso bile utrjene s svetlobnimi žarki, in končno ostanejo na plošči samo s svetlobo zadete, utrjene plasti, ki tvorijo tanko, pa ne enako debelo kožico: relief na želatino kopiranega pozitivna.

Ko se je ta relief dobro posušil, je Klič jedkal in sicer z železnim kloridom. Jedkovina ne razje pigmenta (želatine), pač pa počasi prodira skozenj. Ko prodre, račnenja bakreno ploščo na tistih mestih, kjer ne zadene na spodaj ležeči asfalt, ki ga ne more prodreti. V gola mesta pa dolbe tako velike luknjice, kakor so ta mesta velika. Čim bolj debel je pigment na posameznih mestih, tem pozneje jedkovina načne kovino, čim tanjši je pigment, tem prej je prišla jedkovina do kovine. Ko se jedkanje za vso ploskev ustavi v istem trenutku, so torej nastale tam, kjer je jedkovina prej prodrla do kovine, globokejše vdolbine, ker se je jedkalo dalj časa; kjer pa je jedkovina dosegla kovino pozneje, se je jedkalo krajši čas. Zavaljo tega pri takem jedkanju nastajajo različno globoke vdolbine (gravura).

Po končanem jedkanju, ko so najgloblje luknjice dobile pravo globino (4 do 6 stotink milimetra), je Klič ploščo opral do kovine. Potem je ploščo namazal s primerno barvo ter jo s površine zopet zbrisal, da je ostala samo v vdolbinah, in to odtisnil na papir.

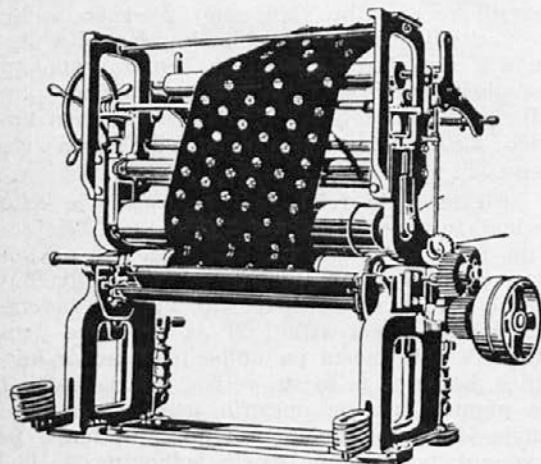
Opisani postopek je Kličev izum, ki mu je uspel leta 1878., in se imenuje Kličeva heliogravura.

S heliogravuro izdelani tiski podob so s svojo dovršenostjo in lepoto prekašali vse dotdanje tiske in so še danes priznane umetnine. Toda tiskanje samo na sebi je bilo dol-

gotrajno zlasti zavoljo težavnega brisanja barve s površine plošče, ker je treba paziti, da se zbríše barva res samo s površine, v vdolbinah pa mora ostati vsa barva. Tudi odtiskovanje v enostavni ročni stiskalnici je bilo dolgotrajno. Tiski so bili zaradi tega za splošnost predragi in postopek za naglo doseganje večjega števila natisov ni bil dovršen.

Klič pa je hotel doseči pravo strojno tiskanje in se je v ta namen pri svojih poskusih lotil tiskanja na tkanino.

Kakor sem že omenil, gre tu za barvanje tkanin za ženske obleke. To se vrši tako, da izdelajo blago v določeni barvi, potem ga pa barvajo še z različnimi pisanimi vzorci, toda ne z barvami, temveč s kemikalijami, ki iz prvotne barve napravijo druge, pisane barve. V tistih časih so za to ročno izdelali v bakrenih cilindrih gravuro, ki je imela like zahtevanih vzorcev. V posebnem stroju se je ta

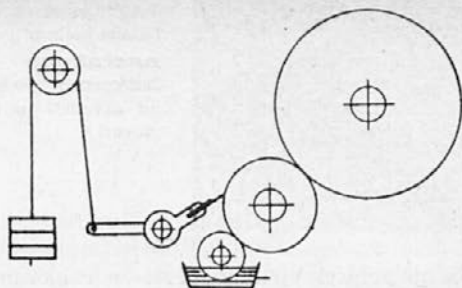

Stroj za tiskanje na katun

iz prve Kličeve dobe. Podobno so bili zgrajeni tudi prvi bakrotiskarski stroji

valj vrtil v koritu, napolnjenem s kemikalijo, in jo tako prevzemal. Na valj pa je bilo pritisnjeno strgalo, ki je z njegove površine tekočino ostrgalo, dočim je ta v gravuri ostala. Tkanino so napeli preko valja, da je tekla po vrtečem se cilindru in tako se je barva tekočina odtiskovala na blago in ga barvala s pisanimi vzorci.

Velika znamenitost pri tem je omenjeno strgalo (raket), ki omogoča s svojim naglim odstranjevanjem barvila s površine gravure pravo strojno tiskanje s primerno brzino. To je 3 do 4 centimetre široka, čisto tanka in prožna, ravnilu podobna priprava iz najboljšega jekla in na eni strani, ki drsi po bakrenem cilindru, primerno priostrena. Nekateri trdijo, da je raket Kličev izum, drugi

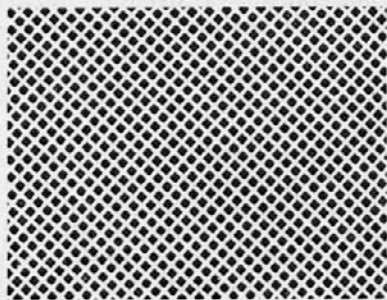

Shematičen prikaz strgala (rakla)

v prerezu. Trije krogi na desni predstavljajo od spodaj navzgor: valj, ki nanaša barvo (v barvnem koritu); tiskalo; cilindri, ki izvaja protipritisk. Na levi je strgalo, ki s skrajnim koncem pritiska na tiskalo, ostalo pa je obtežilna naprava, s katero je omogočeno, da strgalo pritiska na cilindri čimbolj prožno in enakomerno

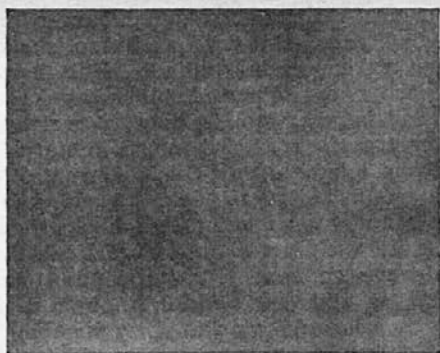
zopet trdijo, da ne in da je Klič našel strgalo pri tiskanju na katun že v uporabi. Gotovo pa je, da je Klič uvedel v tiskanje na tkanino svoj fotomehničen postopek za izdelovanje gravur in da je delal poskuse, kako bi uporabil rakel za tiskanje svojih heliogravur. Toda to se mu dolgo ni posrečilo. Tako natančen in kočljiv izdelek, kakor je heliogravura za tisk na papir, zahteva mnogo več kot barvanje tkanine. Klič je s poskusi dognal, da nazrkanje bakrene plošče z asfaltnim prahom ne daje dovolj enakomerne podlage, po kateri bi strgalo drselo brezhibno, temveč da ta neenakomerna podlaga poškoduje ostrino strgala, tako pokvarjeno strgalo pa rani in uniči tiskalo.

Treba je bilo torej to nazrkanje nadomestiti z nečim drugim. Klič je to našel. Napravil je popolnoma enakomerno mrežo črt (raster), ki jo je namesto zrnkanja z asfaltnim prahom vkopiral v pigment pred kopiranjem diapozitiva. S tem si je to mrežo na izjedkanem tiskalu zagotovil že vnaprej, ker jo je vkopiral tako močno, da je osvetlitev prodrla skozi vso plast želatine, ki je torej na teh mestih postala za jedkovino neprodorna.

Mreža (raster) bakrotiska

zelo povečana

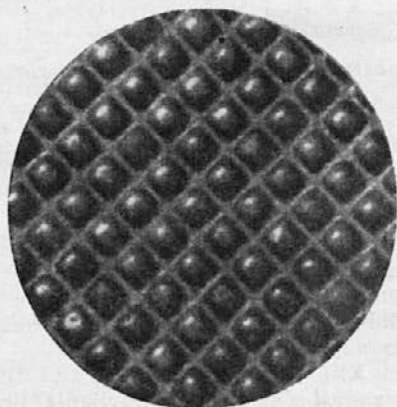
Mreža bakrotiska

v naravni velikosti, 70 križajočih se črt na dolžini 1 cm. Na ploskvi te podobe je 125.685 enakih četverkotnikov. Pogled s povečalnikom!

S tem je dosegel za strgalo pravo podlago in omogočil strojno tiskanje heliogravure: s tem je dokončno izumil današnji bakrotisk.

Vkopirana mreža je enakovredno nadomestila zrnkanje. Tako imamo v bakrotisku vso ploskev podobe razdeljeno na nešteto enakih pravilnih četverkotnikov, ki jih s prostim očesom težko opazimo. Pri sedaj običajni mreži jih pride 4900 na površino vsakega kvadratnega centimetra (po 70 križajočih se črt na dolžini enega centimetra). Vsak tak četverkotnik omejuje tako veliko vdolbino na bakrotiskarskem tiskalu (bakreni plošči ali valju), ki so — kakor povedano — različno globoke, dasi največ do 4 stotink milimetra.

Klič je svoj izum udeležil v Londonu. Svet je ostrmel nad popolnostjo njegovih eno in večbarvnih tiskov, toda Kliču je uspelo dolgo vrsto let obdržati svoj postopek v po-

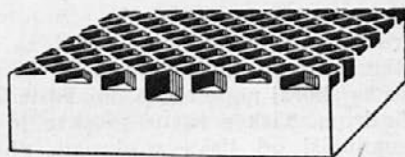
Bakrotiskarska vdolbina

(gravura), silno povečana

polni tajnosti kljub vsemu prizadevanju, da bi ga izvohunili.

Postopek za izdelovanje bakrotiskarskega tiskala je še danes v bistvu isti, kakor je bil Kličev. Stvar, ki jo hočemo ponarediti s tiskom, fotografiramo. Negativ kopiramo na fotografsko ploščo ali film in dobimo diapozitiv, ki pa mora biti obrnjen. Potem vzamemo pigmentni papir, ki smo ga s kalijevim bikromatom že priredili, da je občutljiv za svetlobne žarke. Nato kopiramo nanj bakrotiskarski raster (mrežo). Ko je ta vkopiran, vzamemo diapozitiv ali več diapozitivov, ki jih hočemo tiskati hkrati, in te kopiramo na pigmentni papir. Potem pigment prenesemo na zglajeno in čisto bakreno ploščo ali bakren cilindar tako, da ga namočimo običajno v špiritu; ga pritisnemo na baker, da se prime; posušimo; odmočimo s toplo vodo papir, ki ga snamemo, da ostane samo želatina na bakru; s polivanjem s toplo vodo razvijemo relief; posušimo.

Nato pokrijemo večja prazna mesta z asfaltnim lakom. Ko se ta posuši, polivamo z železnim kloridom: jedkamo.

Šematičen izrez bakrotiskarske gravure

silno povečan. Na podobi razločno vidimo različno globino posameznih vdolbin

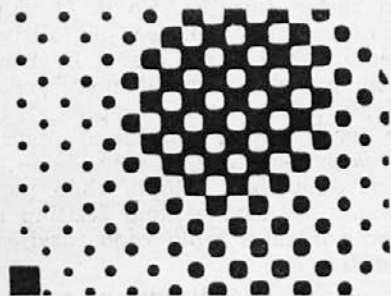
Kakšne natančnosti je treba pri vsem tem delu, v teži negativov in pozitivov, v kopiranju in jedkanju, spoznamo, če pomislimo, da sme globočina različno globokih luknjic dosegati največ le 4 stotinke milimetra. V razlikah te globine pa morajo biti obseženi nešteti odtenki, ki jih ima vsaka pravilno izdelana bakrotiskarska slika. Kakor bi najgloblja globina le malo preseгла skrajno mejo, bi bila slika pokvarjena, in takih pokvarejnih bakrotiskov danes žal prav mnogo vidimo.

Bakrotisk je danes za podobe najodličnejši tisk. Nahajamo ga zlasti v ilustriranih časopisih in v delih, ki prinašajo kakovostne ponareditve (reprodukcije) slik. Njegova posebna odlika je v tem, da bakrotiskarska podoba, ki ima svojstveno mehko plastiko, ni optična prevara, kakor sta na primer tipografska in litografska avtotipija.¹ Pri bakrotisku odtenki ne nastanejo zaradi gostejših

¹ Glej v Vodnikovi pratiki 1941 v mojem članku »Kako nastane Vodnikova pratika« opis avtotipije na strani 61.

in redkejših pičic rastra, temveč zaradi debelejše in tanjše plasti nanesene barve. Odtenki so torej naravni in pristni, zavoljo tega je tudi slika mehkejša in za oko prijetnejša in je podobna pravi fotografiji, kjer odtenki podobno nastanejo po debelini osvetljene emulzije.

Z bakrotiskom se da tiskati skoraj na vsak papir, vrhu tega pa prav odlično tudi na platno in usnje.²

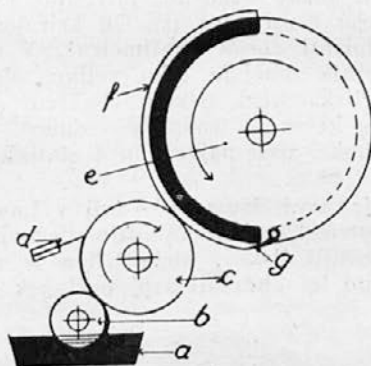
Mreža (raster) avtotipije

tipografske ali litografske, zelo povečana

Bakrotiskarske vdolbine (tiskala) so delali v početku na ravne bakrene plošče, ki pa so se danes že skoraj popolnoma umaknile okroglim cilindrom. Tisk z ravne ploskve je namreč zamudnejši od tiska z okrogle ploskve; zavoljo tega se danes v bakrotisku praviloma tiska na rotacijski način, to je z okrogle na okroglo ploskev. Stroji so zgrajeni takole: pod cilindrom, ki ima vjedkano gravuro, je korito z zelo tekočo barvo; v njem se vrti valj, ki je obložen s polstjo; ta pobira barvo na debelo in jo nanaša na nad njim se vrteči tiskalni cilindri tako, da popolnoma pokrije vso njegovo ploskev; ob strani pa je nameščeno strgalo (raket), ki postrga barvo s površine in jo pusti samo v vdolbinah; tako ostrgana ploskev pride takoj nato v stik z drugim cilindrom, ki izvaja protipritisek in je na njem papir, na katerega se tiskalo od-tisne. Barva je razredčena s ksilolom (ali bencolom), ki tako hitro izhlapeva, da je od-tisk po nekaj sekundah, še preden pride pola na svoj sklad papirja, že popolnoma suh. Tako tiskanje gre naglo izpod rok (6000 iz-tisov na uro); imamo pa vrhu tega silno po-spešene in sestavljene stroje za bakrotisk. Spoznanju naj služi tale primer. Leta 1938.

so postavili v Hamburgu (»Hamburger Fremdenblatt«) rotacijski stroj za bakrotisk, ki je prirejen za zaporedni tisk do petih barv. V vsem stroju pa se seveda lahko tiska tudi samo ena barva. Stroj je dolg 23 metrov, širok 6 metrov in visok 3.5 metra; tehta pa 113 ton. Tiska lahko najrazličnejše formate. Vsak izmed petih sestavnih delov stroja ima po 12.000 obratov na uro in so lahko v pogonu po ena do vseh petih enot hkrati. Na stroju so priprave za rezanje papirja, dve strojni pripravi za zgibanje poljubnih oblik in priprava za izlaganje ploskih (nezgibanih) pol, vrhu tega pa še priprava za šivanje sešitkov, tako da so izdelki, ki zapustijo stroj, dovršeni in godni za razpošiljanje. Stroj more napraviti na uro 12.000 tiskanih sešitkov z 32 stranmi v obliki »Hamburger Illustrierte« ali pa tudi 400.000 enostransko potiskanih prospektov. Dalje ima stroj napravo, s katero polovi 90% izhlapelega ksilola za zopetno uporabo, in sušilne naprave za mrlim in toplim zrakom. Med tiskanjem prihaja barva v stroj po avtomatičnih črpalkah, avtomati jo mešajo in ji dodajajo ksilol. Še celo korita za barvo se pe-rejo avtomatično.

Bakrotisk je prvotno in v glavnem primeren in namenjen za tiskanje podob. Tiska pa s podobami tudi k njim spadajoče bese-

Šematičen prikaz tiskanja bakrotiska

a) korito z barvo; b) valj, ki nanaša barvo na tiskalni cilindri (tiskalo); c) tiskalo; d) strgalo (raket); e) cilindri, ki izvaja protipritisek, na njem je papir pod f); g) držalo, ki drži polo papirja in ga po odtisku zopet spusti. Debeli polkrog na levi označuje ploskev vdolbine (gravuro)

dilo. Za tiskanje samega besedila ni primeren postopek. Tiska eno in večbarvne tiske in je razmeroma drag — toda, kar se tiče kakovosti dobro izdelanih podob, v resnici na višku in neprekosljiv.

Karel Klič je umrl leta 1926. na Dunaju, kjer je zadnji čas svojega življenja preživel ne v revščini, kakor to doleti skoraj vsakega izumitelja, temveč v popolnem blagostanju.

² Prve bakrotiske na knjigoveško platno in usnje sem povzročil jaz. Takoj prvi poskusi so mi tudi v več barvah nepričakovano dobro uspeli. Pozneje sem zasedil samo en tak tisk na platno in sicer nekega češkega zavoda, na druge do sedaj še nisem naletel.

V ČARU OTROŠKIH IGRAČ

Igrača je koristna, če ustreza dveh glavnim načelom: biti mora zabavna in vplivati mora vzgojno. Če hoče biti zabavna, mora vzbuditi zanimanje otroka. Vse, kar vzpodbuja njegovo radovednost, privlači tudi njegovo zanimanje. Nadalje se povečata vrednost in koristnost vsakega predmeta s tem, da daje otroku prilžnost, da uri svojo spretnost. Vzgojni pomen se na ta način doseže neposredno.

V splošnem bi morale biti otroške igrače tem večje, čim mlajši je otrok. Neverjetno je, kaj otroci lahko vse pogoltnajo. Pred leti so pripeljali nekoga dvestoletnega otroka na kliniko zaradi več mesecev trajajočega kašlja. Ko so vprašali mater, ali je morda otrok pogoltnil kak tuj predmet, je izjavila s protestom, da je bil deček vedno hranjen le s tekočo, mehko hrano. »Saj niti grizti ne more, kako bi mogel kaj trdega pogoltniti!« Z rentgensko preiskavo pa so ugotovili, da ima otrok v pljučih — cinastega vojaka. Ta igračka je zašla v njegova pljuča gotovo mesca decembra, odkrili pa so jo šele junija mesca naslednjega leta. Skoraj ni na svetu zdravnika strokovnjaka, ki ne bi mogel sestaviti prave male prodajalne različnih otroških igrač, ki jih je izvelel iz pljuč in želodcev svojih drobnih pacientov.

Poleg velikosti igrač je važna njihova oblika zlasti za majhne otroke. Igrač z ostrimi in hrapavimi robovi se je treba izogibati. Eden najbolj žalostnih primerov se je zgodil pred leti v Ameriki. Otroci, edini sinček, je dobil v starosti 16 mesecev balonček, ki je bil pritrjen na priostreni palici. Komaj eno uro pozneje so pripeljali otroka v bolnico. V svojem navdušenju nad lepo igračko je pričel skakati in je padel na palico. Že pet let ima sedaj vstavljeno umetno oko.

Nadaljnji važni činitelj je snaga. Reči, ki se mnogo uporabljajo, so polne umazanarije. Mnogo današnjih igračk se da umiti. Zelo dobro je, otroka že v zgodnji mladosti navaditi na snago. Za vzgojo v tej smeri ni boljše metode od poti preko stvari, ki jih smatra otrok za svojo lastnino. Ne glede na vzgojno vrednost so seveda igrače, ki se dajo umiti, bolj higienske kakor pa tiste, od katerih ne moremo z vodo in milom odstraniti bakterij in prahu.

Od rojstva pa do konca drugega ali tretjega leta otrok po navadi ne kaže nobenega zanimanja za kaj drugega kakor za svoje telesne potrebe. Od tretjega do osemnajstega mesca uporablja tri čute: vid, sluh in tip. Vsaka igračka, ki naj v tem času služi za zabavo, se mora omejiti in obračati na te tri

čute. Pisani predmeti, ropotuljice, gumijaste živali in žoge so prav prikladne, seveda morajo biti podani osnovni pogoji za varnost. Otroci se igra večidel sam; zmožen je že samega sebe zabavati.

Instinkt (čut) za družbo šele prihaja. Približno v drugem letu prične kazati otrok zanimanje za tovariše. V starosti od 18 mesecev do 4 let je igranje večinoma gibalna igra in zato mora vsaka igrača, če naj ima največjo vrednost, dovoljevati ta način udejstvovanja. Gugalnice, konji, majhna vozila, dvokolnice in ročni vozički so prav dobri primeri za vrsto igrač, ki morejo vzbuditi otrokovo zanimanje. V tej dobi se pričneta razvijati tudi nagon posnemanja in otroška fantazija. Otroci obeh spolov prično kazati smisel za oblike, za simetrijo in ritem. Majhna tri- do štiriletna deklica zna že ceniti punčke, njen bratec v isti starosti pa kaže gotovo že več zanimanja za svinčene vojake ali podobne reči.

Vsak predmet, ki nudi možnost gibanja, je dobrodošlo darilo za otroka med 4. in 10. letom. Dvokolesa, tricikli, pajaci z gibljivimi udi, vrtavke, stroji, vlaki, drsalke in vrv za skakanje so reči, ki delajo otroku veselje in pri katerih lahko istočasno udejstvuje svojo energijo.

V tej starosti ima tudi ustvarjajoči element važno vlogo. Fantazija ustvarja radost. V starosti petih let pomika in vleče otrok kamenčke in pesek v svojem vozičku sem in tja, jih raztovori na dvorišču, naloži na voziček zemlje in skoplje nekaj metrov dalje jamico, kamor odloži svoj tovor. Grablje, lopatice in drugo vrtno orodje so potrebni pri tej zaposlitvi z zidanjem in zopetnim podiranjem. Deklica se igra v tej dobi na kupu peska in če nima več volje, vedno znova napolnjevati posodice s peskom, vzame škropilnico in zaliva cvetice, če so te res v njenem območju ali pa obstajajo samo v njeni domišljiji.

V slabem vremenu se igra šestletni deček z železnico ali svinčeni vojaki. Njegova sestra je skoraj gotovo zaposlena s tem, da izrezuje s škarjami slike iz kake knjige in jih ponosno lepí v drugo knjigo. Njej so pravljice v veliko zabavo in bratec kakor tudi sestra bosta napeto poslušala sama doživljala dogodivščine različnih pravljicnih junakov.

Pri otrocih med 7. in 10. letom zavzamejo igre polagoma svojstvo tekmovanja. Žoge, gugalnice, skakalne vrvice so zdaj poglavitna zaposlitev otrok. Poleg tega jih privlačujejo tudi težja obrtniška dela. Mizarsko orodje in stavbeno gradivo uporabljajo otroci za delanje

hišic, šotorov, pasjih kolibic in jam in rado-
znalost se jame obračati sedaj k proučavanju
magnetov, laterne magike, daljnogledov, le-
tal in nešteti drugih predmetov. Deklica vza-
me v tej dobi punčke že resno in jim pripri-
sjuje človeške lastnosti. Z veliko skrbjo jim
izbira imena in navidezno »obnašanje« punčk
pohvali ali pa graja, kakor to pač zahtevajo
prilike. Igrati se »gledališče« je za otroke
obeh spolov najlepša zabava. Majhne deklice
»se gredo« družine, prodajalne in šole. Pri
tem se uporabljajo gospodinjski predmeti,
sobice za punčke, otroški vozički, knjige in
sploh vse, kar je potrebno za popolno gospo-
dinjstvo v majhni obliki. Dečki se vdajajo
bolj dogodivščin polnim igram: so vojaki,
stražniki, roparji in žandarji, detektivi ali ga-
silci. Oprema za njihove igre je tako znana,
da je ni treba omenjati na tem mestu.

V starosti 10. do 13. let obstajajo igre ve-
čidel iz tekem in tekmovalnih vaj, ki se jih
je treba učiti. Vse vrste telovadnega orodja
pridejo tu v poštev. Igre z žogo, zlasti no-
gomet, smučanje in spuščanje zmajev so vr-
ste športov, ki pospešujejo razvoj otroka v
telesnem in družabnem oziru. Rokodelsko
orodje je še vedno važen činitelj in se upo-
rablja sedaj za gradnjo večjih stvari. Deklice
kažejo v splošnem večje zanimanje za gospo-
dinjska dela kakor pletenje košar, tkanje s
steklenimi biseri, kvačkanje in šivanje.

Mnogo igrač vpliva na umetnostni razvoj.
Barvanje in nalepljanje slik, izrezovanje punčk
in zanimivih risb in sličic večkrat prebude
spečo nadarjenost, ki bi sicer ostala neodkri-
ta do poznejše življenjske dobe. Znano je dej-
stvo, da dozore mnoge umetniške zmožnosti
prej, kakor pa, če jih pustimo spati do neke
poznejše dobe. Smisel za risanje, glasbo in
pisateljvanje je možno doseči zgodaj, če na-
pravimo s primernimi sredstvi poskuse, da
bi otroku vzbudili veselje za te stvari.

Končno vzbujajo igrače tudi duševno ži-
vahnost. Če naj igrača izpolnjuje svoj namen,
mora biti takšna, da pušča fantaziji otroka
prosto pot za udejstvovanje in mu daje pri-
ložnost, da zaposli svoje hrepenenje po
znanju. V prejšnjih časih, ko še ni bila indu-
strija igrač tako zelo razvita, so bile uganke
skoraj edini pomembni del vseh otroških
iger. Vzgojitelj je popisal kakšen predmet
tako natančno, kakor je le mogel, in je svoje
tolmačenje zaključil z vprašanjem: »Kaj je
to?« Naloga njegovih malih poslušalcev je
bila, uganiti na podlagi tega popisa, kateri
predmet je mislil. Ta način duševnega šolanja
je v tem pogledu zato veliko vreden, ker kre-
pi konstruktivno premišljevanje.

Sestavljalne slike in igre za potrpljenje,
kakor tudi različne zbirke za poskuse (elek-
trične, kemične), ki zahtevajo premišljevanje,
so koristni pospeševalci duševnega razvojnega
procesa.

ŠEST ZA SMEH

Užaljena

Vsa ogorčena je prihitela gospodična k
fotografu:

»Zahtevam, gospod, da nemudoma vzamete
mojo fotografijo iz izložbe.«

»Ampak zakaj, gospodična? To je vendar
poklon za vas.«

»Vem, lep poklon! Kaj pa napis pod njo:
šest takih za 50 lir?«

Pred sodiščem

»Torej priznavate, da ste vlomili v trgo-
vino z damskimi oblekami. Zdaj pa nam še
pojasnite, zakaj ste v isto trgovino vlomili tri-
krat zaporedoma!«

»Prosim, tam sem izbral plesno obleko za
svojo ženo in moral sem jo iti dvakrat pre-
menjat!«

Upravičena skrb

»Mama, pa more pes, ki je enkrat ukradel
kos slanine, še postati policijski pes?«

Mihčev razum

Mali Mihec je jokal, ker ga je bolel želodec.
»Vidiš, to je zato, ker nimaš nič v njem«,
je rekla mati in mu dala kos kruha.

Popoldne se je pripeljal na obisk gospod
župnik in je tožil, da ga glava boli.

»To je zato,« pravi modri Mihec, »ker ni-
mate nič v njej!«

Oče in sin

Gospod Koren računa, koliko ga stane to,
da je dal sina Jožeta študirat.

»Tu vidiš, Jože, koliko me stane tvoje štu-
diranje!«

»Oče, in jaz sem še eden tistih, ki skoraj
nič ne študirajo.«

Pojasnilo

Janezek: »Očka, kaj je to stari samec?«

Oče: »Stari samec je zavidanja vreden mož.
Ampak ne povej tega mami!«

tine cegnar:

ZAKONOLOMKE

1.

Rozmanova Štefka je olupila krompir in ga zabelila, zavrela je kavo in sploh vse pripravila za skromno večerjo; ni pa dočakala moža Andreja, da bi z njim pojedla in se potem morda še kam odpravila. Večer je bil kakor nalašč za sprehod. Po mučni soparici se je malce shladilo. Kar prijetno bi bilo pogledati v gozd onkraj predmestja. Ali pa v mesto, kjer utegne biti celo koncert. Saj bi šla navsezadnje lahko sama ven; a ni marala jesti brez moža, nič prav bi ji ne teknilo; pa zvedeti je hotela, kod hodi, zakaj ga ni tako dolgo domov.

Štefko je vsako čakanje brž ujezilo. Tudi nocoj se je že hudovala in ni vedela, kaj naj stori. Naposled je obslonela na oknu podstrešne sobice. Od tod je videla na cesto, dočim iz kuhinje ni bilo pravega razgleda. Zamotila se je z opazovanjem ljudi, primerjala je njihovo življenje s svojim, nekaterim zavidala, druge pa pomilovala in se navsezadnje zavedla, da ni ne med srečnimi in ne med najbolj nesrečnimi bitji tega sveta.

Imela je moža, ki je znal biti zelo ljubezniv, ako se mu je tako zahotelo. Res da ni imel velikih in niti ne stalnih dohodkov, a še vedno je s prodajanjem knjig in z raznimi drugimi posli toliko zaslužil, da si ni prepogosto belila glave z vprašanjem, kaj bo dela v lonce. Lotil se je marsikakšnih agentur in ji prinesel denarja, ni ga pa mogla pripraviti do tega, da bi si našel kakšno stalno službo in jo odrešil večne negotovosti, v kateri je vendarle neprestanu plavala.

Morda ni bilo prav, da se je navezala ravno nanj. A kaj, v slepi ljubezenski strasti je videla vse roznato. Nič ji niso bila mar ugovarjanja domačih, hotela je živeti z Andrejem in vse tvegati zanj, saj ji je

tedaj tudi pomenil čisto vse. Zdaj je bil drugačen, čestokrat celo zelo neznosen. Dostikrat je prav brez potrebe tratil čas in izostajal z doma. Vse mu je bilo važnejše kakor ona. To jo je nemalo bolelo. Ko se ji je pa zdelo, da ga ne bo mogla več prenašati, je pa zabrenkal na druge, prijazne strune in jo spet vso pridobil zase.

Marsikdaj sta se sporekla zaradi malenkosti, prav pogosto zaradi tega, ker ni prihajal točno domov. Tedaj, ko mu ni imela s čim postreči, se je je bolj držal kakor navadno, ko ga je hotela razveseliti vsaj s skromno jedjo.

Nocoj ga ni nehala pričakovati. Vedela je, da se bo prikazal slej ali prej in jo po stari navadi hotel prepričati, kako zelo važne, neodložljive pomenke je imel, kako pomembne posle je bil opravil. Ko se je že naveličala gledati na cesto, je vzbudil njeno pozornost mlad možki in jo spet priklenil na okno. Izza vogala se je bil prikazal Žibertov Janko, s katerim se je Andrej najpogosteje družil. Vprašujoče se je ozrl v okno in se zdrznil, kakor bi ga kdo zalotil pri nedopustnem početju. Nemara se ni nadejal Štefke. V hipni zadregi si je popravil valovite lase in pogledal še po oknih drugih hiš, hoteč vzbuditi dojem, da se pač razgleduje in mu Rozmanovi niso posebno mar.

Štefke pa ni mogel preslepiti. V njegovih svetlih, za marsikoga zelo očarujočih očeh je sprva ujela radovednost, češ ali je pri Rozmanovih sploh kdo doma. In ko o tem nikakor ni bilo dvoma, je fant ugibal, ali naj pogleda k njim ali ne, ali je Štefka sama ali ne. Vsa se je vznemirila. Že se je hotela umakniti v notranjost sobice in ga morda skrivaj opazovati, a se je premislila. Zakaj bi se mu umikala, zakaj bi mu ne pokazala, da je uganila njegove namene.

Žibert je proti njenemu pričakovanju zavil k hiši, To se ji navsezadnje ni zdelo nič čudnega, vsaj ne spričo predrznosti, ki jo je pokazal ob najrazličnejših prilikah. Zavil je naravnost pod okno.

»Ali se hladiš ali samo dolgčas paseš?« je vprašal malce izzivalno, a vendar s tako prikupnim, skoraj preveč medenim glasom, ki je zaupljivega človeka osvojil, marsikoga pa prav zaradi svoje priliznosti odbijal.

Štefka mu ni vedela kaj reči. Zlepa je že ni tako domače tikal. Nekoč, ko je bil v manjši družbi posebno razposajen, jo je kot ženo svojega prijatelja hvalil in se potem pobratil z njo. Pozneje ji je pa rad pokazal, da je nekaj več ko ona. Zdaj ga že lep čas ni bilo blizu, zato je molče preudarjala, kaj neki ima za grmom. Čakala je, kaj bo še povedal, in ga je nalašč puščala v nevšečnem položaju.

»Ne drži se kakor cesarica na tronu,« je udaril na šaljivo plat. »Menda ti še niso odrezali jezika.«

Smehljaj se je, Štefka je pa uživala, ker je lahko zviška zrla nanj, dočim je bil on prisiljen gledati gor. Tako se mu je z navidezno brezbriznostjo maščevala za mala, komaj opazna ponižanja, ki si jih je včasih dovoljeval, ko jo je smatral za navadno nevednico in jo je rad malce osmešil. Katerikrat je res zinila kakšno neumno, saj ni študirala kakor on, vendar se je zavedala, da vsa njegova učenost ni kaj dosti vredna. Bil je prav za prav faliran študent in ni skušal niti na ta način skrbeti za svoj kruh, kakor je skrbel njen Andrej. Marsikoga je že oskubil za lepe denarje, kaj pogosto tudi Andreja samega. Bil je res mojster v pretentavanju ljudi. Redkokdaj se je polotil kakšnega posla. Ko Andrej še ni bil oženjen, ga je neprestano zvaljal s seboj, da je plačeval cehe. To je poskušal tudi pozneje in se je Štefka dostikrat prav zaradi njega sprla z možem. Zdaj jo je srbel jezik, da bi mu vse povedala, kar mu je šlo, a ni našla za to pravega povoda.

Janko si je mirno prižgal cigareto in je pihal kolobarčke dima naravnost proti oknu. Nagajivo, skoraj zapeljivo se je smehljaj in jo skušal omehčati, da bi vendarle kaj zinila. Potem se je zazrl vanjo s prodirnim pogledom, kar je bila ena njegovih najljubših navad.

»Ne bo nič, gospod hipnotizer,« je na posled spregovorila.

Janko je veselo tlesknil z rokami. Vendar je odprla usta. Vprašal jo je za Andreja. Menda ga že dolgo ni videl. Zanimalo ga je, kako se kaj ima. Govoril je kakor človek, ki mu je prijateljeva sreča res pri srcu. A Štefka je vedela, da ga najbrže lovi, ker mu je potreben. Postajala je oprezna. Spet jo je imelo, da bi ga oštela. A Janko je bil tiste vrste človek, ki ga lahko zamrziš, pa tudi spet na svoj način vzljubiš. Zdaj se je razgovoril tako prijetno, da mu ni mogla reči nič žalega.

Vendar se je takoj vse zasukalo. Žibert je prostodušno povedal, da pojde v stanovanje, ker hoče počakati Andreja. Štefka je stresla z glavo in se zavedla, da ne sme zaigrati ugodne minute.

»Andreja sama lahko čakam. Ga ni prav nič treba loviti in mu puliti dinarje iz žepa. Saj vem, za kaj gre!«

Dovolj mu je povedala. Še preden je utegnil kaj odgovoriti, se je obrnila in izginila od okna.

2.

Janko se je namrdnil, pljunil je na tla in se odzibal po ulici z izrazom užaljenega človeka, ki si bo prej ali slej znal poiskati popolno zadoščenje. Četudi so mu že marsikod pred nosom zaprli vrata, se ni tako hudoval, kajti navadno so ga odganjali ljudje, ki jim tega ni smel zameriti. Marsičesa je bil vajen. Zdaj mu je pa pokazala hrbet neumna gos, ki je bila samo toliko pametna, da je znala ujeti dobrodušnega Andreja, ga odvracati od tovarišev in ga držati v tesnih zakonskih ojnica.

Nalašč se je potrudil, da ga je prav kmalu dobil spet v roke in ga zvaljal v gostilne. Andrej je ljubil pomenke o visoki politiki in drugih pomembnih stvareh. Janko je bil v tem velik izvedenec. Z njim se je tudi lahko pogovarjal o gledališču in o knjigah, skratka Žibert ga je znal povesti v dokaj boljši svet, kakor ga je živel v pomenkih z ženo.

In toliko lepih večerov ter razposajenih noči iz dobrih, brezskrbnih fantovskih časov sta imela za seboj. Navduševala sta se za zala dekleta in jih zapeljevala. Spominjala sta se uspehov in pa tudi neizogibnih polomij.

Ko je Andrej namigoval, kako se je Janko opeknel pri neki modistki, je ta brž vprašal:

»Ali veš, kje si se pa ti najhuje oparil?«

Andrej je bral iz njegovih oči, da namiguje na Štefko. Molčal je. Njegov zakon je bil res majhna polomija, vendar ne tako popolna, kakor ga je zdaj čestokrat skušal prepričati Janko. Vendar se ni znal otresti njegovega vpliva. Zares bi bil rad še prost, kakor je bil nekoč. A tudi dom je včasi prijetno zavetje, da se človek ne vlačí po svetu kakor potepen pes. Le Štefka bi morala biti drugačna. Malce pametnejša, primernejša za družbo in ne tako sebično ljubosumna. Vsega je hotela zase. Naj je s tem še tako kazala svojo veliko predanost, vseeno mu je to grenilo življenje. Čutil se je ujetnika, nekdanji tovariši so pa zbijali šale na njegov račun.

»Tvoja natura ni ustvarjena za filistrsko kletko,« mu je Janko vedno pogosteje pihal na dušo. »Človek le enkrat živi, zato se mora tedaj zares izživeti. Ti imaš še toliko pred seboj, a kakor kaže, boš večno zaklenjen. Pokoril se boš njenim muham, ji igral rednika in slugo, sebe boš pa docela zanemaril. Čim prej izprežeš, tem bolje zate.«

Andrej je vedel, da so besede poceni, posebno Janko je bil darežljiv z njimi. Vendar je povedal veliko resnico. Zares se je moral naprezati veliko zato, da bo v shrambi kaj za pod zobe in da bo v drvarnici kaj kuriva. Okrog prvega se je vedno izogibal gospodarja, Štefka je pa tožila, da trgovec vse bolj in bolj godrnja. Toliko napora je šlo za vse te malenkosti. Toplo stanovanje in založena shramba vendar ni ves smisel življenja. Pa še to je bilo dostikrat bolj sen kakor resnica. A prave Andrejeve sanje so bile drugačne. Rad bi živel, kakor so živeli ljudje v velikem svetu. Ko je po prvih razredih gimnazije sprevidel, da mu domači res ne morejo več pomagati, se mu je prvič zasukalo narobe. Potem ga je življenje premetavalo sem in tja. Ostajal je vedno spodaj, nikoli se mu ni posrečilo splezati na zeleno vejo. To ga je nemalo grizlo. Zdaj prav za prav že ni več določno vedel, kaj bi v resnici rad, le to mu je bilo hudo jasno, da ne živi tako, kakor je nekoč upal.

In v tej boleči zavesti je rad poslušal tovariša. Dajal je za vino in se opajal ob

lepih besedah. Kadar je zvrnil že več kozarcev, se je čutil naravnost mučenika neprijaznih razmer. Odrešujoče ga je pa božala zavest, da ima vsaj razumevajočega prijatelja, ki še veruje vanj in v to, da bo kljub vsemu le morda nekako izvozil iz blata puhle vsakdanjosti.

»Morda res še ni vse končano zame,« je menil in čakal, da mu Janko znova potrdi rešilno misel.

Janko se je ves razvnel.

»Seveda ne! Kje neki! Le jadra moraš obrniti. Treba ti je bilo v zakon! Glej, koliko neprimerno na boljšem sem jaz s svojo Liziko. Vse imam in vendar nisem dal za to svoje svobode. Ti se pehaš kakor konj, Štefka pa doma sedi in samo to premišljuje, kako te bo jezila. Lizika pa služi in me razume ter mi pomaga. Takšna bi bila tudi zate. Duhovita ljubica odtehta sto ljubosumnih zakonskih babnic.«

Andrej je kimal in se potem grenkobno zamislil. Janko je bil res neizmerno na boljšem kakor on. Uradnica Lizika je bila vsa neumna nanj in ga je pogosto zalagala z denarjem in z različnimi dobrotami. Tudi njemu bi se prilegala takšna ženska. Potem bi morda uresničil katero svojih sanj.

»Vsak človek ga kdaj ustrelí,« je priznal in čakal vzpodbudne besede, resničnega nasveta.

»Za visoko ceno si spregledal. To je pa premalo. Treba je, da se izkoplješ, da zavržiš na novo, drugače ...«

»Kako?«

»Ali boš mar prvi, ki je sit zakonske sreče sfrčal iz gnezda?«

Andrej mu je odkimal.

3.

Rozmanova Štefka je iz dneva v dan vse bolj čutila, da se ji Andrej kar vidoma odtujuje. Vse pogosteje je brez vzroka ostajal v mestu in vse bolj poredko ji je povedal, kod je hodil. Samo še jeziti se je znal. Vzkipel je ob vsaki malenkosti, z ničimer več mu ni ustregla.

Morda ima druge ženske, je ugibala in se zgrozila ob misli, da ni več samo njen, da se morda sestaja s katero prejšnjih ljubic ali pa je iztaknil kako novo, ki morda niti ne ve, da je oženjen.

Bližala se je jesen in z njo vse tiste skrbi za zimo. Štefka je potrebovala denarja, da bi to in ono nakupila. Andrej ji ga pa ni dajal niti za sproti.

»Tako ne pojde več dalje,« mu je rekla neki večer, ko je zaradi deževnega vremena le ostal doma in se je sama toliko obvladala, da se ga ni lotila z ihto. Navadno je jokala ali pa zmerjala, malokdaj ga je poskušala pregovoriti s preudarno besedo.

»Ne pojde, ne,« je brz pograbil Andrej in se malce zlobno nasmehnil. »Veseli me, prav zares me veseli, da si enkrat mojih misli.«

Štefka je presenečena ostrmela. Mož ji je bil na lepem prava uganka. Kdo ve, za kaj se je v sebi odločil, kaj je nasnoval v teh zadnjih tednih. Vse njegovo odtujevanje ni imelo nobenega pravega vzroka, vsi povodi za nesoglasja so bili vendar presneto malenkostni, naravnost piškavi. Prvi čas zakona bi jih komaj opazila, niti za četrť ure bi se ne ustavljala ob njih, zdaj so iz dneva v dan povečevali zdrabo.

»Kaj misliš, no, kaj?« je vpraševala. »Le z vsem na dan, čas je, da prideva na čisto.«

Bilo ji je, kakor da hoče postaviti vso svojo usodo na kocko in še to minuto izvedeti za vse, kar jo čaka. Dovolj dolgo je trpela v negotovosti, zadosti je bila zapostavljena, nasitila se je nezasluženih muk. Kakor je v njej naenkrat vse kipelo, tako se je Andrej držal mirno, vsaj videz je skušal vzbuditi, da ga vsa reč bolj malo prizadeva.

»Kakor vse skupaj preudarim, pridem do zaključka, da midva prav za prav nisva za skupaj,« je dejal z narejeno brezbriznostjo. »Menim, da je tudi tebi to že jasno, ali ne?«

»Andrej!«

Njen glas je izražal vso ljubezen, ves obup in vse očitanje hkrati. Takšne še ni bil videl. Barve obraza so se ji spreminjale in v tem je bila na svoj način lepa, naravnost presenetljivo vabljiva. Treba mu je bilo samo stopiti k njej in jo priviti k sebi, pa bi brez besed poravnala vse, kar je bilo narobe. A treba mu je bilo tudi reči samo še besedo, pa bi planila po stopnicah in se po najbližji poti pognala proti vodi. Zares se je zbal zanjo. Vse, kar je kdaj lepega doživel z njo, vse mu je stopilo pred oči.

Vendar je bil pretmast, da bi izustil toplo, pomirjevalno besedo.

»Reci, naj izginem, napodi me, napodi!« je hlípala in se vsa tresla.

Andrej je pa molčal. Laskalo mu je, da Štefka tako visi na njem. In bal se je, da je ne požene v resničen obup. Z njo se ni bilo šaliti, o tem se je bil že večkrat prepričal. Zato je postal previden. Spoznaval je, da se gostilniški načrti in kavarniške sanje ne uresničujejo tako lahko, kakor se uduši liter vina.

Življenje je teklo dalje in prinašalo obilo skrbi. Andrej se je nekam unesel, se brigal za zaslužek in bil kdaj pa kdaj spet naravnost prijeten, docela znosen možiček. V mrzlih poznojesenskih dneh se je spet bolj zadrževal doma. Čim je zapadel sneg, se mu pa celo ni ljubilo kolovratiti okrog.

Ko se je sam najmanj nadejal, je neki nedeljski popoldan prineslo Žiberta.

»Spotoma sem se prišel pogret,« je povedal kaj prostodušno in se resnično začel motoviliti okoli zakurjene pečice.

Štefka se je sprva zadržala, kakor da ga sploh ne vidi. Ugibala je, kaj spet hoče. Andreju je prostodušno pripovedoval, da je njegova Lizika nekam odpotovala in da je zato prepuščen samemu sebi. Ne le, da pase pravcati zimski dolgčas, tudi drugače mu ni bila usoda ravno naklonjena. Štefka je opazila, da ni imel zlikane obleke in se mu je na vsem poznalo, da mu res ne gre najbolje. Privoščila mu je, obenem se je pa takoj zavedla, da bo skušal vzbujati sočutje; morda bo celo po svoji stari navadi govoril o tem, da morajo tisti, ki so na toplem, pomagati onim na mrazu. Janko je znal obračati svojo modrost po svojih trenutnih potrebah in je le malokdaj prišel pri tem v zadrego. Štefka je vedela, da bo Andreja gotovo za kaj pretental. Predrzen je bil dovolj.

Medtem ko sta moška kramljala o stvarih, ki Štefke niso dosti zanimale, je ona razmišljala, kaj naj stori. Janka je okrivila premnogih bridkosti, ki jih je morala prestat. Zadnji čas je bil Andrej prijaznejši in ji je marsikaj zaupal, tudi premnoge pomenke z Jankom. Kar ji je prikrl, je pa sama uganila. In tako je ta dan dobro vedela, kaj je njena dolžnost. Oprezala je samo za primernim trenutkom.

»Pristavi za čaj,« ji je naročil Andrej tako mimogrede.

Zdelo se je, da je zgolj pozabila in je samo ob sebi umevno, da morajo vsi skupaj popiti nekaj toplega. A Štefka je pogledala moža, kakor da je zinil nemogočo zahtevo. Toda Janko, ki je sedel tako, da je ni videl, se je že razveselil in je pogledal k štedilniku, kjer je bila Štefka.

»Ali si nasmukala dosti lipovca?«

Štefko je prijazno vprašanje pogrelo.

»Za naju z Andrejem dovolj, za vas pa niti enega cveta,« je izbruhnila in nadaljevala: »Da, niti enega cveta ne, niti enega! Saj nisem neumna! Rada bi poznala človeka, ki bi s čajem napajal svoje škodljivce. Nič se ne delajte nevednega! Dovolj hudega ste mi že skuhal, dovolj ste ščuvali moža, za lepe denarje ste ga že obrali. Kako le še upate v hišo?! Vem, oskubili bi ga spet radi! Bankirja spet potrebujete, banikirja. Pa ne bo nič, pri nas že ne!«

Štefka je povedala več, kakor je sprva sama hotela. Prvotno mu je mislila v dvoumnih namigih nakazati, kaj meni o njem,

in ga lepo odpraviti. Pa je bruhnilo vse iz nje. Čutila se je olajšano. Mož jo je debelo gledal in ni prav nič vedel, kaj naj reče, dočim je Janko zaigral začudenega gospoda. Vstal je in se naredil, kakor da se je Štefka prav za prav zmotila. Bolj ko očitki ga je zadelo njeno odločno vikanje. Začel je vpraševati, kaj sploh misli z vsem tem. To jo je pa le še bolj podžgalo. Saj se je očitno norčeval. In ker mož ni vzrožil nad njo, kakor je bila pričakovala, se je opogumila in je odprla vrata.

»Izvolite, gospod! Za vselej! Takih prijateljev smo siti. Morda bo drugod več sreče. Zbogom!«

Nekam trmasto je držala odprta vrata in prisilila Janka, da je stopil v vežo. Poprej se je še vprašujoče ozrl na Andreja, toda ta je bil sam iznenaden. Zato si Janko z njim ni mogel prav nič pomagati. Želel je, da bi mož zavpil nad razsrjeno ženo, ji pokazal, kdo je gospodar v družini, se zavzel za tovariša in rešil svojo možko čast. Andrej je pa samo pogledoval zdaj nanj in

zdej na ženo ter še naprej sedel za mizo. Morda mu je bilo celo prav, da se je tako zgodilo.

Janko ga je prodirno pogledal in obupno zmajal z glavo.

»S tabo je konec, dragi moj! Hlače si zgubil, ubožec.«

Zaničljivo se je nasmehnil in se odpravil po stopnicah.

Štefka je priprla kuhinjska vrata in toliko počakala v veži, da je Janko zapustil hišo, da je zginil v snegu in mrazu. Potem se je vrnila v kuhinjo. Ti trenutki, ko je vrhu stopnic prisluškovala stopinjam odhajajočega, so ji nudili dotlej nepoznano slast. Toplo ji je bilo pri srcu, radovala se je svoje zmage in si govorila, kako prav je bilo, da ga je nagnala. Čim je stopila v kuhinjo, se je pa že zbalala, kaj bo storil Andrej. Še vedno je sedel za mizo. Pogledal jo je, češ zakaj si mi zagodla takšno neumnost. Zdelo se je, da mu ne gre toliko za to, kar se je zgodilo, kakor za to, da ga bo zdaj Janko smešil in se mu maščeval, kjer koli bo nanesla prilika. Štefka je pa tudi z možem hotela priti takoj na čisto.

»Ali si kaj hud, Andrej?«

Mož je zamahnil z rokami, češ zdaj je tako prepozno, po toči ne kaže zvoniti. Bolj po tiho je zaklel in malce pogodrnjal, potem se je zazrl skozi okno. Vsa pokrajina je bila nekam siva, pusta, neprijazna. V tej sivini so tonile hiše in zginjali ljudje. V tej sivini so se zgubliale tudi sanje njegovih mladih let. Bile so nejasne kakor obrisi griča tam za hišami. Andrej se jim je bil odpovedal, saj je dovolil, da je žena nagnala tovariša iz njegovih razposajenih časov, človeka, ki je edini še znal prilivati olja ognju njegovih želja. Andrej je čutil, da se je spoprijaznil z resničnostjo, v kateri je živel.

Zato ni odklonil čaja, ki mu ga je skuhalo žena, in je ni odrinil od sebe, ko se je v mraku naslonila nanj in ga vpraševala, če je še njen.

Molčal je, Štefka je bila pa kljub temu srečna.

Vid Grošelj

POGOVOR O KRVI

Neštetokrat čujemo govoriti o njej, o tej čudotvorni tekočini življenja. Narod si je z njo spoštljivo obogatil svoj besedni zaklad, izgovarja jo dan za dnem, a vedno z nekim ponosom. Kadar govori mati o sinu, padlem v vojni, pravi s svetim ognjem: kri je dal za domovino. Če se kdo čez mero raztogoti, pravimo, da mu je zavrela kri. Od nenadnega strahu človeku kri zaledeni. Govorimo o hladnokrvnih in vročekrvnih ljudeh. — In komu ni znana krvna osveta, brezmejno sovraštvo med dvema družinama, ki terja zaradi neprestanega maščevanja nešteto življenj? A v narodu je vzkliko tudi najčistejše in najplemenitejše prijateljstvo, krvno pobratimstvo. Dva prijatelja sta drug za drugega prelila v čašo vina nekaj kapljic krvi, jo izpila ter si s tem povezala dušo in telo na življenje in smrt. Narod čuti vrednost krvi, čuti njen pomen; zato jo je postavil za simbol najglobljšega prijateljstva.

Še bolj kakor preprostemu narodu pa je kri pesnikom simbol nečesa velikega, pleme-

nitega, dragocenega. Spomnimo se le znane Gregorčičeve pesmi: »Mojo srčno kri škropite« in staroslavne Jenkove budnice: »Naprej zastava slave, na boj junaška kri!...« V svojih nežno zvenceh liričnih kakor v gromkih domovinskih pesmih nam pojejo pesniki o »srčni krvi«.

Večina ljudi pa le malo ve o tem, kako ta najčudovitejša in najplemenitejša tekočina na svetu izvršuje v našem telesu svoje vsestranske naloge za vzdrževanje življenja. Ne bo nam škodovalo, če se za hip poglobimo v njene tajnosti.

Kakor skrbno speljano železniško ali cestno omrežje razvite industrijske dežele, tako se prepletajo v našem telesu širše in tanjše cevke, imenovane krvne žile. Njihovo število je brezmejno. Večje se cepijo v manjše in prodirajo v najskritejše kotičke našega telesa. Po teh žilah se noč in dan, vse naše življenje pretaka tista čudovita tekočina, kri. V središču krvnega ožilja pa je mogočna, neutrudljiva mišica — srce, ki brez prestanka goni

kri po njenih potih. Kadar ta opeša, se prej tako živahni promet po vseh žilah ustavi in človeško telo zapade smrti.

Kakor služijo prometna pota za dovažanje najrazličnejših živlensko važnih potrebščin v vsak poedini kraj in od tod zopet do slehernega posameznika in omogočajo odvažanje neopornih, razpadlih snovi, tako nam predstavlja krvno ožilje v človeškem telesu tista pota, po katerih se dovažata hrana vsaki izmed neštevilih celic, ki sestavljajo človeško telo. Po istih potih pa se tudi odvažajo neoporne in deloma strupene snovi, ki stalno nastajajo pri presnavljanju v vsaki celici. Ves ta prenos po krvnih žilah pa vrši kri kot prevozno sredstvo. Kako pa je mogoče, da pride hrana, ki jo uživamo, v kri? Če hočemo odgovoriti na to vprašanje, se moramo najprej seznaniti s sestavo krvi.

Da kri ni tekočina v takem smislu kakor na primer voda, olje in tako dalje, se lahko vsak prepriča na kaj enostaven način. Če se urežemo, pustimo kaniti nekaj kapelj krvi v tanko stekleno cevko. Po nekaj urah si oglejmo, kaj se je zgodilo s krvjo! Na dnu cevke vidimo strjeno kri temnordeče barve, imenovano krvna pogača, nad njo pa svetlorumeno tekočino, krvno sirotko ali serum. Krvna pogača vsebuje krvna telesa (o njih se bomo pogovorili pozneje) in neko posebno snov, krvno vlaknino ali fibrin, ki pa nastane šele pri strjevanju krvi. V krvi, kakršna se pretaka po naših žilah, je krvna vlaknina v predstopnji tekoče oblike, imenovani fibrinogen. Tekoča kri sestoji torej iz krvne tekočine ali plazme, v kateri plava nebroj različnih krvnih telesc. Plazma pa vsebuje krvno sirotko ali fibrinogen (glej razpredelnico).

Kakor smo že omenili, vodijo krvne žile v vse dele našega telesa. Tudi organi, ki služijo prebavljanju, želodec, dvanaestnik, ozko in široko črevo, so bogato oskrbovani s krvjo. Tu, zlasti v ozkem črevesu, prehaja že popolnoma prebavljena hrana v raztopljenem stanju preko črevesne stene v kri, kjer tvori sestaven del krvne plazme. Z njo potuje do raznih organov in celic, ki jo vsrkavajo iz krvi in obenem oddajajo vanjo svoje razpadline. Te vodi nato kri do organov (predvsem do ledvic), ki služijo izločevanju neopornih snovi. Glavna naloga krvi je torej prekrbovanje vseh celic s hrano in odstranjevanje razpadlih, neopornih snovi, ki nastajajo v njih. Njeno neprestano kroženje po telesu ji omogoča opravljati to važno nalogo.

Čemu nam pa služijo rdeča krvna telesa, zakaj je njih število tako ogromno? Preden odgovorimo na to vprašanje, si oglejmo, kako celice človeškega telesa izkoriščajo hrano, ki jo dobivajo iz krvi. — Naše telo kaj radi primerjamo s parnim strojem. Oba spreje-

mata hrano, jo presnavljata in opravljata delo. Parni stroj sprejema hrano v obliki premoga. Presnavljanje hrane se vrši v peči, kjer premog izgoreva. Z izgorevanjem premoga dobiva parni stroj vso energijo, ki mu je potrebna za opravljanje dela. Za gorenje premoga pa je zopet potreben kisik, ki ga je v zraku približno 21%. Parni stroj potrebuje torej za svoje delovanje hrano, to je premog in zrak, odnosno kisik. Isto je z našim telesom. Tudi mi potrebujemo hrano in kisik. Hrano zaužijemo vsak dan v obliki jedi in pijač, kisik pa dobivamo z dihanjem. Hrana nato v našem telesu počasi izgoreva in nam daje za življenje potrebno energijo. Kakor se ustavi parni stroj, če premog preneha goreti, tako zastane naše življenje zaradi pomanjkanja kisika.

V našem telesu pa ne izgoreva hrana le na enem, za to določenem mestu, kakor na primer pri parnem stroju, marveč v vseh celicah. Vsaka celica torej potrebuje kisik. Prenašajo ga rdeča krvna telesa. Ko potuje s krvjo skozi pljuča, sprejmejo tam kisik iz vdihanega zraka in ga potem na dolgi poti po telesu oddajajo obdajajočim telesnim tkivom in celicam. Iz tkiv pa sprejemajo ogljikov dvokis, ki nastaja pri zgorevanju hrane in ga vodijo do pljuč, kjer ga zamenjajo za kisik. Ogljikov dvokis, ki se na ta način nabira v pljučih, pa stalno izdihavamo. Da se olajša izmenjevanje plinov, ki se vrši na površini rdečih krvnih telesc, imajo ti pri majhni prostornini razmeroma veliko površino, kar je razvidno že iz njihove oblike. Površina vseh človeških eritrocitov skupaj meri približno 3000 m², kar ustreza ploščini kvadrata s stranico 55 m. Kisik ali ogljikov dvokis, ki prodreta skozi površino eritrocita v notranjost, se tu kemično spojita s krvnim barvilom ali hemoglobinom. Ta vez pa je zelo rahla in ravno zato je možno stalno izmenjevanje plinov med eritrocitom in okolico. Hemoglobin je zaradi svojega fiziološkega pomena kemično dokaj natančno raziskan. Sestoji iz beljakovine globina in pravega barvila, ki daje vsej krvi njeno značilno barvo. Važna v barvilu je prisotnost železa, ki ima odločilen pomen pri izmenjavi plinov. Zato predpisuje zdravnik malokrvnim ljudem železo, da morejo povečati število svojih eritrocitov. Presenetljivo kemično sorodstvo, ki vlada med krvnim barvilom in listnim zelenilom ali klorofilom, temeljem vsega zelenja v naravi, pa nam odkriva čudovite, tajne zveze med rastlinskim svetom in krvjo.

Naše telo je zmožno po potrebi znatno zvišati število eritrocitov. Ta pojav lahko najlepše opazujemo, kadar gremo na planine ali če se dvignemo v ozračje. Seveda moramo imeti seboj potrebne priprave. Ker je v višjih

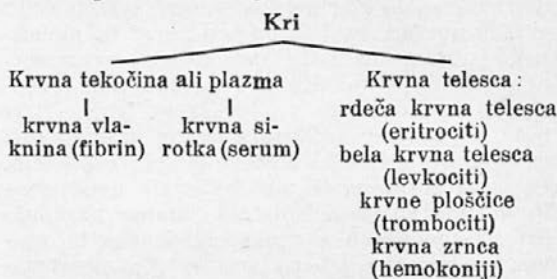
nadmorskih legah manj kisika v zraku in ker je nižji zračni pritisk, bi človek z normalnim številom eritrocitov sprejemal pre malo kisika. Da se zagotovi organizmu dovoljna količina kisika, se število eritrocitov primerno poveča. Za primer naj navedem, da vsebuje v višini 4400 m nad morjem 1 mm³ krvi približno 8 milijonov rdečih krvnih teles.

Poleg rdečih se nahaja v krvi še mnogo drugih teles, imenovanih brezbarvna krvna telesa ali levkociti, ki jih v navadnem, nebarvanem mikroskopskem preparatu le težko opazimo. Če hočemo spoznati njihove oblike in zgradnjo, moramo kapljico krvi, ki smo jo kanili na stekelce, razmazati in barvati s posebnimi barvili. Ko gledamo tako izgotovljen preparat skozi drobnogled, opazimo med eritrociti tu in tam različno velika in različno barvana bela krvna telesa. Njih število v krvi je mnogo manjše od onega rdečih krvnih teles. V kubičnem milimetru krvi jih je le 6000—8000. To število pa je zelo nestalno in podvrženo raznim vplivom. Naraščanje belih krvnih teles opazamo pri zdravem človeku zlasti med prebavo. Širina jim meri 7—15 ali celo 20 mikronov. Dočim se rdeča krvna telesa gibljejo popolnoma pasivno v toku krvi, imajo bela zmožnost lastnega gibanja. (Njihovo gibanje imenujemo ameboidno gibanje, ker sliči gibanju enostaničarjev ameb.) Gibljejo se na ta način, da v smer gibanja poganjajo izrastke svoje lastne snovi v obliki nožic, s pomočjo katerih se nato premaknejo. Poleg te imajo levkociti še drugo važno lastnost: namreč zmožnost požiranja ali fagocitoze tujih teles. Kakor hitro nalete na svoji poti na kakega sovražnika, na primer na bakterije, jih s svojimi nožicami objamejo in popolnoma vtelesijo. Nato jih polagoma razkrojijo. Levkociti so torej zvesti vojščaki v službi našega zdravja. Kadar prodrejo v kak del našega telesa sovražne bakterije, krene tja takoj cela armada levkocitov v neizprosni boj s sovražnikom. Lahko zapuste celo krvno ožilje in prodrejo v razna tkiva, da vrše tam svojo obrambno službo. Ker poznamo vzroke, zaradi katerih se spreminja število levkocitov, je njih število razmerje jako važno za praktičnega zdravnika. Povečano število raznih njihovih oblik nas utrjuje v domnevi, da so mu vzrok razni bolezenski pojavi v telesu. Mikroskopsko preiskovanje krvi je postalo za sodobno medicino notranjih bolezni neobhodno potrebno za spoznanje neštetih bolezni in neprestano nadzorovanje njihovega poteka.

Razen rdečih in belih krvnih teles opazimo v barvanem preparatu krvi še krvne ploščice ali trombocite, ki imajo važen pomen pri strjevanju krvi. V kubičnem milimetru krvi jih je okoli 600.000. Njih velikost meri

0,5—2,5 mikrona. Končno je v krvi še nebroj tako zvanih krvnih zrnec ali hemokonijev, o katerih pomenu pa ne vemo mnogo.

Pregled sestavnih delov človeške krvi

Spoznali smo sestavne dele krvi: krvno tekočino ali plazmo, sestoejoče iz krvne sirotke (seruma) in krvne vlaknine (fibrina), ter krvna telesa, ploščice in zrnca, ki plavajo v njej. Vsi ti sestavni deli vrše sebi poverjene naloge v službi organizma. Toda njih funkcije in delovanje so najtrdnje med seboj povezane. Ne bi bilo torej upravičeno popolnoma ločeno obravnavati funkcije krvnih teles in plazme. Potrebno je, da si ustvarimo neko sliko o krvi kot organu, o krvi kot neki tekočini z določenimi fiziološkimi in biološkimi lastnostmi.

Ker so tkiva v človeškem telesu zelo občutljiva nasproti spremembam v okolici, je nujno potrebno, da kri stalno obdrži svoje kemične in fizikalne lastnosti. Njih sprememba bi povzročala težke motnje v donšanju hranljivih snovi tkivom in izmenjavanju plinov med krvjo in tkivi. Kljub mnogim činiteljem, ki odločajo o kemičnem sestavu krvi in vplivajo zlasti na množino vode, beljakovin in raznih soli v krvni plazmi, zamore kri izravnati njihove učinke in ohraniti isto razmerje svojih sestavnih delov. Predvsem pa more obdržati stalno absolutno reakcijo in ozmotičen pritisk, kar ima največji fiziološki pomen.

Kri je polnovredna le, dokler teče po našem krvnem ožvilju. Če ga zapusti skozi majhno ranico, ne predstavlja več tistega organa, ki je zmožen vršiti tako važne funkcije. Ena glavnih sprememb, ki se pojavijo, je strjenje krvi. Ta pojav nam je dobro znan iz vsakdanjega življenja. Zaradi strjenja krvi se pri majhnih ranah »kri sama od sebe ustavi«. Kakor smo že omenili, imajo pri strjevanju krvi velik pomen krvne ploščice ali trombociti. Poznamo pa bolezen, pri kateri se kri ne strjuje, če zapusti krvno ožilje. Imenujemo jo krvavičnost ali hemofilijo. Ljudje, ki imajo to bolezen, lahko že zaradi neznatne rane izkrvave, če ni v bližini zdravnika, ki bi krvavitev ustavil. Kaj je fiziološki vzrok te bolezni, še ni popolnoma ugotovljeno. Hemo-

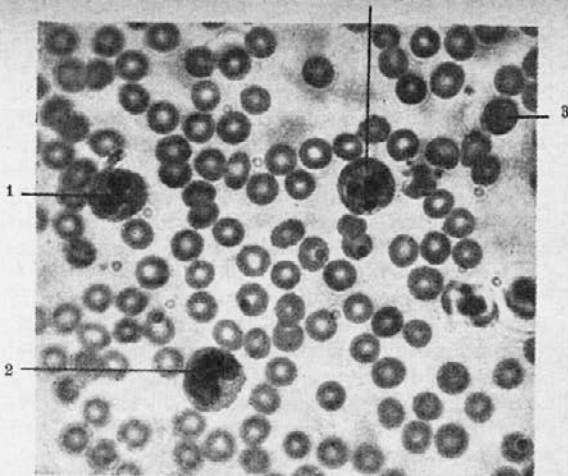
filija je dedna bolezen, toda prenaša se le na moške potomce. Sicer so tudi ženske lahko obremenjene z njo, vendar pri njih bolezen ne pride do izraza. Morejo jo pa prenesti na svoje moške potomce. Tako je na primer podedoval zadnji ruski carjevič krvavičnost po svoji materi, ki je izvirala iz obremenjene Hessenske rodbine, dočim so ostale vse njene hčere zdrave.

Kadar prodro v naše telo tuja, nezaželeni telesa, zlasti bakterije, povzročiteljice kužnih ali infekcijskih bolezni, in njihovi strupi, se takoj pojavijo v krvi taki protistrupi, ki njihov učinek nevtralizirajo. Ta biološka reakcija krvi je postala velike važnosti za praktično medicino.

Ko so v prejšnjih stoletjih po vsem svetu razsajale koze (težka infekcijska bolezen) in terjale nebroj smrtnih žrtev, so opazili, da ljudje, ki so srečno prestali to bolezen, niso več dovzetni za novo infekcijo. Domnevali so, da so vzrok tej nedovzetnosti ali imuniteti, kakor pravimo strokovno, protistrupi, ki ostanejo v krvi še dolgo časa po bolezni. Angleški zdravnik Edward Jenner je prišel tedaj na srečno misel, da bi z vcepljenjem oslabilnega virusa, povzročitelja koz, povzročil nastanek protistrupov v krvi, ki bi nato varovali človeka pred to boleznijo. Njegovi poskusi so dosegli popoln uspeh in danes je v vseh kulturnih državah obvezno cepljenje zoper koze. Le na ta način se je posrečilo domala popolnoma iztrebiti to težko bolezen. Med znanimi boleznimi povzročajo škrlatinka, ošpice, norice in kuga običajno vse življenje, kolera, trebušni tifus in davica pa vsaj nekaj let trajajočo imuniteto.

Poleg aktivnega cepljenja s povzročitelji bolezni samimi, ki povzročajo seveda reakcijo v obliki lahkega obolenja po cepljenju, se poslužujemo v nekaterih primerih cepljenja s serumom okužene živali ali človeka, ki že vsebuje protistrupe. Tako cepljenje uporabljamo običajno, kadar se je bolezen že pojavila, kakor na primer pri davici. S tem, da dovedemo organizmu že izdelane protistrupe, povečamo njegovo odporno možnost in moremo bolezen hitro ozdraviti. Učinek takega cepljenja pa traja največ nekaj tednov, kajti po tem času vcepljenih protistrupov ni več v naši krvi, in človek je zopet dovzetan za infekcijo.

Po hudih krvavitvah, neredko po težkih operacijah, se množina krvi tako zmanjša, da ne more več vršiti svojega poslanstva in je v nevarnosti naše življenje. Reši nas lahko le še plemenita žrtev človeka, ki daruje za nas svojo lastno kri. Tudi pri raznih zastrupitvah, kakor na primer pri zastrupitvi z ogljikovim monoksidom, ko je količina krvi sicer zadostna, a rdeča krvna telesa ne morejo več brezhibno prenašati kisika in ogljikovega

Mikrofotografija krvnega razmaza

S številkami 1, 2 in 3 zaznamovane celice so razne oblike belih krvnih teles. Vse ostale celice so rdeča krvna telesa ali eritrociti. Pri eritrocitih opazimo svetlo sredino in okoli nje temnejši rob. Ta optični pojav je v zvezi z njihovo obliko (okrogle ploščice, na robu debelejša kot v sredini).

dvokisa, je potrebna nadomestitev zastrupljene krvi z zdravo, življenja polno krvjo.

Kakor so pokazali nešteti poskusi, prenos krvi med poljubnimi poedinci ne vodi vedno do zaželenega uspeha. V nekaterih primerih nastanejo težke posledice ali celo smrt. Vzrok temu dejstvu je iskati v nekaterih razlikah v krvi raznih poedincev. Ugotovili so, da vse človeštvo lahko razdelimo na štiri krvne skupine, ki jih zaznamujemo: O, A, B in AB. Razlika obstoji v dveh različnih vrstah rdečih krvnih teles (o bistvu te razlike imamo le negotove domneve) in njim ustrežajočih vrstnih snoveh v serumu, imenovanih aglutinini. Če pride aglutinin ene vrste v stik z ustrežajočimi krvnimi telesi, povzročajo njihovo skepljenje, aglutinacijo, kar ima nevarne posledice za ves krvotok. Zato more biti v krvi vsakega posameznika le tista vrsta aglutinina, ki nima vrstnega učinka na rdeča krvna telesa. S poljubnim prenosom krvi pa je dana možnost, da se srečajo aglutinin in njemu ustrežajoča rdeča krvna telesa in nastane skepljenje. Da se izvrši prenos krvi brez nevarnosti za bolnika, je preje treba ugotoviti krvni skupini dajalca in sprejemalca krvi. Kadar pripadata oba isti krvni skupini, je transfuzija krvi med njima vedno mogoča. Razen tega more darovati kri pripadnik skupine O poljubnim bolnikom, pripadniki skupin A in B pa bolnikom skupine AB. Da se zagotovi uspešna transfuzija krvi, uporabljajo po bolnišnicah običajno stalne krvodajalce vseh krvnih skupin. Krvodajalce zdravniki temeljito preiščejo, ker ne smejo imeti bolezni, ki bi se mogla prenesti s krvjo na bolnika. Med take bolezni spadajo predvsem jetika, lues in

malarija. Življenje krvodajalcev pa je izredno težko, ker so njihove nagrade jako nizke. Poleg tega ne smejo darovati krvi več kot enkrat na mesec, in to le 500 cm³, ker bi sicer sami popolnoma oslabei. Žalostna resnica za današnje čase je, da človeštvo po enaki ceni plačuje draga peneča se vina, ki nam jemljejo zdravje in življenje, kakor ta čudotvorni, težko darovani sok življenja, ki nas lahko reši izpred duri smrti.

Naj še omenim, da se pripadnost krvnim skupinam podeduje po zakonih dedičnosti. Na podlagi ugotovitve krvnih skupin matere, otroka in doživnega očeta, moremo tega v nekaterih primerih razbremeniti vsake krivde. Nikoli pa ne moremo na ta način z vso gotovostjo ugotoviti pravega očeta.

Številčno razmerje pripadnikov štirih krvnih skupin je pri raznih narodih zelo različno. Pri nas pripada 40% prebivalstva krvni skupini O in približno ravno toliko skupini A, 15% skupini B in 5% skupini AB.

Kri kot tekočina, neprestano krožeča po vsem našem telesu, izpolnjuje v veliki meri vlogo posredovalca med organi. Ona zamore uravnati in izenačevati temperaturo med različnimi deli telesa. Najvažnejši pomen krvi kot posredovalke med organi pa je njeno sodelovanje z žlezami z notranjim izločevanjem. To so žleze, ki ne izločajo svojih proizvodov iz telesa, temveč naravnost v kri. Izločnine teh žlez imenujemo hormone. So to snovi, ki uravnavajo najčudovitejše življenske procese in skupno z živčevjem sestavljajo posamezne organe v harmonično celoto. Te vplivajo tudi na rast človeka, na spolni razvoj, na njegovo duševnost. In zopet nam služi kri kot zvesta in poslušna prenašalka hormonov na tiste kraje telesa, kjer so potrebni.

Ni ga organa, ki ne bi potreboval krvi za svoje delovanje. Povsod mora biti navzoča, povsod pripravljena vršiti svoje poslanstvo. Toda potreba po krvi je večja zdaj tu, zdaj tam. Ker pa moramo varčno gospodariti z njo, jo moramo umno in po potrebi razdeljevati po telesu. Nikjer je ne sme biti preveč, nikjer premalo.

Med prebavljanjem se poveča zahteva prebavnih organov po kisiku, ker morajo opravljati naporno delo. Mora se povečati njihov dotok krvi, ki zagotovi potrebno količino kisika in sprejema v ozkem črevesu raztopljeno hrano, s katero preskrbuje vsa tkiva in celice. Na račun prebavnih organov so seveda drugi deli telesa slabše preskrbovani s krvjo. Posledica manjšega dotoka krvi v možgane je znana utrujenost in zaspanost po kosilu in večerji. Kadar duševno delamo, morajo biti možgani dobro preskrbljeni s krvjo. Že pri računanju enostavne matematične naloge so opazili povečan dotok krvi v možgane. Pri težkih telesnih delih ali pri športu pa moramo zadostiti veliki potrebi mišičja po kisiku. Krvne žile, ki vodijo vanj, se razširijo in ga kar preplavijo s krvjo. — Vse to smotreno razdeljevanje krvi po potrebi organov vrši popolnoma reflektorično, neodvisno od naše volje, predvsem živčevje.

Na koncu sem. Pogovorili smo se o krvi, o tem neusahljivem studenčku življenja. Spoznali ste najzlahtnejšo tekočino na svetu in njeno neprecenljivo vrednost za naše življenje. Zdaj šele se resnično zavedamo njenega pomena za poedince kakor tudi za vse narode. Ne prelivajmo je torej po nepotrebem, spoštujmo življenje vsakega posameznika in vseh narodov!

B. T.

MUHA — NAŠ SOVRAŽNIK

Dve stvari, tako pravi pregovor, nam v življenju ne ostaneta prihranjeni: smrt in davki. Naravoslovci bi dodali še tretjo: muhe. Ob sončnih oknih posedajo in lačne brenče in brne nad jedilno mizo; to so muhe, ki so neizbežen del našega življenja v vročem letnem času, večina nas se je že spoprijaznila z njimi.

Toda to brezbriznost do njih plačujemo dražje, kakor se nam zdi. Plačujemo jo s koleri in vraničnim prisadom, s tifusom, trahomom, tuberkulozo in z večinoma še nerazjasnjeno poletno grižo naših dojenčkov. *Musca domestica*, hišna muha, je eden naših naj-

hujših sovražnikov, ki mu dajemo zatočišče v svojih domovih.

Hišna muha prične svoje življenje kot drobčkano jajčece, ki je mnogo manjše kakor glava bučike. Samica ga znese v kupček gnoja ali med kakršne koli gnijoče odpadke. V 24 urah izleze iz njega prozorna, breznoga ličinka. Preden je potekel 1 dan, zraste ta tako hitro in do takšne velikosti, da neprožna koža ne more več držati telesa in zato počí. Ogrc zleze iz nje in dobi novo kožo. Trikrat v ravnem tolikih dneh se izvrši to luščenje stare kože, četrty dan pa ličinka, katere prozorna barva se je spremenila v motnobelo, zapusti svoje hranišče in se zakoplje v zemljo.

Med tem približno tridnevni bivanjem v zemlji se tvorijo v bubastem ovoju pisano telesce, šest nog, obe z žilami prepreženi krili in facetni očesi — precejšna sprememba v tako kratkem času. Buba počne in dorasla muha izleze iz nje. Privrta se navzgor in pride na sončno svetlobo. Ko sta njeni krili dovolj močni in suhi, je pripravljena živeti svojih 8—10 tednov.

Razvoj muhe iz jajčeca do dorasle živali ni trajal niti deset dni in ta dorasla žuželka je zmožna takoj ploditi se naprej. Če je samica, bo skoraj gotovo v manj kot enem tednu zlegla prvo kopico jajčec — sto ali še več. To se ponavlja v presledkih desetih dni. Zaradi hitrosti in velikanske rodovitnosti hišne muhe bi zavzela ta svojat ogromne izmere, če ne bi bilo njeno pomnoževanje zavrto. Devet generacij v času od srede aprila do septembra je povprečno precej. Nasledniki ene same dvojice hišne muhe bi dosegli v tej dobi, če bi ostali vsi pri življenju, astronomično število 335,923.200.000.000 muh.

Ljudem, ki se jim rado gnusi, nudita življenje odrasle muhe kakor tudi njena mladost zelo neokusno sliko. Njena glavna skrb je živeti. Gnjičje odpadke ali drugo nesnago uživa z enako naslado kakor sladkor na mizi ali v jedilni šrambi. In od ene vrste hrane zleti neposredno na drugo, kar je z ozirom na njeno zelo specializirano anatomijo in fiziologijo precej vznemirjajoče dejstvo.

Prvič je njeno telo na gosto pokrito s finimi dlačicami. Podobne dlačice ima tudi na krilih in nogah. Na ta način je muha opremljena z najboljšim »vselovskim« orodjem. K temu pride drugič še izredni ustroj njenih nog. Vsaka noga je opremljena s kosmom lepilnih las, s katerimi muha tako spretno premaga gladke, polirane ploskve in s telesom navzdol koraka po stropu; te dlake imajo pa tudi to lastnost, da naberejo mirijade kali in jih tudi prenašajo.

Poleg tega so sestavljeni ustni deli hišne muhe iz dvojice mehkih, mesnatih krpic na koncu njenega rilčka. Žvečilnih organov nima. (Muhe, ki grizejo človeka pri soparnem vremenu, niso navadne muhe, temveč brencelji). Zato se muha more hraniti s sladkorjem le na ta način, da ga poprej omehča. V ta namen spusti skozi rilček kapljico tekočine, ki izvira od njene zadnje prebavljene jedi. To je tisti gnusni posel, ki ga opravlja muha na naši jedilni mizi, kadar se zdi, da hoče raziskovati škatlo za sladkor. Tiste izločene kapljice, pomešane z izločinami žuželke tvorijo tako zvane »mušje odpadke«, nad katerimi se vsaka gospodinja toliko jezi.

Taka je torej življenjska pot muhe, bitja, rojenega in doraslega v nesnagi in gnoju, ki je na edinstven način zmožna, da to umazarijo tudi vsepovsod raznaša. Nevarnosti, ki jo nudi muha ljudem, ni mogoče preceniti. »V laboratorijih je dokazano, da prenaša muha trideset različnih bolezenskih klic...«, pravi dr. L. O. Havar, entomolog javne zdravstvene službe Zedinjenih držav. Tudi drugi zdravniki in pisatelji so že nešteto krat omenjali v zdravniških listih veliko nevarnost, ki jo povzroči muha z ozirom na ljudsko zdravje. S skrbnimi preiskavami so dognali, da nosi ena sama muha lahko na svojem kosmatem telesu do 5 milijonov bakterij in da more z njimi okužiti celo gospodarstvo.

Kaj naj storimo proti temu sovražniku? Odgovor se glasi, da lahko že posameznik dovolj napravi; če se pa strnejo cele občine, se da doseči še več. Muhe potujejo. Pred kratkim so napravili v Italiji poskuse in ugotovili, da poleti do 20 kilometrov muhe prav nič ne oslabijo. Zaradi tega nima nobenega smisla, če napovedo prebivalci enega mestnega dela muham boj, medtem ko je v oddaljenosti nekaj kilometrov zbirališče gničjih odpadkov ali odprta gnojna jama, kjer se muha plodi v milijardnem številu. Starokopitna stranišča bi morala biti zamrežena, greznice pa bi morale biti dovolj globoke, da ne bi gnoj pronical na svetlo. Vsi prebivalci mest, trgov in vasi bi morali složno delati, da bi odvrnili to nevarnost. Zaboji za smeti bi morali biti iz kovine in se dobro zapirati. Mesta bi morala smeti sežigati, ne pa odlagati na poljubnih krajih v bližini prebivališča ali pa celo v njem. Neumorno bi morali zatirati muhe, ki so prišle v hišo. V ta namen so prav dobri staromodni mušji pokalniki, različni s klejem namazani papirji, brizgalke itd.

Posebno jeseni bi morali to delo opraviti prav temeljito. V tem času zležena jajčeca prezimijo in omogočijo od leta do leta razploditev muh.

Seveda ima *musca domestica* — kakor vsako drugo bitje pod soncem — svoje naravne sovražnike. Te sovražnike bi morali kot svoje požrtvovalne zaveznike v boju proti muham z vsemi sredstvi podpirati. Varovati bi morali pajke, ki so najuspešnejši zatiralci muh, ravnino tako krastače, kuščarje in močerade. Posebno pa bi morali ščititi ptice. Neizmerno je število muh, ki jih uničijo lastovke, ali število jajčec in ličink, ki jih pogoltnejo kobilarji, sinice in brglezi. Trosenje živeža pticam pozimi in pripravljanje vališč spomladi so že važni koraki v boju zoper muhe.

VEČ SKRBI ZA NAŠE SADJARSTVO

Po popisu iz leta 1940. imamo v Ljubljanski pokrajini nastopno število sadnih dreves:

Pleme:	Štev. rodnih dreves	Štev. mladih dreves	Skupaj:
Jablane	360.340	248.789	609.129
hruške	175.347	98.277	273.624
slive	219.705	132.202	351.907
češnje	56.587	37.477	94.064
višnje	909	918	1.827
breskve	18.041	10.477	28.518
marelice	3.220	2.506	5.726
orehi	44.472	40.303	84.775
	878.621	570.949	1.449.570

Iz pregleda se prepričamo, da imamo prav lepo število sadnega drevja, zlasti mladega, kar kaže, da smo se v zadnjih letih poprijeli sadjarstva. Škoda pa je, da se pri sajenju novih nasadov še vse premalo pazi na izbiro za kraj primernih sadnih sort in še vse preveč zanemarja starejše rodeče sadno drevje.

Sadni pridelek bi bil lahko na lepo število sadnih dreves izdatno večji in boljši, če bi se naši sadjarji ravnali po navodilih in nasvetih oblasti in se bolj oklenili svoje sadjarske organizacije, ki je v 20 letih veliko storila za izboljšanje in napredek sadjarstva.

Sadimo prave sorte!

Vsako sadno pleme ima obilo sort, ki se razlikujejo med seboj ne samo po plodovih, marveč tudi po različnih lastnostih glede rasti, zdravja, občutljivosti za podnebje, lege, zemlje, škodljivcev itd. Mnogo neuspehov v sadjarstvu moramo pripisati nepoznanju primernih in za kraj sposobnih sadnih sort. Naši sadjarji so sadili in pogostoma še sade za svoje kraje neprimerne sadne sorte, pogostokrat pa sade sadno drevje, ne da bi vedeli, katere sorte je.

Da ne bomo v tem pogledu več grešili, se moramo ravnati po sadnem izboru, ki deli našo pokrajino v tri predele ali okrožja: ljubljansko, dolensko in kraško.

Za ljubljansko okrožje, ki obsega ljubljanski okraj, so določene nastopne sorte:

Glavne sorte: Baumanova renetta, šarlamovski, gdanski robač.

Prav dobre sorte: kardinal, ontario. Sorte za posebne razmere: landsberška renetta, Boikovo jabolko, kanadka.

V dolenskem okrožju bomo sadili: Glavne sorte: kanadka, Baumanova renetta, ontario.

Prav dobre sorte: dolenska voščenska, londonski peping, jonatan, kardinal.

Sorte za posebne razmere: mošanekar, krivopecelj, boskopski kosmač, šarlamovski, zlata parmena.

Nastopni sadni izbor pa je določen za kraško okrožje:

Glavne sorte: Boikovo jabolko, šampanjska renetta.

Prav dobre sorte: Baumanova renetta, krivopecelj, prinčevo jabolko, ontario.

Sorte za posebne razmere: zlata parmena, šarlamovski, gdanski robač, mošanekar.

Od navedenih sadnih sort pa tudi ne uspevajo v vsakem kraju vse enako dobro, zato izbiramo zopet samo tiste, ki v poedinih krajih najlepše rasto, redno rode in so za boleznin škodljivce najmanj občutljive.

Taka stara drevesa morajo iz sadovnjaka!

Oskrbujmo sadno drevje!

Čeprav smo dobili leta 1939. uredbo o čiščenju sadnega drevja in zatiranju sadnih škodljivcev, je pri nas še vedno mnogo sadovnjakov, ki nudijo kaj žalostno sliko in pričajo o malomarnosti lastnikov ter delajo sramoto slovenskemu sadrstvu.

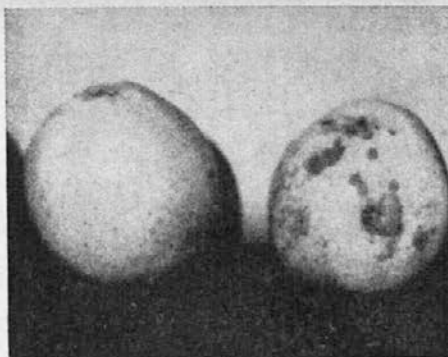
Koliko je v naših sadovnjakih polsuhih, trohnelih in propadajočih starih dreves! Koliko je rakovih debel in vrhov, po zalubnikih, zavrtacih, krvavih ušeh, kaparjih in drugih škodljivcih napadenih in pokvarjenih sadnih dreves, ki jim ni več pomoči, ki delajo v sadovnjakih le napotje in so gojišča raznih bolezni in škodljivcev. Njih delež je edino še ogenj.

Če se ozremo po mlajših, večinoma pregozstih nasadih, opazimo v zgoščenih vrhovih suhe in polomljene veje in gnijoče štrclje.

Našemu sadnemu drevju gotovo ni ne v korist ne v okras hrapavo in odmirajoče lubje niti z mahovi in lišajem porastle veje in debla. V tem okrasju so nešteta gnezdišča in skrivališča mnogovrstnih sadnih zajedavcev ter gojišča raznih bolezni. Ne čudimo se, če je naše sadje jeseni tako črveno in grintavo.

Kakor hitro odpade listje in dopušča vreme, pohitimo v svoje sadovnjake, odstranimo z njih, kar je doslužilo, ter razredčimo pregozste vrhove. Ostrgajmo z vej star lub, mahove in lišaje.

Na ta način bomo dobili čiste, zračne in svetle sadovnjake, v katerih se bodo drugi kulturni ukrepi: škropljenje in gnojenje, bolj izplačali.

Po škruplu napaden in zdrav sad

Boj sadnim škodljivcem in boleznim!

Sadno drevje ima obilo sadnih škodljivcev in bolezni. Izmed vseh škodljivcev napravijo največjo škodo jabolčni zavijač. »Črvi« v jabolkih in hruškah so gosenice jabolčnega zavijača ali jabolčnega tončiča, majhnega, svetlorjavega metuljčka, čigar samice odlagajo ob lepih junijskih in julijskih večerih jajčeca na mlade plodove. V 14 dneh se izležejo gosenice poltne barve, ki se navadno pri muhi zarijejo v sredino plodu. Vhodna luknjica se kmalu zaraste in se na plodu niti ne pozna, da je v njem »črv«, ki razjeda meso in pečke.

V dobrem mesecu gosenice dorastejo, prtvrtajo plod in se zabubijo v razpokah na deblu. V avgustu se izmota iz hube metuljček, ki takoj leže drugi zarod. Ta dela večjo škodo, ker ga je več kot prvega in manj plodov.

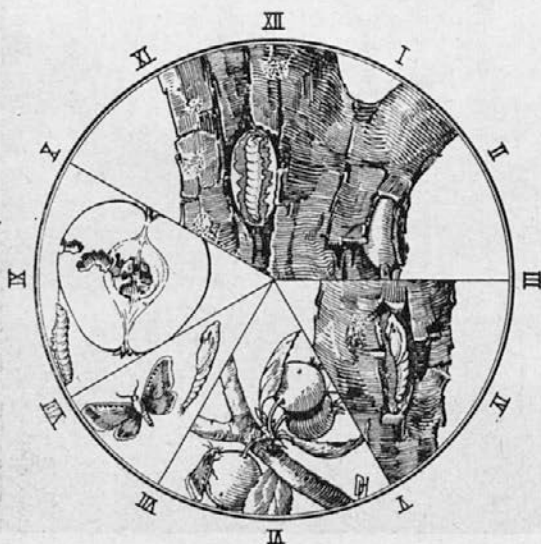
Mnoge gosenice dorastejo prej, preden sadje dozori. Izležejo iz sadja in prezimijo v skrivališčih na drevju. Mnogo gosenic pa odpade s sadjem vred z drevesa, dosti jih odnesemo z navidezno zdravim sadjem v zimske shrambe, izležejo in si poiščejo v kaki špranji prezimovališče.

Iz opisanega življenja tega škodljivca je razvidno, da ga uspešno zatiramo, če sproti pobiramo vse odpadlo sadje in ga pokrmimo prašičem.

Veliko zavijačev lahko ujamemo v pasove iz valovitega papirja, slame ali lesne volne, ki jih opašemo v juniju okrog debel. V juliju pobereemo nastavljen pasove, jih sežgemo in nastavimo nove za drugi zarod. Mnogo zavijačev pokončajo ptice pevke, zlasti sinice.

Najuspešneje pa zatiramo tega škodljivca, ki uniči letno do 30 % našega sadnega pridelka, s poletnim škropljenjem.

Kakor je jabolčni zavijač najhujši sadni škodljivec, tako je škrup ali fusikladij najnevarnejša glivična bolezen.

Jabolčni zavijač

Pravilno gnojenje sadnega drevja

Na zgornji strani mladih listov se pojavijo rjavkaste in črnkaste lise, ki so vsak dan večje. Obbolelo listje začne odpadati že v poletju. Na hruškovem drevju se pojavi škrlup tudi na mladikah.

Prav tako kakor liste in mladike napada tudi plodove. Če se pojavi bolezen zgodaj, ko so plodovi še drobni in zeleni, okrné in nezrelí odpadejo. Ako pa napade škrlup že razvite plodove, jih sicer ne uniči, pač pa zelo skvari. Kjer se glivica naseli, nastanejo na plodovih večje ali manjše hraste, hruške pa razpokajo in olesene. Da škrlupasto sadje ni za prodajo, je na dlani. Pa tudi za domačo rabo ni dosti vredno.

Jabolčnega zavijača in škrlup, ki povzročata v našem sadjarstvu največjo gospodarsko ško-

do, zatiramo najuspešneje z letnim škropljenjem. Letno škropljenje izvršujemo spomladi, preden začne drevje cvesti, in po cvetju v poletnih mescih. Škropljenje pred in neposredno po cvetju omejuje širjenje škrlupa, z nadaljnjim škropljenjem pa zatiramo tudi jabolčnega zavijača.

Prvo škropljenje, pred cvetjem, izvršimo z 2 % bakrenoapneno brozgo, preden se pokažejo zeleni lističi. Za to škropljenje lahko uporabimo 2 % žveplenoapneno brozgo, zlasti za koščičasto sadno drevje, ker je nežnim popkom (lističem) manj nevarna kakor bakrenoapnena brozga.

Drugo škropljenje izvršimo takoj po cvetju z 2 % žveplenoapneno brozgo, ki ji dodamo na 100 l škropiva 300 gramov apnenega arzenjata (arezin), ki uniči prvo zalego jabolčnega zavijača.

Naslednje škropljenje, po cvetju, izvršimo 2—3 tedne po prvem z 2 % žveplenoapneno brozgo, ki ji dodamo na 100 l škropiva 400 g apnenega arzenjata (arezina).

Da se škrlupa in jabolčnega zavijača bolj gotovo ubranimo, izvršimo dva do tri tedne po drugem škropljenju še tretje z enakim škropivom kakor drugo. Namesto žveplenoapnene brozge in apnenega arzenjata lahko škropimo s 1/2 % nosprazitom.

Mnoge druge sadne škodljivce, ki prezimujejo na drevju, zatiramo z zimskim škropljenjem in sicer s 7—8 % drevesnimi karbolineji ali 15—20 % žveplenoapneno brozgo.

Obiranje in sortiranje sadja

Koščičasto sadno drevje, zlasti slive, ki jih pogostokrat napadajo zelo škodljivi kaparji, škropimo le s 4—6 % drevesnimi karbolineji ali s 15 % žvepleno apno brozgo.

Da pa bo zimsko škropljenje kaj zaleglo, moramo spraviti sadovnjake v red, kakor to zahteva uredba o čiščenju sadnega drevja.

Pravilno škropljenje pa ne uničuje samo sadnih škodljivcev, temveč pospešuje tudi rast, zboljšuje zdravje drevja, povzroča enakomerno brstenje, daje zdravo listje in sadje, spomladi pa zadržuje cvetenje, kar je za naše kraje zlasti velike važnosti.

Sadnemu drevju več hrane!

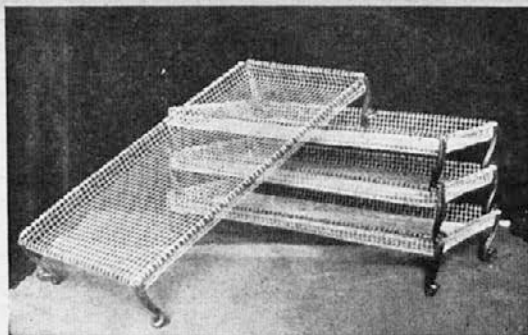
Povsem bi bilo napačno, če bi se zanašali samo na škropljenje, pri tem pa pozabili na redno in izdatno gnojenje. Žalostna je resnica, da imamo pri nas še vedno do 70 % sadnega drevja, ki trpi zaradi pomanjkanja hrane in ni bilo še nikoli pravilno in zadostno gnojeno.

Škropljenje in gnojenje sta kulturna ukrepa, ki se med seboj izpopolnjujeta in sta odločilnega pomena za doseg večje rentabilnosti naših sadovnjakov.

Za sadno drevje sta najboljša dober in prelehan hlevski gnoj in predelan kompost, ki ju potrosimo jeseni po celem sadovnjaku ali vsaj v kolobarjih pod kapom. Če gnoj zakopljemo, še bolj zaleže.

Če nimamo gnoja in komposta, gnojimo v zgodnji spomladi z gnojnico, ki ji primešamo na vsakih 100 l kake 3—4 kg pepela in nekaj kg superfosfata.

Od umetnih gnojil je najprikladnejši nitrofoskal. Poleg posebnih redilnih snovi vsebuje tudi apno, ki je sadnemu drevju nujno potrebno. Za odraslo drevje je treba 4 do 6 kg tega gnojila, ki ga spravimo v zemljo jeseni ali vsaj pozimi.

Lese za sušenje sadja v štedilniku

Sadju več pažnje!

Čeprav se je v zadnjem času mnogo govorilo in pisalo o pravilnem in pravočasnem spravljaju, sortiranju in shranjevanju sadja, se še vendar dogajajo velike napake, ki manjšajo in kvarijo pridelek in seveda tudi dohodke, ki bi jih bili sadjarji deležni, če bi znali in hoteli s sadjem prav ravnati.

Prezgodaj obrano, nezrelo sadje je slabega okusa, neugledne zunanosti in je za shranjevanje in trgovino manj vredno. Ker ima premalo sladkorja, ne da niti dobrega in trpežnega sadjevca.

Jesensko sadje lahko obiramo nekoliko prej, preden popolnoma dozori, ker se potem dalj časa drži. Zimsko sadje pa pustimo na drevju, da popolnoma dozori.

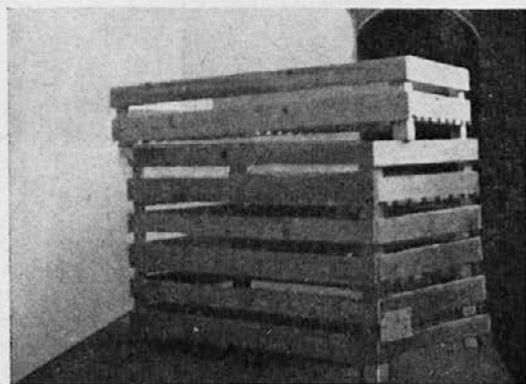
Sadje obiramo z roko ali obirači in ga polagamo v košare ali posebne zaboje iz letev. Sadja ne brišemo, da bi se lepše svetilo. S tem odstranimo voščeno prevlako, ki varuje sadove pred gnilobo in premočnim izhlapevanjem.

Zdravo in razbrano sadje spravimo kolikor mogoče kmalu v shrambo.

Klet ali prostor, kamor spravimo sadje, naj ima kolikor mogoče enakomerno nizko toploto. Najboljša je shramba, v kateri ni pozimi pod 2°, jeseni in spomladi ne nad 8° C toplote. V pretopli shrambi sadje prehitro zori in postane kmalu moknato. Če je shramba presuha, sadje preveč izhlapeva, vene in se zgrbanči. V prevlažni shrambi sadje rado gnije. Zračne vlage naj bo v shrambi 75—85 %. Toploto nam kaže toplomer, vlago pa vlagomer. Obe pripravi sta v sadnem skladišču nujno potrebni.

Če je shramba presuha, jo zračimo v vlažnem vremenu ali poškopimo tla s čisto vodo. Če je prevlažna, potrosimo po tleh ali po nalašč pripravljenih deskah nekoliko neugašene apna.

Zrak naj bo v sadni shrambi vedno čist in svež, kar dosežemo z rednim zračenjem.

Lese za vlaganje sadja

Ker se sadje kaj rado navzame tujega vonja, je najbolje, da ne hranimo v sadnih shrambah pridelkov in predmetov, ki imajo kak vonj. V sadni kleti naj bosta največji red in snaga.

Ker sadje na svetlobi hitreje dozoreva, naj bodo sadne shrambe temne. Okna imejmo zadržana in jih odpirajmo le takrat, kadar sadje prebiramo ali klet zračimo.

Sadje razvrstimo po policah, ki so razvrščene ob stenah, pa tudi po sredi. Police naj bodo okrog 75 cm široke ter 35—40 cm druga med drugo.

Še pripravnejše so lese, ki jih napolnimo s sadjem in postavimo drugo nad drugo. Lese so zlasti pripravne, ker jih lahko prestavimo na bolj vlažen ali suh prostor, če je potreba, pa tudi sadje laže prebiramo.

Večje količine sadja shranjujemo v tako zvanih holandskih zabojih, ki drže po 30 kg sadja. Ti zaboji so iz lat in tako prirejeni, da jih lahko vlagamo drugega na drugega.

Sušimo sadje!

Dokler ne bomo imeli dovolj dobrih sadnih shramb, je potrebno, da si kolikor mogoče dosti sadja nasušimo. Suho sadje je najenostavnejši in najcenejši sadni shranek, v katerem si ohranimo vse hranilne snovi. Suho sadje je prav odlična hrana za bolnike in okrevaljoče, z njim lahko izdatno izboljšamo našo prehrano, zlasti pa z njim nadomestimo pomanjkanje sadja v slabih sadnih letinah.

Ob ugodnih sadnih letinah gre pri nas v izgubo na tisoče centov sadja, bodisi da se gnije ali drugače propade.

V zadnjem času se je sezidalo pri nas že lepo število sadnih sušilnic, vendar pa je vse to še odločno premalo. Dokler ne bo v vsaki vasi vsaj ena sadna sušilnica, ne bo ustrezno dobri stvari.

Tam kjer ni sadnih sušilnic, je treba sušiti sadje doma bodisi v pečicah, v štedilnikih in v krušnih pečeh. To je sicer zamudno in počasno delo, vendar moremo pri dobri volji posušiti vse odvišno sadje. Da gre delo lepše in hitreje od rok, si napravimo potrebne lese.

Pri sušenju naj bodo zasloni pri pečicah in pečeh nekoliko odprti, da lahko odhaja vlaga.

Če sušimo sadje na pečeh in na štedilniku po izvršeni kuhi, ga pokrijemo na lesah s tančico ali gosto mrežo in s tem obvarujemo pred nadležnimi muhami.

Nauk o sodobni prirodni in higienski prehrani nam je pokazal, da ni sadje za človeka samo nekak priboljšek, nekaka poslastica, ampak važno in zelo zdravilno živilo bodisi presno, suho ali predelano v razne shranke. Jejite več sadja, pa boste zdravi, je klic vseh pobornikov sodobne higienske prehrane.

Da pa bomo imeli vsi in ob vsakem času dovolj in po zmernih cenah tega odličnega živila, moramo naše sadjarstvo izboljšati, da bo v vsakem oziru ustrezalo sodobnim potrebam in zahtevam.

Sadna sušilnica

NEIZVESTNI STRUPI

Če beremo v različnih prirodoslovnih knjigah ali najdemo v kronikah zabeleženo smrt visokih osebnosti po zastrupljenju, potem naletimo včasih na imena, ki označujejo strupe, ki so nam pa popolnoma tuji. Večkrat se je torej smatralo, da so bili to strupi, ki so nam modernim ljudem docela neznani in zaradi tega lahko nastanejo krivi sklepi, da so imeli namreč ljudje preteklih časov obsežnejša toksikološka znanja, kakor jih imamo danes.

V mnogih takih primerih moramo pri opisu učinka strupa vzeti v obzir, da je kronist nekoliko pretiraval, tako na primer pri namišljeni zastrupitvi Aleksandra Velikega. Po njegovi smrti so pripovedovali, da je bil odstranjen s pomočjo tako zvanega »macedonskega strupa«. Po neki Stiks se je imenovalo to sredstvo tudi »stiksova voda«. Njegove lastnosti nam opisujejo na prav pustolovski način: bil je strup bolj mrzel kakor železo in njegov učinek je bil tako močan, da je razjedel vsako posodo; le v konjskih ali oslovskih kopitih so ga lahko shranjevali. K temu proizvodu fantazije si lahko prihranimo svoje stališče.

Iz nekega sklepa senata v starem Rimu izvedemo, da so trgovci, ki so lahkomišlno prodajali »buprestis«, bili ravno tako kakor prodajalci drugih strupov kaznovani s smrtjo. Po Nikandru (grški zdravnik, pisatelj, l. 150. pred Kr.) je bila »buprestis« neke vrste muha, ki so jo žrle krave na paši obenem s travo, kar je povzročilo pri živalih napihenje telesa in razjedenje želodca. Katera žuželka je bila pri tem mišljena, ne moremo točno ugotoviti. Z veliko verjetnostjo pa jo prištevamo lahko k vrsti »mylabris«. Strup teh živalic je kantaridin. Tudi Luizo Strozzi so spravili na drugi svet z zastrupitvijo z »buprestisom«. Poročilo, napravljeno ob raztelesenju tega primera, pravi, da so našli v želodcu preluknjano mesto, s temno hrasto premera dveh centimetrov na njem. Je pa veliko vprašanje, če je bil ta umor res umor s strupom; z ravno tako upravičenostjo bi lahko trdili, da je bil to razjedajoč želodčni tvor, ki je povzročil vnetje trebušne mreže.

Plinij nam poroča v svojem prirodoslovlju o neki rastlini »ophiusa«, ki pripravljena kot pijača povzroči pri človeku takšen strah pred kačami, da tisti, ki so jo zavžili, od strahu umro. To pijačo so uporabljali v Egiptu kot kazen za roparje templjev. Ali naj priznamo pri teh zastrupljenjih strah kot vzrok smrti, to pustimo neodločeno. Značilno pa ostane zastrupljenje, ki povzroča motnje čutov in razburljivo stanje. Te znake najdemo pri

zastrupljenjih z rastlinami iz vrste razhodnikov ali pasjih zelišč. Tako pa je »hyoseyamus muticus« v Egiptu zelo razširjena rastlina. Že 0.06 gr iz izvlečka korenine te na alkaloidnih zelo bogate rastline povzroča čutne motnje, strah in motnje zavesti. V tem primeru lahko z gotovostjo smatramo »ophiuso« za »hyoseyamus muticus«.

O Neronu vemo, da je dal usmrtiti svojega brata Britanika s strupom. Potem ko se je poskus trikrat ponesečil, je ukazal skuhati strup iz hokuste, v tistih časih najbolj znane zastrupljevalke, in dal vsako sestavino preskusiti na učinek. Kakor pripoveduje Sueton (rimski zgodovinar, 75—130 po Kr.), je preskusil pripravek najprej na kozlu, ki je po užitju strupa živel še pet ur. Nero je zapovedal strup z nadaljnjim kuhanjem še bolj okrepiti in ga je dal mlademu prašiču, ki je takoj nato poginil. Na podlagi tega živalskega poskusa lahko sklepamo, iz česa je bil sestavljen ta pripravek. Zdi se, da so bile uporabljene glavice maka, skuhane s sokom trobelike ali pikastega mišjaka. Koze imajo namreč veliko strpljivost napram opijevim alkaloidom. Kozel je ostal pri prvem poskusu živ, ker je sestajal strup v glavnem iz maka; ostal bi tudi prav gotovo pri življenju, če ne bi čez nekaj časa pričel delovati koniin trobelike.

Včasih so krožili tudi strupi pod nekim posebnim ali pa skritim imenom. Nekateri so dobili tudi svoje ime po zastrupljevalcu ali kraju njihovega izdelovanja. Če nam v takih primerih zgodopisci opisujejo znake zastrupljenja, potem prav lahko ugotovimo naravo uporabljenih strupov.

K strupom s prikritim imenom prištevamo strup »requiescat in pace«, ki ga je uporabljal Filip II. in, kakor se zdi, z njim zastrupil dona Karlosa. Po znanih zapisanih telesnih pojavih, ki so nastali na smrtni postelji mladega zastrupljenca, lahko brez nadaljnega sklepamo, da je bil zastrupljen z arsenom. Delovanje z zastrupljanjem, ki ga je uganjal ta španski kralj, je bilo, kakor vse kaže, precej znano. Papež Sikst V. piše španskemu poslaniku: »... na Vašem dvoru se bojim samo »requiescat in pace«...«

O strupih v renesančni dobi nam zgodovinarji in kronisti tudi ne omenjajo, kako so bili sestavljeni, temveč imenujejo le enega, običajno »aqua Tofana« ali »acquetta di Napoli«. Ta strup nam popisujejo kot brezbarven, brez vonja in brez okusa. Iz tega opisa kakor tudi iz orisov pojavov pri zastrupljenju: bolečine v želodcu, gnus pred jedili, telesna

slabost, shujšanje, vročica itd., lahko sklepa-
mo, da je šlo za raztopino arzenikove kisline.
Domnevo abéja Gaglianija, da je bil sestavljen
ta strup iz opija in španskih muh, je treba
zavreči, ker ti dve snovi nista brez okusa,
poleg tega je opij tudi rjave barve. Krog
odjemalcev Tofane je moral biti zelo velik,
kajti v rokah imamo dokaze, da je ta nečlo-
veška žena pošiljala svojo »vodico« tudi izven
mesta Neaplja in sicer kot »mano sv. Nikolaja
iz Barija«; steklenice so imele — kakor v
posmeh — na eni strani listek s sliko tega
škofa. Zdi se skoraj, da je bilo ime Tofana bolj
ime firme, ki je pri zločinskih elementih tak-
ratnih časov veljalo kot jamstvo za vrednost
strupene robe; kajti v teku 100 let so ugotovi-
li tri zastrupljevalke, ki so se baje imenovala
Tofana; leta 1633. ena v Palermu, druga leta
1660. v Rimu in tretja leta 1730. v Neaplju.
O zastrupljevalki, ki je bila v Palermu na
smrt obsojena, vemo, da se je imenovala Teo-
fania di Adamo; po njej so se imenovala skoraj
gotovo tudi vse ostale strupene raztopine
v takratni dobi »aqua Tofana«.

Hišni strup rodbine Borgijev »kantarela«
je bila gotovo tudi neka arzenova spojina, naj-
brž arzenik. »Strup je bele barve in se sveti
kakor prah kararskega marmorja«, nam ga
opisuje Gobineau v svoji »Renaissance«.

Francoski »poudre de succession« (nasled-
stveni prašek) je bil najbrž tudi arzenik. —
Včasih so trdili, da je bil ta strup napravljen
iz diamantovega prahu. To je pa nemogoče,
ker diamantov prah ne povzroča nobenih tež-
jih motenj v človeškem ustroju.

V dobi francoske revolucije se je udoma-
čila v Franciji še neka uporaba strupa v zlo-
činske svrhe. Zločince so imenovali po nji-
hovi delovni metodi »endormeurs« (uspaval-
ce); ti so narkotizirali svoje žrtve s ponuj-
nim tobakom za nosljanje in so jih nato orpa-
li. Sredstvo, s katerim so delovali, ni po-
bliže znano, vendar je šlo v teh primerih za
v prah zdrobljena semena kristavca ali svinj-

ske dušice. Alkaloide, ki jih vsebuje ta rast-
lina, vsrka nosna sluznica in povzroči pri
človeku pozabljenje za vse, kar se je zgodilo
pred časom vplivanja strupa.

Cigani uporabljajo včasih neki prašek
»dur«, ki učinkuje omotično in ki ga izdelu-
jejo iz volčje črešnje in kristavca.

O vojvodi Henriku iz Breslaua pripovedu-
jejo, da je bil usmrčen z »benečanskim stru-
pom«. Ta strup so baje namazali na nož, s
katerim si je vojvoda rezal kruh. Ako se ta
zastrupljevalna metoda ujema, potem pride
v poštev kot strup, ki so ga v zadostni množini
neopazno namazali na noževno rezilo, le izvle-
ček iz španskih muh ali sorodne vrste žuželk.
Rastlinski izvlečki, ki vsebujejo alkaloide, bi
na svetlem jeklu vzbujali pozornost zaradi
svoje rjave barve, mineralne strupe bi bilo pa
treba uporabiti v tem primeru le v raztopini
in to pustiti, da se posuši. Vprašanje je, če bi
mogli na ta način spraviti na rezilo potrebno
množino strupa.

K strupom, ki imajo posebna imena ali
naziv v jeziku domačinov Afrike, Azije in Av-
stralije, prištevamo tudi strupe za puščice.
Omeniti je treba predvsem »strelno zelišče«
Maurov ali »bikh« Asamezov. Tega velikega
poglavja praktičnega strupoznanstva prepro-
stih narodov pa v zgoščeni obliki ni mogoče
temeljito oceniti. V splošnem lahko rečemo, da
so znane o pretežni večini samo osnovne tvr-
nine strupov za puščice, medtem ko je nji-
hova kemična narava potrebna še marsikatero
razjasnitve.

Na kratko povzeto lahko rečemo: uporaba
prikritih imen pri strupih ali opojnih sred-
stvih se najde le tam, kjer je zakonodavec
naložil kazni na trgovino ali izdelovanje takih
sredstev. Spomnimo se le na prikrita imena
opojnih strupov tik po svetovni vojni: tako na
»koko« ali »neige« (sneg) za kokain. Če se
taka imena pozneje pozabijo, lahko nastanejo
nesporazumi, ki dajejo včasih povod za krive
sklepe.

Dr. Lojze Brenčič

ZOBJE, ČUVARJI NAŠEGA ZDRAVJA

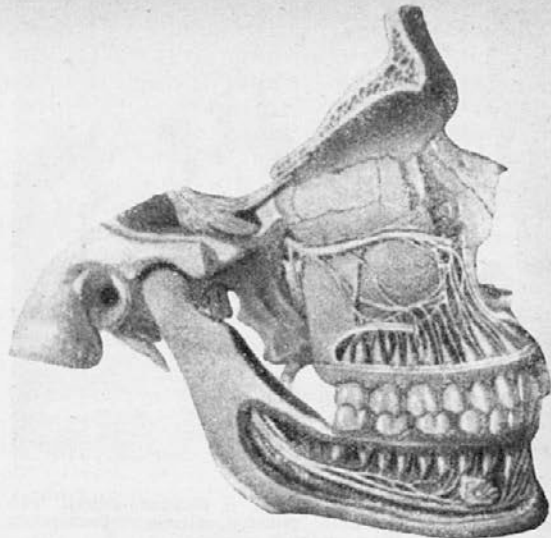
Marsikomu ni znano, da zrastejo človeku
nekateri zobje samo enkrat v življenju in sicer
kočniki. Takoj pa bo to dejstvo razumljivo
vsakomur, če ugotovimo sledeče: mlečno zo-
bovje šteje 20 zob, stalno doraslo pa 32. Torej
zraste 12 zob samo enkrat in sicer so to v
vsaki čeljustnici na vsaki strani po trije koč-
niki. Večkrat se zgodi, da ne posvečamo po-

trebne pažnje prvemu stalnemu kočniku, ki
zraste po navadi okoli 6. leta za mlečnimi
zobmi. Matere, ki pripeljejo deco k zobozdrav-
niku, so večinoma mnenja, da bo zrasel kočnik
še enkrat in so potem zelo razočarane, če so
zamudile priliko, ko bi se bil dal zob še rešiti.
Kajti ravno ta zob je velikanske važnosti, ker
prevzame v obdobju izpadanja mlečnih zob

nase vso težo čeljustnic, ki bi lahko sicer zašle ob pojemajoči opori mlečnega zobovja v krivo rast. Imenujemo ga zaradi tega ključ zobovja in ga je treba očuvati pred predčasnimi okvarami, ker mora služiti v življenju najdalje svojemu gospodarju in je zato najbolj izpostavljen zobni piškavosti. Vzroki te zobne bolezni tiče v nepravilni prehrani človeštva, ki je zaradi pretirane civilizacije zašla že predaleč od narave. S splošnim pomehkuženjem, ki ga prinaša taka napačna kultura, okrnejo tudi zobje, razpadejo predčasno ter ogrožajo v posledici obolenj zobne pulpe tudi splošno zdravje človeka.

Naša hrana je pomanjkljiva v dvojnem smislu: prvič so lahko zaradi polagoma nastopajoče izčrpanosti plodne zemlje in kot posledica manj vrednih in nezadostnih gnojil njeni sadovi že itak sami po sebi slabše kakovosti; drugič pa jih uničuje še industrija sama s svojo neracionalnostjo, kakor se je to dogajalo na primer pred vojno z našim vsakdanjim kruhom. Namesto da bi se uporabljala moka z otrobi vred, ker je znano, da so ravno v takšni zmesi za našo prehrano prepotrebni vitamini kompleksa B, se je propagirala in prodajala najfinejša bela moka za luksuzno pecivo, ki daleč zaostaja za zdravim kmečkim, zmesnim kruhom. Ne glede na to, da tudi za žvečenje ni vse eno, ako nam razpadejo jedila kot pena v ustih, ali pa morajo vršiti naše žvekalne mišice prepotrebno žvekalno delo, ki utrjuje čeljusti in napravlja zobe odpornejše, da se lahko razvijejo v vsej svoji fiziološki sposobnosti in kljubujejo boleznim pulpe ter zobni majavosti. Poslednja je tudi kaj huda nadloga človeštva in je zadeva tem kočljivejša, ker izpadajo predčasno sicer večinoma popolnoma zdravi zobje. Obolenje se tiče namreč zobnic, to je tistih koščtenih predelčkov, kjer tiče zobje v čeljustnicah. Pravega vzroka tej bolezni še ne vemo; nastopa pa večkrat kot posledica drugih konstitucionalnih bolezni kakor sladkorne bolezni, protina itd.

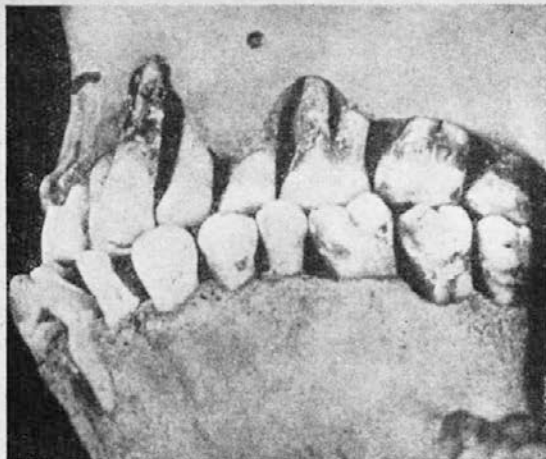
Pri majavosti zobovja so velikega pomena tudi žleze z notranjo sekrecijo, ki so povezane v svojem medsebojnem delovanju. Neka vodilna vloga nad ostalimi žlezami z notranjo sekrecijo pripada možganskemu privesku, imenovanemu hipofiza; pri disfunkcijah te žleze se mnogokrat opaža zobna majavost, ravno tako pri motnjah ščitne žleze (Basedovova bolezen, kretinizem). Z ustrežajočo hormonalno terapijo — hormoni so izločki žlez z notranjo sekrecijo — bi se dalo vplivati torej tudi na potek zdravljenja zobne majavosti, ki ji pravimo s tujim imenom tudi paradentoza. Zobna majavost nastopa tudi kot simptom skorbuta, težkega obolenja na posledicah enostranske prehrane, kjer primanjkuje predvsem vita-

Zobovje je po cevstvu in živčevju tesno povezano z organi človeškega telesa, kar pojasnjuje možnost prenosa bolezenskih klic preko obolelega zobovja v druge dele telesa.

mina C, ki je v svežih plodovih in v vseh vrstah zelenjav, v paradižnikih, krompirju, sadju (oranže, banane, citrone), v sladki papriki, šipkovih jagodah itd. Pomanjkanje vitamina C se opaža zlasti tudi pozimi ali v začetku pomladi, ko ni več na razpolago presnih živil. Pojavlja se ta hipovitaminoza — kakor zovemo taka stanja pomanjkljive prehrane — z vsesplošno utrudljivostjo in potrlostjo, z neveseljem do dela itd. Nastopajo krvavitve iz dlesen, ki jamejo zatekati in rahljati naše zobovje. Hvala bogu, ko nastopi zgodaj spomladi sezona regrata in oranž, s katerimi lahko uspešno pobijamo slične nedostatke. Ako pa ljudje zaradi obolenja črevesja ne preneajo presne hrane, je treba seči po umetnih sredstvih, ki jih je nebroj na razpolago, saj se razne svetovne kemične industrije kar kosajo med seboj in preplavljajo svet s svojimi izdelki.

Profilaksa proti zobnim obolenjem se mora pričeti že pri plodu v materinem telesu na ta način, da zauživajo matere že takoj ob začetku svoje nosečnosti in potem skozi celo trajanje taiste hrano v smislu prej navedenih navodil. Poleg vitamina B in C je priporočljiv v tem stanju predvsem tudi vitamin D in pa rudninske snovi, ki služijo z njim v zvezi presnovi apnenih soli, ki so važne za tvorbo okostja. Rudninske snovi so predvsem v mleku in njega izdelkih (sir, maslo), vitamin D v ribjem olju. Razume se, da je treba nadaljevati s to prehrano tudi v dobi dojenja. Priporoča se, dajati tudi dojenčkom sadne sokove, zlasti če niso hranjeni z materinim mlekom. — Specifično zdravilo proti rahitidi ali angleški bolezni, ki se pa pojavlja šele od dru-

Majavost zcbovja ali paradentoz je pretežno obolenje trdih delov čeljusti. Slika nazorno prikazuje uničenja posrednih zobnic kot posledico te bolezni.

gega polletja naprej, je vitamin D. Ako otroci ne prenašajo ribjega olja, se lahko predpiše viganol v kapljicah v mleku, ker je brez slabega okusa.

Cenjenega bralca je treba opozoriti še na neko okolnost, ki včasih ni znana, da namreč obstajata v glavnem dve vrsti zobobola. Prvič se pojavi hujši zobobol predhodno pri vnetju zobne pulpe; značilnost teh bolečin je, da nastopajo v začetku samo na zunanje dražljaje termične in kemične vrste (mrzlo, vroče, sladko); pozneje boli zob tudi sam od sebe in to zlasti ponoči. Včasih imajo te bolečine značaj nevralgije, tako da pacienti niti ne slutijo, da prihajajo od zoba, in smatrajo prehlad za njih vzrok, ali pa prenesejo bolečine celo v druge organe, kakor na primer uho, ter posetijo zaradi tega zdravnika za ušesa, ki večkrat napoti take primere k zobozdravniku. Zlasti se dogaja to često pri zobeh modrosti, ki so daleč zadaj in ljudje spregledajo začetke piškavosti. Z vložki arzenove kisline zamorimo navadno vnete živce in marsikdo misli, da ga v bodoče tak zob ne more več boleti. Vedeti pa je treba, da zapusti uničenje pulpe zobu večjo ali manjšo invalidnost in da zob z umorjeno zobno pulpo ni več tako odporen kot njegovi zdravi sosedje. Zlasti se to opaža, če zdravljenja korenine ni bilo mogoče natančno izvršiti ali pa, če je pacient takšne konstitucije, da konča vsakršno zdravljenje z vnetjem zobne pokostnice. Vnetja poslednje se lokalizirajo pri kroničnem poteku okrog zobnega vršička, kjer tvorijo tako zvane granulome in ciste, ki pomenijo za nositelja taistih stalno ogrožanje splošnega zdravja po tako imenovani žariščni infekciji. Kot posledica iste se lahko pojavijo razna obolenja sklepov, mišic, srca, ledvic, žolčnega mehurja, oče-

sa itd. O tem se zadnje čase itak mnogo piše in tvorijo tozadevno slabi zobje poleg obolelih drgali (mandljev) glavna izhodišča takega zahrbtnega zastrupljanja človeškega organizma. Pri vnetju zobne pokostnice torej nastopa druga vrsta zobnih bolečin in sicer občutljivost na pritisk in dotik z zateklinami v okolici obolelega zoba. Tudi nenadne bolečine mučijo človeka, zlasti če je prešla infekcija preko zobnega vršička v notranjost čeljustnice. Taki zobje nimajo več živca in vendar lahko povzročajo peklenke muke. Večkrat je živec že v razpadlem, gnijočem stanju, čemur pravimo zobna gangrena, in je popolnoma neobčutljiv in smrdeč, če se ga izvleče. Tu je treba že dolgotrajnega zdravljenja korenine in mnogokrat niti z njim ne pridemo do cilja. V takih primerih moramo poseči po kleščah. Pri sprednjih zobeh pride v poštev morda operativna odstranitev bolnega zobnega vršička.

Hude težave lahko napravijo še zobje modrosti s svojo otežkočeno rastjo, kadar v čeljustnici ni dovolj prostora, da bi lahko nemo teno izrasli. Posledice so lahko tako hude, da pacienti komaj odpirajo usta in bi človek na prvi pogled mislil, da gre za težko obolenje grla. — Tudi vnetja zobne in ustne sluznice povzročajo težka stanja z visokimi temperaturami in nezmožnostjo zauživanja hrane.

H koncu še nekaj besed o ustni higieni! Kakor smo videli iz dosedanjih razmotirvanj, tvorijo zdravi zobje močen obrambni sistem proti vstopu infekcij v naše telo, zatorej je potrebno, da čuvamo nad tem zakladom. Predvsem si vzemimo za vodilo, da si damo plombirati zobe, ko imajo še male luknjice. Če čakaš predolgo, pride do vnetja zobne pulpe z vsemi zlemi posledicami za zobe in naše zdravje. Dokler je defekt v zobu še majhen, so bolečine in stroški nizki. Kakor hitro pa pride do vnetja živca, se z lečenjem korenine vsa zadeva komplicira, zdravstveno in ekonomsko.

Zobje pa niso samo čuvarji našega zdravja, marveč služijo tudi lepoti in govoru, torej vzrokov dovolj, da skrbimo s smotno zobno nego za njihovo čim daljšo ohranitev. Da si je treba čistiti zobe vsaj zjutraj in zvečer, če že ne po obedu ali vsaki večji jedi, kar bi bilo idealno, ni treba posebno poudarjati. Zlasti važno je čiščenje zvečer pred spanjem, da se odstranijo vsi zastanki jedil, ker preko noči usta mirujejo in bi zastala hrana imela priliko tem izdatneje gniti in povzročati kvarne posledice. — Namesto zobotreba se včasih bolje obnese navoščena zobna nitka, ker se z njeno pomočjo temeljiteje izčistijo medzobni prostori.

Zobna ščetka naj ne bo premeška in je priporočljivo čiščenje pretežno v navpični smeri, da se pri tem obdeluje in masira tudi

zobno meso. Seveda je treba prej odstraniti zobni kamen in to ne samo površni, temveč tudi tistega pod sluznico, ki je trdovratnejši in še bolj škoduje. Zlasti obilno se tvori zobni kamen pri paradentozni. Odstranitev zobnega kamna in odbrusjenje majavih zobnih skupin spada k poglavitnemu zdravljenju tega obolenja.

Ne smemo prezreti tudi važnosti našega zobovja za prebavo. Ljudje vedo ceniti poslednje šele takrat, ko jim je zobovje že izpadlo; kajti naj je napredovala zobna tehnika še toliko, lastnega zobovja nam vendar ne more nadomestiti 100%. Profilaksa je tudi pri zobeh najboljša in najcenejša terapija in človeštvo bi si prihranilo mnogo zla, ako bi se pravočasno pobrigalo za svoje zdravje. Če pride bolezen že do izbruha, je velikokrat prepozna vsaka pomoč oziroma možna samo s komplikacijami. Zatorej je hvale vredno prizadevanje nekaterih naprednih držav, sanirati zobovje, pričeneši pri najmlajših, pri šoloobvezni deci. Tudi bi se zelo obnesli sanitetni ambulančni avtomobili, s katerimi bi bilo mogoče pregledati in zdraviti obolele zobe od vasi do vasi, ker kmečko prebivalstvo nima prilike, zamujati čas z dolgimi vožnjami v kraje, kjer poslujejo zobni zdravniki. Ali pa v vsako vas poleg župnišča in šole še zdravstveni dom! Da so na našem podeželju, kar se zob tiče, obupne razmere, ve vsakdo, kdor je imel pri-

liki, priti v dotiko z našim kmetijskim ljudstvom. Žal se je tudi tamkaj že mnogo izpremenilo, kar se tiče pametne, naravne prehrane. Kava in beli kruh sta pred vojno izpodrivala domačo, zdravo hrano. Kmetje posnemajo gospodo in tako izginjata s podeželja tista pristnost in povezanost z naravo, ki edina jamči za razvoj krepkega rodu. Zadnji čas bi bil, da se temu napravi konec in zajeziijo razvade, prihajajoče iz pokvarjenega mestnega okolja. Prehrano bi bilo treba postaviti na temelje zdrave ljudske fiziologije in odstraniti vse, kar služi pomehkuženju in izpodjeda zdrav narodni živelj.

Zauživati predvsem več presne hrane in manj mesa! Otrobov kruh naj zopet zadobi svojo, staro veljavo in — proč s slaščicami in razkošjem! Nazaj k naravi, soncu in zraku! Namesto alkohola več mleka in vode! — Le na ta način bomo zadržali propad našega naroda, ki potrebuje bolj kakor kdaj prej neizčrpne življenjske energije, da bo mogel kljubovati viharjem svoje usode!

Rast granuloma ali ciste v kosti nad kronično bolnim zobnim vršičkom.

I. K.

SAHARIN

V sedanjih časih, ko so mnoge države racionalirale sladkor, spet prihaja v promet umetno sladilo, ki so ga mlajši med nami poznali le po imenu — saharin. Za odkritje te snovi, od katerega je minilo že dobrega pol stoletja, se imamo zahvaliti nenavadnemu slučaju.

Kemik Fahlberg je leta 1879. delal v laboratoriju na univerzi v Baltimoreu razne poskuse s toluolsulfamidom. Nekoč je pri večerji opazil, da ima kruh močan sladek okus, dočim se je njegovi ženi zdel tak kakor običajno. Jedel je naprej in ugotovil, da je le skorja sladka, ne pa sredica; končno je našel izvor te sladkobe na svojih rokah — nekaj sladkega se jih je držalo. Domislil se je, da je vzrok temu morda katera izmed snovi, s katerimi je imel opravka v laboratoriju. Tega sicer kar ni mogel verjeti, saj si je bil po končanem delu temeljito umil roke, tako da so na njih ostale kvečjemu prav majhne količine kemi-

kalij. Vendar je takoj pohitel nazaj v laboratorij in začel kar po vrsti pokušati vse praške in tekočine v steklenicah, kozarcih in epruvetah. Končno je naletel na nek oksidacijski produkt toluolsulfamida intenzivno sladkega okusa, zaradi katerega mu je dal ime saharin (znanstveno ime te snovi je benzoekislinsulfimid). Postalo mu je jasno, da bi se dala ta snov izkoristiti v pridobitne svrhe. S tem je bilo odločeno, da bo postal Fahlberg tovarnar.

Izkazalo se je, da izdelovanje saharina na debelo ni tako enostavno kot sinteza majhnih količin te snovi v laboratoriju. Nekatere surovine in vmesni produkti pri fabrikaciji saharina so smrdljive, jedke, za vlago občutljive snovi, ravnanje z večjimi količinami takih snovi je dokaj težko. Razen tega nastajajo poleg saharina še nepotrebni stranski produkti in treba je bilo šele dognati pogoje, s katerimi se stvari čim več saharina.

Zaradi takih in drugih težkoč je trajalo še pet let, preden je blizu New Yorka začela obratovati poskusna tovarna saharina. Za izhodno snov so jemali (kakor delajo tudi danes) toluol, to je bencinu podobno tekočino, ki jo prav tako dobe iz premogovega katrana.

Sele leta 1886. je Fahlberg osnoval prvo tovarno v Nemčiji. S širokopotezno in kričečo reklamo si je znal poiskati kupce in potrošnike, tako da je njegovo podjetje uspevalo. Proizvodnja je naglo rastla. Leta 1902. je bilo v Nemčiji že 6 tovarn, ki so letno napravile 200.000 kg saharina, kar je ustrezalo eni sedemnajstini potrošnje sladkorja. Saharin je bil že tako cenen, da so ga jeli proglašati za »sladkor revnega človeka«. Kilogram saharina, ki je nadomestil več kvintalov sladkorja, se je dobil v Nemčiji za 20 do 30 mark, kvintal sladkorja pa je stal tedaj okrog 60 mark.

Mogočniki, ki so imeli v rokah sladkorno industrijo, so postali pozorni na naraščajočo konkurenco saharina. Najprej so ga proglasili za strup. Ko to ni zaleglo, so jeli vplivati na vlade, naj izdajo primerne ukrepe, češ da saharin škoduje tudi državi, ker zmanjšuje njene dohodke od trošarine na sladkor. Okrog l. 1900. so zato v mnogih državah sprejeli zakone, ki so odkriti trgovini s saharinom napravili konec. Nemčija je leta 1903. prepovedala fabricacijo in trgovanje s saharinom, samo lekarne so ga smele prodajati, a le po zdravniškem receptu (za sladkorno bolne).

Tovarnam saharina, ki so morale ustaviti obrat, je država izplačala odškodnino 4 milijonov mark. Vsi ti ukrepi pa kupčije s saharinom niso mogli več zatreji. Tihotapcem sta se ponudila nov dobičkanosen posel in nova prilika, da pokažejo svojo iznajdljivost. Leto za letom so pretihotapili v Nemčijo velike množine saharina zlasti iz Švice, kjer je bila fabricacija še dovoljena. Tam je padla cena kmalu na 10 mark za kilogram, v Nemčiji pa je bila zaradi tihotapskega rizika primerno višja. Nekoč so bili nemški cariniki po anonimnem pismu opozorjeni, da je družba pogrebcev in »žalujočih ostalih«, ki se je udeležila neke pogrebne svečanosti na nemškošvicarski meji, v resnici družba tihotapcev. Preiskali so krsto, ki so jo bili pogrebci prenesli čez mejo — do vrha je bila polna saharina! Ta primer daje slutiti, koliko saharina se je kljub strogim predpisom odtegnilo kontroli. Med svetovno vojno je Nemčija zaradi pomanjkanja sladkorja spet dovolila trgovino s saharinom in pri tem je ostalo do danes. Bivša Jugoslavija je prodajo saharina prepovedala, Italija prav tako.

Dasi smo se s to snovjo seznanili tudi pri nas, ne bo napak, če omenim njene najvažnejše lastnosti. Saharin tvori trde, brezbarvne kristale z visokim tališčem (224° C). V vodi se slabo topi, en del saharina se raztopi šele v 250 delih mrzle vode. Bolj topna je natrijeva sol saharina, znana pod imenom »topni saharin« (saccharinum solubile).

Čisti saharin je približno 500 krat slajši od sladkorja, tako da 1 dkg prvega lahko nadomesti 5 kg slednjega. Tako čistega okusa kot sladkor pa saharin nima; zlasti pri koncentriranejših raztopinah opazimo neprijeten priokus.

V zvezi s tem naj omenim, da čebelum saharin ne prija. Tekočin, ki so z njim oslajene, se ne dotaknejo.

V prometu kroži tudi nerafiniran saharin, ki je manj sladak od čistega, ker mu je primešan parasulfamid benzoekislina, snov brez okusa, ki nastane kot nezaželen stranski produkt pri fabricaciji saharina.

Za organizem škodljivih lastnosti saharin nima, človek ga kmalu neizpremenjenega izloči s sečom. O strupenosti saharina torej ni govora. Iz dveh razlogov pa vendarle dajemo prednost sladkorju. Sladkor ima boljši okus. Kdor tega ne verjame, naj popije limonado, oslajeno s saharinom. Drugič pa sladkorja ne uživamo le zaradi okusa, ampak tudi kot hranivo, hranilne vrednosti pa nima saharin prav nobene. Z ozirom na to je pač pametneje, da se sedaj, ko so nam le omejene količine sladkorja na razpolago, navadimo na manj sladke jedi, kakor pa da varamo svoj jezik z brezkoristnim saharinom. Znano je, da na primer v Angliji pijejo čaj brez sladkorja ali pa le malo oslajenega; takega, kakor smo ga pili pri nas, bi pristen Anglež niti ne maral. Nam se zdi pri nekaterih jedeh in pijačah sladki okus le zato neobhodno potreben, ker smo se nanj navadili in smo zato prepričani, da so te jedi brez sladkorja ali saharina neužitne; neoslajenih niti ne pokušam. V resnici pa je na primer celó neoslajen jabolčni kompot prav dober; razume se, da ima s l a d k o r j e m oslajen večjo hranilno vrednost.

Kemija je poleg saharina odkrila še več snovi, ki po sladkobi prekašajo sladkor. Ena izmed njih (antialdoksim perillaaldehida) ga prekaša celo 2000 krat. Gospodarskega pomena, kakor ga ima saharin, pa ni dosegla nobena. Zanimivo je, da ni med temi sladkimi snovmi glede kemične sestave prav nobene sličnosti. Sladkor, saharin in kloroform (40 krat slajši od sladkorja) pač razen okusa nimajo nič skupnega.

Ina Slokanova

KAKO STA MIRKO IN MARA KAMAMO ŽENILI

ILUSTRIRAL E. JUSTIN

Premogar

Mirko je bil postaven fant.

Kadar se je oglasila njegova piščalka, je zadržalo srce marsikateri služkinji ali predmestni gospodinjji. Ko pa je stal med vrati in je njegov prostodušni smehljaj razgalil dve vrsti čudežno belih zob, so se tako zmedle, da marsikdaj same niso prav vedele več, kdaj in kako so naročile premog, ki so ga morda doma imele še dovolj.

Mirko je tudi Jevnikarjevim dostavljal premog. Jevnikarica je bila postavna vdova, ki je po možu podedovala hišico na mestni periferiji, pokojnino in dve hudomušni hčerki, Maro in Miro. Odkar je Jevnikarica vedela, da je Mirko doma iz tistih krajev kakor Jevnikarjev stric, je postal pri Jevnikarjevih dober znanec. To pa se je zgodilo takole. Ko je Mirko prvič prižvižgal mimo, je Jevnikarica stopila na prag in rekla:

»No, pa mi dajte vrečo premoga, če je lep.«

Mirko je spretno skočil z voza in se zasmejalo na vsa usta:

»O, lip, lip, hospa, bod' te brez skrbi.«

»Vi ste pa menda nekje blizu Škofje Loke doma?« se je nasmehnila Jevnikarica. Mirko ji je smeje pritrtil:

»Da, hospa, od tam, kjer je mačka svitga Dūha snidla.«

»Glejte, glejte,« je Jevnikarica sklenila roke: »Potem pa najbrž poznate našega strica?«

Tako je beseda dala besedo in s premogarjem Mirkom sta uganila še to in ono, kajti je bila Jevnikarica precej zgovorna, kakor se za žensko spodobi, pa tudi Mirko ni bil preveč skopih besedi. Tako je postal Mirko stalni dostavljaivec premoga pri Jevnikarjevih. In vselej, ko je izpraznil vrečo v Jevnikarjevi drvarnici, je še malo postal, zinil to in ono o vremenu za uvod, nato pa sta se razgovorila o tem, kaj pišejo dnevnik, kako je kaj s politiko, o druginji in seveda o sosedah.

Ko pa je nekoč pripeljal premog, se ni zasmejalo kakor navadno. Tudi ni rekel: »Danes imamo pa lepo vreme, kaj?« Držal se je emravo kakor polit kuža in Jevnikarica je s svojo žensko tenkočutnostjo takoj uganila, da se mu je nekje nekaj zamerilo ali primerilo.

»Ubog, revež,« je rekla po svoji stari navadi, »danes ste pa nekam slabe volje. Kaj ste bolni ali pa se vam je menda punca izneverila.«

»E, vrag naj vzame babe in ves svet,« je Mirko pogledal v stran in debelo pljunil. »Tak sem jizen,« je stisnil pest, »da bi mu strl vsa rebra in še nos.«

»Za božjo voljo, komu pa?« je Jevnikarica sklenila roke in se umaknila k vratom za vsak primer.

»Policaju, ki me je zapisal,« je Mirko siknil izza stisnjenih zob,

»Ježešna, zapisal vas je? Zakaj pa?«

»Visoko globo bom moral plačati, ker nisem imel plombiranih vreč.«

Mirko je bil ves iz sebe od jeze, Jevnikarica pa od usmiljenja in sočustvovanja.

»Jezes,« je sklepala roki in zdihovala.

»Ti ubogi revež ti, kaj se vse danes poštenemu človeku primeri. Čakajte no!« je ma-

lo pomislila: »Neki daljni bratranec našega strica je pri policiji. K njemu bom stopila in ga prosila, naj se zavzame za vašo reč. Če se vam je to prvič primerilo, bodo morda kazni spregledali.«

je jezilo, če so se takšni razgovori začeli ob štirih popoldne, ko bi jima mati morala dati malico. Kakor bi jima nalašč nagnjal, je ta preklicani Mirko pripeljal mimo prav ob štirih. Ne, to ni bilo prav.

»Oh, hospa, če ste tako dobri.« Mirkove oči so zasijale, v nasmehu je pokazal blesteče zobe. »Tako vam bom hvaličen, hospa.«

In se je tistemu daljnemu bratranču Jevnikarjevega strica res posrečilo, da je od nekod izbrskal olajševalne okolnosti, tako da je bila Mirku zaenkrat kazni spregledana. Zato je bil Mirko Jevnikarici iz vsega srca in ves svoje črne duše hvaležen.

Še večkrat se je odslej ustavljal pri Jevnikarjevih. Pomenki so postajali daljši in daljši.

Medtem pa je stal stari Miško ponižno z vozom ob cesti. Globoko je sklanjal grivasto glavo in razmišljal kdove kaj iz svojega konjskega življenja. Na polnih vrečah pa je ležal Mirkov suknjič.

Jevnikaricini puncici, Mara in Mira, seveda nista bili preveč zadovoljni z večnim materinim debatiranjem v veži. Zlasti ju

V užaljenih srcih sta začeli kuhati nekaj, kar je bilo za las podobno jezi in, kjer je jeza, se lahko skuha še marsikaj. Slneli sta ob oknu in tuhtali, kako bi se maščevali.

»Veš kaj,« je svetovala Mira, »priveživa konju veliko rdečo pentljo na rep. Ali pa mu povezniva na glavo kakšen mamin klobuk.«

Mari pa ta predlog ni ugajal. Mirko bi takoj videl našemljenega konja in uganil, kdo ga je našemil. In sploh, saj ubogi konj ni ničesar zakrivil.

Misli so snovale in snovale.

»Napišiva pismo v maminem imenu. Ti zlezeš skozi okno in mu ga vtakneš v suknjič, da ga bo našel šele doma.«

Ta predlog se je zdel obema kar dober.

Poiskali sta v gornjem predalu mamin lepi rumenkasti pisemski papir, Mira je sedla, Mara ji je pa začela narekovati:

Ljubi gospod Mirko!

Ne zamerite, da Vam pišem, toda povedati Vam tega res ne morem, ker me je strašno sram. Imam Vas rada že od takrat, ko ste nam prvič pripeljali premog. Vdova sem in mi je zelo dolgčas, ker nimam moža, in tudi moji punc bi včasih potrebovali očeta, da bi ju malo s palico. Če bi se Vi hoteli z menoj poročiti, bi bila zelo vesela in srečna. Kuhala bi Vam same dobre reči kakor na primer: telečjo glavo, šaro, vampe, golaž in drugo. Prala bi Vam srajce in nogavice in hodila za Vas prosit na policijo, če bi Vas še kdaj zapisal policaj. Pogovarjala bi se o sosedah, tatvinah, umorih in drugih žalostnih in veselih rečeh. Tudi Vam potem ne bi bilo več treba voziti premoga, ker imam pokojnino in bi prav lepo živela. Če bi se bali poročiti z menoj zaradi punc, Vam povem, da jih bom, ko še malo zrasteta, dala v samostan za nuni, ker sta tako razposajeni.

Pozdravlja in poljublja Vas ljubeča
Francka Jevnikar.

Vse drugo je šlo kakor po olju. Mira je zlezla skozi okno, se vzpela na voz in vtaknila pismo v notranji žep Mirkovega suknjiča. Ko je bilo veliko maščevanje storjeno, sta zadovoljno sedli k prazni mizi in popolnoma pozabili na kruh, marmelado in malico.

Potem Mirko ne drugi ne tretji ne četrti dan ni nič prižvižgal mimo. Bilo je tik pred veliko nočjo in Jevnikarica je imela s pospravljanjem in peko dosti opravka ter ni utegnila razmišljati, kako in zakaj ni nič Mirka mimo. Miro in Maro pa je polagoma začenjala peči vest.

Peti dan, ki je bil že na pol praznik, je pa nekaj potrkalo pri Jevnikarjevih.

Jevnikarica je odprla in se začudila: zunaj je stal Mirko brez konja in voza, oblečen v svojo lepo črno nedeljsko obleko.

»Dober dan, hospa,« je pozdravil in se nekam drugače smehljajal.

»Mirko je zunaj, slišiš.« Mira in Mara sta ga spoznali po glasu in se plašno spogledali.

»O, gospod Mirko!« sta slišali mater. »Kaj vas je pa prineslo? Sem mislila, da ste se že odpeljali domov za praznike. In tako praznično ste oblečeni, kakor da ste namenjeni v svate.«

»Saj, saj, hospa,« je odgovarjal Mirkov glas, »prišel sem, da bi se pomenila zaradi tistega pisma.«

Mira in Mara sta se začeli zadenski pomikati proti oknu, da bosta na varnem, ko izbruhne katastrofa.

»Zaradi pisma?« se je glasno začudila mati.

»No ja, seveda, hospa,« je Mirko nekam mencial, kakor da bi iskal pravo besedo. Premolknil je, potem pa je bruhal naravnost: »Koliko ste pa prav za prav vi stari, hospa?«

»Jaz, koliko sem stara?« je ogorčeno viknila Jevnikarica.

Mira in Mara nista več čakali. Odprli sta okno, brž zlezli ven ter se odplazili v varno zavetje k sosedovim.

In kaj je bilo potem?

No, to si lahko sami mislite. Vsaki krivdi pač mora slediti kazen. Toda zaradi praznikov se je vsa reč malo zavlekla. S poroko pa seveda ni bilo nič. Mirko je kakor prej dostavljajal Jevnikarjevim premog. O vremenu, sosedah, tatvinah in umorih pa se z Jevnikarico nista nikoli več razgovarjala.

GOSPODARSKE KORISTI KUNCEREJE

Minili so časi, ko je bilo splošno razširjeno mnenje, da je kuncereja brez vsake gospodarske koristi in morda le za otroke. Dandanes gledamo na rejo domačih kuncev povsem drugače. Ker je število kuncerejcev v današnjih časih izredno naraslo, hočem podati na tem mestu napotke in navodila, kako je treba urediti kuncerejo, da bodo imeli rejci od nje čim večjo gospodarsko korist in to ne samo posameznik, marveč tudi celokupnost. Ne gre samo za to, da razbremenimo s produkti kuncereje izdatke za osebno prehrano, marveč da s povečano rejo razbremenimo tudi prizadevanja oblasti, kako priskrbeti prebivalstvu potrebno količino mesa, ki je danes — razumljivo — skromno odmerjeno. S smotrno in racionalno rejo domačih kuncev prav lahko zmanjšamo težave, ki jih imajo oblasti s preskrbo mesa za vsakdanjo potrebo.

Na večji donos kuncereje pa ni misliti tako, da pripuščamo samico 4—5 krat na leto ali da pripuščamo k samcu komaj 5—6 mescev stare samice. Takšen način pospeševanja kuncereje bi bil povsem napačen. Donos moremo zvišati le s pametno in skrbno odbiro plemenskih živali. Ako nam skoti samica na leto 3 krat po 4—5 krepkih mladičev, je dosti več vredno, kakor da nam povrže 4—5 krat po 6—8 slabotnih in manj odpornih živali, ki nosijo že od vsega početka v sebi kal bolezni. Tudi bo imel rejec z manjšim številom krepko razvitih mladičev večje veselje in donos kot pa z mnogimi slabiči. Prihranil si bo pa tudi izdatke za prehrano in oskrbo večjega števila živali. Da pa bo imela od reje tudi celokupnost gospodarsko korist, je treba, da redimo samo živali gospodarskih pasem, to pa zato, da dobimo čim več po barvi in velikosti enakih kožic, ki jih danes krznarji potrebujejo v dosti večji meri in tudi bolj plačujejo kakor kdaj prej. Bivša banska uprava je določila pred leti za gospodarske pasme domačih kuncev sledeče: beli angorec, sivi in beli ovnač ter sivi in beli orjak.

Ako hočemo tedaj gospodarsko izkoristiti rejo domačih kuncev, je dolžnost vseh rejcev, da goje predvsem gori navedene pasme, ki so za naše razmere najprimernejše in najodpornnejše, ter da se pri reji odločno drže rejjskih pravil.

Kakor za vsako drugo gospodarsko panogo je tudi pri kuncereji potrebno zanimanje, lju-bezen do živali in idealno stremljenje po izpopolnjevanju. Predpostavljam, da so navedene tri lastnosti nujno potrebne vsakemu rejcu, ki hoče uspešno gojiti domače kunce. Kdor hoče

napredovati, mora vzeti v roke praktično knjigo ter se poučiti o temeljnih pravilih reje. Mnogi začetniki ne dosežejo zaželenih uspehov prav zaradi tega, ker ravnaajo od vsega početka povsem napačno. Ta kupi na trgu žival, odnese jo z najlepšimi načrti domov, jo postavi v kak kot, nudi vse mogoče ter je prepričan, da je s tem vse najlepše urejeno. Tudi je slišal od mnogih strani, da je domači kunec najskromnejša živalca, ki se zadovolji z vsakim koticom in je tudi v hrani kaj malo izbirčen. Pa vendar ni tako! Nikdar ne bi smeli izkušeni rejci tako govoriti začetnikom ter jim zgovorno prikazovati le sončne strani reje samo zaradi tega, da jih pridobe za stvar. Navadno se doseže na ta način ravno nasprotno. Začetnikom toplo priporočamo, da si najprej ogledajo pri izkušnem rejcu, kako ta goji svoje živali, kako ima urejen hlevček, s čim jih krmi itd. Šele ko ima urejeno kunčnico, naj si priskrbi žival. Prav tako naj se že prej zgovori z izkušenim kuncerejcem gojiteljem, za katero pasmo naj se odloči. Odgovoriti kar na splošno na to vprašanje ni prav lahko, ker se je treba pri tem ozirati na marsikaj; tako na prostor, ki ga ima rejec na razpolago, na krmila, ki si jih lahko poceni nabavi itd. Začetnikom nikakor ne priporočam gojiti angorce. Šele po večletnih izkušnjah z drugimi pasmami naj se oprime reje angorcev, prej pa ne, če noče biti razočaran. Ostale pasme domačih kuncev pa lahko tudi začetnik goji brez strahu. Največkrat odločajo pri izbiri pasme okus posameznika in pa prostor ter prehrana, ki jo ima na razpolago.

Ko se je rejec odločil za to ali ono pasmo, si pripravi hlevček, ki ga mora zgraditi po gotovem, že uveljavljenem sistemu, če hoče uspešno rediti kunce. Kdor ima svojo hišo in kos zemljišča, bo kaj lahko upošteval pri ureditvi hlevčka vse predpise. Stanovanjski najemnik pa se bo moral prilagoditi razmeram ter si postaviti le bolj skromno kunčnico, vendar tako prostorno, da bodo imele živalce v njej zdravo in dovolj prostorno bivališče. Poleg tega bo hlevček tako zgradil, da ga bo mogel z majhnimi stroški prepeljati drugam, ako se bo od tam izselil. Prav zaradi tega se etažne kunčnice najbolj obnesejo. Kunčnice so lahko v hlevih ali pa na prostem. Kunčnico lahko postaviš v skedenj, pod lopo ali senik ali kamor koli. Kdor postavlja kunčnico na prosto, naj poskrbi, da bo kap strehe segal toliko iznad kunčnice, da ne bodo živali izpostavljene sončnim žarkom, dežju, snegu in vetru ter bo tudi rejec na varnem pod streho,

ko bo živalce krmil in jih oskrboval. Predvsem je treba poskrbeti, da niso živalce na prepihu. Tudi morajo biti zavarovane pred roparicami. Izkušnje so dokazale, da so živali, ki jih gojimo v zunanjih hlevčkih, bolj zdrave in odpornejše ter imajo gostejšo dlako kot pa tiste, ki jih gojimo v hlevih. Posamezna plemenska žival mora biti v posebni kletki, veliki za orjake vsaj 100×100 cm, za srednje težke pasme 80×80 cm, za manjše pa 60×60 cm. Višina kletke bodi za orjake in živali srednje težkih pasem $60-70$ cm, za manjše pasme kuncev pa $50-60$ cm. Samice z mladiči potrebujejo seveda večji prostor. Pomniti je, da sta zrak in svetloba poglavitna činitelja za uspešno rejo. Bolje je imeti manj živali kakor pa večje število skupaj v tesnem prostoru. Kot gradivo za hlevčke je najpripravnější les. Lep in praktičen hlevček moremo narediti s prav skromnimi sredstvi. Streho in stene prepleškamo s karbolinejem ter prekrijemo s strešno lepenko. Vratca objemo z gosto mrežo iz pocinkane žice z ne prevelikimi odprtini, da ne more v hlevček miš ali podgana. Da seč odteka, je treba napraviti v vsakem hlevčku dvojno dno. Spodnje dno bodi nagnjeno ter obito s pločevino ali vsaj s strešno lepenko, zgornje pa vodoravno ter zbito iz $3-5$ cm širokih letev, tako da je med posameznimi letvami cm prostora. Tudi je treba poskrbeti, da seč v hlevčku ne zastaja, ampak sproti odteka v kakšno posodo ter ne pronica v zemljo. Seč se namreč v poletni vročini hitro razkrajja in okužuje s smrdom vso okolico. Ker je mokrota največji sovražnik živalic, ki povzroča razna obolenja, bodi hlevček vedno suh. Ker odlagajo kunci blato vedno na istem kraju, je kaj lahko držati hlevček čist in snažen. Poleti hlevček temeljito osnažimo vsaj enkrat na teden, pozimi pa zadostuje dvakrat na mesec. Spomladi in jeseni moramo notranjost hlevčka prebeliti z apnenim belilom, ki mu primešamo nekoliko kreolina ali kakšno drugo razkužilno sredstvo.

V kunčnico pritrdimo še jasli ali gare, postavimo posodo za vodo, žitno zrnje in mehko zamešano hrano. Omenjene posode so navadno glinaste; jasli pa iz debelejšje žice ali pa iz lesenih letev. Odprtine pri jaslilih naj ne bodo prevelike, da kunci hrane ne izbrskajo. Jasli opremimo še s pokrovom, da ne more živalca vanje.

Da bodo kunci vedno na suhem, jim moramo redno nastiljati zlasti v tistem kotu, kjer običajno odlagajo blato. Najboljši nastilj je slama, pa tudi listje je kaj primerno. Zaganje, praprot, lesna volna so pa slab nastilj. Napačno delajo tisti, ki nastiljajo kuncem s pokvarjenim, nagnitim in plesnivim senom, ker ga kunci v sili tudi žro in obole.

Za uspešno rejo je poleg gori navedenih smernic glede naprave in ureditve hlevčka

važna še izbira plemenskih živali. Skoraj bi dejal, da zavisi od nje prav za prav ves uspeh. Kaj koristita še tako lep hlevček in najboljša krma, če pa so plemenske živali malo vredne. Četudi gojimo morda le križance, ker danes čistokrvnih pasemskih živali ni na izbiro, vedno je in ostane poglavitno pravilo: uporabljaj za plemo samo krepke in popolnoma zdrave živali! Zato ne smemo nikdar pariti bolnih, šibkih in morda celo vidno bolnih živali. Prav v tem greše mnogokrat rejci, ki pariyo nahodne ali celo garjeve živali, češ da obolenje ni tako zelo nevarno in bodo živalce kmalu ozdravele. Kdor tako misli, se bridko vara. Le popolnoma zdrave živali dajo zdrave potomce. To pravilo naj si zlasti začetniki dobro zapomnijo. Četudi začetnik bolne živali takoj ne spozna, vendar bo vsakdo po daljšem opazovanju spoznal razliko med bolno in zdravo živaljo. Zdrav kunc ima vedno svetlo in gladko dlako ter živahne in svetle oči, bolni pa medlo in sršasto dlako ter motne oči. Zdrava žival je živahna, se ne prestando giblje in skače, bolna pa čepi nepremično v kotu ali se pa le leno premika po hlevčku. Iz povedanega ni tedaj težko ločiti zdravega od bolnega kunca.

Poleg zdravja moramo pri plemenskih živalih paziti tudi na sledeče znake: samica mora imeti široka prsa, lepo oblikovan hrbet, širok zadnji del in normalno razvite bradavice na seskih. Samec mora biti krepkih kosti, »ognjen« in mora imeti svojstvene pasemske znake zadevne pasme. Dokazano je namreč, da se samčeve napake, bodisi telesne kakor tudi napake v barvi dlake, še prav posebno prenašajo na potomce in se v mnogo večji meri podedujejo kot samičine. Zato še enkrat poudarjam: Za plemo uporabljaj le telesno krepko razvite in zdrave živali!

Ker imajo rejci proti jeseni najlepšo izbiro plemenskih živali, naj si začetnik nabavi živali v tem času. Kdor pa že ima živali, naj izbere za plemo najlepše iz marčnih gnezd. Zakaj pa so marčni mladiči najboljši? Zato, ker je spomladanska prehrana doječih samic mnogo bolj mlekotvorna kakor poznejša. Spomladi krmi rejec samice z nežno zelenjavo (regratom, mlado sočno deteljo itd.). Mladiči se zato lepše razvijajo in so v jeseni že povsem dorasli. Tedaj odbere od lepih živali najlepše in jih določi za plemo, ostale pa zakolje, kar je za gospodarsko kuncerejo najvažnejše, saj je zimska prehrana draga in jo je težko dobiti. Kdor le more, naj ohrani čim več plemenk za prihodnje leto, ko bo stiska za meso še mnogo večja, kakor je danes. Tudi je povpraševanje po plemenkah spomladi živahnije in so cene kaj ugodne. Kdor pa mora krmo kupovati, naj prezimi le toliko živali, kolikor jih nujno po-

trebuje za razplod. Pozimi je treba plemenke dobro krmiti, vendar ne preobilno, da se ne odebele, ker ostanejo odebeljene samice spomladi navadno jalove, samci pa leni in za pleme nesposobni. Umni rejec krmi svoje živali pozimi le toliko, da ne stradajo ter ne izgubljajo na teži.

V času, ko živali menjavajo dlako, to je v jeseni in deloma tudi spomladi, jih ne smemo pariti. Pripuščamo jih šele takrat, ko so povsem izmenjale dlako, kar dobro spoznamo po tem, da jim več ne izpada. Takrat samice tudi raje sprejemajo samca. Da se žival poja, spoznamo po tem, da je nemirna, rije po nastilu ter ga nosi v gnezdo, nima posebnega teka in godrnja, če jo hočemo prijeti. Ko opazimo navedene znake, denemo samico v kletko k samcu, a nikdar nasprotno, to je samca k samici. Seveda mora biti samica popolnoma dorasla. Orjakinjo pripuščamo, ko je 9 mesecev stara, kunce srednje težkih pasem s 8 meseci in živali majhnih pasem s 7 meseci. Samec pa mora biti vsaj 2—3 mesce starejši od samice. Šele od popolnoma doraslih živali lahko pričakujemo zdrave in odporne potomce.

Ako se samica goni, to je, ako kaže zgornje znake, bo samca brž sprejela. Za oploditev zadošča le en skok samca. Nespametno je, puščati samico še nadalje pri samcu, češ da bo skotila več mladičev, če jo samec ponovno naskoči. Brezuspšno bi tudi bilo, samico puščati pri samcu, ako opazimo, da se mu cvileč umika, bega pred samcem po kletki, se stiska v kot ali pa celo grize in praska, kar dokazuje, da ni sprejemljiva. V takšnem primeru je najbolje, da samico odstranimo ter jo šele čez teden dni zopet pridružimo samcu, ko se pojavijo pri njej znaki gonjenja, kar se običajno pojavlja vsakih 14 dni. Seveda moramo samico skrbno nadzorovati, da ugotovimo, kdaj se goni. Po uspešnem naskoku se samec prevrne vzvak ali na stran ter glasno zamrmra ali zavcvi, kar je tudi najboljši znak, da je oploditev izvršena. Ako opazimo, da je samec len in se za samico ne zmeni, mu je treba dajati krepkejšo hrano. Najboljši je oves.

Oplojeno samico položimo zopet v njeno kletko. Še boljše pa je, da ji priskrbimo večji prostor, razdeljen na dva dela, od katerih je eden določen za bivanje, drugi, temnejši, pa za gnezdišče. To uredimo na ta način, da zagrneto $\frac{1}{3}$ kletke s plahto ali pa pritrdimo na sprednji strani primerno desko. Uspešno oplojena samica bo prve dni rila po nastilu, a se bo kmalu umirila ter ležala po ves dan mirno zleknjena v kotu. Seveda tudi tu ni pravila brez izjeme. Vedno ne opažamo te značilne in svojevrsne nernosti pri vseh plemenkah. So samice, ki popolnoma spremenijo svoje vedenje in značaj. Prej krotke in ljubeznive živalce postanejo naenkrat hudobne, renčijo in celo gri-

zejo. Ako opazimo pri samicah takšne izredne spremembe, smemo z gotovostjo računati, da nam bodo povrgle mladiče. Večkrat tudi opazimo, da samica v prvi polovici brejosti malo žre. 8—10 dni, preden samica povrže, je treba hlevček temeljito počistiti ter nastlati s kratkim in mehkim nastilom. Kmalu nato bo samica začela znašati. Oskubila se bo na prsih in trebuhu ter skotila po 30—31 dneh, odkar je bila oplemenjena. Ako pa nismo opazili pri samici ves čas nobenih značilnih sprememb oziroma je samica po 8—10 dneh že začela znašati v gnezdo nastil, je to najvidnejši dokaz, da ni bila v prvič oplemenjena. Da ne bo rejec brezuspšno čakal mladičev mesec dni, naj pripusti samico ponovno k plemenjaku. Če samica sprejme samca, dokazuje, da ni breja, ako se mu pa cvileč umika in celo grize, dokazuje, da je bila že v prvič uspšno oplojena. Na ta način se rejec najlaže prepriča o brejosti samice. Kdor tedaj opazi, da samica znaša kmalu potem, ko je bila pripuščena, naj jo dne brž zopet k samcu, ki ga bo zdaj rada sprejela.

Ko je samica srečno povrgla mladiče, je treba te in gnezdo natančno pregledati. Smešna in neumna se mi zdi trditev nekaterih rejcev, ki pravijo, da se ne sme mladičev v gnezdu dotakniti, dokler ne spregledajo, to je navadno 9. dan. Nasprotno je pravilno: prva naša skrb bodi, da gnezdo in mladiče pregledamo. Če boš že med brejostjo s plemenko lepo ravnal, jo božal in ji ljubeznivo stregel, bo žival krotka in mirna ter se tudi ne bo vznemirjala, ko ji začasno odvezamemo mladiče iz gnezda. Previdno je treba dvigniti samico ter jo položiti začasno v kako košaro ali zaboj ter odnesti iz hlevčka, da se samica po nepotrebnem ne razburja. Nato vzamemo iz gnezda mladiče ter jih položimo v primeren zabojček, ki smo ga prej obložili z mehko tkanino. Ako je v gnezdu nad 8 mladičev, odberemo najlpše, ostale pa odstranimo. Navadno pustimo samici le 6 mladičev. Ako pa imamo samico, ki nam je že večkrat povrgla in se izkazala kot zelo dobra mati, ji smemo pustiti tudi 8 mladičev. Več kot toliko pa ji nikar ne puščajmo, ker jih ne bi mogla zajklja dovolj nahraniti. Zato je bolje, da takoj odstranimo najšibkejše in tiste s telesnimi napakami ter jih ali podtaknemo drugi samici dojlji, ki ima ob istem času manj mladičev, ali jih pa uničimo. Da pa ne bo dojlja podtaknjenih mladičev pokončala, je treba njene in podtaknjene mladiče poškopiti s kako močno dišečo snovjo, n. pr. z janeževim oljem. Večkrat najdemo v gnezdu tudi mrtve mladiče, ki jih moramo seveda takoj odstraniti. Ko smo pregledali in odstranili nadštevne živalce, poberemo vso dobro dlako, uredimo gnezdo ter z ostalo dlako mehko nasteljemo, nato položimo v gnezdo mladiče ter

jih pokrijemo še z dlako, ki smo jo prej pobrali z gnezda. Nato položimo samico zopet v kletko. Po 5—6 dneh ponovno pregledamo mladiče, da ugotovimo, ako jih samica zadostno doji. Ako vidimo, da so mladiči lepo okrogli in siti, lahko opustimo vsa nadaljnja pregledovanja. Ako pa opazimo, da starka slabo doji in so zato mladiči kilavi, ji odvzamemo še 2—3 mladiče, saj je bolje, da nam vzgoji 5—6 krepkih kot pa 8 zanikrnih, s katerimi ne bi imeli pozneje nobenega pravega veselja in zadovoljstva. Mladiči spregledajo 9. dan. V 3—4 tednih prilezejo iz gnezda ter prično polagoma pobirati hrano. Glede krmljenja naj omenim sledeče. Še preden samica skoti, ji ne pozabimo dajati v kletko posodo z vodo odtodno mehko zamešano hrano (zrezano korenje ali peso, pomešano z otrobi). Brezpogojno je treba brejim samicam dajati pijačo, n. pr. mleko, pomešano z vodo, ali pa samo vodo, ki pa ne sme biti premrzla. V času skotitve ima namreč samica vročico, tako zvano »porodniško vročico«, in je neprimerno bolj žejna kot navadno. Ako bi samici ne dajali pijače, bi samica mladiče zgrizla in se napila njihove krvi ter si na ta način ugasila žejo.

Ko smo gnezdo pregledali, pustimo mladiče in zajklo lepo v miru. Nespametno bi bilo, neprestano brskati po gnezdu in vznemirjati starko. Naša največja pozornost bodi zdaj posvečena prehrani. Zajklij je treba nuditi hrano, ki proizvaja mleko, to je dajati ji je treba veliko sočne zelenjave, n. pr. regrat, ki je za krmljenje doječih samic najbolj priporočljiv in ki ne povzroča napenjanja, četudi ji ga nudimo večje množine. Pri pokladanju mlade detelje pa moramo biti skrajno previdni. Preveč detelje naenkrat povzroči napenjanje, ki postane lahko usodno za samico. Poleg zelenja pa mora imeti samica vedno na razpolago dobro in zdravo seno. Za pest ovsu ali drugega žitnega zrnja nam bo živalca kaj hvaležna. Kuhan krompir odtodno krompirjevi olupki, pomešani z otrobi ali ječmenovim zdrobom, so zelo primerna krma za doječe samice. Zamešana hrana pa ne sme biti preveč vodena, ampak le toliko vlažna, da se drobi kot n. pr. žganci. Glede prehrane kuncev v splošnem pa se mi zdi odveč, dajati posebne smernice, saj žro kunci vse, kar jim damo. Kdor krmi kunce po svoje in dosega uspehe, naj le mirno daje tudi brejim samicam običajno hrano.

Ker ima navadno doječa samica mleko do 12 tednov, je najbolje, da pustimo mladiče ves ta čas pri materi. Nikakor pa jih ne smemo odstaviti, dokler niso vsaj 8—10 tednov stari. Mladiči, ki so sesali polne 3 mesce, se bodo tudi pozneje mnogo lepše razvijali kakor pa tisti, ki jih je starka hranila le 6—7 tednov. Izkušen rejec pari namreč kunčje samice kvečjemu trikrat na leto. Ako povrže samica vprvič

Magda krmi svoje ljubljence

v februarju, bo odstavil mladiče konec aprila ali v začetku maja, na kar jo bo zopet pridružil plemenjaku. Drugič bo skotila samica sredi junija. Nato bo počakal s parjenjem do septembra. Ker se kunci v jeseni navadno goliijo, bo umni rejec tisti čas parjenje opustil ter tretjič pripustil samico le tedaj, ako razpolaga s toplimi hlevčki. Kdor pa goji kunce na prostem, naj kuncev v pozni jeseni ne pari. Mladiče 3. gnezda naj vzgaja le tisti, ki more varovati živali pred najhujšim mrazom.

Rejec, ki bo pozno odvezel mladiče samici, bo vzredil prvovrstne plemenske živali. Zato naj gojitelj, ki ne more z ničimer nadomestiti materinega mleka, pa čeprav bi hranil mladiče z najboljšo krmo in jim tudi dajal močna krmila, nikoli ne odstavlja mladičev, preden niso vsaj 8—10 tednov stari. Materino mleko vsebuje poleg vseh potrebnih sestavin, ki služijo za zgradnjo telesa, tudi snovi, ki žival delajo odporno proti raznim boleznim.

Kako mladiče odstavljamo? Rejci začetniki odvzamejo navadno starki vse mladiče naenkrat, kar pa je popolnoma napačno. Vseh mladičev ne smemo samici naenkrat odvzeti, če nočemo povzročiti vnetja starkinega vimena. Nenadna ustavitev delovanja mlečnih žlez in posušitev mleka v vimenu je za starko skrajno nevarno, večkrat celo pogine. Zato odvzamemo mladiče le polagoma, n. pr. vsak dan enega ali pa dva in sicer najprej najmočnejše, nato šele šibkejše. Lahko pa odstranimo vsak drugi dan par mladičev. Odstavljeni mladiči se ne

počutijo v novem domu kar najugodnejše. Osamljeni prve dni neradi žro. Lahko si to tolmačimo, saj je nenaden prehod v prehrani za mladiče zelo neprijeten. Zato si nekateri rejci pomagajo na ta način, da odstranijo čez dan mater, mladiče pa pustijo v starem domu. Da se prepreči vnetje starkinega vimena, položijo staro zvečer k mladičem, da jih ponoči podoji. Naslednje jutro jo zopet vzamejo iz kletke. To ponavljajo prilično 14 dni. Zadnje dni ne pustijo samice v kletki vso noč, ampak samo 1 do 2 uri.

Po odstranitvi pustimo mladiče 4—6 tednov skupaj, na kar jih ločimo po spolu in namestimo v kletke. Lahko pa pustimo po več samic skupaj še nekaj mesecev. Samce pa je treba na vsak način odstraniti, ker se začne razvijati spolni nagon pri kuncih zelo zgodaj. Četudi spolno dozore že 4 mesece stari kunci, vendar jih ne bomo še parili, pač pa počakali, da bodo vsaj 8 mesecev stari. Najlepši dokaz za pravilnost gornjega naziranja so nam hlevski kunci, ki prosto tekajo okrog in se križem kražem plode. Živali so majhne in neodporne ter se v primeru kake bolezni kaj kmalu presele v krtovo deželo. Zaradi tega je treba samce čimprej odstraniti od samic ter jih morda kastrirati. Kastriranci se med seboj ne grizejo in se tudi lepše razvijajo. Kdor redi plemenjaka, naj ga namesti v posebni kletki, najbolje daleč proč od samic, da se živali ne vidijo in ne vohajo. Samice pa lahko obdrži še nekaj mesecev skupaj, ker se v družbi lepše razvijajo kakor pa, če jih namestimo brž po odstavitvi v posamezne kletke. Žival druga druga vzpodbuja pri žrtju, kar je zanje v dobi doraščanja največjega pomena.

Opozoriti moram tudi na čistočo v hlevčkih z mladino. Poleti ni treba živalcem preveč nastiljati, raje hlevček vsaj enkrat na teden temeljito očistiti; saj je znano, da se v gnoju zaredijo mnogi povzročitelji raznih bolezni.

Končno odbiro plemenskih živali opravimo v jeseni. Takrat odstranimo prav vse, kar ni popolnoma prvorazredno za pleme. Že prej enkrat smo odbrali kilavce in slabiče ter živali s telesnimi in lepotnimi napakami. Pri tej končni odbiri pa moramo še temeljiteje pregledati vsako posamezno žival ter odbrati za nadaljnjo rejo samo prvovrstno blago. Nadštevne živali zakoljemo. Še prej jih pa opitamo. Za pitanje so najboljši 4—6 mesecev stari kunci. Takrat je namreč njih meso najsočnejše in najokusnejše. Živalce, ki smo jih določili za pitanje, denemo v posamezne majhne kletke (50 × 50 cm) ter jih pitamo 3—4 tedne. Krmimo jih z zelenjavo in sladkim senom, kuhanim krompirjem in olupki, pomešanimi z otrobi ali ječmenovim in koruznim zdrobom ter ovsom. V zamešano hrano dodamo razne dišave, kakor kumin, majaron, encijan, timijan,

žajbelj, posušene ali zelene liste zelene ali petršilja, kar vse vzbuja živalim tek in daje mesu finejši okus. Najprimernejši čas za pitanje je pozna jesen, ker dobimo v tem času od živalic dobro kožuho. V današnjih izrednih časih, ko je težko dobiti močna krmila (žito in drugo), je treba stremeti za tem, da zredimo živali čimprej za zakol. Kot rečeno, so približno 5 mesecev stari kunci zreli za zakol. Vsako nadaljnje krmljenje klavnih živali ne bi bilo niti gospodarsko, ker so stroški krmjenja v razmerju s pridobljenim mesom previsoki. Gospodarske koristi kuncereje nam vevajajo, da redimo kunce le toliko časa, dokler je nujno potrebno. Četudi so kožice leto starih kunccev mnogo več vredne, vendar tudi te ne odtehtajo stroškov nadaljnje prehrane. Sicer se pa dajo s pridom uporabiti tudi kožice 5 mesecev starih živali.

Vodilno pravilo v kuncereji bodi: veliko doseči z majhnimi stroški. To pa bomo dosegli, če bomo hranili kunce s čim cenejšo krmo. Vse ostanke iz kuhinje, vrta in sadovnjaka uporabimo za hrano našim dolgoščem. Koliko ostankov hrane pomečejo ljudje na smetišče? In vendar bi lahko vse to mnogo koristilo za proizvodnjo okusnega kunčjega mesa. Zato skrbimo, da vsi ti ostanki hrane ne bodo šli po zlu, ampak jih s pridom uporabimo za krmljenje domačih kunccev. Poglavitna hrana bodi od zgodnje spomladi do pozne jeseni zelena krma, to je trava, detelja, razni pleveli i. dr. Pripominjam pa, da morajo imeti kunci tudi v tem času vedno v jaslih na razpolago zdravo in suho seno. Pri nabiranju zelenjave pazimo na snago. Umazana in od zemlje onesnažena krma povzroča črevesne katarje in druga nevarna obolenja. Najboljša zelena krma za kunce sta regrat in detelja. Zlasti regrat smemo po pravici prištevati med najodličnejšo in najbolj zdravo zeleno krmo. Regrat vsebuje sicer le malo beljakovin, a je zato bogat na fosfornokislem apnu, kaliju, železu in vitaminih; pospešuje prebavo, čisti kri in tvori pri doječih samicah mleko. Zato priporočam regrat za krmljenje mladičev in doječih sam. Regrat tudi ne napenja, četudi ga pokladamo večje množine. Nasprotno pa moramo biti s pokladanjem mlade detelje, zlasti tako zvane črne detelje, zelo previdni, ker napenja. Prav tako napenja tudi solata, ki jo smemo kuncem sicer dajati, a le v manjši količini. Poleg regrata in detelje omenjam za spomladansko krmljenje še trpotec, koprivo, rman itd. Sesekljana kopriva, pomešana med kuhan krompir ali krompirjeve olupke ter z nekoliko otrobi, je odlična poslastica za mladiče in tudi starejše živali. V jeseni krmimo kunce z listi ohrovtja, zelja, kolerabe, pese itd. V sadovnjaku nabereimo odpadlo črvivo sadje, ki ga kunci zelo radi žro. Ali smemo polagati kuncem mo-

kro travo? Seveda jo smemo. V začetku jim morda potrosimo mokro zelenje z nekoliko otrobi ali pa pomešano s senom, pozneje pa opustimo še to. Paziti pa moramo, da ne dobe živalce sparjene in ugrete trave, ki je hud strup za njih želodčke. Mokre trave ne smemo pustiti ležati na kupu, ker se zlasti v poletnih dneh kaj kmalu ugrije. Travo, deteljo in drugo zelenje nabirajmo proti večeru. Tudi je seno izdatnejše nego otava. Ne pozabimo nabirati poleti dišavnih zelišč kakor: kamilic, janeža, kumine, petršilja, zčlene, poprove mete itd., ki jih pozimi mešamo v mehko krmo. Navedena zelišča vzbujajo pri živalih tek in pospešujejo prebavo. Kuncem dajmo večkrat v kletke bukovo, vrbovo, topolovo ali lipovo vejo, ki jo kaj radi glojejo. Še raje pa glojejo veje in vejice sadnega drevja, predvsem jablan.

Kunce krmimo navadno trikrat na dan, zjutraj, opoldne in zvečer, vedno ob določeni uri. Lahko jih pa krmimo samo dvakrat, kar velja zlasti za tiste rejce, ki so čez dan z doma. Ker je krmljenje kuncev kaj različno,

je težko podati točna navodila. Tu navedeni primer bodi le nekaka osnova krmljenja zlasti za začetnika, ki še nima v tem pogledu dovolj prakse. Zjutraj: zelenje, opoldne: zamešano krmo, zvečer: zelenje in pest ovsa. Pozimi: zjutraj: seno in korenje ali peso, opoldne: zamešano krmo, zvečer: seno in pest ovsa. V mehko hrano primešamo vsak dan ščepec klajnega apna, ki ga živalce potrebujejo za tvorbo kosti. Tudi ne pozabimo dajati kuncem vsak dan svežo pitno vodo. Vse ostanke mehko zamešane hrane odstranimo iz kletke. Poleti se namreč mehko zamešana hrana kaj kmalu skisla. pozimi pa zmrzne. Skisana oziroma zmrzla hrana pa je strup za živalce.

Ako hočemo tedaj s pridom gojiti domače kunce, jim moramo pripraviti primerne hlevčke, priskrbeti si zdrave plemenske živali gospodarskih pasem, živalce pravilno negovati in krmiti, voditi tudi rodovnik ter se v splošnem ravnati po zgornjih navodilih. Ako bodo rejci domačih kuncev vse to upoštevali, bodo tudi imeli od reje gospodarsko korist.

DROBNE ZANIMIVOSTI

1. Koliko ur potrebuje čebela, da nabere pol kilograma medu?

Ugotovljeno je, da obišče čebela v eni minuti približno 10 cvetov in ostane 10 minut od svojega domovališča. Vsak dan naredi, kakor so ugotovili s kontrolo, približno 40 izletov. Ta neutrudna živalca sesa med v času med sončnim vzhodom in zahodom iz 4000 cvetov, kar ustreza delovnemu času 400 minut ali 6½ ure.

Cvetni nektar nabira čebela samo v soncu, ne pozna pa pri tem nobenih praznikov. Znano je, da ima cvet približno 2/10 miligramov nektarja. Iz 4000 virov nabere torej čebela na dan 800 miligramov (= 8/10 ali 0,8 grama) nektarja. Ta se spremeni v med na ta način, da čebele tri dele nektarja zgoste v en del medu. Za ½ kg medu (500 gr) je torej potrebno 1500 gramov nektarja. Čebela potrebuje torej 1875 delovnih dni, da nabere omenjeno količino medu. Kajti 1500 (gramov nektarja) deljeno z 0,8 (gramov dnevnega dela) je 1875 (delovnih dni).

Seveda ena čebela ne more nikoli sama nabrati ½ kg medu. Saj živi samo 35 dni. Dobro je, da ima vsaka država čebelic približno 10.000 nabiralnih čebelic, sicer bi morali dolgo čakati na pol kg medu.

Koliko cvetov oplodijo vsak dan čebele? Za primer lahko vzamemo neko statistiko iz Nemčije, kjer je približno 2000 panjev. Če obišče vsaka čebela iz teh 2000 držav vsak

dan 4000 cvetov, potem dobimo na 10.000 nabiralk krat 2 milijona čebel krat 4000 cvetov veliko številko. Rezultat je 80 bilijonov cvetnih obiskov na dan!

Ali ne zraste naše spoštovanje v neizmernost, če pomislimo na nedogledno delo teh majhnih živalic, ki nam dobavljajo tako važno hranilno sredstvo in še poleg tega vrše z bilijonsko opravitvijo cvetov veliko nalogo v gospodarstvu narave.

2. Glasovanje o 16 živalih

Psihološki institut v Rostocku je izdal zanimivo okrožnico z vprašanjem: »Katero žival si upate vzeti v roko?« Izid tega od nekega profesorja izvršenega dela nam odpira precej točen pogled v dušo ljubiteljev živali. Od 111 vprašanih oseb, ki so pripadale najrazličnejšim slojem, jih je priznalo 107, da so ljubitelji živali, medtem ko so 4 izjavile, da so jim živali nevažne. Nasprotno pa je bila ljubezen do različnih živali zelo raznotera. Kot najboljše žival so presenetljivo imenovali v prvi vrsti konja, nato šele psa, mačko in ptice. Na vprašanje: »Katero žival radi primete in pobožate?« so se vsi udeleženci odločili za konja, katerega niso niti enkrat odklonili. Na drugem mestu sledi kunec (domači zajec), ki je bil samo v enem primeru odklonjen, pred psom, ki se ga dve osebi nočeta dotakniti, in pred mačko, katere trije natečajniki nočejo prijeti. Rujavi hrošč je imel med 111 osebami 6 na-

sprotnikov, morski prašiček 10 in govnjač 19. Deževnika prijete se je branilo 19 oseb, po 21 se jih je izreklo proti miši in gosenci, 23 proti kuščarju in 28 proti žabi. Pajek je imel 29 nasprotnikov in kuhinjski ščurek 38. Najslabše od 16, v debato vzetih živali je v tej »priljubljenostni tekmi« odrezal slepec, kate-rega je odklonilo 40 vprašalcev.

3. O uživanju sadja

Da je treba kupljeno sadje umivati, je samo ob sebi razumljivo. Sicer trpi pri tem nekoliko duh (aroma) sadja, toda to se drugače ne da urediti, kajti če bi sadje samo odrgnili, bi s tem utrli v kožo tudi različne bakterije. Posledica uživanja umazanega sadja niso samo okuženja črevesja, temveč tudi boleznini vratu. Tudi če nekateri menijo, da lahko brez skrbi uživamo sadje, ki smo ga s čistimi rokami utrgali na lastnem vrtu, je to zmotno. Dviganje prahu na cestah ravno tako obda kožo sadežev s prahom. Poleg tega rade posedajo po sadju vseh vrst žuželke, ki ljubijo sladkor in si posebno sladko sadje rade izberejo v ta namen. Te žuželke srkajo sladkor in puste vedno svoje »vizitke« na sadju. Če tak sadež torej odrgnemo, samo utaremo nesnago v kožo. Torej je treba sadje, ki ga hočemo jesti neolupljenega, na vsak način umiti.

4. *Cimex lectularius*

Po vsem svetu je znan cimex lectularius, ovalni, ploščati, kakor mahagoni rdečerjav mrčes brez kril in z ustnim organom, ki je pripraven za ščipanje in sesanje. Njegova glavna hrana je človeška kri. Prebivalcem velikih najemninskih hiš (zlasti v velikih mestih) je cimex znan pod navadnim imenom — stenica. Na scheffieldski univerzi je napisal Kenneth Mellanby znanstveno razpravo za dosego doktorata o tem, kako dolgo stenica živi. Z napornimi poskusi v laboratorijih je dognal, da mirno podnebje in vlažen zrak Anglije zelo prijata temu mrčesu in da lahko odrasel cimex živi po več let. En pogoj pa je, namreč, stenica mora imeti dovolj hrane, da je ni treba zganjati. Glavni vzrok smrti poskusnih živali je bilo to, da so morale begati za hrano. Kako dolgo živi dobro krmljena stenica, tega Mellanby v svoji razpravi ni povedal.

5. Poljubljanje rib

Misionarji, ki se vračajo z otokov južnih morij, imajo navadno isto smolo, da namreč pripovedujejo o čudežih, a se jim ne veruje. Nekaj nenavadnega se je primerilo maristi-

škemu misionarju Arzenu Laplantu, ki se je vrnil v Zedinjene države in pripovedoval o čudovitem dogodku. Vsi so mu morali verjeti, ker je prinesel s seboj nepobiten dokaz, namreč film tega čudeža.

V filmu patra Laplanta, imenovanem Bema po vasi na otoku Viti Levu, ki je največji med Fidžijskimi otoki, je videti domačine, kako vpletajo bambusove mladike v več ko 100 metrov dolgo mrežo. Po posvečenju so vlekli mrežo žene in dečki po reki Singatok. Ko je bila mreža v plitvi vodi raztegnjena v krog, je stopil načelnik plemena v vodo in mahal s čarovno pahljačo. Njemu je sledilo nekoliko velikih Fidžiancev, ki so z rokami lovili meter dolge morske volke za rep, jih potegnili iz vode in mirno poljubili — bodisi na trebuh ali pa pred hrbtno plavutjo. Vsak morsk volk je otrdel in odrevenel; odnesli so ga na breg, kjer se ni nikoli več ganil.

Temu početu pravijo domačini »česanje reke«; to delajo dvakrat na leto. Nad tem je strmel pater Laplante in vsak, kdor je videl njegov film. Celo francoski misionar, ki je bil tam deset let in je izpreobračal domačine na otoku Fidži, je pripuščal možnost nečesa nadnaravnega. Spomnil se je, da je skušal nekega domačina izpreobrniti na katoliško vero. Mož se je premišljal, ker je bil že metodist. Ko je njegovo pleme »česalo reko«, je stopil domodorni metodist za načelnikom plemena v mrežo in takoj ga je hudo ugriznil morsk volk.

6. Kaj je pitna voda?

Veliko premalo pijejo ljudje vodo. Človeško telo mora dobivati tekočine in, čeravno dobi zelo mnogo tekočin iz hrane, mu vendar to ne zadostuje. Pomanjkanje tekočine koncentrira različne soli in prebavne snovi, ki gredo skozi telo. Ta koncentracija (zbiranje) je pa škodljiva in vodi k poslabšanju krvnih žil. Izdatno dovajanje vode pa razredči te strupe in preplavi in splakne ves organizem. To splakovanje je posebno važno, če ledvice niso v redu ali pa pri primerih visokega krvnega pritiska, v katerih nagiba kri, da teče preveč leno skozi ožilje. Najmanjša množina tekočine, ki bi jo moral človek vsak dan užiti, je tričetrt litra, toda je boljše več piti. Zaradi tega, če pijemo na dan nekoliko več, ne morejo nastati nikakšne kvarne posledice za naše telo. Tudi debelosti to ne pospešuje, čeravno nekateri to zmotno mislijo. Najboljše je, če pijemo to povečano tekočino vode med obedi. Ni pa dobro jedi poplakovati z vodo, ker to razredči želodčne sokove in slino ter zato rado odvrta od temeljitega žvečenja.

Magdalenin največji uspeh

P. K.

Magdalena je veljala za najboljšo pariško igralko. Njena prirodnost je bila prislovična in vsaka njenih premier je bil največji družabni dogodek. Vedno znova se je vpraševalo očarano in navdušeno občinstvo: od kod ima Magdalena to čudovito zmožnost, da se tako neprekosljivo vživi v svoje vloge? Kako neki more tako dovršeno obvladati vloge, ki brezpogojno zahtevajo strokovno znanje? Ravno to je bila Magdalenina velika skrivnost. Skušala je namreč vsako osebo, ki jo je imela predstavljati, najprej doživeti v resničnem življenju. Tako je nekoč štiri tedne opravljala službo v nekem sanatoriju, da si je nabrala potrebna izkustva za vlogo bolniške strežnice. Nalašč je potovala v Afriko, da je potem svoje vtise izkoristila v neki igri iz tropskih krajev. Učila se je tehničnega poslovanja poštne uradnice in študirala bolezenske pojave in zgodovino obolenja neke na duhu obolele mladenke, da je mogla po resnici predstavljati podobne like.

Magdalena je bila slavna, da nobena druga tako. Stanovala je v razkošni vili nekega pariškega predmestja in vrednost njenega nakitja in draguljev je stalno naraščala s številom njenih oboževalcev.

V novi igri »Sreča« naj bi Magdalena igrala neko dekle z dna velikomestnega življenja, dekle, ki šele po nekem predrznem vlomu spet najde pravo pot v meščansko srečo nazaj. Vloga je bila popolnoma po Magdaleninem okusu. Hotela je v njej do zadnje mrvice pokazati vso svojo veliko in veličastno umetnost, da ji bo Pariz ves zadivljen tako ploskal in pritrjeval kakor še nikoli. Toda v ta namen

je bilo treba natanko preštudirati okolje. Zato se je nekega večera odločila obiskati eno najbolj razvpitih beznic pariškega podzemlja.

Magdalena je osupnila. Prav za prav si je bila takšen lokal predstavljala čisto drugače. Ozračje ni kar nič dišalo po romantiki, ki mu jo tako radi očitajo mnogi romani. Pri nekaterih mizah so sedeli moški z zavihanimi rokavi in kvartali. Magdalenina prisotnost ni nikomur udarila v oči. Ko je pianist z nizkega odra na stari škatli zaigral neko pesem, ki jo je pred meseci večer za večerom pela s senzacionalnim uspehom, je pričela peti z njim, najprej čisto tiho, potem vedno glasneje... V vsaki drugi mestni četrti jih je bilo na tisoče, ki bi dali lepe vsote denarja, če bi slišali peti Magdaleno. Tu pa se za Magdalenino umetnost nihče še zmenil ni. Po drugem pripevu je naposled vstal eden kvartopirccev — bil je velik, širokopleč, v črni, pretirano modno ukrojeni obleki, s sivim, na tilnik potisnjениm klobukom na glavi — prišel k Magdaleni in ji mirno rekel: »Ti, tole pa mene dela nervoznega! Pojdi z menoj!« Prijel jo je za roko, jo peljal k svoji mizi in ji podstavil stol, na katerega je avtomatično sedla. Potem je tudi sam spet sedel h kvartopircem, da bi nadaljeval prekinjeno igro.

»Peti ne znaš, morda boš prinesla srečo!« je pripomnil in stavil ves svoj denar na prihodnjo karto.

Magdalena je bilo popolnoma zmedena. Kaj takega se ji še ni zgodilo. Solze so ji silile v oči. Hotela je proč. Samo proč!

»Kar lepo tu ostani!« ji je rekel nek glas, »dober kibic si.«

Magdalena se je zastrmela v moškega, ki ji je rekel te besede in se ji široko zasmejal.

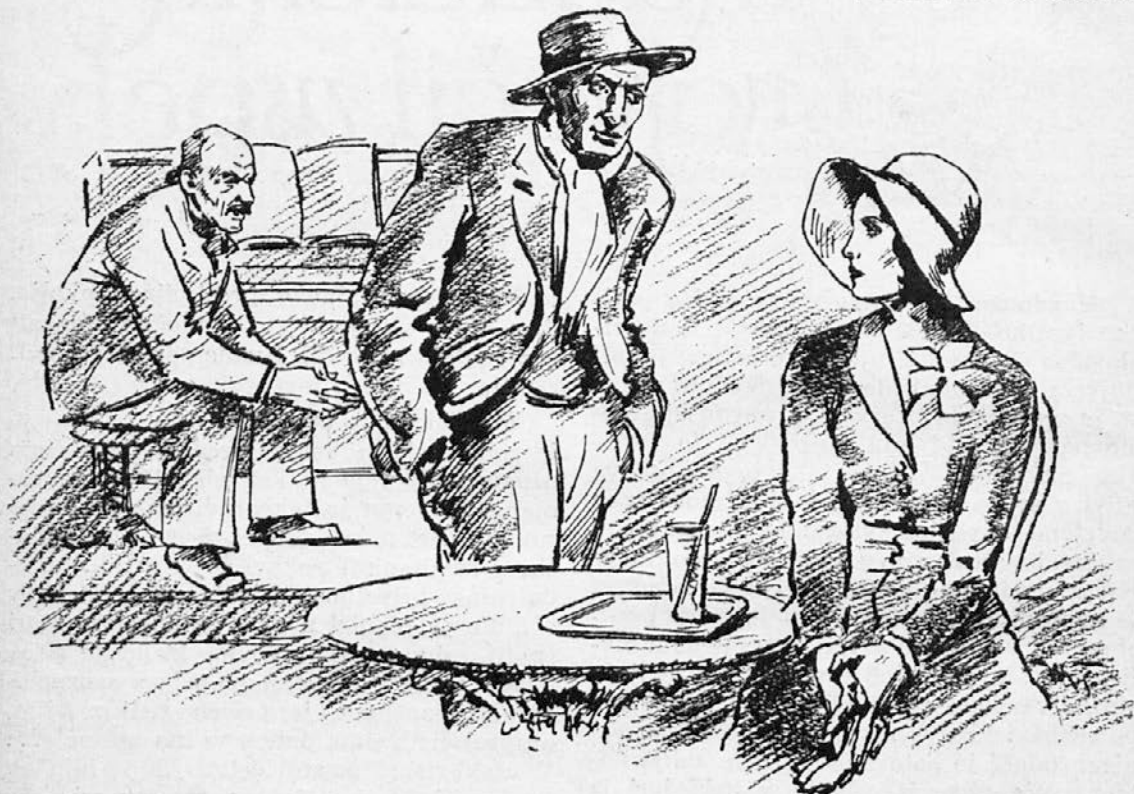
»Vse sem dobil!«

Pomolil ji je šop bankovcev pod nos.

avta, da se je dalo spoznati obraze štirih mož, ki so se molče peljali z njo.

»Kam se neki peljemo?« je premišljevala Magdalena.

Mesto je bilo že za njimi; zdaj so vozili v smeri proti predmestju gosposkih vil. Na nekem temnem prostoru so se ustavili.

»Ostala boš pri meni. Prinašaš srečo.« In jo je s svojo močno roko dobrohotno potrepal po rami.

Tedaj so se odprla vrata in mlad mož — njegovi lasje so se rdeče svetili — je pristopil k velikemu kvartopircu in mu nekaj pošepetal v uho. Ta je napeto prisluhnil. Potem se je dvignil, in rekel svojim pajdašem:

»Gremo! Henry ve za kupčijo!«

In že se je sklonil k Magdalena:

»Ti pojdeš z nami!! Prinašaš srečo!«

Potegnil jo je s stola in jo potisnil pred vrata...

Magdalena je sedela v avtu. Peljali so se skozi nočno mesto. Po na pol razsvetljenih ulicah, potem čez široke bulvarje mimo nočnih lokalov in zabavišč, katerih prižigajoče se in ugašajoče svetlobne reklame so metale rezko svetlobo v notranjost

Tudi Magdalena je morala izstopiti. Šli so peš dalje. Počasi in brez besed so se sprehajali kakor brezskrbni pohajkovalci. Pred nekimi železnimi vrati so postali.

»Tu je,« je zašepetal rdečelasec.

Magdalena se je srepo ozrla v hišo. Oh... Pomagala naj bi vlomiti!

»Nikogar ni doma,« je tiho razložil dolgin. »To bo krasen lov. Torej, naprej!!«

»No, no, punčka, menda vendar ne boš izgubila poguma,« je rekel nekdo in podprl Magdaleno, ki se je kar opotekla. Z grozljivo neprijetno naglico so odprli železna vrata in stekli po peščenih vrtni poti... Ker se tudi velike hišne dveri niso mogle dolgo upirati njihovi sijajni tehniki, so kmalu stali v temni veži.

»Ali veš, kje je nakit?« je dolgin vprašal rdečelasca.

»Ne!« se je glasil odgovor.

»Iskati moramo!«

Vse delo so si natanko razdelili. Eden je ostal na straži, drugi so pričeli stikati po sobah.

»Ti moraš tudi iskati,« je rekel dolgin Magdalena. »Prinašaj srečo!...«

»Upajmo,« je dahnila Magdalena in strahoma tavela po stopnicah. Ko se je s tresočo se roko pritipala do prvega nadstropja, je tam tiho pritisnila na kljuko nekih vrat in stopila v sobo. V tej sobi je stala postelja. Ob njej nočna omarica. Na nočni omarici je ležalo nekaj okroglega. Magdalena je previdno segla z roko tja — in v hipu so se rezko oglasili alarmni zvonci... Slišala je samo še urne moške korake, ki so hiteli po stopnicah, potem se je onesvestila...

Nekaj tednov pozneje je bila premiera komedije »Sreča«. Magdalena je bila sijajna kakor še nikoli.

Občinstvo je besnelo od navdušenja in časopisi so pisali enoglasno: »Od kod jem-

lje Magdalena to čudovito možnost, da se tako neprekosljivo vživi v svojo vlogo?«

Ko je Magdalena to čitala, se je bridko nasmehnila. Kako bi se tudi ne? Saj jo je spet vso spreletelo od groze ob spominu na ono noč, ko je postala vlomilka — in povrh še v lastnem stanovanju!...

Stavbenik

UMETNA SMOLA — INDUSTRIJA BODOČNOSTI

Pred iznajdbo železobetona je bil naš gradbeni material vedno isti: opeka, malta, kamen in les. Vse to so že uporabljali Rimljani in pred njimi še starejši narodi. Beton v zvezi z jeklom pa je omogočil gradnjo nebotičnikov in ustvaril popolnoma nov gradbeni slog in način.

V zadnjih desetletjih se je število gradbenih snovi pomnožilo za en nadaljnji izdelek, ki so ga do sedaj uporabljali sicer v zelo omejenem obsegu, toda bodo v bodočnosti, o tem ni nobenega dvoma več, mnogo gradili z njim. Ta nova snov, ali bolje rečeno, te nove snovi, jih je namreč več vrst, je umetna smola, zelo plastična in trdna gmota. Razen drugih uporab omogočujejo te umetne smole izdelavo celih hiš v serijah, ki jih bodo v tovarnah stiskali kakor avtomobilске karoserije in jih bodo lahko na licu mesta v nekaj urah sestavili.

Zgodovina umetnih smol pričenja s celuloidom, ki so ga prvič napravili l. 1867. iz strelnega bombaža in kafe. Celuloid je zelo koristna snov, toda njegova lahka vnetljivost zabranjuje, da bi ga uporabili za tiste namene, za katere bi bil posebno pripraven.

Prvi korak k današnji umetni smoli je bila iznajdba bakelita. Ime je dobila ta smola po svojem izumitelju Belgijcu, Iv. M. Baekelandu. Bakelit je umetna smola, ki jo dobivajo s segrevanjem karbolne kisline (fluol) in formaldehida. Ker je karbolna kislina izdelek iz katrana, je izdelovanje bakelita zlasti važno za tiste države, ki imajo velika premogovna ležišča. V Angliji, n. pr., dá industrija umetnih smol zaslužek 100.000 ljudem in iz teh snovi napravljeni predmeti imajo vsako leto vrednost 20 milijonov funtov šterlingov.

Natančne podrobnosti o izdelovanju umetne smole so še vedno kupčijska tajnost. Neko vrsto bakelita, ki jo sedaj uporabljajo namesto ebonita in vulkanita pri različnih električnih pripravah, pridobivajo na ta način, da mešajo bakelit z oljem in nekimi prav drobno zmletim lesom. V mešalnih strojih dobro premešajo te snovi in jih pozneje s pomočjo hidravlične stiskalnice stisnejo v poljubne oblike. Kalupe pa razgrejejo s paro, plinom ali elektriko. Z uporabo visokega pritiska dobijo izdelek, katerega površina je že sama na sebi, brez kakšne obdelave, gladka, razen tistih neznatnih vdolbin na mestih, kjer sta se stikala

zgornji in spodnji del kalupa. Ta smola je zelo trda in je v vodi kakor tudi v velikem številu kemičnih tekočin neraztopljiva.

Z impregniranjem papirja ali tkanin z bakelitom in naknadnim stiskanjem dobimo zelo koristno snov, ki kljubuje vsem kemičnim snovem, pa tudi vročini. To vrsto bakelita v listih uporabljajo za prevleko miz, ker obdrži svoj blesk in se ne zamaže. Bakelit je zelo trda snov, da lahko iz njega izdelujejo celo zobata kolesa, katerih prednost tiči v neslišnem teku. Neko emulzijo čistega bakelita uporabljajo tudi za okrasne in izolirne prepleske; s primesjo barvil dosežejo pri tem prav dobre učinke.

Druga vrsta umetne smole je galalit, ki ga izdelujejo iz mleka. Galalit nastane iz kazeina (mlečna beljakovina) in formaldehida. Dobro posneto mleko puste, da se skisa, in to skisano mleko obdelujejo s primernimi kisljinami in lužninami, na kar dobijo kleju podobno tekočino. To gmoto nato perejo in v sredoběžni sušilni pripravi osuše, da nastane robat prod, ki ga zmeljejo v rumenkast prah.

Iz galalita izdelujejo najrazličnejše predmete: pepelnike, ročaje za palice in dežnike, posodo itd. in sicer na ta način, da vsipljejo galalitni prašek v kovinaste kalupiče in ga stiskajo pri veliki vročini.

Danes še niso izčrpane vse možnosti uporabe galalita in zato lahko pričakujemo, da se bo v bodoče izdelovalo vedno več stvari iz te snovi. Do sedaj namreč še niso našli kakšne druge snovi, ki bi bila tako prikladna kakor umetna smola, ki jo je mogoče z enim samim prijemom spraviti v poljubno obliko in jo poljubno pobarvati brez kakšnega nadaljnega obdelovanja ali politure. Zato je izdelovanje

predmetov iz umetne smole veliko cenejše kakor pa izdelovanje istih stvari iz kovine ali keramične snovi.

Strokovnjaki so mnenja, da bodo v kratkem pričeli izdelovati tudi vrata in celo stene za zidove iz umetne smole. Zidovje iz te snovi ima to prednost, da ne propušča nobene toplote in da se v njem ne more vgnezditi nikak mrčes. V tropičnih krajih bodo taki zidovi bolj na mestu kakor pa leseni ali iz valovite pločevine. Les pade v najkrajšem času kot žrtev požrešnih mravelj, valovita pločevina pa napravi iz stanovanja peč. Stene in stropi iz umetne smole ne gore, ne rjave, pa tudi ne gnijo. Hiše iz tega materiala bodo zidali tako, da bodo jekleno ogrodje izpolnili s ploščami iz umetne smole.

Le malo je predmetov stanovanjske opreme, katerih bi se ne dalo napraviti iz bakelita. Ta snov je sploh idealen material, ki je prost vseh nedostatkov, ki jih imata jeklo in železo. Ker umetno smolo lahko poljubno barvamo, ne bo treba v bodoče več lepiti tapet na stene; tako bodo imele gospodinje vedno blesteče, gladke stene, katere bodo lahko umivale.

Nekateri so celo mnenja, da bo mogoče izdelovati iz umetne smole tudi avtomobilske karoserije in mnogo avtomobilskih delov. Velika prednost te snovi je, da je lažja od aluminija in da lahko v njo vtisnemo kovinaste dele, kar se je zaradi znane izolirne zmožnosti smole izvrstno obneslo v elektrotehniki.

Gotovo bodo sčasoma izdelovali umetne smole vedno večje dovršenosti. Že danes dobimo umetno smolo, ki je tako trda kot jeklo, da lahko iz nje delajo kroglična ležišča za najrazličnejše stroje in svrhe.

P. I. T.

METUZALEMSKI PRVAKI ZADNJIH STOLETIJ

Pred nekaj leti umrlil Turek Zaro Aga je veljal za najstarejšega človeka našega časa. Dosegel je po lastnih podatkih starost 164 let in se je baje v svoji mladosti bojeval v Siriji proti Napoleonu. Imel pa ni nobenih listin, da bi to dokazal, in strokovnjaki, ki so mu po posebni metodi pregledali kosti, so bili mnemja, da je bil star kvečjemu 120 let.

Pa bodi kakor koli, dejstvo je nepobitno, da je doživelo precej ljudi tako visoko in še večjo starost.

Najdlje je doslej na svetu živel Anglež Thomas Carn, ki je učakal starost 207 let. Živel je od leta 1588. do 1795. Drugi v tem prvenstvenem seznamu naj bi bil leta 1724. v vasi Kö-

frosch pri Temešvaru v Rumuniji umrlil Petrac Czartan, ki je bil rojen leta 1539. in je postal torej 185 let star. Bil je do svoje smrti zelo krepak možakar, hodil je ob palici in beračil ob poštnem poslopiju, kadar so prišli tujci v mesto. Tudi videl je še prav dobro v tej starosti in imel nekaj zob. Glavo in brado opisujejo zgodovinarji, da sta bili zelenkasto-bele barve kakor plesen. Njegov 97 letni sin, ki je ob njegovi smrti še živel in je izhajal iz očetovega tretjega zakona, je zatrjeval, da je bil njegov oče prej celo glavo višji. Czartan je pripadal grško-katoliški veroizpovedi in se je do najvišje starosti verno držal predpisanih verskih postov. Vsak dan pa je spil krepak

požirek v deželi običajnega žganja. Ko je po-
veljnik temešvarске trdnjave izvedel, da leži
mož na smrtni postelji, ga je dal slikati ne-
kemu nemškemu slikarju, ki je slučajno bival
v mestu. Nato je starček kmalu umrl, slika pa
je še danes ohranjena.

Samo eno leto mlajši je bil tudi leta 1724.
umrl Samuel Mungo, po rojstvu Škot, ki si je
moral skoraj vse svoje življenje pomagati le
z eno roko. Drugo so mu namreč zaradi nje-
gove strasti do divjega lova že v mladostnih
letih — za kazen odsekali. Ta mož je zelo rad
pil žganje, ki je veljalo v prejšnjih stoletjih
ponekod za živilo. Nič manjše starosti ni do-
segel neki mulat iz Friedrichsstadta v Virgi-
niji, ki je umrl leta 1798. v 180. letu. Bil je
140 let suženj v eni in isti družini in mu je
bilo ime Syms.

V Herbusdorfu v Gornjih Lužicah je dose-
gel neki Martin Uhlemann, ki je umrl 2. de-
cembra 1736. leta, starost 172 let. Njegov stari
oče je učakal baje 103 leta in njegov oče 192
let. — Henry Jenkins, ribič iz grofije York na
Angleškem, je živel, kar je verodostojno doka-
zano, od leta 1501. do 1670. Postal je torej 169
let star. Nekoč je dobil povabilo na sodišče in
prišel je tja s svojimi dvema sinovoma, enemu
je bilo 11 let, drugemu pa 102 leti. — 157 let
star je postal neki kmet na posestvih grofov
Zaluskijevih v sev. Galiciji, ki je umrl 1762.
leta. Njegov prvi zakon je trajal 58 let. Ko mu
je žena umrla, se je v 88. letu življenja znova
oženil in iz te zveze, ki je trajala polnih 55 let,
je bilo rojenih še 7 otrok.

Vladanje desetih angleških kraljev je pre-
živel leta 1635. umrli Thomas Parz. Nagrobni
napis v londonskem Westminsteru nam to po-
ve. 120 let star se je oženil v tretje in ko je bil
star 130 let, je še prav krepko vihtel cepec na
podu. Ko je dosegel 152 let, mu je priredil
nanj opozorjeni angleški kralj veliko pojedino.
Na tej gostiji si je Parz, ki je živel dotlej le
od preprostih jedi, ki jih je pa zalil vedno
s pol litrom dobrega žganja — tako temeljito
pokvaril želodec, da je kmalu nato umrl.

Za zelo življenjsko močnega se je izkazal
Danec Kristijan Drakenburg, ki je učakal 146
let (rojen v Strömstadu l. 1626., umrl l. 1772.).
Bil je nemirne narave in je imel do svojega
141. leta viharno in nestalno življenje. Ko je
bil star 68 let, so ga ujęli morski razbojniki
in ga prodali na trgu za sužnje v Tripolisu.
Petnajst let je opravljaj najtežja suženjska de-
la, dokler ni pobegnil. S 110 leti se je šele
poročil. — 136 let star je bil Švab Schorsch
Wunder (umrl leta 1761.). — Do 134 let je
priromal Anglež Robert Taylor, ki se je v 108.
letu svojega življenja še enkrat oženil. — Heinz
Mittelsädt, Meklenburžan, je bil 123 let star, ko
se je preselil v večnost. Bil je 40 let v vojaški
službi in je odbojeval lepo število bitk.

Leta 1724. je postal v Wettinu neki možakar
z imenom pl. Grosch v svojem 104. letu še en-
krat oče. Opravljaj je v tej visoki starosti zelo
naporno službo rudarskega nadzornika s čilo-
stjo mladega moža. Njegov oče je dočakal 112
let, eden njegovih bratov pa še večjo starost.
— Kirurg Patenôtre, eden najslavnejših fran-
coskih zdravnikov svoje dobe, je, ko je bil 102
leti star, še zelo varno in uspešno izvedel naj-
težje operacije. V Londonu leta 1797. v staro-
sti 112 let umrli Esquire Macarthy se je v 98.
letu starosti znova poročil. Vzel je že peto že-
no in postal oče petih otrok. O njem pripove-
dujejo, da je bil v visoki starosti navdušen lo-
vec, ki se ni nikdar v svojem življenju branil
krepkega požirka močnega žganja.

Mesca marca leta 1725. se je javil magistratu
v Liègeu v Belgiji neki možakar in zahteval,
da bi bil zopet sprejet v občino. Dognali so na
podlagi zapiskov, da gre za bivšega meščana,
ki je bil pred 95. leti zaradi nekega zločina
za 90 let izgnan iz mesta in je sedaj, ko je bil
star 115 let, prišel zopet nazaj. Občinska upra-
va ga je sprejela in je skrbela zanj do smrti.

Novembra leta 1934. je umrl v Mideltu v
Maroku domačin pleminitaš Sidi Lahib, ki je
zatrjeval — bilo je težko dokazati — da je 147
let star. — Po listinah je pa dokazal, da je 130
let star, še sedaj živeči Arabec Ali Abu Sari-
k iz Iraka. Mož je še danes pri polnem zdravju,
živi kot vegetarianec (je samo rastlinsko hra-
no), ne pije alkohola in je bil dosedaj šestkrat
poročen.

Tudi žene so že dosegle visoke starosti, če-
ravno so primeri takih starostnic — vse kaže,
da je to biološko pogojeno — mnogo redkejši
kakor pa pri možeh. Neka na vznožju Mount
Cenisa bivajoča gostilničarka je živela od le-
ta 1717. do 1857.; živela je torej polnih 140 let.
V neki vasi v bližini mesta Santiago de Chile
je umrla mesca oktobra leta 1933. žena, ki je
bila na podlagi pismenih dokazil rojena 16. ju-
lija leta 1800. Dosegla je torej starost 133 let.
Udeležila se je nešteti bojov med republiko
Čile in drugimi državami; bila je ranjena in
odlikovana s kolajno za hrabrost. Še v 107. letu
starosti je odšla leta 1907. kot marketenderica
(prodajalka živil) na vojno. V mestu Sterdumu
na Poljskem živi žena Wanda Wzniecka, ki je
sedaj stara 136 let. Čar tajinstvenega porekla
jo obdaja; vsesplošno jo imenujejo »sterdum-
ska čarovnica«. Prej se je ukvarjala s prero-
kovanjem in vedeževanjem. Med drugimi sta
si dala prerokovati pri njej srečo tudi zadnji
ruski car Nikolaj in avstrijski cesar Franc Jo-
žef. Wzniecka trdi, da je videla Napoleona, ko
je korakal s svojo vojsko na Rusko.

Starostno prvenstvo med vsemi ženami
sveta pa ima Srbkinja Stanojka Bakid iz vasi
Jevše pri Ipeku, ki je stara že dokazanih 155
let in je še vedno zelo zdrava in čila.

ZGODOVINSKI RAZVOJ PODPISA

Podpis, pod katerim razumemo vse vrste najožbejnega znamenja, ki jih pišemo ali rišemo pod besedilo listin, da jamčimo za njihovo pristnost, je napravil dolg zgodovinski razvoj, preden je dosegel do svoje današnje oblike.

Uporaba jamčevalnega znamenja je bila znana pri orientalskih narodih, ki so rabili v ta namen skoro izključno pečate in kamne vseh vrst. Sledove takega spoznavalnega znamenja najdemo pri Hebrejcih, Feničanih, Asircih in Egipčanih.

Uporabo pečata, ki so ga imenovali »sfragis«, so pozneje upeljali tudi Grki. In od njih so ga prevzeli Rimljani, ga imenovali »annulus signatorius« (pečat je bil namreč vdelan v prstan) in se ga v izdatni meri posluževali. Nazival se je tudi »signum« ali »sigillum« (pomanjševalna oblika za »signum«).

»Subscriptio«, to se pravi ime in naslov od tistega lastnoročno napisana, je prišla šele pozneje v veljavo in sicer v primerih, kjer je bilo treba dati pravno veljavo pišanim testamentom, ki niso bili napravljeni v zakonsko predpisani slovesni obliki. Od testamentov je prešla »subscriptio« polagoma tudi na druge listine, dokler je niso, potem ko je postala splošna, zahtevali celo od nepismenih; ker pa ti niso znali pisati, so se zadovoljili s tem, da so napravili pod besedilom listine poljubno znamenje, »signum manuale«. Znamenje je moralo biti lastnoročno napravljeno in potrjeno s pričami.

Barbari, ki so vpadli v rimsko cesarstvo, so prevzeli od podjarmljenih narodov poleg drugih običajev tudi podpisovanje važnih listin.

V nadaljnjih stoletjih je rodila vedno bolj naraščajoča nevednost zle posledice tudi na tem polju: prva teh je bila, da je pisec (scriba) sam podpisal listino, zaradi česar je ta zgubila svojo dokazno moč.

Uporaba pečata je vedno bolj nazadovala in je bila končno omejena le na kneze in prelate. Knezi so jo nato prenesli, ker so bili akti, ki jih je bilo treba podpisati, vedno številnejši, na ministra »hranilca pečata« ali »pečatnikarja«; ta je nosil in nosi še danes odgovornost za njegovo shrambo in uporabo. Namesto pečata so se posluževali tudi monograma, neke vrste risbe, ki je vsebovala ali začetne črke ali pa vse večkrat okoli križa razvrščene črke imena. Podkrižanje so spočetka uporabljali le analfabeti. Pozneje so pa križ dodali vsakemu podpisu kot prisposodbo svete obveznosti podpisa. Sedaj ga zopet uporabljajo pri podpisih nepismenih in je neveljaven, če ni napravljen v navzočnosti prič.

Kmalu po letu 1000. je sestajal podpis iz teh delov: 1. križ ali monogram; 2. ime; 3. parafa (ročno znamenje) in tiropske note (okrajšave) kot okrajšava besede »subscripti« (podpisal sem).

V 12. stoletju je bila vsa listina napisana od pisarja, ki je napravil na njej eno navpično črto in toliko vodoravnih, kolikor je znašalo število oseb, ki so bile udeležene na tej listini. Toda kmalu so uvideli nesmiselnost tega postopka in so se mu skušali ogniti bodisi z uvedbo uporabe »chartae partitae« (deljene listine, ki so jo posebno uporabljali v Angliji: vsaka stranka je dobila en del listine, ki je bila razrezana na več delov; pri poznejši zopetni sestavi se je pokazala pristnost ali potvorjenost listine) bodisi z zopetno uvedbo pečata. V deželah, kjer so imeli pisano pravo, so se pri važnih listinah še vedno držali oblik rimskega prava in so pod besedilo vselej postavljali pečat ali ročno znamenje, tako da podpis ni bil nikoli napisan lastnoročno. Pozneje je ročno znamenje vedno bolj izginalo, dokler ga niso uporabljali izključno le notarji, kar je veljalo v tistih časih kot znamenje njihovega ugleda. V 13. stoletju so vpeljali nekateri notarji »majhno znamenje« ali »signum nominis«, ki je obstajalo le iz krstnega in rodbinskega imena v običajni pisavi. To majhno znamenje se je zelo hitro razširilo in je nadomestilo velike in dolge podpise, od katerih se je ohranil le risan simbol ali parafa.

Medtem ko je sestajal podpis spočetka zgolj iz krstnega in rodbinskega imena v kurzivni (ležeči) pisavi, je pokazal pozneje zaradi svojega pripadajočega pomena najbolj čudne oblike, ker se je spojil s samó v okrasilne namene namenjenimi ročnimi znaki.

Herodot pravi z ozirom na Asirce in Babilonce: »Vsak poseduje pečat.« Najbolj neobičajen pa je napis v knjižnici glinastih tablic v Ninivah, ki so jo zbrali in uredili učenici duhovni Assurbanipala, zadnjega asirskega vladarja, ki se je imenoval pri Grkih Sardanapal: »Namesto pečatov so vtisnili sem svoje nohte!«, kar se da danes res ugotoviti.

Medtem ko je pri narodih na manjši kulturni stopnji podpis, kakor pri naših otrocih, samo vrsta znakov, ki pomenijo ime in morebitne naslove in katerim se doda kvečjemu zavojek ali repek po načinu starodavne parafe, da je bolj pristen in ga ni mogoče ponarediti, ne podpisujejo Japonci — kakor so to delali stari Asirci — nikoli lastnoročno. Kajti zaradi njihove risane pisave bi ne bilo nobeno razločevanje mogoče. Vsi imajo bodisi svoj pečat ali pa štampljko. Njihovi osebni podatki (personalije) so vtisnjeni v pečate, ki so v časih napravljeni prav umetniško. Dve vrsti teh pečatov imajo »pravi pečat«, ki je vedno vpisan v posebni državni register in je predpisan povsod v industriji in trgovini, in »potrdilni pečat«, s katerim potrjujejo pogodbe in podpisujejo dopise.

OBISKI PRI KMETIJSTVU KORISTNIH ŽIVALIH

Spričevala dobrega gospodarja si ne pridobi tisti, ki samo štedi ali celo skopari, temveč tisti, ki razume, ogibaje se nepotrebnih izdatkov, pridobivati iz posestva čim večje dohodka. Usposobiti se mora, da pozna vse panoge kmetijstva, ki jih obsega njegovo gospodarstvo. Znati mora, kakšna je najuspešnejša vzgoja in reja domačih živali, razumeti mora po krajevnih razmerah vse potrebno o travništvu, poljedelstvu, sadjarstvu, vrtarstvu, vinogradništvu in gozdarstvu. Poznati mora razen tega še številne škodljivce živalskega in rastlinskega izvora in način zatiranja, pa tudi vse tiste kmetijstvu koristne živalce, ki uničujejo škodljive zajedavce. Da se v vsem tem vsaj deloma usposobi, je potrebno, da opazuje in posnema delo vzornih gospodarstev, da čita kmetijske liste in knjige in da poskrbi, ako to ni bilo njemu dano, da pošlje sina, bodočega gospodarja, v kmetijsko šolo.

Ni je kmetijske panoge, ki ne bi imela škodljivcev. Vsi pa povzročajo zmanjšanje pridelkov. Koliko bi pridelali več žita, ako bi ga ne napadala rja in snetljivost. Koliko več krompirja, ako bi bil prost zajedavcev. Razni zajedavci uničijo tudi nad polovico sadja. Omenjam izmed mnogih samo dva: zavijača (črva) in pa škrlup. Za zatiranje in odvrčanje teh škodljivcev so iznašli znanstveniki mnogo sredstev, ki se jih poslužujemo pri nekaterih kulturnih rastlinah, ali uporaba teh v vrtu, na polju, v vinogradu, v sadovnjaku, na travniku, v gozdu in v hlevu nam je mogoča le deloma, ker nedostajajo delavne moči, največkrat tudi denarna sredstva. V tem težkem položaju nam prostovoljno in brezplačno hite na pomoč pridni delavci, ki vztrajno morijo živalske zajedavce. Na splošno jim pravimo kmetijstvu koristne živalce. Tem dobrotnikom moramo izkazovati hvaležnost s tem, da jih ščitimo in jim nudimo možnost razmnoževanja, zakaj brez njihovega sodelovanja in pomoči bi omagali. Ker jih pa vsi dobro ne poznajo, je treba iti ven v naravo gledat in opazovat njih delo.

Že v bližini vasi nad poljem plava, krožeč v zraku, **krivokljuni mišar**. Kakor kamen se spusti navzdol na plen. Ujel je miš. Da bi ga nihče ne motil pri tečnem obedu, jo odnese na samotni parobek gozda. Če bi ne bilo mišarja in nekaterih drugih lovcev na miši, bi bile setve uničene, zakaj, ako bi se miši nemoteno kotile, bi se jih v enem letu iz ene same dvojice namnožilo 860. To število miši požre letno 30.000 kg žita. Koliko teh glodavcev bi se namnožilo v drugem, tretjem in nadaljnjih letih, ako bi ne bilo zatiralcev.

Tamle iz sadovnjaka odmeva ropotanju slično trkanje. Stopimo bliže! Na deblu stare jablane

sedi, oprta na rep, lepo barvasta ptica, ki tolče po starem lubju z dolgim in močnim kljunom. To je **zelena žolna**. Preživlja se najraje od zalege škodljivih žužkov, ki grizejo lub in les na drevesih. Po votlem glasu pozna, kje so skriti, in ne jenja, dokler ni drevo očiščeno golazni. Ako je deblo trhlo, izteče še luknjo za gnezdo sebi in drugim koristnim duplarjem, na primer senicam, rujavim žolnam, udebom in drugim, ki žive od škodljivega mrčesa. Podobno delo kakor žolna opravlja tudi **rdeči detal**. Ker se pa število starih, votlih dreves krči in ker pada tudi število detalov in žoln, je potrebno, da za ptice duplarje pritrjujemo iz deščic zbite valilnice v razdalji vsaj 50 m na drevesa v višini 3 m.

Kakor duplarice se vse ostale **ptice pevke** hranijo najraje z mrčesom, zato so koristne, razen vrabca, kosa in škorca, ker je škoda, ki jo ti naredi na jagodičju in sadju, znatno večja od njihove koristi. Da je vrabec zrnojed, je znano, o kosu pa je prišlo na dan, da skrivaj odnaša iz gnezd mladiče drugih drobnih ptičev. Nepoučeni mu štejejo v dobro, ker lovi gliste deževnice. Te so pa koristne, ker presnavljajo v zemlji nerazpadle gnile tvarine, drobe zemljo in jo z rovi zračiijo, da je rodovitnejša.

Ob robu gozda je kmet odložil kup drv za poznejšo rabo. Ropot naših stopinj je preplašil dve čedni rdečkasti živalci z belim predpasnikom, ki sta smuknili v klado. To je dvojica **podlasic**, samec in samica, ki sta si tu poiskala stanovanje in oporišče za lov na miši, voluharje pa tudi na druge škodljivce. Prav zato ni niže doli na travniku in na polju ne mišjih lukenj ne miši. Podlasica gre na lov najraje ponoči; podnevi samo, če je lačna. Rada se naseli tudi v votline v kupu kamenja.

Nekaj niže doli ob grmovju, ki raste ob mejniki travnika, je nanasel veter plast listja in tudi trava je tod visoka. Od tu vodi gaz, kar ni brezpomembno. Poglejmo po tem sledu v notranjost listja. Je že tu! Zajeten jež ždi v klopčič zvit in se ne gane. Da je pa živ, se čuti samo po globokem dihanju in po močnem utripanju srca iz strahu. Ne boj se stari naš znanec in prijatelj, saj vemo, da ponoči, ko te nihče ne moti, hlastaš za mišmi in žužki, ki so nam na kvar, zato bodi v svoji hiši prost!

Stopimo na ono stran k skalnatemu pobočju hriba. Vhojena steza in ostanki hrane pred votlino pričajo, da je tu doma **lisica**. Do nje sicer sedaj ne moremo, ali če bi strogo izprašali njeno vest, bi njena dobra dela odtehtala slaba. Gospodinja jo sicer tožijo, da odnaša kure, pa to je tako poredko, da bi se lisičji rod zatrl, če bi lisica

ne imela druge hrane. Živi predvsem od miši, voluharjev in žužkov, pa tudi zajcem slaba prede, kjer je lisica doma, in to je sadjarjem vsekakor v prid.

Spodaj na travniku je mnogo kupčkov zemlje. Pravimo jim krtine. To zemljo odlaga krt, ko na vse strani svojega okrožja vrta nove podzemeljske rove ali pa popravlja stare, po katerih dvakrat podnevi in enkrat ponoči stika za različni rastlinstvu kvarnimi spodjedi. Bi kdo dejal, da žre korenine. Krt pa je žužkojed in se ne meni za rastlinsko hrano. Če bi ne bilo krtov, bi raznovrstni spodjedi zgrizli travnate korenine, da bi trava pomrla; izpodjedli bi žitarice, uničili krompir in drugo korenstvo, poškodovali bi korenine grmičevja in sadnega drevja, da bi imeli skrajno slabe letine. Zaradi sicer nevšečnih krtin ne zasluži, da ga nekateri pobijajo. Če pa je v kakem kraju neljub, ga prepodimo, ako mu potisnemo kos ribe v rov.

Kdo se še ni ustrašil in odskočil, če je zašumelo v prisiončnem grmu ali pod starim zidom? Če bliže pogledamo, ko nas strah mine, zagledamo pohlevnega martinčka, ki se je umaknil malo dalje na prežo muh in drugih žužkov. Kako hitro in spretno ugrabi žužka, če se mu le malo približa! Ljubke živalce pa nikar ne prijemajmo za rep, ker mu odpade. Sicer mu kmalu zraste drugi, ali ta čas ni tako okreten na lovu.

Enak posel kakor martinček opravlja tudi slepič. Tako ga imenujemo, ker ima majhne oči, toda vidi pa vseeno prav dobro. Škoda, da je podoben kači in ga zato nepoučeni pobijajo.

Po dnevni soparici se je pooblačilo in že padajo posamezne kaplje dežja. Stopimo še do grma, da pogledamo, kdo se tam hripavo oglašča. To je pa rega. Lepo umita, po hrbtu zelena, po trebuhu bela čepi na veji. O njej gre glas, da izprosi dež, zato jo tudi imenujemo božja žabica. Ker je požrešna, je stalno na lovu za najrazličnejšimi žužki, zakaj druge hrane ne uživa.

Dan se nagiblje h kraju. Iz vlažnega zakotja stopa okorno temnorjava, bradavičasta žival z izbuljenimi očmi, ki v sili tudi skače. Pravijo ji krastača. Nekaterim se stedi, a neupravičeno. Čista je kakor rega, saj se vso noč umiva v rosi, ko je na lovu. Posebno ji gre hvala, da lovi ponoči polže, bramorje, stonoge in druge škodljivce, ki so ravno ta čas na paši. Da ne boste trpeli škode od ponočnih škodljivcev, prinesite krastačo na vrt. Vrtnarji jo zelo cenijo, ker jih obvaruje poškodb nežne setve.

Med opazovanjem krastače in njenega koristnega početja se pojavi v višini nekaj metrov naš stari znanec netopir, ki sicer prespi ves dan in vso zimo. Brez oddiha neslišno leta po zraku, prhutajoč sem in tja, zdaj višje, zdaj nižje. Letaje lovi in sproti hrusta ponočne metulje in hrošče, ki so kmetijstvu v škodo. To so zavijači, ki povzročajo piškavost sadja, grozdni sukači in kiseljaki, vrbovi in jabolčni zavrtiči, zimska sovka, gobovec in še mnogo drugih.

Stopimo doma v hlev, da pogledamo, kako je pri živini. Pod jaslami smuka prav majhna, miši podobna živalca, ki pa ima daljši koničasti gobček. Oblika zob je prav taka kakor pri krtu, kar pričča, da ni glodavec. To je rovka. Zatekla se je v hlev, ker je zavohala, da je tu obilo muh in drugega mrčesa, ki je njej edina hrana. Zaradi nepoznanja njene velike koristi jo mnogi preganjajo in tožijo, da sesa kravam mleko in da s pikom povzroča razne tvore pri živini. Ta je pa bosa!

Da bi ne prišlo do spora med sorodniki žužkojedi, ki so krt, jež, rovka in netopir, so si najbrž dogovorno določili lovišča na škodljivce. Krt je prevzel lov pod zemljo, jež in rovka na površini zemlje, netopir pa v zraku. Koliko obilnejše uspehe bi imeli na vrtu in na polju, če bi se njih številno pomnožilo!

Izpod kupa drv, ki so ga odstranili, jadrno beži velik, trebušast hrošč. Ves je črn, krila pa ima usnjato bradavičasta. Zato so mu dali ime usnjar. Podnevi ždi kjer koli skrit, ker tačas ni hrane zanj, zato pa hodi na lov ponoči, ko so polži, njegova hrana, na škodljivem poslu. Krila ima na zadku priraščena, zato ne more leteti. V nadomestilo pa ima zato urnejše noge. Kakor vsi hrošči se tudi usnjar preobrazuje. Iz jajčec se izležejo ličinke. Ko dorastejo, se zabubijo in iz bube se preobrazi popoln hrošč. Kakor hrošči usnjarji tako se tudi njihove ličinke preživljajo s polži, pa naj bodo hišarji ali lazarji. Če ste našli prazno polževo hišico, se ni polž izselil iz nje, saj se ne more, ker je ž njo priraščen, temveč ga je pojedel usnjar ali pa njegova črna ličinka.

Izpod kepe, ki jo je plug navrgel, preplašen beži po njivi lep, bakrenozelen hrošč — bakreni krešič. Pustimo ga, naj si poišče novo skrivališče. Kakor usnjar lovi tudi bakreni krešič škodljivce samo ponoči.

Na koncu njive leži že razpadajoča krastača. Nemara jo je ubil nepoučen človek ali pa je poginila naravne smrti. Ob njej je zaposlenih mnogo lepo pasastih in kratkokrilih, okoli 2 cm dolgih hroščev, ki vztrajno odnašajo zemljo izpod mrhovine. V nekaj urah napornega dela že spravijo svojo žrtev v grob, saj imajo pripravne ude in obleko za tak posel. Ti kratkokrilci so grobarji, ki so po smradu od daleč izsledili mrhovino. Ne motimo jih, zakaj delo ni še končano. Samice morajo sedaj izleči jajčka na mrtvo žival, da bodo izlegle ličinke imele primerno mesno hrano, in končno vse še dobro zakopati. Grobarji nas s tem varujejo, da se zrak ne kuži.

Onkraj njive je cesta, ki je onesnažena z odpadki vprežne živine. A pometacev kar ni treba, saj so že zaposleni tam v skupinah po petdeset in še več delavcev — črnih hroščev krepkega telesa in močnih udov, ki drug ob drugem zaje-majo govno in izdelujejo iz njega enakomerne lepe kroglice. Sproti jih valita po dva, eden sprdaj, drugi zadaj, s ceste na varno v stran. To so govnjači, ki v govno ležejo jajčka. Njih trud se usmerja v skrb za potomstvo.

Postojmo malo v senci pod košato češnjo. Visoko pod krošnjo frlijo po več časa na istem mestu nenavadne muhe in se zaletavajo sem in tja. Toda to ni igranje, temveč lov z zaletom na mušice, ki tam rajajo. Na človeka in živino ne sedajo. Če se nam posreči kakšno ujeti, kar ni prav lahko, ker se urno izognejo, so te muhe dvokrile, kakor hišna muha in iste velikosti; trupelce pa je rumenkasto, opasano s črnimi progami. Ker trepetaje frlijo v zraku, prežeč na plen, jim pravijo **trepetalk**. Tudi nad gnojnikom in povsod, kjer so mušice, jo boste videli. Všeč nam je, ker uničuje mušice, ali njena korist je večja v razvojnem stanju. Trepetalke ležejo namreč jajčka na rastline, ki so napadene od listnih uši, zakaj njihovim ličinkam so uši edina hrana. Poglejmo na mladike bližnje jablane, ki ima od pikov uši zvito listje. Sredi ušive kolonije opazimo malim črvičkom podobne živalce zelene barve z velikim vilastim sesalom. Stalno, podnevi in ponoči, ugrablja ličinka uši, zlekne trupelce, dvigne glavo visoko in že je uši sama koža, ki jo odvrže. Ko dorastejo, se v nekaj dneh zabubijo v temnorjav, lupinast, kakor solza velik mešiček, iz katerega se preleve v popolno žuželko — muho trepetalko.

Prav zraven na gorenji strani enega lista stoje pokonci 1 cm dolge lasnate nitke, ki nosijo zgornje bele, kakor makovo seme debele bunčice. Devet jih je, včasih manj pa tudi več. To so jajčka prav koristne žuželke, ki ji zaradi njenih nežnih, zelenkastih kril in zelenkastega trupelca pravimo **tenčarica**. Velika je skoraj kakor metuljček plavček. Podnevi miruje kje med listi na drevesu, ponoči pa leta in išče ušive mladice, na katere leže jajčka, da zagotovi naraščanju — ličinkam hrano. Ker je ponočnjak, zaide večkrat, če je okno odprto, ponoči tudi v hišo k luči. Ličinke tenčarice so rjave, v doraslem stanju do 12 mm dolge. Glavica je oborožena s kleščam podobnimi grizali. Hlastno ugrablja uši in jim zdrobe ude, preden se tega zavedajo. Zaradi načina lova in žretja so jim nadeli ime **levi**.

Kakor po vseh rastlinah, ki so jih napadle uši, tekajo mravlje gori in doli po vejah in deblu tudi na bližnji mladi hruški. Lizat hodijo odpadke uši, ki so jim za slaščico, zato se jim tako mudi. Razen ličink tenčaric in trepetalk so pa tu vmes še vsem znane živalce, rdeče **polonice**, tudi pikapolonice in povevke imenovane. Nekatere polagoma žro uši, saj druge hrane ne poznajo, ena pa ravno kar leže rumena jajčka. Malokatera žuželka je tako priljubljena kakor ta. Moža željne deklino jo v dobri veri polagajo na roko in ponavljaje pri-govarjajo:

Povej, povej popevka,
kje moj ženin cmevka?

V smeri, kamor polonica odleti, je baje njen bo-
doči mož doma.

Po natančnem pregledovanju smo našli tu tudi
ličinke polonic, ki so še požrešnejše. Modrikasto-

si vega trupelca so, s sedmimi črnimi pikami
kakor njih matere. So pa tudi tropikčaste in tudi
rumene polonice, samo nekoliko manjše so, pa
zaradi zatiranja listnih uši prav tako koristne ka-
kor rdeče. Ako bi bilo več polonic, tenčaric in
trepetalk, bi se ne utegnile razmnoževati listne
uši, ki zaustavljajo rast, cvetenje in rodovitnost
dreves in grmov. Ene celo poljščini in povrtini
ne prizanašajo.

Da si skrajšamo pot proti domu, zavijemo po
stezi ob gozdu do ceste. Čez stezo stoje nekoliko
od tal umetno spredene mreže, pritrjene na veje
z dolgimi nitmi. Sredi mreže pa preže brkasti
pajki z zajetnim zadkom. Bilo je nekaj dni de-
ževno vreme in stare mreže so se potrgale, a ker
so pajki kot dobri poznavalci vremena zaslutili
vedro, so si čez noč napravili nove mreže. Ravno-
kar se je zapletel metulj vanje. Otepa se, da bi
se rešil, pa ni časa, ker pajek ga zgrabi in mu iz-
pije sok. Pozneje se ujamejo še muhe, mušice in
druge leteče žuželke, ali ker ne more vseh použiti,
jih umori in zaprede ob strani, kot prihranek za
slabe čase. Dasi so nam pajkove mreže nevšečne,
če se vanje zaletimo z obrazom, moramo vendar
priznati, da so pajki kot uničevalci škodljivcev
vse hvale vredni.

Na ograji ob cesti so prilepljeni neki rumeni
stvari. Kaj bi to bilo? Na poginulih gosenicah in
bubah, ki jih je še sama koža in dlake, stoje
majhni, rumeni, 3 mm dolgi, lepo izdelani svilnati
mešički. Po barvi in obliki gosenic in bub spozna-
mo, da so to kapusovi belini, ki večkrat požro ze-
lje do rebrovja. Da pa ugotovimo, kaj je v meši-
čkih, vzemimo nekaj takih stvorov domov in jih
vložimo v zaprte steklenice. Čez čas doma zapa-
zimo, da so rumeni mešički preluknjani, zraven
pa mnogo letajočih drobnih živalic, podobnih
majhnim mušicam, ki silijo iz steklenice na pro-
sto, da bi nadaljevale koristno delo svojih pred-
nikov. Te majhne živalce se spuščajo na žive go-
senice, zato jim pravimo **najejdniki**, in ležejo
jajčka nanje. Gosenice se otepajo, a ubraniti
se ne morejo. Iz jajčec izglede ličinke se zajedo
v goseničje truplo ter ga pojedjo. Končno se ličin-
ke na gosenici zabubijo v majhne, rumene me-
šičke, kakršne smo videli na našem obisku.

Razen najejdnikov kapusovega belina so še
druge vrste manjših in večjih najejdnikov, ki
polagajo jajčka na kaparje, listne uši, krvave uši
in na druge žuželke ter jih s tem uničujejo. Zna-
čilno je, da se pojavijo najejdniki v tem večjem
številu, čim več je škodljivcev — njih gostiteljev,
in število najejdnikov pada čim manj je gosti-
teljev.

Razen tu navedenih in opazovanih živalic so še
nekateri, ki nam vsaj deloma prinašajo koristi.
Kar smo pa videli, je le majhen drobec tisočeri-
tajnosti narave. To so čuda, ki jih ne smemo sa-
mo gledati, temveč videti, razumeti in seveda tudi
uvaževati!

JAPONSKA KUHINJA

Umetniški čut Japonca in njegova ljubezen do prirodne lepote se kaže tudi v prirejanju hrane. S hrano štedi in zanj je zelo dragocena. Odtod prihaja tudi japonski pregovor: »Ako zavrneš riževo zrno, boš oslepel.« Če je hrana za človeka tako dragocena, potem zelo skrbno ravna z njo, in če štedi z njo, bo imel zadovoljstvo z estetskega stališča, ako podčrta njeno lepoto. Pa naj bo že rezina lososa ali nekaj strokov zelenega fižola, Japonec bo za to izbral primeren krožnik in položil tako na primerno mesto, da bo harmoniral z ostalimi, na mizo postavljenimi jedmi. Japonski obed je zares nekaj več kakor samo preganjanje lakote; je tudi estetski užitek, je globoko prepojen z duhom. Pred vsakim obedom reče Japonec »Itadaki masu«, kar znači »Hvala-ležno bom zaužil to hrano«, in po obedu »Itadaki mašita« ali »Teknila mi je ta izborna hrana«.

Navadni ali celo nizkotni razgovori so pri obedu nedopustni. Razgovarja se pred vsem o umetniškem okusu tistega, ki je izbral hrano in pripravil obed, ali pa se razlaga, kako se posamezne jedi prirejajo. Japonec uživa v tem, če izve, iz česa so pojedine jedi sestavljene, odkod so ti sestavni deli in na kakšen način je bila jed pripravljena.

Prinesti pečeno kokoš ali malo prase na mizo in ga tu razrezati, je za Japonca nezaslišana surovost in dokaz nizkotnosti. Japonec ne bi bil mogel nikoli izumiti fižolove omake ali kaj sličnega. Takšno ravnanje z darovi narave bi smatral za oskrunjenje. Japoncu na primer nikdar ne bi moglo priti na misel peči jabolka, to se pravi uničiti njih ljubke boje ter prirodno lepoto in duh.

V vsaki deželi je priljubljenost posebnih jedi odsev narodnega značaja. Japonska je otoška dežela, obdana od vseh strani z zmerno toplim morjem — njeno najstarejše ime je Ojašima, kar znači »Osem velikih otokov« — in tako tvorijo ribe in sploh morske živali važen sestavni del japonske kuhinje. Zemlja pa daje »petorno žito«: pšenico, sladkorni trs, dve vrsti prosa in riž. Od teh je kuhani riž postal narodna hrana.

Jedi prihajajo na mizo v čudovito ljubkih porcelanastih posodah ali pa na lesenih krožnikih, ki so lakirani in umetniško poslikani. Japonci so edini narod na svetu, ki ljubi lakirano posodo. Kar presenečen je tujec pri japonskem obedu od umetniške harmonije porcelana, lakiranih posod in v njih servirane hrane. Če vzame eno teh porcelanastih posod v roke in jo natanko ogleda, tedaj šele vidi, kako okusno in s kakšnim razumevanjem je izdelana za svoj namen. Prav tako so lakaste posode skrbno lepo izdelane, za kar je treba mnogo časa. Skratka, japonski obed je tudi umetniški užitek.

Znano je, da se Japonci ne poslužujejo evropskih vilic in nožev, temveč nosijo že v kuhinji primerno razrezano hrano v usta s pomočjo dveh tankih lesenih palčic, imenovanih »haši«. Uporabljajo se enako kot pri nas papirnate serviete samo po enkrat. »Haši« za stalno uporabo ima Japonec samo doma in sicer vsaka oseba svoje.

Navadna dnevna hrana se na Japonskem ne razlikuje po slojih prebivalstva, vendar hočemo v sledečem navesti jedi, ki so glavne sestavine treh obedov: zajtrka, kosila in večerje.

Jedi za zajtrk:

1. Gohan (kuhan riž).
2. Misoširu (juha iz pasiranega fižola).
3. Konomono (vloženo sočivje).

Poleg teh treh glavnih jedi jedo za zajtrk tudi jajca, ribe, nori (ločiko), nimame (kuhan fižol), potem razne vrste jedi, pripravljene iz pasiranega fižola, in vložene slive.

Priprava riža:

Riž operejo, dajo v lonec in kuhajo z isto ali večjo količino vode. Med kuhanjem se ga nikoli ne sme mešati. Pokrit je z lesenim, štiri centimetre debelim pokrovom, in se kuha pod pritiskom. Nekako po dvajsetih minutah se je vsa voda izparila, riž se je napojil in je mehak.

Kosilo:

Opoldanski obed je splošno enostaven: glavna jed je kuhan riž s kuhanim sočivjem, kuhan soja fižol, črni bob ali grah, oslajen s sladkorjem in sojo, posušene ribe ali jajca.

Namesto kuhanega riža pride včasih na mizo udon (neke vrste makaroni iz pšenične moke), somen (tanki rezanci) ali soba (ajdovi rezanci). To se je vedno s tunovo juho in začinjeno s sojo in sladkorjem.

Večerja

sestoji iz kuhanega riža in iz nekaterih od sledečih jedi: otsuju (čista juha), sašimi (rezine surove ribe), jakimono (na ražnju pečena riba), tempura (na olju pečene ribe). Slednje jedo s strtimi redkvicami, ki ne pospešujejo samo prebave mastnih jedi, temveč služijo tudi kot začimba.

Sveže ribe se dobe povsod na Japonskem. Jedo jih surove, razrezane v tenke rezine (sašimi). Servirajo jih z redkvicami in pomakajo v kisovo ali sojino omako. Pri obedu pijejo včasih saké, riževo žganje.

Ojatsu je japonsko ime za popoldansko okrepčilo, kobiru pa za predpoldanski prigrizek. Vsi delavci brez izjeme jedo tudi ob tem času, otroci pa dobé lahke kekse in pijačo.

Delavci jedo kekse, udon (neke vrste makarone), soba (ajdove rezance) in navadni suši

(s kisom začinjeni riž); na kmetih se pa hranijo delavci z riževimi cmoki, kuhanim ali pečenim sladkim krompirjem in dr. Zraven pijejo čaj.

Otroci se hranijo z lahкими keksi, vafeljmi, evropskim dvopekrom, slaščicami, z mlekom, kakaom, kuhanim sadnim sokom itd.

Slavko Koželj

IZ ZGODOVINE ČAJA

Domovina čajevca je gorata južna Azija, kjer ga še danes najdemo divje rastočega. Vrsta »thea« obsega 16 različnih zvrsti, h katerim prištevamo tudi »theo japonico«, ki je naša kot okrasna rastlina znana in priljubljena kamelija. Čaj pa prispevata samo dva grma: »thea chinensis«, ki jo goje zlasti na Japonskem in Kitajskem, in »thea assamica«, ki jo obdelujejo v Zadnji in Prednji Indiji ter na Javi in Ceylonu.

Divji čajevce doseže višino 7—10 metrov, toda v kulturah ga ne puste zrasti preko treh metrov, ker je na ta način lažje obirati liste. S krepkim obrezovanjem dosežejo, da požene grm mnogotere mlade poganjke, ki nosijo najbolj dragocene liste.

Čajevce ima temnozeleno, usnju podobne liste, velike bele cvetove s 6 cvetnimi listi in s preko 200 prašnikov. Cveti imajo prijeten vonj, ki spominja na jasminov duh. Da čajevce uspeva, potrebuje vlažnotoplo podnebje na sončni legi; čajni vrtovi so zaradi tega urejeni večji del na južni strani gričev. Grme sade v razstroju 1 metra, da pozneje lahko piha veter med njimi; to čajevce zelo ljubi. Tri leta kasneje prično z žetvijo, oziroma z obiranjem in jo lahko nadaljujejo skozi 7 let. Po tem času postaja vrednost obranih listov vedno manjša, tako da polagoma izpulijo stare grme in jih nadomestijo z novimi rastlinami.

Na Kitajskem obirajo čajevce trikrat na leto. Tik pred deževno dobo, mesca marca in aprila obirajo mlade, sočnozelene liste, ki dajo najboljši čaj. Konec maja in v začetku junija po deževni dobi sledi drugo obiranje, čigar pridelek je namenjen v večji meri za izvoz v inozemstvo; seveda je vrednost tega pridelka mnogo manjša kakor ob prvem obiranju. Julija in avgusta so listi malo vredni, zato tudi v mnogih krajih tretje obiranje sploh opuste.

Med deževno dobo se listov ne sme smukati, ker vlaga škoduje okusu čaja. Navsezgodaj, ko izhlapi nočna rosa, gredo deklice in žene v čajne vrtove, lomijo liste in jih zbiraajo v košaricah, ki jih nosijo na vrvi

obešene spredaj ali pa na hrbtu. Naberejo jih le toliko, kolikor jih morejo še isti dan predelati. Že od starih časov sem so podvržene vrtnarice zelo strogim zakonom, katerim se je treba brezpogojno ukloniti. Trikrat na dan se kopljejo in morajo biti zelo čiste; tri tedne pred obiranjem ne smejo uživati rib, nobenih začimb ali drugih močno dišečih jedi. Najbolj fino vrsto čaja, ki so ga nabirali za cesarja, nebeškega sina, so smeli smukati le z rokavicami. Vse to se je godilo in se godi še danes, da se ne bi vonjava čaja zmanjšala.

Po načinu nadaljnega obdelovanja čajevih listov dobe dve različni vrsti za prodajo, črni in zeleni čaj.

Zeleni čaj ljubijo predvsem Azijati, k nam pride le v neznatnih množinah. Po okusu je močnejši kakor črni čaj. Ta (zeleni) čaj pripravljajo na ta način, da izpostavijo liste takoj po obiranju na bambusovih stojalnih hlapom vrele vode ali jih pa v globokih bakrenih kotlih med neprestanim obračanjem segrevajo tako dolgo, da postanejo robovi listov rdeči. Nato jih z rokami hitro zvaljajo v kolarčke in jih v ponvah previdno opravižajo. Da dobi gotovi čaj zaželeno zelenomodro barvo, ga opravižajo na koncu s prahom iz indiga, kurkume in mavca.

Črni čaj pripravljajo na čisto drug način. Liste puste na bambusovih stojalnih toliko časa, da ovenejo; pri tem se izvrše različni razkrojilni postopki. Potem liste zvaljajo in jih razprostrejo na ploščate krožnike, ki jih pokrijejo z vlažnimi tkaninami, da preprečijo na ta način izsušitev. Z vrenjem, ki nastane pri tem, postane prosto eterično olje, ki daje čaju njegovo značilno vonjavo. Potem liste zopet zvaljajo in v posebnih strojih posuše pri 100° C. Čaj nato zlagajo v zaboje, ki so v notranjosti prevlečeni z debelim staniolom in zavarjeni, da tako preprečijo vdor vlage, ki kvarno vpliva na čajev aromo. Ta črni čaj v pretežni večini izvažajo.

Po kakovosti razločujejo Kitajci različne vrste, od katerih omenjamo na tem mestu le opečni čaj, ki ga izdelujejo za narode Mongolije, Tibeta in Sibirije. Iz odpadkov slabših

čajevih vrst, pomešanih z vrbovimi listi, stiskajo s pomočjo riževe vode in volovske krvne sirtke nekake opeki podobne tablice, ki tehtajo približno 2 kg in jih nato posuše v pečeh. Ta opečni čaj je treba s kladivom razsekati in potem zdobiti v možnarju. Čeravno je njegova kakovost zelo slaba, napravi vendar ta čaj stepno vodo užitno. Iz tega čaja si kuhajo Tibetanci neke vrste poliv, ki se da primerjati z našo juho. Za čajni lonec uporabljajo leseno posodo, ki sliči po svoji zunanosti nekoliko našim koritom za surovo maslo. V tak lonec denejo z vodo pripravljene čajni poliv in dodajo surovo maslo, moko, sol in dišeča zelišča. Mešanico toliko časa metejo z leseno žvrkljo, da je mast v finih kapljicah enakomerno razdeljena in da ima tekočina videz z mlekom mešanega čaja. Evropski potniki popisujejo okus tega čajnega poliva, da prijetno skupaj vleče.

Naziv čaja izvira iz kitajskega »ch'a«, iz katerega se izvajajo imena za to pijačo pri vseh narodih. Na Kitajskem je gojitev čaja prastara zadeva in pravljice obkrožajo njegov nastanek. Prvim turistom na Kitajskem so pripovedovali, da si je odrezal pobožni spokornik Darma veke, da ne bi zaspal pri svojih verskih vajah. Iz teh vek je dalo božanstvo zrasti čajevc, rastlino, ki preganja spanje. Prvič je bil baje omenjen čaj v nekem spisu 2700 let pred Kristusom na Kitajskem, toda zdi se, da so ga spočetka uporabljali le kot zdravilo. Narodna pijača Kitajcev je postal čaj po izročilu šele 400 let po Kristusu. Njegovo pripravljanje je bilo spočetka prav preprosto; liste so stolkli v možnarju in jih kuhali skupno z rižem, ingverjem, pomarančnimi lupinami, soljo, začimbami in mlekom. Šele Lu-ji je izboljšal pripravljane oziroma kuhanje čaja in je bil prvi ustvaritelj čajnega kulta, ki so ga pozneje na Japonskem razvili do velike višine. Lu-ji je napisal v 8. stoletju »haking«, sveto knjigo o čaju, v kateri je učil, da je treba opustiti vse dodatke in pripravljati pijačo s kuhanjem čajnih listov z neznatnim dodatkom soli. Najboljšo vrsto čajnih listov je opisal Lu-ji takole: »Imeti morajo gube kakor usnjati škornji tatarskih jezdecev, morajo se dati zviti kakor vamp ogromnega bika, se razviti kakor megle, ki vstajajo iz prepada, svetiti se morajo kakor jezero, ki ga razpiha veter, in vlažni in mehki morajo biti kakor fina, pravkar od dežja omočena zemlja.«

V dobi Sung so mleli čaj v majhnem kamnitnem mlinčku v prah in so ga tolkli s fino bambusovo metlico v vroči vodi.

Šele za dinastije Ming so pričeli čaj poparjati. Niso ga torej več kuhali, temveč le polivali z vročo vodo.

Japonska je dobila čaj od Kitajcev v 8. stoletju; po najnovejših poročilih je postregel

cesar Shomu 100 menihom v svoji palači s čajem in l. 801. je prinesel menih Saiho s menama čajevca iz Kitajske in jih vsadil na Japonskem. Pripravljanje čaja so spoznali Japonci torej v vseh njegovih razvojnih stopnjah, medtem ko je prišla v Evropo le zadnja stopnja poparjenega čaja iz dobe dinastije Ming.

S pričetkom trgovanja v srednjem veku se je počasi razširilo poznanstvo čaja in njegovo čislanje po vsem svetu. Že l. 350. po Kristusu so se vozili Kitajci na Ceylon, kjer so izmenjavali svoje blago z blagom, ki so ga pripeljale arabske in perzijske ladje. Sredi 5. stoletja so dospeli Kitajci celó do Adena ob Rdečem morju. V poznejšem času so prenehali Kitajci s svojimi potovanji proti zahodu, namesto tega so pa pričele prihajati od 8. stoletja dalje arabske in perzijske ladje na Kitajsko, kjer je obstajalo v Kantonu veliko tržišče za tujce. Trgovske zveze med Arabijo in Kitajsko so trajale približno 100 let, dokler ni bila l. 875. pri neki vstaji vsa arabska trgovina s Kitajsko na mah uničena.

V 15. stoletju so prinesli čaj po kopnem v Srednjo Azijo, kjer je postal pri Tibetancih običajna pijača. Evropa je dobila prve vesti o čaju zelo pozno. Mislili bi, da so v dobi križarskih vojn, v kateri so Evropci spoznali toliko in toliko najrazličnejših azijskih običajev in prevzeli v evropsko kuhinjo toliko orientalskih jedi, ki so bahavo naštetá v takratni »Knjigi o dobrih jedeh«, gotovo spoznali tudi čaj. Toda do danes nas še nobeni podatki iz tistih časov niso mogli preveriti o tem.

V 16. stoletju omenjajo čaj svetovni potniki: Giovanni Battista Ramusio (1559), L. Almeida (1588), Maffeno (1588) in Tarcira (1610). Predočbe, ki so jih imeli Evropci o pripravljanju čaja, so bile takrat še precej nejasne. Tako so mislili, da ga pridobivajo Kitajci na isti način kakor Evropci vino iz grozdja.

L. 1610. so pripeljale ladje neke holandske vzhodnoindijske družbe prvi čaj v Holandijo, ki je postal tam po priporočilu zdravnikov kmalu zelo priljubljena pijača. V Parizu so dobili prvi čaj baje leta 1635., v Londonu pa l. 1650.; l. 1638. so ga vpeljali tudi v Rusijo. Ruski sobolji in trgovci so dobili na Kitajskem čaj kot protivrednost za svoje kože in ta čaj so prinesli carju v dar. Ker se je čaj v gospodskih ruskih krogih zelo hitro priljubil, se je kmalu razvila redna trgovina s karavanami med Rusijo in Kitajsko, ki je obstajala še v sredini preteklega stoletja. Po tej poti je včasih prišel najboljši čaj v Evropo.

V Nemčiji so črpali širši krogi svoje znanje o čaju iz l. 1647. izišlega poročila Olearija o potovanju v Perzijo. To potovanje je Oleari napravil po zaslugi vojvode Friderika Hol-

steinskega in po načrtih hamburškega trgovca Otta Brüggemanna, ki je predlagal vojvodi, naj Nemčija prične trgovati s svilo preko Rusije.

Leta 1712. je izdal zdravnik in piratoslovec Kämpfer botanični popis čajevca s slikami in je v njem tudi prav izčrpno popisal, kako na Kitajskem pripravljajo čaj. Prvi čajevac je prišel v Evropo s prizadevanjem botanika Linnéja. S početka so rastline med morskovožnjo poginile; Linné pa je naročil enemu svojih dopisnikov, naj vsadi semena čajevca v lonce, ko se vrača v Evropo. Te rastlinice so odlično uspevale med dolgo vožnjo in švedskemu kapitanu Ekebergu se je l. 1768. posrečilo, da je prinesel v Stockholm nekaj dobro ohranjenih grmov čajevca.

Ker je prihajal čaj takrat v Evropo le v majhnih množinah, je bila njegova cena zelo visoka in njegova uporaba je bila omejena zgolj na imovitejše sloje. Tako je stal funt čaja v sredi 17. stoletja v Angliji 15—16 šilingov. Dovoz iz Kitajske je bil takrat tako nereden, da ga je morala angleška, vzhodnoindijska družba v Londonu nakupovati, ko je hotela angleškemu kralju podariti 2 funta čaja. V naslednjih stoletjih je poraba čaja postala vedno večja, tako da ga je bilo mogoče dobiti redno v vseh večjih restavracijah Londona in Pariza. Toda še vedno je bila njegova cena zelo visoka, še l. 1815. so plačevali v Parizu za skodelico čaja 1,25 franka, to pa zaradi tega, ker so države novo vpeljane pijače obdavčile z velikimi davki. To je vodilo večkrat do nesoglasij med narodom in vladami. Tako je bil davek na čaj zunanji povod za vojno, katere posledica je bila odcepitev Združenih držav od Anglije: 26. februarja 1773. leta je nekaj bostonskih meščanov vrglo v morje tovor 18.000 funtov angleškega čaja.

Vpeljavo čaja kakor tudi drugih pijač so zelo pospeševali nasveti mnogoterih zdravnikov. Največje zasluge za uvedbo čaja v Nemčiji ima gotovo holandski zdravnik dr. Kornelij Dekker, imenovan Bontekoe, ki je bil rojen l. 1618. v Alkmaarju in je bil pozneje telesni zdravnik velikega vojvode brandenburškega. Iz teoretične predstave, ki si jo je vzel za izhodišče, da mora biti namreč kri dobro splahnjena zaradi izločevanja žilindrastih snovi iz našega telesa, je priporočal izdatno uživanje kave, čaja in čokolade. Dekker je baje prvi seznanil dvor s čajem.

Seveda ni spočetka manjkalo tudi ljudi, ki so označevali uživanje čaja za škodljivo in želeli, da bi se njegova poraba kolikor mogoče

omejila. Vzlic temu je uživanje te pijače sčasoma znatno napredovalo.

Čaj pripravljajo danes po vsem svetu na skoraj enak način. Liste poparimo v porcelanasti ali stekleni posodi in vzamemo na približno 250 gramov vode 5 gramov čaja. Kot najboljše navodilo velja tole: porcelanasto posodo izplakni z vročo vodo, da ostane razgreta. Nato deni v to toplo posodo čaj in ga polij s tretjino vrele vode. Ko si pustil čaj 2—3 minute, dodaj še ostalo vrelo vodo in pusti pri miru zopet 2—3 minute. Po tem času čaj precedi, kajti daljše namakanje čaja je čisto brez haska. Kofein in aromatične snovi, ki so v čaju, se zelo hitro izločijo, pri daljšem puščanju čaja v vodi pa se izločijo tudi čreslovite spojine, ki dajo pijači zagolten okus in pospešujejo zaprtje.

Čaj ponekod tudi odišavijo z vonjem določenih cvetic. Tako dajejo mnoge vrste čaja, ki smo jih dobivali iz Vzhodne Azije, v zaprte posode s cvetovi oranž, nageljnov, rož ali jasmína, da se navzame čaj vonja teh cvetlic. Prej so tudi pri nas shranjevali čaj skupno z vanilijo, pri čemer so dobili čajni listi izrazit okus po vaniliji. Običaj mešanja čaja s citronovim sokom prihaja iz Rusije; nekateri zatrjujejo, da se s tem čajni aroma izboljša. V resnici pride lastni okus čaja najbolje do veljave, če se izogibamo vseh dodatkov.

Čaj mešajo tudi z drugimi pijačami. Čaj z mlekom se omenja prvič v nekem pismu Madame de Sévigny, ki piše o njem kakor o neki posebnosti, ki jo ji je predlagal Marquis de Sablière. Namesto mleka dodajajo včasih čaju tudi smetano. V severni Evropi pimešajo običajno čaju nekoliko ruma. Posebno je treba na tem mestu omeniti samovarski čaj Rusov, ki je zelo redek čajni poliv, ker pride na 250 gramov tekočine le $\frac{1}{2}$ grama čajnih listov. Najboljši samovarski čaj pripravljajo iz zelenega čaja in mnogi trdijo, da pride svojstveni okus pri tej precejšnji razredčitvi najbolj do veljave.

V zdravilstvu uporabljajo čaj zelo pogosto pri želodčnih in črevesnih obolenjih. Vsak ve iz izkušnje, da čaj prav lahko prenese tudi v primerih, ko se kava in čokolada upirata. V tem čaju, ki ga je napraviti iz približno 3 gramov čajevih listov za skodelico, je 0:09 gr kofeina; v skodelici kave iz 10 gramov zrn je pa 0,12 gr kofeina. Razlika torej ni preveč velika. Nasprotno pa je v čajnem polivu veliko manj opraznenih snovi kakor v kavi. Zdi se, da je ravno to važno za presojo boljšega prenašanja čaja v bolezenskih primerih.

NE VERJEMITE,

1. da dobite bolečine v trebuhu, če jeste nezrela jabolka. Nezrelo sadje je v splošnem trdo in zelo malo okusno; zato ga običajno premalo zgrizemo. To, ne pa nezrelost sadja povzroča bolečine. Nekoč so poklicali zdravnika k dečku, ki se je zvijal v krčih. Njegovi svojci so zatrjevali, da je jedel nezrela jabolka. Otroka so pripravili do tega, da je pričel bruhati in ugotovili so, da je sicer res jedel jabolka, da pa so bila ta jabolka popolnoma zrela. Nesreča je nastala na ta način, da je deček jabolka prehlavno jedel, kar so dokazali veliki kosi, ki jih je pogoltnil. Nezrela jabolka sama ne povzročajo nobenih bolečin v trebuhu. Če jemo jabolko počasi in ga dobro zvečimo, potem želodec in čreva ne delata prav nobene razlike med zrelim in nezrelim sadjem.

2. da nastane pleša zaradi pogoste nošnje klobukov ali pa zaradi premajhnih klobukov. Samo dvoje sredstev pomaga plešavosti: 1. tre-

ba si je izbrati prednike, ki niso imeli pleše, in 2. treba se je zadovoljiti z njo. V največ primerih je plešavost podedovana in na njo prav nič ne vpliva način pokrivanja ali način življenja. Lahko pa bi kdo vprašal: če je plešavost podedljiva, zakaj potem ravno tako ne nastopa pri ženah? Temeljita proučevanja so odgovorila na to vprašanje tako, da je plešavost tako zvana čista dedna osnova, ki je pri možeh prevladujoča, pri ženah pa recidivna, to se pravi, da mati lahko dedno prenositi plešavost, ji pa sama ne podleže, če ima vsaj eden od obeh njenih staršev zdrave lase. Ker je ta primer zelo redek, so tudi žene zelo redko plešaste. Plešavost spravljajo tudi v zvezo z majhnimi nedostatki golšne žleze in možganskega priveska. V takih primerih prinaša pravilno zdravljenje skoraj vedno zopetno oživitve rasti las. Vendar je izguba las zaradi motenj žlez zelo redka.

UGANKE

PREGOVOR

ovsen — rakev — ječmen — nasvet — pojav — lesen — harem — počen — pokoj — vampir — bič.

(Vzemi iz vsake besede po dve črki, od poslednje le eno!)

POSETNIČI

U. Drenik

U. Gorjec

Kakšen poklic imata ta dva gospoda?

ZLOŽILNICA

Iz črkovnih dvojic in trojic ad, af, al, ali, ar, ci, es, ga, gu, ik, il, in, in, it, ja, ja, ka, ka, kr, li, ma, mi, mu, ni, ni, ni, ol, ov, pa, ra, ri, ri, ri, rn, sa, si, st, ton sestavi besede, ki pomenijo: 1. vrsto teka na dolge proge (tudi mesto v Grčiji); 2. osebo iz »1001 noči«; 3. reko na Dolenjskem; 4. vrh v Julijskih alpah; 5. kvarnerski otok v južni Italiji; 6. šlovenskega humorističnega pisatelja; 7. morske razbojnice; 8. del sveta; 9. italijanski otok; 10. slavnega italijanskega goslača; 11.

grškega boga vojne; 12. pristanišče in kopalnišče na Jadranu v gornji Italiji; 13. evropsko državo. — Začetnice dobljenih besed tvorijo ime in priimek znanega slovenskega slikarja in ilustratorja.

KVADRATNA TROJICA

Vodoravno in navpično:

1	A	A	A	A									
2	A	A	A	A									
3	A	A	A	B									
4	B	B	Č	E	E	F	F						
				5	I	I	I	K					
				6	K	K	L	L					
7. pis. potreščina,	7	L	L	N	N	O	O	O	8	9	10		
8. prvi letalec,									8	O	R	R	R
9. reka v Češko-Moravski,									9	R	R	R	R
10. pristanišče v Alžiru.									10	U	U	V	V

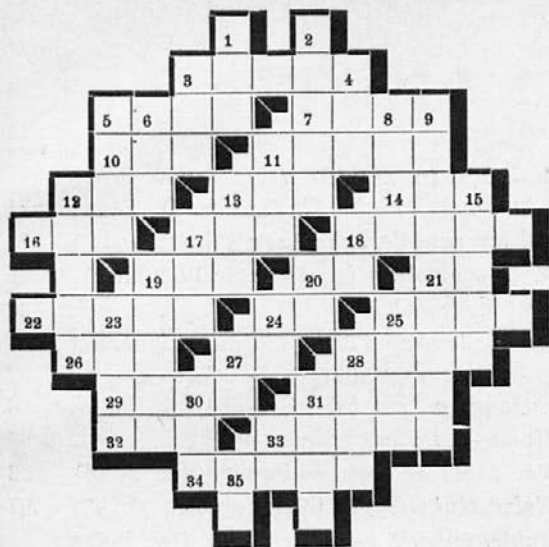
- ime švedskih kraljev,
- denarna enota (mn.),
- prebivalec Azije,
- mesec v letu,
- najvišji vrh v Istri pri Opatiji,
- madžarska mera za vino in za žito (51 lit.)

STOPNICE

A predlog
 A A reka v Italiji
 A D H lesena posoda
 I I K K pristanišče v Alžiru
 K L L N O mesto na Finskem
 O P R S T V vzoren pisatelj

Zadnja navpična vrsta pove ime slovenskega pesnika.

KRIŽANKA

Vodoravno: 3. kraj v Dalmaciji blizu Splita; 5. znak veselega razpoloženja; 7. zaliv

v južni Dalmaciji; 10. severni jelen; 11. jak, odporen; 12. gora na Štajerskem; 13. svetopis. oseba; 14. slovenski zgodovinar; 15. vrsta športnega voza na 2 kolesi; 17. staro bojno orodje; 18. vrsta bolezn; 19. pridevnik; 20. kemični znak za srebro; 21. znak za glasbeno delo (kratica); 22. vrsta rastlinske masti; 24. italijanska členica; 25. vrsta blaga; 26. evropska prestolnica; 27. kemični znak za magnezij; 28. arabski poglavar; 29. pokrajina v Dalmaciji; 31. oblika glagola gledam; 32. družinski poglavar; 33. del sobe; 34. hrvatsko moško ime.

Navpično: 1. slovenski pisatelj in publicist; 2. francoski filozof (1839—1916); 3. tvarina; 4. del dneva; 5. slov. izraz za stil; 6. sila; 8. ruska reka; 9. velik del Turčije; 11. svojilni zaimek; 12. dragi kamen; 13. mizar-ska potrebščina (klej); 15. vrsta kamna; 17. vrsta konjske hoje (srhr); 18. utežna mera; 19. kraj v Beli Krajini; 20. okrajšan vprašalni veznik; 23. manastir v Bolgariji, posvečen Jovanu Rilskemu; 24. kraj pri Ljubljani; 25. poljedelec; 27. kemični znak za mazurij; 28. zanos, ognjevitost (tujka); 30. kamenita obala za pristajanje (franc.); 31. utežna enota; 33. začetnici slovenskega pesnika; 35. pijača starih Slovanov.

Rešitev ugank iz lanske »Pratike«

1. KRIŽANKA. Vodoravno: 1. pek; 4. Ada; 5. Vodnik; 9. oda; 10. sel. — Navpično: 1. pav; 2. Edo; 3. kad; 6. nos; 7. ide; 8. kal.

2. ZLOZILNICA. 1. Idrija; 2. vstaja; 3. avgust; 4. nagelj; 5. cviček; 6. Afrika; 7. nikelj; 8. klavir; 9. Andrej; 10. realka. — Ivan Cankar.

3. STOPNICE. V, vi, ven, vino, vajat, vezilo, vojščak. — Vinotok.

4. POSETNICA. Gospodična Ivanka Stojec prebiva v Kostanjevici.

5. KVADRATNA TROJICA. 1. Krim; 2. riba; 3. Ibar; 4. Maribor; 5. buba; 6. obed; 7. Radivoj; 8. vaba; 9. obrt; 10. jata.

6. PREGOVOR. Kar mačka leže, rado mišim streže.

7. ZNAMENJE. Ključ: Mojstrovka, načrt, puščica, zapoved, železo. — Manj strašna noč je v črne zemlje krili, ko so pod svetlim soncem sužni dnovi. (Fr. Prešeren).

Vse uganke so pravilno rešili:

Franc Brglez, Čadram, p. Oplotnica; Vilibald Triller, Stražišče pri Kranju; Venček Sok, Moškanjci; Avgust Kalin, Trnovlje pri Celju; Nande Zeleznik in Jože Vidmar, Verd, p. Vrhnikja; Matija Vračič, Sp. Senarska, p. Sv. Trojica v Slov. goricah; Franc Langus, Gorjuše, p. Boh. Bistrica; Iva Rikauf, Dobropolje; Tatjana Vrečkova, Angela Stare, Breda Rajh, Borut Baša in Franjo Bolč, Celje; Marija Kuhar, Brnica, p. Dol pri Hrastniku; Marica Avsec, Št. Vid pri Stični; Ivan Zagar, Kamna gorica; Nace Skrbinsček, Fram; Vladimir Berlot, Stane Budal, Franc Klobovs in Jakob Štukl, Skofja Loka; Boris Krašovec, Mrkopalj-Gorski kotar; Dušica Škerlj, Steika Tumpelj, Lado Babič, Vitimir Člensček, Peter Maroh in Zdravko Zablacan, Maribor; Božidar Fable, Sv. Rok ob Sotli, p. Rogatec; Slavka Nadižar, Kukenberg, p. Velika Loka; Angela Krašovec, Dane, p. Stari trg-Rakek; Anton Srebot, Medvode; Marija Dobrovoljc, Vrhovci pri Ljubljani; Nuša Horvatova, Ljutomer; Rudolf J. Predan, Rogaška Slatina; Anton Plesničar, Smarje pri Jelšah; Milena Sušnikova, Stana Bukovec, Olga Mlakarjeva, Ana Vidensček, Branka Tancig, dr. Anton Debeljak, Julij Kleinstajn, Leo Pettauer, Tomo Male, Dušan Slana, Rudolf Izanc, Martin Peternej, Jaka Kosej, Fran Habič, Miloš Kobal, Pavel Glaser, Alojzij Babič, Karol Valentičič, Drago Čuček, Boris Kavčič, Jaroslav Leskovšek, Ciril Gantar, Drago Klombas, Alfred Twrdy in Anton Pipan, Ljubljana; Janko Lešnjak, Stari trg pri Rakeku; Alfred Babič, Sv. Benedikt v Slov. goricah;

Rado Vivod, Teharje; Ivanka Hrastova, Lukovica pri Domžalah; Miroslav Majer in Vinko Košir, Cerkljica; Franc Meden, Topol, p. Begunje pri Cerkljici; Vinko Sumrada, Podgora, p. Stari trg pri Rakeku; Alojzij Trebše, Zidani most; Franjo Jug in Ivan Remšak, Beograd; Josip Christof, Smarca, p. Kamnik; Nežica Friškovic, Grajska vas, p. Gomilsko; Stanka Schreiner, Sv. Jurij ob j. ž.; Draže Jernej in Zoran Crnok, Jaremina pri Mariboru; Jože Mrak, Sv. Andraž v Slov. goricah; Tinca Korent, Miško Lebar in Ivan Volčanšek, Brežice; Janez Janc, Sv. Lucija, p. Begunje pri Lescah; Ivan Grossek, Slov. Konjice; Julija Povše, Tenetiše-Litija; Stanka Globokar in Rajko Vrečar, Zalna; Jožica Majaronova, Borovnica; Alojzij Jazbar, Dolnji Logatec; Prima Hrovat, Ormož; Blaž Perbil in Ivan Ahac, Velenje; Miloš Verk, Sv. Križ pri Rogoški Slatini; Anton Zvan, Vuhred ob Dravi; Slavko Blatnik, Sent Jernej; Vaclav Povh, Dramlje, srez Celje; Franc Repas, Mežica; Stefi Zabukovec, Nova vas na Blokah; Ana Tomec, Stari trg pri Rakeku; Ivan Reven in Vinko Freljih, Ziri; Božena Keršovan, Zagreb; Miloš Roš, Laško; Vekoslav Lilija, Branimir Lamut in Miha Berbič, Novo mesto; Sabina Dobravec, Milka Fišer in Marijan Kenda, Radovljica; Milica Hren, Dev. Marija v Polju; Minko Stermečki, Radmirje ob Savinji; Drago Majer in Karel Škerjanec, Trbovlje; Anton Dovjak, Jesenice-Fuzine; Drago Vončina, Crnomelj; Olga Samec, Nova cerkev pri Celju; Franc Primožič, Rače pri Zidanem mostu.

Nagrade

Zreb je izbral naslednje nagrajence:

1. Marica Avsec, Št. Vid pri Stični.
2. Karel Valentičič, Ljubljana.
3. Miroslav Majer, Cerkljica.
4. Branimir Lamut, Novo mesto.
5. Olga Vončina, Crnomelj.
6. Drago Vončina, Crnomelj.
7. Milica Hren, Dev. Marija v Polju.
8. Rajko Vrečar, Zalna.
9. Anton Pipan, Ljubljana.
10. Iva Rikauf, Dobropolje.
11. Slavko Blatnik, Sent Jernej.
12. Fran Habič, Ljubljana.
13. Alojzij Jazbar, Dolnji Logatec.
14. Miha Barbič, Novo mesto.
15. Branka Tancig, Ljubljana.

Vsi nagrajenci so prejeli v dar lepo knjigo.

Prihodnje leto bomo razdelili spet 15 knjižnih nagrad. Rešitev ugank pošljite na naslov: Dr. Pavel Karlin, Ljubljana, Krakovski nasip 22, do 10. aprila 1942.

K A Z A L O

Rodovnik Kraljevskega doma
Domnevno vreme leta 1942.-XX. po sto-
letnem koledarju

Pratfkarski del

Astronomski podatki, prazniki in vre-
menski ključ
Koledar (risbe Maksima Gasparija, verzi
k mesečnim vinjetam Pavla Karlina)
Naš kulturni koledarček
Vreme in letina v ljudskih prerokbah
Poštne pristojbine

Poučni in zabavni del

Na veliki petek 33
Ustanovitev Ljubljanske pokrajine . . . 34
Pogled v novo Italijo (XY) 35
Pojdimo v Rim! (Ost) 39
Prebliski na Ljubljansko pokrajino (Dr.
Josip Cir. Oblak) 46
Visoki Komisar Ljubljanske pokrajine
Eksc. E. Grazioli med našim ljudstvom 53
Ljubljana pred tri sto leti (A. Potočnik) 54
O pravnih spominih v slovenskih narod-
nih pesmih (Prof. dr. Metod Dolenc) 57
Grob se za grobom vrsti... Slike pokoj-
nih 61
Romar v pepelnični noči (Davorin Rav-
ljen, ilustriral Mirko Šubic) 67

Najnižje in najvišje temperature zraka
v jugovzhodnih Alpah (Dr. O. Reya) 71
Od lesoreza do bakrotiska (M. Ambrožič) 74
V čaru otroških igrac (Peter Podobnik) 79
Šest za smeh 80
Zakonolomec (Tine Cegnar, ilustriral
Francè Podrekar) 81
Pogovor o krvi (Vid Grošelj) 86
Muha — naš sovražnik (B. T.) 90
Več skrbi za naše sadjarstvo (A. Skulj) 92
Neizvestni strupi (Mag. pharm. O. T.) 97
Zobje, čuvarji našega zdravja (Dr. Lojze
Brenčič) 98
Saharin (J. K.) 101
Kako sta Mira in Mara mamo ženili (Ina
Slokanova, ilustriral E. Justin) . . . 103
Gospodarske koristi kuncereje (Področ-
niški) 106
Drobne zanimivosti 111
Magdalenin največji uspeh (P. K., ilu-
striral Mirko Šubic) 113
Umetna smola — industrija bodočnosti
(Stavbenik) 115
Metuzalemski prvaki zadnjih stoletij (P.
J. T.) 116
Zgodovinski razvoj podpisa (L. K.) . . 118
Obiski pri kmetijstvu koristnih živalih
(Josip Štrekelj) 119
Japonska kuhinja (Dr. P. Br.) 122
Iz zgodovine čaja (Slavko Koželj) . . 123
Ne verjemite, da... 126
Uganke. Nagrade 126
Kazalo 128

LJUBLJANSKA KREDITNA BANKA

V LJUBLJANI

Podružnice: BEOGRAD, RAKEK, SPLIT, ŠIBENIK, ZAGREB

* * *

*se Vam priporoča
za izvrševanje
vseh bančnih poslov*

* * *

Sprejema vloge na knjižice in tekoče račune proti najugodnejšemu obrestovanju, finansira industrijo in trgovino, izvršuje nakazila v tu- in inozemstvo, kupuje in prodaja valute, devize, vrednostne papirje itd.

Tovarna kranjskega
lanenega olja in firneža

Hrcvat & Kamp.

Ljubljana

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

je največji slovenski pupi-
larnovarni denarni zavod

Domači hranilniki, sodno depozitni oddelek,
posojila na hipoteke, menice, lombard

Za vse hranilne vloge jamči

Mestna občina Ljubljanska

Drogerija Gregorič

je založena s foto-
grafskimi aparati, z
vsem fotografskim
materialom in

potrebščinami ter
razvija, kopira in po-
večava amaterske
fotografije.

Poleg fotomanufakture ima drogerija tudi oddelek za parfumerijo
kemikalije, zelišča in drože. Odprema dnevno po pošti.

Ljubljana, Prešernova ulica št. 5

Hranilnica Ljubljanske pokrajine

prej HRANILNICA DRAVSKE BANOVINE

Sedež Ljubljana

Ekspozitura Kočevje

- Sprejema vloge in hranilne knjižice in
- tekoče račune, daje posojila proti za-
- dostnemu kritju, izvršuje navadna
- in klirinška nakazila ter
- opravlja vse bančne posle

Špedicija TURK

Prosto javno skladišče LJUBLJANA

Prezema **ocarinjene** vseh uvoznih in izvoznih pošilk in to hitro, skrbno in po najnižji tarifi. Revizija pravilnosti zaračunanja carine in vse informacije brezplačno. Vilharjeva c. 33 (nasproti nove carinarnice) Tel. 24-59. **Prevažanje** vsakovrstnega blaga, kuriva, strojev, selitve v Ljubljani in izven Ljubljane z vozovi in avtomobili in to hitro ter po nizki ceni. Ulica Soške divizije 9 (nasproti tovarnega kolodvora) Tel. 21-57. **Vskladščenje** raznega blaga, kakor tudi pohištva v lastnem, mestne trošarine in uvoznine prostem javnem skladišču. Oskrba inkaso-povzetij. Kotnikova ulica 12 (nasproti mestne elektrarne). Tel. 30-73

MALINA

Tovarna sadnih sokov, marmelade in alkoholnih pijač

LJUBLJANA VII

Specialna tovarna za naravni malinovec, sadne soke in marmelade
Destilacija likerjev, brandija, vina vermut, ruma in žganja

Telefon št. 29-56

Ček. račun 15.700

Brzjavlj: MALINA

Telefon inter. št. 24-54

Brzojavni naslov: GROM

»GROM«
špedicija

LJUBLJANA
Cesta Soške Divizije 14/I.

Ocarinjenja — Vskladiščenja — Prevozi
Palača »Grafika«

T v r d k a

JOS. ZALTA & Co.

železnina

Ljubljana

Tyrševa cesta šte. 9

se toplo priporoča

za nakup
vsakovrstne
železnine

KREDITNI ZAVOD ZA TRGOVINO IN INDUSTRIJO

Ljubljana, Prešernova ulica št. 50

Telefon: 37-81, 37-82, 37-83, 37-84, 37-85
Brzojavni naslov: KREDIT LJUBLJANA

Podružnica

BEOGRAD, Uzun Mirkova ul. 10

Telefon: 29-154

Brzojavni naslov: KREDIT BEOGRAD

Obrestovanje vlog, nakup in prodaja vsakovrstnih vrednostnih papirjev, deviz in valut, borzna naročila, predujmi in krediti vsake vrste, eskompt in inkaso menic, kuponov, nakazila doma in v tujino, safe-deposits itd.

UČITELJSKA TISKARNA d. d.

V svojem fotokemičnem oddelku izdeluje diazomoniakov papir

„Jasnit“

za kopiranje
na črtov

Tiska šolske, mladinske, leposlovne in znanstvene knjige v enobarvnem in večbarvnem tisku; brošure, knjige v malih in večjih nakladah; časopise, jedilne liste, vabila, plakate. Okusna oprema ilustriranih katalogov, revij in cenikov. Šolski zvezki za vse šole in razne druge tiskovine v zalogi

L J U B L J A N A

Frančiškanska ulica šte. 6

Telefon 23-12

Račun pri Poštni hranilnici šte. 17.952

ODLIČNE TISKOVINE

Narodna tiskarna^{d.}

LJUBLJANA, Puccinijeva ul. 5

Neografika r. z. z o. z. Klišarna, Sv. Petra nasip št. 23

Publikacijsko silo Ljubljanske pokrajine predstavljajo:

dnevnik

JUTRO

dnevnik

Slovenski Narod

tednik **Domovina**

MR. R. SUŠNIK

Lekarna „Pri zlatem jelenu“

Telefon 21-15

LJUBLJANA
Marijin trg

Račun pri Poštni hranilnici; 10.522

Ustanovljena
pred letom 1619

SLOVENIJA
TRANSPORT

JOSIP L. ŠILH

Špedicijsko in transportno podjetje
za trgovino in industrijo

LJUBLJANA
Miklošičeva cesta

Telefon: 27-18

Telefon: 27-18

Kmetski hranilni in posojilni dom

zadruga z neomejenim jamstvom

V LJUBLJANI, TAVČARJEVA 1

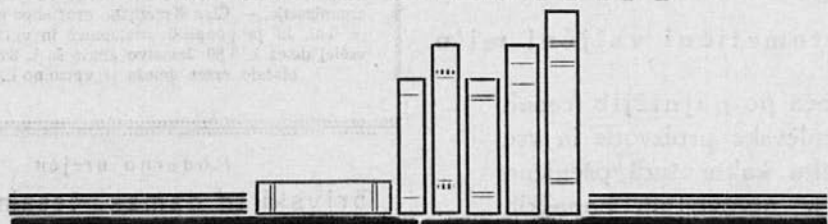
Žiro-račun pri Narodni banki Račun Poštne hranilnice 14.257 Brzojavi: Kmetskodom Telefon 28-47

SPREJEMA VLOGE

na knjižice in na tekoči račun — Nove vloge na knjižice in na tekoči račun vsak čas razpoložljive. Za vse vloge nudi popolno varnost. — Izvršuje vse ostale denarne posle
Daje kratkoročna posojila — Eskontuje menice

Zaupajte domačemu hranilnemu zavodu!

KNJIGARNA TISKOVNE ZADRUGE V LJUBLJANI

Ima v zalogi razne italijanske, slovenske in nemške knjige. Razen tega ima veliko izbiro raznega pisarniškega papirja in šolskih potrebščin. Prodaja tudi šolske knjige za šole vseh vrst

ZADRUŽNA HRANILNICA

V LJUBLJANI
Dalmatinova ulica 6

sprejema

hranilne vloge

in daje

vsakovrstna posojila

Veletrgovina žita in moke

A. VOLK

LJUBLJANA, Resljeva c. 24

Lastni avtomatični valjčni mlin

Priporoča po najnižjih cenah
razne mlevske proizvode in vse
vrste žita kakor tudi pšenično
moko iz prvovrstnih banaških
mlinov.

Specialna trgovina krmil

Brzjavi VOLK Ljubljana

Telefon šte. 24-49

Zahtevajte cenik!

ŽITNIK RUDOLF

splošno kleparstvo

Instalacija strelovodov
Strešne izolacije

LJUBLJANA, Ambrožev trg 9

Telefon 31-46

Telefon 31-46

Najboljšo, najcenejšo zimsko športno
opremo in vse športne predmete kupite
pri tvrdki

B. KOLB & PREDALIČ

LJUBLJANA

Kongresni trg 4

Oglejte si zalogo, pišite po cenik!

Kmetijska družba

I. Z. Z. O. J.

V LJUBLJANI, Novi trg št. 3

je najstarejša kmetijska korporacija, ki zastopa interese
našega kmeta pred oblastmi ter ga štiti pred izkoriščanjem.
Glavna naloga je sedaj, dobavljati svojim zadrugarjem
najboljše in radi tega najcenejše kmetijske potrebščine
ter vnovčevati kmetijske produkte, ki so jih zadrugarji
pridelali. — Razen tega izdaja Kmetijska družba kakor do
sedaj svoj strokovni list „Kmetovalca“, ki naj bi ga
imel vsak napredni kmet in vsaka kmetiška hiša. Kmeto-
valci, pristopajte kot člani h Kmetijski družbi, ker samo
člani bodo v bodoče imeli korist od svoje stanovske
organizacije. — Član Kmetijske družbe po novih pravilih
je tisti, ki je podpisal pristopnico in vplačal enkrat za
vselej delež L. 380. Jamstvo znaša še L. 380. Novi člani
plačajo razen deleža še vpisnino L. 1140

Moderno urejeni

brivski in damski česalni salon

GJUD ALEKSANDER

LJUBLJANA, Kongresni trg šte. 6

(Poleg kina Matice)

Telefon 37-28

se priporoča za vsa v to stroko spadajoča dela

Postrežba prvovrstna! Cene solidne!

A. & E. SKABERNÈ

Ljubljana

Priporoča izbero manufakture in

blaga za zavese

F. HREHORIČ

manufakturna trgovina na veliko in na malo

Ljubljana

Tyrševa cesta 28

Telefon 24-04

Telefon 24-04

